

Títol de la tesi doctoral:

**Modernització i pervivència de la
vila rural com a subjecte històric
durant el segle XX:**

**Les festes de Sant Antoni i el cant de
l'argument a la vila d'Artà a Mallorca.**

**Universitat de Barcelona.
Facultat de geografia i història.
Departament d'Història Contemporània.
Món Contemporani: Bienni 2000-2002**

Doctorand: Antoni Vives Riera.

Directors: Mary J. Nash Bladwin
Andreu Mayayo Artal

8- El discurs dels arguments.

(Evolució al llarg del segle XX de les estructures de representació que han esdevingut la norma en el text dels arguments)

En el present capítol prosseguim la nostra anàlisi de la tradició dels arguments com a mercat lingüístic amb l'objectiu de generar la informació empírica que ens permeti avaluar si els arguments han estat al llarg del segle XX un mecanisme a la disposició de la població d'Artà per construir la seva pròpia veu col·lectiva i d'aquesta manera reproduir la seva subjectivitat històrica. Si en el capítol anterior realitzàvem un exercici del context més immediat dels arguments com a esdeveniments de comunicació, en el present hem dut a terme una anàlisi del text d'aquestes composicions de poesia oral amb l'objectiu d'identificar les regularitats temàtiques i cognitives que han esdevingut regles i convencionalismes d'aquest gènere de glosats com a mercat lingüístic.

El primer pas que hem realitzat en el procediment metodològic que hem utilitzat en aquest exercici d'anàlisi de text ha estat avaluar la selecció temàtica que els glosadors feien en els seus arguments i que es manifestava clarament en els apartats en els quals s'acostumava a dividir el glosat. A partir de l'anàlisi de l'evolució històrica de l'estructura temàtica, hem seleccionat aquells apartats sobre els quals hem arribat a la conclusió que es donava més importància, tant per part dels glosadors que els componien, com per part del públic consumidor que els escoltava o els llegia. Tenint en compte això, hem analitzat de manera sistemàtica el text de tots els arguments publicats fins l'any 1975 amb l'objectiu d'identificar les estructures de representació regulars en els arguments que han donat especial significació als apartats més esperats i importants dels arguments.

Només amb l'anàlisi dels texts conservats dels arguments anteriors a la seva publicació sistemàtica a partir de l'any 1922, i comparant-los amb altres texts de glosats clàssics que varen tenir una gran influència en la seva estructura temàtica, hem pogut identificar clarament quines han estat les estructures de representació a través de les quals en els arguments s'ha donat significat de manera sistemàtica a l'experiència col·lectiva del conjunt de la localitat. Aquest conjunt de representacions que es reproduïen de manera regular en tots els arguments s'estructuren en un discurs que hem decidit anomenar el discurs de l'economia moral de la subsistència, tot manllevant la terminologia de l'obra d'Edward P. Thompson i James C. Scott. En aquest punt, hem diferenciat l'anàlisi d'aquesta formació discursiva en el text dels arguments posteriors a 1922 a partir de dues vessants distintes en les estructures de representació que la conformen. Per una part ens hem fixat en la representació de la reciprocitat social entre pobres i rics i el comportament legítim entre uns i altres en cas de crisi de subsistències basat en el principi del dret universal a la supervivència. No fa falta dir que aquestes estructures de representació ha estat històricament la base cognitiva de les reivindicacions del glosadors a les elits econòmiques en defensa dels sectors de la societat més desafavorits. Per altra banda, l'anàlisi del discurs de l'economia moral de la subsistència en el text dels arguments també ha estat realitzat a partir de la representació pessimista de la prosperitat i l'abundància material a partir de la qual no s'entén el creixement econòmic en termes de progrés sinó com a part dels cicles malthusians en els quals es combinaven èpoques d'abundància amb

altres de carestia. És a partir d'aquesta forma de representació estructurada en el discurs dels arguments que els glosadors feien les seves crítiques al comportament consumista i malbaratador adoptat pel jovent, ja que es considerava que era precisament aquesta actitud despreocupada allò que provocava dels caresties futures.

Gràcies al fet que disposam de la sèrie regular dels textos dels arguments publicats des de 1922, hem pogut avaluar de forma detallada els canvis i les continuïtats en aquestes estructures de representació que han caracteritzat històricament el seu discurs. De la mateixa manera hem pogut establir una periodització de la seva evolució històrica que exposam com a conclusió en el darrer apartat del capítol. A partir de l'anàlisi dels canvis i les continuïtats en el discurs textual dels arguments i les diferents formes de representació que s'hi han estructurat, hem pogut avaluar fins a quin punt es pot considerar l'argument ha estat un mecanisme de reproducció de la veu col·lectiva i la subjectivitat històrica de la vila d'Artà al llarg del segle XX. D'aquesta manera hem pogut esbrinar com el processos de modernització han afectat el text dels arguments, és a dir, com els diferents intents de domesticació es traduïren en variacions substantives en el text dels arguments i en el discurs que es transmetia; com la prohibició de l'argument de 1926 va afectar en el discurs del text dels posteriors; com, de fet, tot plegat no ha modificat al llarg del segle XX la dinàmica de canvi semiòtic en el text dels arguments; com varen afectar en aquests canvis el nou context socioeconòmic i cultural generat als anys seixanta arrel de l'expansió de la indústria turística; com va afectar en el discurs dels arguments el contacte continu a través de l'escola i els mitjans de comunicació de masses amb les representacions estereotipades del món rural, tant les positives com les negatives i, finalment, com això va desembocar en una crisi de representativitat cap als anys setanta del segle XX i va posar les bases per a la seva posterior reinvençió i resignificació.

En aquest capítol d'anàlisi del text dels arguments i de l'evolució històrica de les estructures de representació que ha dut implícites, hem considerat adient incloure el segon exercici comparatiu d'arguments d'especial interès per la seva conjuntura històrica. Es tracta de la comparació de dels arguments contemporanis que Francesc Femenies per una banda i Maria Esteva per l'altra, varen compondre als anys quaranta, en un context de postguerra i de greu crisi de subsistències. Va ser precisament en aquesta conjuntura històrica que Francesc Femenies va dur al límit la protesta contra el comportament inadequat d'una part de les elits econòmiques de la vila legitimat per la representació de la reciprocitat social que se sostenia en el discurs propi dels arguments, el de l'economia moral de la subsistència. Per altra banda, va ser en aquesta època que Maria Esteva va protagonitzar la temptativa més seriosa de domesticació de l'argument proposant uns glosats d'adhesió al franquisme i sense cap tipus de component semiòtic i cognitiu dels que s'exigien com a norma en el mercat lingüístic dels arguments. D'aquesta manera es completen els dos exercicis comparatius a través dels quals hem il·lustrat el funcionament dels arguments com a mercat lingüístic. El primer d'aquests exercicis ha estat exposat en el capítol anterior.

L'àmbit cronològic de la nostra anàlisi del text dels arguments –1922-1975— és el mateix que en el cas de l'anàlisi del context més immediat exposat en el capítol anterior. La primera data ve condicionada òbviament per la disponibilitat de la font, ja que aquest va ser l'any en el qual els arguments es varen començar a publicar sistemàticament. Així mateix, en aquest capítol hem fet especial èmfasi en l'anàlisi del text dels arguments que s'han conservat

amb anterioritat a aquesta data, ja que ens permet situar cronològicament el moment el qual els arguments varen prendre forma i adoptaren un caràcter propi pel que fa a les estructures de representació implícites en el seu text. Per altra banda, al capítol anterior ja hem esmentat que la raó per la qual finalitzam la nostra anàlisi a l'any 1975, és perquè aquest va ser el darrer any en el qual el glosador Francesc Femenies va realitzar un argument i d'aquesta manera es cloïa una etapa ben definida en aquesta tradició.

Pel que fa a les fonts utilitzades en l'anàlisi del text dels arguments, és obvi que la principal font a estat els mateixos texts dels arguments. La col·lecció de pleguetes dels arguments publicats s'ha conservat en la seva integritat per la qual cosa hem gaudit del text de tots els arguments cantats des de 1922. Per paga, hem tingut accés a l'esborrany de l'argument de 1926 que va ser prohibit en el seu moment per les autoritats militars imposades per la dictadura de Primo de Rivera. Per altra banda, també hem inclòs en la nostra anàlisi el text d'un glosat atribuït a en Tià de Sa Real que va tenir una gran influència en la gènesi de les regles semiòtiques de representació que han coercionat la composició dels arguments al llarg del segle XX. Així mateix, amb la intenció de contextualitzar els fets històrics al quals es feia referència als arguments, també hem utilitzat altres fonts com premsa, la literatura costumista local o documentació d'arxiu. Tanmateix, la contextualització històrica dels fets detallats en els arguments s'ha dut a terme sobretot a partir d'una feina de recerca bibliogràfica.

Les regles i convencions que afavorien la coincidència entre la composició dels arguments i les expectatives que generaven entre el seu públic, no només es restringien a aspectes formals sinó que també afectaven la forma en què les representacions de la realitat s'estructuraven en el text de l'argument i generaven coneixement sobre l'entorn social. De qualque manera, en el sí del mercat lingüístic que conformava la tradició dels arguments, el glosador es veia obligat a adoptar certs patrons discursius en la seva composició si volia assegurar-se que la recepció del seu glosat per part dels veïnats i veïnades d'Artà fos favorable. No bastava només amb agafar i conservar una certa reputació com a versificador oral, respectar certes normes de presentació a la *performance*, i sotmetre's a les regles i formulismes d'entrada i sortida del glosat, o a qüestions relacionades amb la mètrica, la rima i el ritme. L'argument com a gènere literari i la seva socialització en el mercat lingüístic que li era propi també exigia que les queixes, les demandes i les crítiques

que es feien, es fessin a partir d'uns determinats patrons discursius de representació. D'un argument també s'esperava que respectàs una certa tradició de continuïtat pel que fa a la selecció dels temes a tractar i de les estructures discursives de representació a partir de les quals es configurava el coneixement sobre aquests temes. És d'aquesta manera que hem d'entendre la coerció que exercia sobre l'ímpetu creatiu del glosador el conjunt de la població d'Artà com a públic i auditori en la seva recepció de l'argument. Per sobre quines eren les estructures de representació que en un moment donat esdevingueren la norma en el mercat lingüístic de l'argument, pensam que és imprescindible fer-se el màxim d'enrera en el temps i esbrinar quan va ser que els arguments varen adquirir el format que han mostrat almanco durant gran part el segle XX per que fa als temes que tracta i al significat que se'ls dona a través de diferents formes de representació. Es tracta per tant, d'esbrinar els orígens dels

arguments com al gènere literari determinat que han constituït al llarg del segle XX.

Ni hi ha dubte que en la tradició de la poesia oral a Mallorca i Menorca els diferents gèneres de composició ja marcaven els continguts de les gloses i l'actitud dels glosadors en el moment de compondre-les i cantar-les. Si volem entendre la tradició de l'argument com a gènere de poesia oral, hem d'esmentar abans la diferenciació que s'ha fet històricament en la societat illenca entre els diferents gèneres de cançó curta i els de cançó llarga. A les cançons curtes se les ha anomenat tradicionalment "gloses" i han estat utilitzades per amenitzar danses, o alleugerir els treballs al camp (Balanzó, 1984: 155-156). S'anomena gloses també a les cançons curtes que s'improvisen en les torneigs de picat. Per altra banda, a les cançons llargues se les ha anomenat tradicionalment "glosats" i han presentat una gran varietat de temes i formats: planys funeraris, codolades satíriques o difamatòries, balades epicolíriques, passions narratives, poemes sobre passatges bíblics, narracions d'esdeveniments històrics o d'actualitat, testaments burlescos, col·loquis, etc. (Serrà, 1996: 8-9). Pel que fa a les cançons llargues, s'ha assenyalat la diferenciació que tradicionalment s'ha fet entre els "glosats" com a composicions meditades que versen sempre sobre un mateix tema, i les "glosades" que normalment consisteixen en diàlegs i col·loquis més caòtics i la majoria de vegades improvisats (Gelabert, 1987: 5). Així mateix, en el seu moment el folklorista artanenc Andreu Ferrer va afegir complexitat a la qüestió al descriure al sistema de diferents gèneres amb el qual els mateixos glosadors i el seu públic han classificat la poesia oral a Mallorca, ja que va esmentar la diferenciació que s'ha fet històricament en les cançons llargues entre les codolades i els glosats: *El poble balear a les composicions llargues en vers sobre un mateix assumpte les dona avui el nom de codolades, però la gent vella feia la distinció entre una cançó llarga i una*

codolada.¹ Aquest autor segueix relatant que antigament s'entenia que les codolades havien de tenir un to burlesc i incorrecte per ser considerades com a tal, mentre que els glosats se'ls considerava cançons llargues de to més seriós. Així, podem entendre que amb el terme codolada s'ha designat històricament les cançons llargues més agosarades, satíriques i punyents, com poden ser les dècimes desbaratades o els testaments burlescos.

En la mesura que els arguments han estat sempre cançons llargues, una cosa que podem observar fàcilment només pegant una ullada als textos d'aquestes glosats és el seu to seriós, la qual cosa ens indica que ens trobam davant un glosat. Així mateix, l'examen dels arguments més antics conservats ens plantegen dubtes sobre el caràcter seriós o burlesc d'aquestes composicions. D'aquesta manera comprovam com és important esbrinar els orígens d'aquesta tradició si volem entendre la gènesi de l'argument com a gènere literari, ja que tot ens indica que aquest tipus de composició va canviar molt en temps passats.

8. 1. De la befa carnavalesca a la gravetat de la història.

(La tradició dels arguments des del segle XVIII fins a principis del segle XX)

Sobre els orígens més remots de la tradició dels arguments ja hem vist en el seu moment com tant els diferents folkloristes que s'han aproximat a aquesta tradició, com el comú de la vila d'Artà, han considerat com el punt de partida d'aquesta tradició el glosat narratiu de mitjan segle XVIII la *Descripció de la temporada de l'any 1744 y sigüents fins a 1750*.² Es tracta d'una

¹ FERRER, A. 1923. "Codolades", a *El tresor dels avis. Revista d'etnologia, mitologia i folklore de Catalunya i les Illes Balears*, núm. 14, p. 28.

² Ho hem vist al capítol 6 (p. 391)

composició atribuïda a en Tià de Sa Real, glosador llegendari reconegut com el millor de la història durant els segles XIX i XX. La relació entre aquest glosat i la tradició dels arguments ha estat vista com a natural per mor de vàries coincidències. Per una part, el caràcter narratiu de la *Descripció*, en el qual es comenten les conseqüències d'una crisi de subsistència clàssica al conjunt de l'illa de Mallorca durant cinc anys, coincideix amb el caràcter igualment narratiu dels arguments del segle XX i gran part del XIX. Per altra banda, les seves característiques formals pel que fa a mètrica, rima i estructura de les cançons, també coincideixen. Tot això ha fet que es consideri sense gaires qüestionaments que el primer argument de la història fou la *Descripció de la temporada* de Sebastià Gelabert “de Sa Real” datada a mitjans de segle XVIII.

Tanmateix, a primer cop d'ull, aquestes hipòtesis no semblen del tot consistents. Hem de reparar pel que fa al caràcter narratiu de la *Descripció*, que en aquesta composició l'àmbit territorial que tractava el glosat és el conjunt de l'illa de Mallorca, mentre que els arguments sempre han restringit la seva relació d'esdeveniments a l'àmbit estrictament local de la vila d'Artà. Per altra banda, l'àmbit cronològic que abastava la *Descripció* era de cinc anys, mentre que els arguments sempre s'han limitat a narrar tot allò esdevingut només durant un any. Respecte a les coincidències formals entre la *Descripció* i els arguments, Jaume Guiscafrè ha assenyalat que poden ser simplement una casualitat: *Una lectura ràpida dels tres primers volums del Cançoner popular de Mallorca de Ginard Bauçà (1966-1975), basta per fer veure que el cançoner popular mallorquí hi ha força exemples de gloses de sis versos heptasil·labs amb rima a-b-b-a-a-b* (2000: 126).³ D'aquesta manera, arribam a la conclusió que situar els orígens de la tradició dels arguments en les composicions del llegendari glosador en

Tià de Sa Real, no és més que una hipòtesi més o manco arriscada.

L'argument com a paròdia carnavalesca.

De l'examen dels arguments més antics conservats –ens referim sobretot de l'argument de 1783 el de 1856—,⁴ hem d'extreure la conclusió que durant els segle XVIII i la primera meitat del XIX, aquestes composicions constituïen un gènere de glosa totalment allunyat al glosat seriós de la *Descripció* de Sebastià Gelabert “de Sa Real”. Les diferències entre l'argument de 1783 i la *Descripció* són múltiples i molt més nombroses que en el cas d'arguments posteriors. Per començar hem de destacar que aquest argument no tenia les mateixes característiques formals que la *Descripció* i la resta d'arguments conservats del segle XIX i XX. Encara que es tracta de versos heptasil·labs, en la seva major part, l'estructura de les cançons i la rima són molt variades i canvien d'una cançó a una altra.

Així mateix, aquell aspecte en el qual es fa més evident la falta de concordança entre aquest argument i la *Descripció* és en el fet que el glosat no s'estructura en una trama narrativa com a successió d'esdeveniments, sinó que conforma un diàleg entre un acusat i un acusador que parodia un procés judicial davant un tribunal de la Santa Inquisició. En aquest judici el glosador es presentava com a acusador, mentre que l'acusat era personificat en un personatge imaginari al qual es feia referència amb el nom de Don Destrossa. En les següents cançons es pot comprovar el caràcter difamatori d'aquest argument:⁵

³ GINARD, R. 1966-1971. *Cançoner popular de Mallorca*. 4 Vols.. Mallorca: Moll

⁴ L'argument de 1783 fou trobat per Antoni Gili a l'arxiu de l'Ordre Franciscana a Mallorca i publicat a Bellpuig, 11 de gener de 1992. Per altra banda l'argument de 1856 es troba com a full solt a la Biblioteca de la Fundació Bartomeu March de Palma i fou publicat a 1857.

⁵ Anònim, 1783-84: 2-3.

*Noltors menam, senyor
qui per la Enquisició
mereixia agafar
i el varem capturar
i el duim a sa pressó.*

*S'anomena Don Destrossa,
fill de bruixot principal
i de un sello real
a tots ha guanyat de mal
perquè l'ha feta més grossa.*

Els actes dels quals s'acusava a Don Destrossa, no queden del tot clars en el text del glosat però sembla que se li atribuïen pràcticament tots els mals que havia sofert la població durant l'any anterior, sobretot els de caràcter meteorològic.

Per altre banda, l'argument de 1856 ja presenta més trets comuns amb la *Descripció* d'en Tià de Sa Real i els demés arguments posteriors. A diferència de l'argument de 1783, aquest glosat ja comptava amb les cançons protocol·làries d'invocació a Déu i la Verge i es demanava permís al batle i al rector per cantar-lo públicament. Aquest argument també presentava les cançons reglamentàries de sortida amb les quals s'ha acostumat a acabar aquests glosats amb posterioritat. Igualment, aquest argument ja presentava els paral·lelismes habituals respecte a la *Descripció* i els demés arguments pel que fa a les seves característiques formals de mètrica, rima i estructura de les cançons. Així mateix, aquest glosat encara presenta en certs moments l'estructura de paròdia d'un procés judicial en el qual el glosador acusava a un personatge imaginari anomenat En Borrascós. En aquest cas les acusacions eren més concretes. Se l'acusava de ser el responsable d'una tempesta que va afectar de manera especialment negativa els conreus de la vila, tomant molts d'arbres aquell any, i d'una epidèmia de pigota que va patir una part important de la població.⁶

*Garrovers i oliveres
de tots abres destrossà
sols no tenim que parlar*

*dels ametlers i figueres,
perquè ja en feia jaceres
com dins es maig sol fer es gra.*

*Antes d'ell arribar
ja mos envià pigota
diu que va ser cosa poca
i jo trob que demés n'hi ha.
Ventura que no hem trobà
a mi ni a sa meva al·lota.*

La pena que el glosador demanava per a Borrascós en el judici simulat era la mort, tot i que en un moment de l'argument es discuteix el pagament d'una indemnització per part de l'acusat. En les següents cançons es recrea la discussió tensa entre el glosador Antoni Llabrés i l'acusat en Borrascós respecte a aquest tema:⁷

[Glosador]
*Borrascós feis compostura
regoneix bé la raó
es mal que has fet, pagar-ló
és molt just cosa segura,
si tu no pots cercar ajuda
o nombrar un pagador.*

[Borrascós]
*Jo no sé Toni Llabrés,
com dir un tal, has gosat
i com no has reparat
que som senyor, i només
un grande amb tants diners
d'això no està embarassat.*

[Glosador]
*Perdon que no el coneixia
quan va venir a dins Artà
i perquè tant mal obrà
per un malfactor el tenia
lo que un noble s'aprecia
de ningú perjudicar.*

[Borrascós]
*Per pagar es mal que he obrat
vols que nombri un pagador
i jo enc que valgués un milló
no estaria embarassat
el qui de mi està gravat*

⁶ Llabrés, 1956-57: 46-47.

⁷ Llabrés, 1856-57: 50-55.

venga que vull pagar-ló.

*El qui de mi està gravat
venga i vull satisfer-ló
que en tenir amb sa mà es sarró,
no em vendrà a un grapat
i en haver-lo buidat
podrà tornar a omplir-ló.*

[Glosador]
*Confiam perquè és senyor
amb sa seva potestat
per això no ha nombrat
ni vol nombrar pagador
i jo trob que du es sarró
ben pansit i foradat.*

A la darrera cançó es pot observar com el glosador finalment descobria l'engany d'en Borrascós i s'adonava que no tenia doblers per pagar la indemnització, per la qual cosa finalment va ser condemnat a mort en el la paròdia de judici en què consistia aquell argument.

El caràcter de simulacre judicial que observam en el text d'aquest argument ve confirmat pel fet que el glosador parlava de les cançons de l'argument com *ses cançons d'aquest procés*,⁸ fent referència al procés judicial que parodiava el glosat. De fet, no hem de descartar que el mateix nom de l'argument, o la utilització del verb argumentar per fer referència al fet de compondre un argument, s'expliquin pel caràcter de paròdia judicial que tenia aquesta tradició en els seus orígens. En aquest sentit, podem pensar que amb el terme "argument" es denominava antigament al conjunt d'argumentacions del glosador acusador contra el personatge imaginari al qual s'atribuïen totes les desgràcies que havia patit la vila durant l'any anterior.

Així per tant, hem d'arribar a la conclusió que com més pròxims en el temps són els arguments a la *Descripció* d'en Tià de Sa Real, més diferències hi podem reparar respecte a aquest mateix glosat. Això sembla descartar la hipòtesi de la *Descripció* com a primer argument en sentit estricte de la història. Hem de pensar

per força que a la segona meitat del segle XVIII un argument dels que es cantaven a Artà per les festes de Sant Antoni era un glosat molt diferent a la *Descripció* composada per aquella mateixa època per Sebastià Gelabert "de Sa real".

Per altra banda, podem observar també com aquests dos arguments que acabam de descriure tenen una estructura de codolada i més concretament d'un altre gènere de poesia oral molt estès arreu d'Europa Occidental al segle XVIII. Ens estem referint a les paròdies judicials, els sermons i testaments que es cantaven per carnestoltes i altres festes carnavalesques. Aquestes composicions poètiques s'acostumaven a cantar o recitar en el marc d'un ritual en el qual se simulava la condemna a mort d'un animal o un ninot de palla i pedaç. En aquests rituals sovint se simulava i representava la mateixa mort a la foguera o la forca de l'animal —generalment un ós, un ca o un gall— o del ninot, amb la posterior celebració bulliciosa del seu enterrament. Hem de reparar que es tracta de rituals en els quals es parodiava allò que era més sagrat i s'invertia l'ordre social, per la qual cosa se'ls ha assenyalat com a molt propis de les festes carnestoltenques (Burke, 1978 [1991]: 186; Caro Baroja, 1965 [1986]: 95). En aquest rituals també s'ha volgut veure la celebració de la mort de l'hivern que s'està acabant i el renaixement de la vida vegetal que suposa la primavera (Valriu, 1995: 23).

Pel que fa als testaments que es cantaven a moltes viles de Catalunya i el País Valencià, Caterina Valriu els ha assenyalat com a mostres de paròdia de la superioritat i sàtira de l'ordre establert pròpies de les festes carnavalesques, i els ha definit com a *discursos generalment rimats que es reciten o llegeixen [...] en el transcurs de la mascarada que representa la mort del ninot de carnestoltes. Aquests recitats figuren ser el testament del ninot en qüestió* (*Ibid.*: 56). Podem posar com a exemple d'un ritual d'aquest tipus el de la vila catalana de Prat del Comte en el qual se simulava la mort d'un moix i es recitava

⁸ Llabrés, 1856-57: 60

públicament el seu testament. Segons el folklorista Joan Amades, en aquest ritual *el gat dictava el seu testament a un notari i aprofitava per retreure coses que havien passat a la població durant l'any* (Amades, 1950: II, 69). D'aquesta manera, es donava un toc narratiu a la composició poètica del testament. Pel que fa al cas dels arguments més antics conservats, la paròdia del procés judicial al personatge imaginari servia també per passar revista a les calamitats meteorològiques o sanitàries que s'havien donat a la vila d'Artà durant el darrer any. El mateix Joan Amades ens informava que a moltes viles de Catalunya els testaments rebien el nom de predicots i *no eren sinó un enfilall de sàtires i càustiques al·lusions a la vida privada dels veïns de la població que durant l'any havien fet alguna cosa que pogués donar lloc a les crítiques del públic* (*Ibid.*: II, 365). En aquest sentit, hem de ressaltar que la temàtica dels predicots era molt semblant a les de les cançons sobre el jovent que es varen incloure als arguments a principis del segle XX.

D'aquesta manera, arribam a la conclusió que la paròdia judicial que es reproduïa en els text dels arguments més antics conservats, s'ha d'entendre en el marc de la tradició carnavalesca d'enterraments satírics i condemnes a mort d'efigies en les quals es personalitzen tots els mals de la població. En aquest sentit, pensam que no hem de descartar que durant el segle XVIII i primera meitat del XIX els arguments fossin cantats en el marc d'un ritual d'aquest tipus. És a dir, pensam que no es descarta la hipòtesi que els personatges de Don Destrossa o en Borrascós fossin representats per ninots fets de palla i pedaç disposats per ser penjats o cremats públicament en un lloc preferent de la vila d'Artà, com per exemple la Plaça Major.

A Mallorca, encara a l'actualitat se celebren a algunes viles aquesta casta d'execucions rituals de caràcter satíric a ninots de palla que sovint representen ser personatges reals, més o manco coneguts i especialment odiats per la població de la vila. És el cas de la condemna a mort d'en Cames Tortes a la vila d'Algaida o del Jai

Carnal i la Jaia Corema a Porreres (Valriu, 1995: 56). En aquests casos, tot i que no es recita o canta el testament del condemnat ni el procés judicial que l'ha dut a aquesta situació, la sàtira social es troba present en l'elecció del personatge executat, ja que normalment es tracta d'un personatge real amb notorietat pública. Amb relació a això, Peter Burke ha reparat que en moltes festes de caràcter carnavalesc arreu d'Europa *algunes figures impopulars podian ser, siguint el modo utilizado con "carnaval, colgados o quemados en efigie* (1978 [1991]: 284). En el cas d'Algaida no hi ha dubte que el personatge que es penja també se'l anomena de qualque manera amb el nom de "Carnval", ja que sembla que allà tothom tothom coincideix en pensar que Cames Tortes és una derivació del terme Carnestoltes.

La relació entre els arguments i altres rituals carnavalescos no només ve donada pel format de paròdia judicial dels més antics d'aquests glosats, ni per altres elements carnavalescos que també podem identificar en arguments posteriors. Les festes de Sant Antoni com a celebració de marcat caràcter carnavalesc conformen el context temporal més immediat en el qual es canten els arguments. En aquest sentit, hem de destacar que, lluny de limitar-se a les celebracions del Darrers Dies abans de la quaresma entre el Dijous Llarder i el Dimecres de Cendra, l'àmbit cronològic del carnaval pot ser entès de manera més extensa, almanco des de cap dany fins a quaresma. No hi ha dubte que dins aquest espai de temps les festes de Sant Antoni representen a la vila d'Artà una fita cabdal del calendari carnavalesc. D'aquesta manera, podem considerar els arguments com un gènere de glosat propi d'aquestes dates, és a dir, com un tipus de cançó de les que s'acostumen a cantar a les festes hivernals anteriors a l'adveniment de la quaresma. En aquest sentit, Miquel Sbert ha assenyalat l'estacionalitat de les cançons populars i els diferents gèneres de glosa depenent del moment de l'any en el qual es creia

més adient que havien de ser cantades (1997b: 104).

Així per tant, hem de pensar que l'argument era un gènere de glosa que es considerava propi de les festes de Sant Antoni com a festes carnavalesques. Amb relació a això, ja hem vist com l'espai de temps en el qual es considerava que era adient que es cantàs l'argument era fins a quaresma, justament l'àmbit cronològic de màxima intensitat del carnaval entès en sentit ampli. Ens dona notícia d'això les primeres descripcions de la festa fetes per Andreu Ferrer a principis del segle XX en les quals aquest folklorista comentava a principis del segle XX que la colla del glosador i els cantadors de l'argument *tot el dia de Sant Antoni i els dissabtes, festes i diumenges siguients fins ben entrat el carnaval van a les cases particulars per si tenen el gust de sentir l'argument*.⁹ Anys abans del testimoni d'Andreu Ferrer, una crònica de la revitsa *Mallorca Dominical* ens dona notícia del costum de cantar l'argument fins a la quaresma: *A més del dia de Sant, solen cantar s'argument tots els diumenges fins a corema*.¹⁰ Així per tant, observam com les dates en les quals s'acostumava a cantar l'argument no han de ser considerades una anècdota, ja que li donaven un caràcter satíric i posaven l'accent en la llicència en la paraula com a privilegi del qual els glosadors en gaudien només per la seva condició de versificadors orals.

En aquest sentit, Caterina Valriu ha assenyalat les dates en les quals es cantava l'argument com un paral·lelisme amb rituals de recitació o cant de testaments de carnestoltes: *S'argument ara només es canta per Sant Antoni. Abans aquest era el primer dia que es feia, però se seguia recitant totes les vigílies de festa i els diumenges fins a arribar a la quaresma, és a dir, al llarg de tot el període tradicionalment considerat com a de llicència de costums. Participa, per tant, no sols per la temàtica sinó també per les dates, de l'esperit propi dels testaments carnestoltencs* (1995: 57). Amb relació a

això, el caràcter crític i satíric dels arguments com a gènere de glosat considerat propi d'aquestes dates es veu reflectit en el vers d'una cançó de l'argument de 1971 compost per Xesc 'Gurries' quan afirmava que *es temps convida a dir desbarats*.¹¹ Per altra banda, Maria Esteve en el seu argument de l'any 1947 posava èmfasi en el sentit irònic i satíric que tenien les seves cançons quan afirmava que aquest tipus de glosat *no s'embruta amb mentida / i ho diu tot riguent riguent*.¹²

En aquesta mateixa línia, Joan Amades, en el seu *Costumari Català* va relacionar els continguts crítics dels arguments amb les dates carnavalesques en les quals es cantaven i els va comparar amb les tradicions de testaments d'en Carnestoltes tan comuns a Catalunya: *el marcat sentit càustic i satíric de s'argument l'aproxima molt als sermons o testaments d'en Carnestoltes, tan típics a la Catalunya continental, i atesa l'escassa importància que Mallorca tenien els costums carnestoltencs, la glosada de què parlem va fer les funcions de crítica pública del comú que es produeix en aquest moment de l'any* (1950:I, 507-508). La interrelació que es dona en els arguments entre les dates en les quals es canten i els continguts crítics de les seves cançons no només és comú als sermons o testaments que es reciten a Catalunya, sinó també a d'altres indrets d'arreu d'Europa. En aquest sentit, s'ha assenyalat que *la tradició de s'argument entronca amb tot un conjunt de pràctiques, molt esteses, que es poden trobar datades entre cap d'any i els Darrers Dies, però que tenen com a denominador comú el repàs crític als principals esdeveniments de la comunitat durant l'any anterior* (Valriu, 1995: 58). Un dels rituals carnavalescos dels quals tenim notícia que és més semblant a la tradició dels arguments ha estat descrit per Julio Caro Baroja. Es tracta de la tradició de *hechar la relació* que es du a terme una vila de la província de Zamora

⁹ Llevant, 10 d'octubre de 1917.

¹⁰ Mallorca Dominical, 3 de febrer de 1901.

¹¹ Femenies, 1971-72: 43

¹² Esteve, 1947-48: 4

anomenada Villalba de Lampreana (Caro Baroja, 1965 [1986]: 82). En aquesta vila, per les festes de Sant Antoni també es feia una desfilada de bestiar equí a l'estil de la *covalcada* d'Artà, moment en el qual es cantava aquesta composició en vers: *antes de la misa se pasean los caballos y borricos y se 'hecha la relación' en la cual el recitante de la relación le cuenta al santo, en romance, los favores y desfavores que ha hecho al ganado, entremezcladas estas pecuarias peripecias con sucesos picarescos acaecidos en el pueblo durante el año (Ibid.)*. D'aquesta manera, arribam a la conclusió que són molts els exemples que es poden posar de rituals semblants a l'argument i que el lliguen amb el sentit carnavalesc de la festa Sant Antoni en un sentit ampli, i els relacionen amb el sentit més marcadament carnestoltenc que tenien aquests glosats en els seus orígens.

En Tià de Sa Real i l'impacte de la seva obra en els arguments.

Tot i el caràcter carnavalesc i satíric que s'entreveu a la tradició l'argument, tant per les dates en les quals s'ha acostumat a cantar com pels seus orígens més remots, ja hem vist com aquest ritual constitueix un mercat lingüístic en el qual es fa efectiu un alt nivell d'autocensura per part del glosador, per no parlar de les obligades revisions del text que han dut a terme les autoritats locals. Així per tant, hem de destacar que, a diferència de molts rituals carnavalescos en els quals se cerca intencionadament la inversió i la incorrecció, el to de la crítica i la queixa en els arguments ha estat més aviat greu i seriós, almanco des de els darrers decennis del segle XIX.

Si comparam l'evolució del to dels arguments des del més antic conservat datat l'any 1784 fins als anys vint del segle XX, quan podem considerar que aquesta casta de glosat s'havia consolidat com a gènere amb unes regles i convencions pròpies d'obligatori compliment, no ens queda més remei que arribar a la conclusió que en aquest espai de temps la tradició dels arguments va sofrir una important mutació. Aquests glosats varen anar

abandonant el seu to burlesc i satíric per adoptar-ne un de més solemne i seriós. Per altra banda, varen anar abandonant el seu format de paròdia judicial per adoptar progressivament una estructura narrativa de crònica històrica dels fets més destacables esdevinguts durant tot l'any.

No hi ha dubte que les cançons d'invocació a Déu i a la Verge amb les quals s'ha acostumat a començar l'argument, juntament amb aquelles en les quals es demanava permís al batle i al rector de la vila, han donat solemnitat al glosat i han avisat al públic receptor de la seriositat de la composició, és a dir, que no es tracta d'una simple burla carnavalesca. Justament aquestes invocacions i peticions de permís no apareixen a l'argument de 1783 i hem d'esperar a l'any 1857 a trobar el primer argument en el qual sí es donen.¹³ En aquest argument també podem reparar que ja s'acompleixen els formulismes de fi del glosat que seran pràcticament obligatoris amb posterioritat: per una part es dedica una cançó a passar comptes dels naixements i defuncions al conjunt de la vila,¹⁴ dues cançons a invocar Sant Antoni perquè propiciàs bones collites i salut pel bestiar i les persones a l'any següent,¹⁵ una altra a fer públic el nom del glosador que havia compostat l'argument,¹⁶ i la darrera cançó del glosat acaba amb el vers *visca, visca Sant Antoni!*¹⁷ Tots aquests protocols d'entrada i sortida de l'argument seran respectats pels argumentaires posteriors fins ben entrat el segle XX, a excepció de les cançons on es deia el nom del glosador i les que comunicaven el compte de naixements i defuncions a la vila, les quals es troben absents certs arguments, encara que a molt pocs.¹⁸

¹³ Lladrés, 1856-57: 1-7.

¹⁴ Lladrés, 1856-57: 57

¹⁵ Lladrés, 1856-57: 58-59.

¹⁶ Lladrés, 1856-57: 60

¹⁷ Lladrés, 1856-57: 61.

¹⁸ Pel que fa als arguments conservats del segle XIX, el nom del glosador no se cita a Pons, 1882-83; i el compte de naixements i

Per altra banda, també hem de reparar que a partir de l'argument de 1856, aquestes composicions poètiques van adoptant progressivament una estructura narrativa i abandonant la seva forma de paròdia judicial. De fet, el darrer argument en el qual es reproduceix el diàleg tens entre acusador i acusat en el marc d'un procés judicial és el de 1856. En els demés ja no trobam rastre de cap tipus de ritual de paròdia de judici o execució simulada de cap personatge imaginari a l'estil de Don Destrossa o en Borrascós. Per altra banda, al mateix argument de 1856 ja trobam un nombre relativament alt de cançons de caràcter narratiu –nou— en les quals no es fa cap referència a la figura imaginària d'en Borrascós sinó que simplement es descriu l'anyada agrícola de diferents cultius.¹⁹ Aquestes cançons de caràcter narratiu són introduïdes a l'argument amb uns versos on s'explicita la intencionalitat descriptiva de les cançons: *de ses coses més notades / quatre cançons dictaré.*²⁰ En el següent argument més antic conservat – el que es va cantar l'any 1875— totes les seves cançons ja tenien un marcat caràcter narratiu si descontam les cançons protocol·làries de començament i fi del glosat.

Aquest darrer argument cantat l'any 1875 segurament és el que més se sembla a la *Descripció de sa temporada* de Sebastià Gelabert 'de Sa Real' composada a mitjan segle XVIII, que ha estat durant molt de temps els glosat considerat com el primer argument de la història i l'origen de tota la tradició. L'argument de 1875 té la particularitat que a diferència dels demés arguments, la seva crònica comprèn un espai cronològic de varis anys –entre 1868 i 1975— justament els anys del període polític de l'estat espanyol conegut com el Sexenni Democràtic. Igual que en el cas d'aquest argument, la *Descripció de sa temporada* d'en Tià de Sa Real també abasta sis anys d'història, de 1744 a 1750. A l'argument cantat l'any 1875 es relaten

els principals esdeveniments d'una època percebuda com a extraordinària i especialment negativa, com ho corrobora la següent cançó introductòria:²¹

*Des de l'any seixanta-vuit
fins an el present puc dir
que tots hem 'gut de patir
el qui d'Espanya no hi es fuit
perquè, en trobar es niu buit,
per molts es mal de sofrir.*

A les cançons següents es descriu sobretot la decepció que va suposar l'incompliment per part de les autoritats del nou règim democràtic de la promesa de no fer reclutaments militars forçosos, ja que poc temps més tard es varen fer vàries crides a quintes per anar a lluitar a les guerres carlistes.²²

*Per la reina destronar,
franquesa se prometé,
i llevonces se digué
que no es 'via de quintar,
i mos varen predicar
que així estariem més bé.*

[...]

*Carlos guerra mos mogué
pretenguent an es reinat:
De tropes destrocitat
a cada part se va fer,
que setze mil n'hi hagué
de baixes a un combat.*

*Aquí se lleva es quintar,
lo que s'havia promès
però un bàndol estès
que tots hi hauran d'anar.
No se podria pagar
ni que fos fii de Marquès.*

Per altra banda en aquest mateix argument també es feren vàries queixes de la inestabilitat política d'aquest període i el glosador es va felicitar per

defuncions és absent tant a l'argument de Pons, 1868-75; com el de Pons, 1882-83.

¹⁹ Llabrés, 1856-57: 12-21.

²⁰ Llabrés, 1856-57: 11.

²¹ Pons, 1868-75: 7

²² Pons, 1868-75: 8 i 15-16

l'estabilitat que semblava que s'havia recuperat cap a l'any 1875.²³

*Dia sis de gener
de lo any setanta-cinc
mos anàrem reunint
per gran alimares fer,
perquè anàvem endarrer
de lo que estàvem patint.*

*Tots mos vàrem replegar
i dàrem un cop de "Viva!"
amb una gran alegria.
El senyor batle mandà
per ses músiques sonar,
juntas, per tota la vila.*

L'argument es completa amb un ràpid repàs a l'anyada de la darrera temporada i amb les cançons reglamentàries de sortida.²⁴

Per altra banda, la *Descripció de la temporada de los mals anys*, té en comú amb aquest darrer argument que també se centra en la narració de les calamitats esdevingudes durant una sèrie d'anys que es varen percebre com a extraordinaris en sentit negatiu. En aquest poema narratiu atribuït a en Tià de Sa Real es descriu una epidèmia que entrà a Mallorca l'any 1745 i deixa més de 10.000 morts a Palma i a l'interior de l'Illa (Suau, 1976: 167),²⁵ seguida d'unes tempestes estiuenques que tudaren el gra collit i dificultaren la sembra de l'anyada vinent,²⁶ seguides de les nevades tardanes que varen matar molts cultius que començaven a florir,²⁷ de la sequera patida l'any 1747,²⁸ de la fam que es va sofrir a Mallorca per mor de la interrupció del comerç de gra i llegums que l'any 1748 va provocar la guerra contra Anglaterra,²⁹ de les males anyades de blat dels dos anys següents per culpa de la

sequera,³⁰ i finalment del nou brot epidèmic de pigota i xarampió que va patir l'Illa entre 1749 i 1750 (*Ibid.*: 168).³¹ Així per tant, tant l'argument de 1875 com la *Descripció de la temporada de los mals anys* es varen compondre després d'haver experimentat un període percebut com a especialment calamitós i dificultós tant per al glosador com per al conjunt de la població. Es tracta de períodes de crisi de subsistències, amb guerres, males collites i epidèmies.

Pel que fa als demés arguments conservats de la segona meitat del segle XIX també se centren en fets especialment colpidors en sentit negatiu. Així, l'argument de 1882 tracta la crònica de l'anyada agrícola només de passada. Això s'evidencia en la següent cançó amb la qual el glosador enceta aquest tema:³²

*De s'anyada deixaré
perquè és massa allargar.
Un altre ja us ho dirà
recte, així com vengué.
Lo més notat vos diré
qui és s'olivar i es gra.*

Aquest argument cantat l'any 1883 centra preferentment els seus continguts entre d'altres a una gran brega col·lectiva amb pedres i garrots entre joves d'Artà i altres de la vila veïnada de Son Servera, de la qual no seria d'estranyar que se saldàs amb qualque mort:³³

*Era cosa des jovent
d'Artà i de Son Servera.
Molts de pics el qui no hi era
patia injustament.
Déu los do coneixement
per no dir d'altra manera*

*Era una cruel horror
usar d'aquella manera.
Entre ells i noltros era
sa mala desunió.*

²³ Pons, 1868-75: 23-24

²⁴ Les cançons de l'anyada en aquest argument es troben a Pons, 1868-75: 32-40.

²⁵ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. cit.*: p. 26-29

²⁶ *Ibid.*: p. 30

²⁷ *Ibid.*: p. 31-32

²⁸ *Ibid.*: p. 32-33

²⁹ *Ibid.*: p. 34-43

³⁰ *Ibid.*: p. 44-57

³¹ *Ibid.*: p. 58-59

³² Pons, 1882-83: 51

³³ Pons, 1882-83: 48-49

*Ja és morta aquella rencor
facem paus amb Son Servera.*

Sabem que aquesta brega va haver d'impressionar per força als veïnats i veïnades de la vila d'Artà pel fet que el folklorista Rafel Ginard Bauçà encara va arregar anys més tard vèries cançons que en feien referència:³⁴

*Era l'any vuitanta-dos
sempre me recordarà
que es serverins, en es Cos,
volien 'tupar es d'Artà.*

*Eren vint-i-un al·lots
de sa quadrilla d'Artà,
i devers un centenar
de serverins amb garrot.*

Respecte a aquestes batalles col·lectives entre joves de viles veïnades, Eugen Weber ha assenyalat que a certes regions de França eren molt comuns a les viles rurals del segle XIX i que varen ser una de les principals preocupacions dels cossos de policia a l'època del II Imperi (1976: 56-57). Tanmateix, allò de veritablement destacam de l'argument en el qual es descriu aquest esdeveniment és el fet que se centra sobretot en un succés considerat extraordinari i especialment negatiu. En aquest sentit, arribam a la conclusió que al llarg del segle XIX els arguments varen canviar el seu contingut estructural i temàtic per assemblar-se cada vegada més a la *Descripció* de Sebastià Gelabert 'de Sa real', és a dir, cada cop s'avenien més al model de glosat narratiu sobre uns esdeveniments colpidors percebuts pels sectors populars com a extraordinaris i al mateix temps desgraciats.

De la mateixa manera que els arguments començaren a imitar des de mitjans del segle XIX la *Descripció* d'en Tià de Sa Real pel que fa al seu estil de crònica narrativa, també podem reparar que varen adoptar d'aquesta obra certs formulismes d'entrada i sortida del glosat.

³⁴ Les cançons són reproduïdes pel seu recopil·lador Bellpuig, 27 de maig de 1962.

A la *Descripció*, el glosador dedica les tres primeres cançons introductòries a invocar a la Verge Maria perquè li donàs inspiració per compondre el glosat. Una d'aquestes cançons diu així:³⁵

*Verge pura immaculada,
viva estrella de la mar,
vullau mos sentits guiar
perque de la temporada,
així present com passada,
notes ne puga deixar.*

Per altra banda, en una de les cançons amb les quals es va finalitzar aquesta composició narrativa sobre la crisi de subsistències patida a mitjan segle XVIII, l'autor –Sebastià Gelabert 'de Sa Real'— desvela la seva identitat, de la mateixa manera que ho han fet la majoria d'argumentaires en les darreres cançons dels seus arguments durant el segle XX:³⁶

*¿Volen entendre per cert
d'aquest tractat qui és l'autor?
Mir el curios lector
aquí mon nom descobert:
Sebastià Gelabert,
natural de Manacor.*

A partir d'aquests exemples deduïm fàcilment que els arguments de la segona meitat del segle XIX varen començar a imitar la *Descripció* d'en Tià de Sa Real també pel que fa als formulismes amb els quals s'introduïa i es cloïa el glosat.

Com a explicació d'aquest fenomen de canvi en la naturalesa de la tradició dels arguments, nosaltres pensam que va ser determinant l'edició l'any 1846 en format de plegueta de trenta-tres pàgines de la *Descripció de la temporada*

³⁵ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. cit.*: p. 21.

³⁶ GELABERT, S. (Tià 'de Sa Real'). 1846. "Descripció de la temporada de l'any 1744 i siguients fins a 1750", a S. Gelabert (Edició crítica a càrrec de J. Vidal Alcover): *Poesia Narrativa*. Manacor: Ajuntament de Manacor, 1985, p. 60, cançó 122.

de los mals anys a càrrec de la Impremta d'Esteve Trias de Palma.³⁷ Aquesta edició va anar seguida d'una altra l'any 1869 a càrrec de la Impremta Villalonga també de Palma.³⁸ Si tenim en compte que per aquella època la llegenda sobre les virtuts sobrehumanes del seu autor encara era ben vigent a través de la transmissió oral, com de fet ho demostra el conjunt de contarelles arplegades per Mossèn Alcover en el seu *Aplec*,³⁹ tot ens fa pensar que la publicació d'una de les seves composicions més cèlebres va tenir gran ressò entre la població, especialment entre els glosadors, els quals veien la figura d'en Tià de Sa Real com un exemple a seguir. Encara que de ben segur la gran majoria de glosadors d'Artà a mitjans de segle XIX devien ser analfabets, no hem de descartar que comprassin les pleguetes i les fessin llegir en veu alta a qualcú que sabés lletra. Fins i tot podem pensar que molts glosadors s'aprengueren de memòria la *Descripció* com a exercici d'entrenament i com a model a imitar en els seus glosats.

Així per tant, pensam que segurament cap a mitjans del segle XIX la *Descripció* d'en Tià de Sa Real es va fer popular entre el conjunt de la vila d'Artà per mor de les seves dues edicions l'any 1846 i l'any 1869 respectivament. Possiblement va ser aquest fet que va provocar el profund canvi dels arguments

en les seves formes i la seva estructura que es va donar en aquesta època. Amb relació a això, Jaume Guiscafrè ja ha plantejat aquesta hipòtesi respecte als aspectes formals dels arguments que adopten la mètrica, la rima i l'estructura de la cançó pròpia de la *Descripció* després que aquesta hagués estat publicada: *arran del coneixement de la Descripció..., els argumentairtes artanencs n'adoptaren la mètrica i la disposició de les rimes* (2000: 128). Nosaltres plantejam per la nostra banda, que el coneixement de la *Descripció* per part del glosadors, no només va provocar que es canviassin els aspectes formals de l'argument, sinó també la seva estructura, els seus continguts i fins i tot l'actitud del glosador a l'hora de compondre'l.

La idea que els glosadors de l'època en la qual es varen configurar les normes i convencionalismes que han caracteritzat l'argument com a gènere de poesia oral, coneixien la *Descripció* d'en Tià de Sa Real, és veu corroborada empíricament pels paral·lelismes que trobam entre certes cançons de la *Descripció* i els arguments d'un dels glosadors més antics que coneixem. Ens estem referint a Joan Ferrer 'Vermei' que va compondre la major part dels seus arguments als primers decennis del segle XX, quan rivalitzava com a millor argumentaire amb Antoni Sureda "Xoriguer". En els arguments d'aquest glosador, igual que en la *Descripció* d'en Tià de Sa Real es denuncia el comportament consumista i materialista dels sectors populars com a causa de les desgràcies patides pel conjunt de la societat. Tanmateix, la coincidència que més sorprèn és la utilització dels termes idèntics quan es tracta aquest tema, com per exemple "pompa" i els seus derivats, el verb "esmenar", o les referències als avisos dels pares predicadors, cosa que no es repeteix en la resta d'arguments. Per exemple a l'argument de l'any 1912 s'inclou la següent cançó:⁴⁰

Aquest orgullo pompós

⁴⁰ Ferrer, 1912-13: 71

³⁷ GELABERT, S. (Tià 'de Sa Real'). 1846. *Descripció de la temporada del añ 1744 y sigüents fins a 1750 son autor Sebastià Gelabert (a) de Sa Real de Manacor*. Palma: Impremta d'Esteve Trias. L'original es troba en mans privades, però fou transcrit per Joan Alegre i revisat i publicat l'any 1985 per Jaume Vidal Alcover com a GELABERT, S. (Tià 'de Sa Real'). 1846. *Op cit.*

³⁸ GELABERT, S. (Tià 'de Sa Real'). 1869. *Descripció de la temporada fatal del añ 1744 y sigüents fins a 1750, escrita per un glosadó, conegut per En Tià de Sa Real*. Palma: Impremta Villalonga. L'original es troba en mans privades, però fou transcrit per Joan Alegre i revisat i publicat l'any 1985 per Jaume Vidal Alcover com a GELBERT, S. (Tià 'de Sa Real'). 1846. *Op cit.*

³⁹ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. cit.*: p. 21.

*que per aquí s'és entrat
dona un viure incomodat
entre pobres i senyors*

En un argument posterior del mateix glosador, el de 1916, que es va publicar parcialment a la revista *Llevant*,⁴¹ s'explica el mal temps meteorològic que patia la vila d'Artà durant els darrers anys, com un càstig per l'actitud excessivament orgullosa de la població artanenca:

*Des de l'any onze sofrim
un temps molt impertinent
és llarg per molta de gent
i amb orgullo vivim;
ningú s'esmena i tenim
un mirall ben avinent.*

Així mateix, és en el darrer argument que aquest glosador va compondre l'any 1947, poc abans de la seva mort, que observem els paral·lelismes més clars amb el text de la *Descripció*. En aquest argument, Joan Ferrer 'Vermei' critica el fals benestar en el qual ell creia que vivien molts veïnats de la vila i avisa que *aquesta pompa mundana / tampoc pot anar bé*.⁴² Per altra banda, en aquest mateix glosat també fa referència als avisos dels pares predicadors dels perills que poden comportar les actituds consumistes i malbaratadores entre la població:⁴³

*Bé mos toquen es reclam
los pares predicadors
aquest orgull tan pompós
mos domina i no el deixam
i si no mos esmenam
es càstigs seran pitjors.*

Si comparem aquesta darrera cançó amb la següent que es troba a la *Descripció* d'en Tià de Sa Real, comprovarem que la semblança és evident:⁴⁴

Los pares predicadors

⁴¹ *Llevant*, 10 de febrer de 1917.

⁴² Ferrer, 1946-47: 31.

⁴³ Ferrer, 1946-47: 38.

⁴⁴ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. Cit.*: p. 46.

*cada hora mos avisaren
que nostros pecats causaren
un càstig tan rigorós;
i que en no esmenar-mós
de majors mos n'esperaven*

Pel que fa a la utilització del terme "pompa", és recurrent tant a la *Descripció* com als arguments de Joan Ferrer 'Vermei'. Podem posar com a exemple la següent cançó de la *Descripció*:⁴⁵

*Pues si així ho fa l'ufana,
que tot se ve a destruir,
doncs mudem, sí, i servir
Jesucrist de bona gana:
deixem la pompa mundana
si al cel lloc volem tenir.*

Finalment hem d'esmentar que en un argument de Francesc Femenies 'Gurries' —el que es cantà l'any 1953— el glosador també fa referència als avisos dels pares predicadors i utilitza el terme "pompa" per descriure l'actitud materialista de la població que es considera causa de futurs mals:⁴⁶

*S'humanitat s'ha perduda
entre pompes i orgull,
sa mesura a caramull
Satanàs mos ha venuda,
sa maldat tant ha crescuda
que pel tot el món ja bull*

[...]

*Els pares predicadors
bé en peguen de siulades
ses ovelles escapades
han fuites des seus pastors
ara per agermenar-mós
serà a força de singlarades*

De tot plegat deduïm que sembla clar que almanco Joan Ferrer 'Vermei' coneixia bé la *Descripció* de Sebastià Gelabert 'de Sa Real', ja que els paral·lelismes amb relació a la selecció

⁴⁵ *Ibid.*: p. 60.

⁴⁶ Femenies, 1952-53: 62 i 66.

lèxica d'ambdues obres són evidents. En el cas de Xesc 'Gurries', encara que fos possible que les seves cançons que acabam de comentar fossin compostes per mor de la influència de l'obra de Joan 'Vermei', tampoc hem de descartar que conegués el text de la *Descripció*. Pel que fa a l'argumentaire més antic –Joan 'Vermei'— també hem de tenir en compte que va compondre la major part dels seus arguments a principis del segle XX, quan el gènere d'aquests glosats tal com ha estat conegut posteriorment s'estava configurant. D'aquesta manera, s'evidencia que els orígens de l'argument com a gènere de poesia oral singular i diferenciat es troben en l'apropiació dels trets formals i temàtics de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real per part dels glosadors que per aquella època componien aquests glosats.

Una de les raons per les quals pensam que la publicació de la *Descripció* degué tenir molt d'èxit és sens dubte l'alta consideració amb la qual es tenia la figura d'en Tià de Sa Real com a glosador mític amb unes virtuts sobrenaturals. Així mateix, pensam que una altra de les causes que podem apuntar de la bona acollida que de ben segur degueren tenir aquestes publicacions entre el conjunt de la població de les viles de la Part Forana de Mallorca va ser la temàtica que tractava –la crònica narrativa i descriptiva d'una crisi de subsistències—, combinada amb el moment en el qual es varen publicar. Els períodes immediatament anteriors a les dues edicions de la *Descripció* al segle XIX coincideixen amb dues crisis de subsistències viscudes a Mallorca que varen consistir en les males collites de 1846 i amb l'epidèmia de còlera de 1865, seguida de males collites l'any 1867 i 1868 (Fullana, 2004: 118-119). Pensam que la coincidència de la publicació de la *Descripció* amb el record recent d'epidèmies i males collites no és casual i respon a una demanada popular o una estratègia de mercat per part dels editors. Podem pensar que glosats com el d'en Tià de Sa Real cobraren molt d'interès especialment en conjuntures en les quals es vivia una situació semblant a la que es descrivia a la *Descripció*.

Per paga, els anys en els quals es va publicar la *Descripció* coincideixen amb èpoques de llibertat de premsa, moments en els quals es feia més fàcil publicar sobre temes més o manco controvertits. Aquest pot ser el cas de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real en la qual es tractava l'actuació dels diferents actors socials, incloses les diferents institucions estatals, en un context de crisi de subsistència i tensió social. L'any 1846 feia un any que s'havia aprovat la constitució liberal moderada de 1845 en la qual figuraven certes garanties de llibertat d'expressió. Per altra banda, l'any 1869 és l'any de l'aprovació de la constitució democràtica en funció de la qual els drets de llibertat de premsa s'ampliaren fins a assolir quotes a les quals mai s'havia arribat anteriorment. D'aquesta manera, observam com és la coincidència de crisis de caràcter econòmic i demogràfic amb èpoques d'una certa llibertat de premsa, allò que explica la publicació de la *Descripció* en aquests moments concrets.

Així, hem de pensar que l'època que va de les primeres desamortitzacions eclesiàstiques als anys trenta del segle XIX, fins a la restauració de la monarquia borbònica l'any 1875, va ser un període de temps en la qual el debilitament del poder cultural de l'Església Catòlica es va combinar amb un dèficit en el desenvolupament de l'educació formal a les escoles i un escàs desenvolupament dels mitjans de comunicació de masses. Tot junt va propiciar el desenvolupament extraordinari de la cultura popular entesa com a "protesta plebea" en termes d'Edward P. Thompson. Segons aquest autor, aquestes situacions es donen en èpoques d'especial debilitat dels mecanismes de control cultural, quan *la autoridad de la iglesia está en retirada y no ha llegado aún la autoridad de las escuelas y de los medios masivos de comunicación* (Thompson, 1978a [1979]: 52). En aquest sentit, pensam que la retirada progressiva de la influència de la religiositat oficial de l'església catòlica va crear un buit que va ser ocupat per tradicions orals les quals, tot i que no

tenien perquè ser anticlericals o antireligioses, sí que manifestaven una religiositat popular sensiblement diferent a la doctrina oficial de les institucions eclesiàstiques.

És en el marc d'aquest floriment i reviscolament de formes de cultura oral a mitjan segle XIX, que els arguments varen canviar la seva naturalesa per acabar-se constituint en un gènere de glosat amb unes característiques pròpies. Es tracta d'uns trets que en gran part varen ser apropiats de les pleguetes que per aquella època es publicaren de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real. Així, comprovam com la difusió del llenguatge escrit, lluny de tenir uns efectes assimiladors i aculturadors respecte a les tradicions orals, varen significar un element de potenciació i dinamització de la creativitat oral, almanco en un o primer moment. En aquest sentit, Ruth Finnegan ha assenyalat la idea que la fi de l'oralitat no es produeix automàticament a partir de l'expansió de la impremta i el llenguatge escrit: *In practice, interaction between oral and written forms is extremely common, and the idea of the use of writing automatically deals a death blow to oral literacy forms has nothing to support it* (1977 [1992]: 70). De manera semblant, Miquel Sbert també ha assenyalat pel que fa a la poesia oral de Mallorca als segles XIX i XX, que els préstecs de formes i certs elements de textos escrits a la producció oral de versos eren ben habituals (1992: 45). De fet, una prova de la influència de la profusió de textos escrits en la producció oral la constitueix la influència de les dues publicacions de la *Descripció* en la tradició dels arguments, la qual cosa va fer mutar la major part de les normes i convencionalismes que regien la seva composició i recepció. En aquest sentit, podem afirmar que la difusió d'uns textos escrits va estimular la creativitat i la producció de textos orals.

La gènesi històrica del discurs dels arguments.

La raó per la qual el text de la *Descripció* de Sebastià Gelabert 'de Sa Real' despertava tant l'interès de la gent en

èpoques de crisi econòmica i demogràfica marcades per guerres, males collites i epidèmies; era que en aquesta composició es donaven respostes clares sobre les causes de tots aquests mals i sobre les pautes ètiques de comportament a seguir per part dels diferents actors socials. Les causes de la crisi s'explicaven a la *Descripció* a partir d'una narrativa de la cíclica degeneració moral del comportament de la població, mentre que els codis ètics de comportament es corresponen a la defensa d'una economia moral de la multitud en termes d'Edward P. Thompson a partir de la qual es considera que en casos extrems de carestia el dret a l'alimentació i la supervivència dels més pobres s'havia de posar per damunt de les ànsies d'enriquiment dels més rics (1971 [1979]: 75) Es tracta d'allò mateix que des de la perspectiva dels *Peasant Studies*, James C. Scott va anomenar ètica pagesa de la supervivència (1976: 167-179). D'aquesta manera, a la *Descripció* ja s'estableixen les principals línies a partir de les quals els arguments més tard varen sistematitzar i estructurar de manera autònoma en el seu discurs diferents formes de representació de la situació econòmica i social d'una crisi de subsistències. De qualque manera, en el discurs dels arguments es va percebre el canvi històric al llarg del segle XX a partir del prisma d'aquesta narrativa degenerativa del comportament moral del conjunt de la societat i a partir del principi del dret universal a un mínim per sobreviure, per damunt del dret a la propietat o al benefici.

L'anomenada ètica pagesa de la supervivència que s'avé amb el discurs econòmic i moral de la *Descripció* primer, i dels arguments més tard, va ser teoritzada als anys setanta del segle XX per James C. Scott, influït en gran part per la idea de "economia moral de la multitud" elaborada llargament per Edward P. Thompson en el seu moment (1971 [1979]: 66). Amb aquest terme Scott, en el seu estudi sobre els col·lectius pagesos del sud-est asiàtic, va fer referència a l'actitud conservadora amb la

qual la pagesia s'ha enfrontat històricament al creixement econòmic. En la mesura que l'economia era representada en el discurs d'aquests col·lectius des del punt de vista del consum i no de la producció, les conseqüents pràctiques socials que observava Scott en el comportament pagès s'orientaven com a estratègies econòmiques familiars o locals a la consecució prioritària d'un mínim per sobreviure deixant l'augment dels beneficis en segon lloc de l'ordre de prioritats (1976: 13). No hi ha dubte que el model econòmic que se'n deriva és l'oposat al que es dedueix de l'ètica protestant basada en el creixement econòmic i l'obtenció del màxim benefici com a principals objectius (Weber, 1905 [2001]: 41). Aquesta oposició va ser reparada per Thompson de manera especialment lúcida quan va identificar el pas d'un model d'economia moral tradicionalista basat en el dret de tothom al consum de pa, a un model més industrialista en la qual les reivindicacions obreres es varen començar a expressar en termes de apujada dels salaris en doblers i abaixada dels horaris de feina (Thompson, 1971 [1979]: 66).

Tant l'ètica pagesa de la supervivència descrita per Scott, com l'economia moral de la multitud proposada per Thompson, no només impliquen estratègies econòmiques conservadores respecte al creixement, sinó que també suposen una concepció particular de les relacions socials de classe i de la justícia social en general. Es tracta d'allò que en el seu moment Antonio Gramsci va qualificar com a "moral del poble", es a dir, *un conjunt determinat en el temps i en l'espai de màximes per a la conducta pràctica i de costums que en deriven o les han produïdes* (1966: 274). En aquest sentit el mateix autor afirmava que existien uns *corrents populars del "dret natural", és a dir, aquell conjunt d'opinions i creences sobre els "propis" drets que circulen ininterrompudament entre les masses populars, que es renoven contínuament sobre l'impuls de condicions reals de vida [...]* Hi ha per tant una massa d'opinions jurídiques populars que assumeixen la forma de dret natural i constitueixen el

folklore jurídic (Ibid.: 277). No hi ha dubte que el concepte de la moral del poble com a folklore jurídic que va formular Gramsci va tenir una gran influència en la formulació del concepte de l'economia moral de la multitud per part d'Edward P. Thompson. Tant un autor com l'altra varen coincidir en assenyalar aquests discursos morals com a nocions de la justícia social sostingudes de manera informal a través del costum comunament reconegut. Thomson, endemés, va assenyalar pel que fa a la Anglaterra de finals del segle XVIII que aquests costums tenien els seus orígens en cossos desgastats de legislació antiga de caire paternalista com la *Common Law*, que establien d'un model de comportament ètic en cas de carestia segons el qual, per exemple, l'agricultor havia de vendre directament la producció al consumidor, s'havia de prioritzar el comerç local respecte l'exportació, no s'havien de retenir les mercaderies de primera necessitat esperant que els preus s'apujassin, o que els pobres havien de tenir preferència a l'hora de comprar farina (1971 [1979]: 69).

D'aquesta manera observam com la construcció del coneixement sobre l'economia i les relacions estamentals de classe basades en aquests principis implicava l'afirmació del dret a la supervivència de qualsevol persona per molt pobra que fos per damunt del dret a la igualtat en el repartiment dels beneficis del creixement econòmic. Es prioritzava la seguretat d'un mínim de consum per subsistir davant la possibilitat de l'enriquiment a través del repartiment equitatiu dels beneficis del creixement productiu. D'aquesta manera, es preferia defensa el dret a la igualtat en la pobresa, en moments de crisi, i es deixava de banda la igualtat en la riquesa en moments de creixement econòmic. En aquest sentit, hem de destacar que des d'aquesta perspectiva s'acceptaven les jerarquies socials a canvi del compromís dels estaments superiors de respectar el dret a la supervivència dels membres dels estaments inferiors en cas de crisi. Això ha estat assenyalat com la base que

històricament va sostenir les relacions patronoclientelars al camp com a sistema desigual de reciprocitat social (Mayayo, 1995: 43). A partir d'aquests principis l'aixecament pagès només era considerat legítim en cas que la subsistència de les unitats familiars es veiés amenaçada: *Les relacions contractuals tindran com a base la concepció de la reciprocitat del canvi, amb la simbologia del do com a rerefons [...] Els pagesos lliuraven un present al senyor, de la mateixa manera que es deleien per fer-lo padri dels seus fills, com a garantia per rebre amb reciprocació el mínim per sobreviure [...] L'explotació que desferma la revolta ha d'amenaçar la subsistència dels pagesos i ha de ser legitimada per una visió moral col·lectiva de canvi desigual (Ibid.).*

Tot plegat ha provocat que des de certs sectors —sobretot des de l'antropologia— s'hagi fet una lectura positiva de les relacions patronoclientelars. Per exemple J. Pardo, en el seu estudi sobre els sectors populars de la ciutat de Nàpols ha reparat en aquest tipus de relació unes nocions morals basades en la reciprocitat personal contraposades a l'*ethos* estatal i burocràtic, per la qual cosa a partir d'aquesta moralitat patrons i clients negocien les seves relacions i les condicions de les seves vides (Mitchell, 2002: 168).⁴⁷ De la mateixa manera, Jeremy Boissevain en els seus estudis sobre la societat maltesa ha exposat que a través de la moralitat de les accions individuals —la respectabilitat— les elits patronals i el poble clientelar sovint han estat igualades tot i el reconeixement de les jerarquies socials que aquesta forma de reciprocitat social implica, per la qual cosa la idea de respectabilitat pot ser utilitzada pels estrats més baixos de la societat en benefici propi si s'exigeix als sectors més acomodats (*Ibid.* 108).⁴⁸ Així per tant, podem pensar

que més sovint del que ens pensam el paternalisme de les classes altes ha estat exigida per les classes baixes en la negociació de la reciprocitat social.

Tot i que ni E. P. Thompson ni J. C. Scott utilitzaven el concepte “discurs” en el seu treball, nosaltres preferim entendre els principis proposats per ells en els conceptes d’“economia moral” i “ètica de la supervivència” com a formacions discursives, entenguent aquest concepte en la seva concepció foucaultiana. La raó que explica aquesta preferència en el disseny de la nostra investigació és que pensam que d'aquesta manera es posa més èmfasi en la relació de la representació de l'entorn social com a construcció del coneixement i les pràctiques socials que se'n desprenen. Hem de recordar les pràctiques i no les representacions varen ser l'objecte d'estudi preferent de Thompson i Scott. D'aquesta manera proposam el concepte de “discurs de l'economia moral de la subsistència” per fer referència a aquella formació discursiva basada en les estructures de representació i en les propostes de disciplina social dels comportaments individuals que en el seu moment varen ser estudiades tant per Thompson com per Scott en la seva concreció pràctica, ja fos en accions quotidianes o en mobilitzacions de caràcter més extraordinari com eren les motins de subsistència de l'Anglaterra del segle XVIII o les rebel·lions pageses del sud-est asiàtic al segle XX. Es tracta d'aquella formació discursiva en la qual se sosté una representació pessimista i escèptica del creixement econòmic com la part positiva dels cicles econòmics oscil·lants entre moments de prosperitat i moment de carestia; i en la qual se sosté igualment el principi del dret al mínim de la supervivència per als més pobres en temps de crisi tot i que en cap moment això vogués qüestionar la legitimitat de les jerarquies socials.

Les concepcions de la riquesa i la justícia social que identifiquem en el discurs de l'economia moral de la subsistència es reflecteixen clarament tant en el text de la *Descripció* de

⁴⁷ Referència original: PARDO, J. 1996. *Managing Existence in Naples: Morality, Action and Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁸ Referència original: BOISSEVAIN, J. 1993. *Saints and Fireworks: Religion and Politics in Rural Malta*. Malta: Progress Press.

Sebastià Gelabert ‘de Sa Real’, com en el discurs dels arguments posteriors a mitjan segle XIX. Les dues vessants d’aquesta formació discursiva que es manifesten de manera més clara tant en la *Descripció* com en els arguments són per una part la representació de la prosperitat, dels beneficis i el consum mercantil més enllà de la consecució dels mínims de seguretat alimentària, com una cosa negativa que anuncia nous temps de crisi i carestia davant el convenciment dels límits del creixement econòmic; i per l’altra, l’establiment d’uns codis ètics de comportament entre rics i pobres que agafaven especial vigor en temps de crisi a partir dels quals se sostenia el dret a la supervivència dels més pobres a partir del paternalisme dels més rics.

Pel que fa a la representació escèptica i pessimista del creixement econòmic i l’enriquiment sorgit del benefici mercantil, a la *Descripció* d’en Tià de Sa Real es descriu la crisi de subsistència de mitjan segle XVIII posant èmfasi en el fet que en cas de desabastament, la capacitat de consum d’aliments de primera necessitat éra mínima tant per als rics com per als pobres. L’incís que es feia en la *Descripció* en aquest aspecte s’explica pel fet que en el seu text la riquesa era vista des del punt de vista del consumidor i no del productor. D’aquesta manera en el text es remarcava que el poder adquisitiu de bens mercantils no comptava per a res quan l’escassetat i el desabastament es traduïa en la falta de farina als forn, és a dir, quan no hi havia res per comprar. Així per tant, en una conjuntura de crisi de subsistència, la fam, la malaltia i la mort igualaven a tothom, independentment de la condició social i l’estament al qual es pertanyés. Exemples en la *Descripció* que ens mostren aquest punt de vista n’hi ha molts. Així, quan el glosador relatava la fam que es passava per mor des desabastament de gra provocat per les males collites i la interrupció dels fluxos comercials a causa de la guerra, destaca que *pa de xeixa no menjaren/*

*sacerdots ni cavallers.*⁴⁹ Per altra banda, fent referència als efectes d’una epidèmia el glosador esmenta el següent:⁵⁰

*De frares i capellans
mori molta quantitat
i de qualsevol estat
homos, dones, xics i grans.*

La deducció lògica d’aquesta forma de representar la riquesa és que l’acumulació de beneficis econòmics monetaris només s’ha de valorar de manera superficial, ja que no assegurava la supervivència de ningú en cas de crisi de subsistències. D’aquesta manera, el creixement econòmic a través del treball es convertia en una cosa absurda des del moment en que podia arribar una època de carestia i demostrar la inutilitat dels seus fruits. És per això que el glosador posava èmfasi en la seva composició en el fet que en aquesta conjuntura els doblers no solucionaven la fam als seus propietaris.⁵¹

*Amb sos doblers per comprar
dins sa mà, se passejaren
per Ciutat, i no trobaren
pa ni llegum per cuinar.*

En una altra cançó d’aquest glosat es comenta respecte als sectors més acomodats de Ciutat –Palma— que *amb diners gra no trobaven / anaven desesperats.*⁵² En aquest sentit, es fa evident el menyspreu implícit cap a l’acumulació de riquesa mercantil com quelcom volàtil que tenia poc de real en una conjuntura de crisi com la que es va donar a mitjan segle XVIII.

Precisament aquest menyspreu cap al benefici econòmic de tipus mercantil també es veu reflectit en el text de molts arguments quan es fa referència a l’obertura i tancament de certs negocis a la vila. Per exemple, a l’argument de

⁴⁹ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846.

Op. Cit.: p. 37

⁵⁰ *Ibid.*, p. 59

⁵¹ *Ibid.*, p. 35

⁵² *Ibid.*, p. 40

1946 Francesc Femenies “Gurries” fa referència a l’explosió accidental que destruí un conegut taller de bicicletes i relaciona el fet amb la volatilitat del benefici mercantil:⁵³

*Pes taller de bicicletes
a ca’n Andreu Sabater
dins es novembre hi hagué
ses rialles ben estretes
és bo de fer ses pessetes
anar-se’n d’un que les té.*

Tot plegat ens indica que tant el text de la *Descripció* com en els dels arguments de la major part del segle XX es dona una visió del creixement econòmic i el benefici mercantil com una riquesa que s’evidencia com a falsa quan d’una forma atzarosa els vents de la prosperitat canvien de direcció i la crisi es planta a davant.

Per paga, en la mesura que en el discurs de la *Descripció* se situava la supervivència com a prioritat econòmica i principal valor, l’acumulació de riquesa i el creixement de la producció no només era vist de manera indiferent com una cosa inútil, sinó que era percebuda com la causa principal de les crisis de subsistències, la fam i les epidèmies. L’explicació que s’entreveu en la *Descripció* és que l’abundància econòmica conduïa a la relaxació dels costums i la corrupció moral, la qual cosa comportava el conseqüent càstig diví en forma d’inclemències meteorològiques, males collites o epidèmies. D’aquesta manera, en Tià de Sa real destacava en la seva *Descripció* l’abundància en la qual es vivia just abans de la crisi de mitjan segle XVIII i els vicis que havien començat a contaminar el comportament de la gent per aquella època:⁵⁴

*En aquest temps se mostrava
Mallorca amb gran fertilitat;
xeixa, ordi, civada, blat
i llegums, de tot sobrava;
de vi i oliva se trobava*

⁵³ Femenies, 1946-47: 47.

⁵⁴ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. Cit.*: p. 23-25

un esplet molt delicat.

[...]

*Entre la gent se gossava
una bona sanitat,
però l’homo molt ingrát
envers Déu se demostrava:
com major favor lograva
més seguia es mal estat.*

[...]

*Tot eren deleitaments
regalos, beure i menjar,
ballar, cantar i sonar,
buscant mil divertiments,
as parèixer que el bon temps
mai havia d’acabar*

*La sirena del gran mar
fa una acció discreta:
quan l’aigua està més quieta,
sos ulls escripsa a plorar,
tement que prop li deu estar
una borrasca desfeta*

*Si ens e fóssem comportats
com la sirena del mar,
no s’oirien contar
del món tants de desbarats
ni Déu no hauria enviats
tants de treballs a passar.*

Amb la metàfora de la sirena l’autor defensava una actitud discreta i prudent en èpoques d’abundància sempre a l’espera d’una nova crisi de subsistències. Això implica que l’actitud malbaratadora que el glosador atribuïa a la població en temps de bonança agreujava si més no les conseqüències negatives de les crisi futures.

En unes altres cançons de la *Descripció* s’assenyalava l’actitud relaxada i despreocupada del conjunt de la gent com la causa directe dels mals temps entesos com a el càstig de Déu quan s’enfadava pel comportament dels mortals. En les següents cançons es presentava la sequera com una represàlia divina davant el vici en el qual vivia la

població de Mallorca durant els bons temps:⁵⁵

*Los pares predicadors
cada hora mos avisaven
que nostros pecats causaven
un càstig tan rigorós;
i que en no esmenar-mós,
de majors mos n'esperaven*

*D'en hora en hora avisats
del gran perill que corriem,
no per això avorriem
nostres males amistats,
antes bé, habituats,
amb los mals vicis vivíem.*

*Per ço Déu se demostrava
amb Mallorca tan irat
i amb aquella sequedat
tota s'isla castigava:
a moltes parts no es trobava
herba viva ni sembrat.*

D'aquestes cançons podem deduir que el glosador adopta en el seu discurs una narrativa pessimista i degenerativa de l'esdevenir històric a partir de la qual sempre es veu el passat com a una època millor als actuals temps de crisi. Josep Massot i Muntaner ha observat que aquesta representació de l'evolució natural de la societat és constant en la literatura popular en català del segle XIX (1986: 18). Segons aquest autor, aquesta concepció de l'evolució de la història té els seus orígens en la moral catequística de les institucions eclesiàstiques proposada en el Concili de Trento, que es va consolidar institucionalment en els segles XVII i XVIII (*Ibid.*). La representació de la narrativa històrica que implica el discurs contrareformista és molt senzilla i es reproduïx de manera molt estereotipada i mecànica. L'esquema que es reproduïx constantment a exemples de literatura popular del segle XIX, com pot ser la publicació de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real, consisteix en la presentació d'un paradís inicial que s'identifica amb els orígens i el passat, seguit del pecat de

⁵⁵ *Ibid.*, p. 46-47

l'home que provoca l'enfadament de Déu i la conseqüent pèrdua del paradís. Finalment, davant la situació de patiment que això comporta, s'evidencia la necessitat de redempció dels pecadors davant Déu. Aquesta narrativa degenerativa a través de la qual es representa el l'esdevenir històric no només es pot observar en el discurs de la *Descripció* publicada a mitjan segle XIX, sinó a altres glosats de finals del mateix segle, com és el cas d'*Unions i desunions* compost pel famós glosador Mestre Antoni Garau 'Lleó' i publicat l'any 1881. En aquesta composició també es feien dures crítiques a l'afany consumista i malbaratador atribuït a la joventut (Sbert, 1991: 43):⁵⁶

*Es peu de sa jovintut
ja no cap dins sa sabata,
no sé el món com no s'esclata
batut i altra batut.
Ningú es vol dar per vençut:
qui té vint vol vint-i-quatre.
I si es vei i vol combatre
s'ha de donar per vençut.*

La idea sostinguda en tot moment en textos com la *Descripció* o *Unions i desunions* que estableix una relació de causalitat entre riquesa, corrupció moral, càstig diví i calamitat; condueix a representar l'excés de riquesa com una cosa perillosa, perjudicial i de cap manera desitjable. És per això que en una de les darreres cançons de la *Descripció* el glosador acabava demanat a Déu que no permetés que es tornassin a donar èpoques d'abundància excessiva:⁵⁷

*Sia de Déu voluntat
no tornen anys tan sobrats,
que a punt érem arribats
que tot estava acabat*

⁵⁶ Cita original: GARAU, A. 1881. *Unions i desunions de fets moderns i antics posat en varies cançons d'on poren prendre lliçons ets homos grans i petits*. Palma: Estampa de M. Borràs.

⁵⁷ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. Cit.*: p. 59

En una altra cançó de la *Descripció* el glosador entenia l'ostentació d'abundància material –l'ufana— com a riquesa falsa que es demostrava a la llarga destructiva: *Pues si així ho fa l'ufana / que tot se ve a destruir*.⁵⁸ D'aquesta manera observam com l'excés de riquesa s'entenia com una cosa perjudicial que a la llarga causava pobresa i patiment.

Un dels aspectes del comportament de la població que més es censurava en la *Descripció* i que segons el seu autor provocava més la ira de Déu, era el consum desenfrenat de bens materials i la despreocupació envers les conseqüències que això pugués tenir en el futur. Aquesta actitud es veu reflectida en la forma de vestir excessivament ostentosa de les persones integrants dels estaments més humils, la qual cosa era durament criticada pel glosador:⁵⁹

*En mig de tanta baldor
cada u a son gust vivia;
ningú per sí es coneixia
tothom s'era fet senyor;
sa gent de menos valor
la major pompa vestia*

*Les jornaleres portaven
calamandri d'aquell fi
reboillos de seguí;
amb setí no es contentaven;
calces verdes no en faltaven;
codrillo blanc per més brill.*

A aquestes cançons observam com una de les faltes que el glosador considera més greus era que els col·lectius de condició més humil –sobretot les seves representants femenines— adoptassin un estil de vida i una forma de vestir considerada pròpia dels estaments superiors. Segurament, la transgressió de les fronteres estamentals o de classe era vista com una subversió de l'ordre establert que conduïa al càstig diví. És per això que en una altra cançó de la *Descripció* el glosador es felicitava que les persones de

condició humil haguessin recuperat després de la crisi econòmica i demogràfica l'actitud de prudència i humilitat que se suposa més convenient.⁶⁰

*El jovent tan afaitat
ja no ha comparegut.
Preguntí jo a un lletrut:
“Això, a on s'és retirat?”
Respongué “per pagar blat
a la vila s'és venut”*

Observam com el glosador s'alegrava que els jornalers abandonassin certes ambicions d'ascens social, es conformassin amb la seva condició i això es veiés reflectit en el seu aspecte, com per exemple, en l'abandonament de l'hàbit d'afaitar-se.

No fa falta dir, que la representació del jovent dels estaments humils com a col·lectiu de comportament incorrecte i perjudicial que es feia a la *Descripció* –especialment les representants de gènere femení—, és molt semblant a la representació que es feia als arguments del segle XX, amb les queixes contínues dels glosadors respecte als hàbits consumistes dels veïnats i veïnades més joves de la vila. Aquestes queixes s'agrupaven a l'aparta especial conegut com “Cançons des jovent” o “Cançons de ses fadrines”. Així mateix, el tòpic de la censura al comportament del jovent jutjat com a immoral o incorrecte és molt freqüent en el marc de la tradició de poesia oral a Mallorca. En aquest sentit, Miquel Sbert ha analitzat varies exemples de fulls solts i cordills sobre aquesta temàtica que es venien a les fires i els mercats, i remarca que el fil didàctic i moralista de la poesia oral cobra una particular entitat i unes dimensions gegantines en les composicions dedicades a allisonar al jovent, sobretot les al·lotes joves (Sbert, 1992: 69-70). L'argument més antic conservat en el qual es reproduïx aquesta representació estereotípica del jovent és el de 1912 compost per Joan Ferrer ‘Vermei’. Igual que s'havia fet a la *Descripció*, en aquest

⁵⁸ *Ibid.*, p. 60

⁵⁹ *Ibid.*, p. 23-24.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 59-60

glosat també es criticava de forma especial la vestimenta excessivament luxosa i pretensiosa adoptada pels jornalers i sobretot per les jornaleres:⁶¹

*Aquest orgullo pompós
que entre noltros s'és entrat
dona un viure incomodat
entre pobres i senyors
i molts de pics s'envejós
sol ser es més perjudicat.*

*De cada dia pervé
s'orgullo multiplicar,
quantes joves veim passar
són fies de jornalera
i mos fan estar endarrer
recades i tot portar*

*Ses Jornaleres recades
més dolentes o més bones,
es fadrins ses taveoles
també molts les han usades
de seves o manllvades
les duen veies o noves*

*Dur bé lo qui li pareix
cada qual es seu dret té
i no hi ha que estar endarrer,
si de lo seu se'n serveix,
lo mal es que no es coneix
si és senyor o jornalera.*

A la darrera cançó observem com allò que més preocupava al glosador en el seu argument era que les ambicions d'ascens social dels estaments més humils de la societat suposaven una transgressió en les formes exteriors de diferenciació de classe a través de la vestimenta. El fet que no es diferenciàs entre les formes de vestir pròpies de cada condició social es considerava una cosa que pertorbava l'ordre establert i això era vist com un perill especialment greu per a les persones que es trobaven als esglaons més baixos de la societat, ja que es considerava que l'enveja duia al conflicte social i que el conflicte social sempre el pagaven els més humils.

⁶¹ Ferrer, 1912-1913: 71-74

Així mateix, el codi ètic de comportament en cas de crisi de subsistències que proposava la *Descripció* en el seu text no només afectava als representants dels col·lectius més humils de la societat, sinó que també es traduïa en exigències a les autoritats oficials i a les classes més acomodades. La vessant del discurs de l'economia moral de la subsistència que es tradueix en una concepció de la reciprocitat social entre pobres i rics justa i legítima en temps de crisi de subsistències també es va clarament reflectida tant en el text de la *Descripció* com en el dels arguments més primerencs conservats. Així per exemple, a la *Descripció* el seu autor va alabar l'actitud del jutge que s'encarregà l'any 1748 de requisar, administrar i fixar els preus dels productes de primera necessitat com el gra o el vi, fins al punt que el va presentar com a model a seguir per les altres autoritats oficials:⁶²

*Essent la necessitat
tan mala de subvertir,
fons forçós haver d'eixir
un jutge de la ciutat
per donar acompassat:
o tots viure o tots morir.*

*A denunciar citava
tothom ajuramentat
i segons la quantitat
del gra, part ne registrava,
i d'aquell se n'entregava
per proveir la ciutat.*

*No ho feia per interès
de guanyar ningun dobló,
ans bé per intenció
que el pobre remei tingués.
Manà que es vi es venés
a un dobler es cortó.*

Hem de reparar que allò que el glosador alabava més de l'actitud del jutge durant aquell any de carestia era el seu interès per garantir el mínim

⁶² GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. Cit.*: p. 38-39.

alimentari de subsistència a les classes més desafavorides, per la qual cosa fixava preus morals en productes com el vi i proveïa de gra el mercat a partir de requisites forçosos per evitar l'especulació. El comportament del jutge que el glosador considerava exemplar consistia en el fet de posar en pràctica el principi igualitarista segons el qual s'entenia que en una època de crisi les jerarquies socials no es podien situar per damunt del dret universal a la supervivència. En aquest sentit, hem de ressaltar que es tracta d'un igualitarisme de mínims, més que un igualitarisme maximitzador. Aquesta actitud dels estaments superiors de la societat respecte als col·lectius més necessitats sancionada com a exemplar en cas de crisi de subsistència, sempre implicava una important dosi de paternalisme que a la pràctica acabava essent exigida pel conjunt de la població. És per això que a la *Descripció* es reflectia positivament l'actitud paternalista dels batles i regidors de les viles de la Part Forana, envers els sectors més pobres dels seus pobles:⁶³

*Los batles i regidors
de les viles s'empenyaven
i a los pobres donaven
remei per sustentar-lós.
No creuran los venidors
la misèria que passaven*

Així mateix, seria un error pensar que l'actitud paternalista dels estaments superiors de la societat envers els més pobres es representava a la *Descripció* com el fruit espontani de la bona voluntat i noblesa de les classes altes. En més d'una cançó el glosador remarcava que era l'amenaça de l'amotinament violent dels més pobres allò que feia reaccionar a les classes benestants per posar remei a la situació.⁶⁴

*En Ciutat los cavallers
no es podien passetjar,
perquè era un exemplar
de pobres per los carrers,*

⁶³ *Ibid.*, p. 58

⁶⁴ *Ibid.*, p. 56

*i tement un mal succés,
ordre hi volgueren donar.*

Per altra banda, la part de la *Descripció* en la qual s'establien de manera més minuciosa el comportament ètic que segons el glosador havien de regir les relacions de classe entre rics i pobres en cas de crisi de subsistències és la recreació que es fa de la negociació del pagament de la mitjanja entre un senyor propietari de terres i el pagès arrendatari d'una de les seves possessions. Es tracta d'un conjunt de catorze cançons en les quals es descriu el conflicte d'interessos entre senyor i pagès a l'hora de pagar l'arrendament.

Aquesta escenificació de la discussió tensa entre propietari i arrendador comença amb la negativa del pagès a pagar la mitjanja al senyor per mor de les males collites i les dificultats que aquell any s'estaven passant:⁶⁵

*Venint es pic des segar
los pobres arrendadors
anaven a sos senyors:
“Senyor, com s'ha de trempar?
Per enguany res no puc dar;
no té que ser enfadós”*

Davant la negativa del pagès a pagar l'arrendament, el senyor exigeix el pagament de forma unilateral:⁶⁶

*Es senyor li responia:
“Jo també ho tenc menester:
enginyat, que tu ho pots fer,
i paga la mitjanja;
no et puc per ninguna via
fer més suport en diner*

A la negativa del senyor li segueixen per part del pagès referències a les dificultats que es viuen a la possessió i l'amenaça d'abandonar l'explotació:⁶⁷

*Es pagès deia: “Senyor,
veja com l'he de pagar,*

⁶⁵ *Ibid.*, p. 48.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 48-49.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 49.

*que enguany no arrib a aplegar
la mitat de sa llavor
i en l'hivern, per pitjor,
no m'ha quedat bestiar.*

*Si no pot suportar-mé,
jo no el puc pagar tampoc:
venga i rebrà es lloc
i ministrar-ló vostè;
estic desolat de ple
i molts han fet es meu joc”*

Davant l'amenaça del pagès d'abandonar a la seva sort l'explotació agrícola, el senyor l'amenaça amb confiscar tots els seus bens com a pagament del deute:⁶⁸

*Es senyor en aquest pas,
ja no li prenia en bé.
Deia “mira que hi ‘niré
i a rebre em donaràs;
a compte ple em pagaràs
o tot quan temps te prendré”*

En aquest punt el pagès respon demostrant que no té por de les possibles represàlies del senyor ja que la seva situació és desesperada:⁶⁹

*Veient-se el pobre perdut,
deia: “Faça quant voldrà;
venga, que no hi trobarà
res meu perquè ho he venut;
es lloc tot s'ho ha begut
i es nombre avant se fa”*

*Dit açò, se despedia,
deia: “Senyor, no se tard:
per dar-li a rebre, l'aguard,
vénga-se'n qualsevol dia;
però es nombre que hi havia,
jo no en sé la quinta part”*

En aquest punt, el senyor comprova que les intencions del pagès són fermes i que la situació a la possessió ha de ser per força dramàtica. És en aquest moment quan el senyor fa els seus càlculs i arriba a la conclusió que allò que més li convé és

accedir a un aplaçament del pagament de l'arrendament, ja que sap que no podria trobar un substitut per dirigir l'explotació de les seves terres:⁷⁰

*Aquí pensava es senyor:
“Aquest no cull per sembrar.
Si el trec, ¿com me pot pagar
es censal i sa llavor?
I un altre arrendador
serà molt mal de trobar.*

*Feia es compte amb sí mateix:
“Es lloc jo l'he arrendar;
si a un altre he d'aidar,
val més aidar an aqueix
i porà ser tanmateix
per temps m'arrib a pagar;*

*Si el trec no hem donarà
res i quedarà desolat”.*
*Cridava al punt un criat:
“És sortit aqueix pagès?
Ves-lo a buscar i diguès
prest que jo l'he demanat”.*

*Aluego que era arribat,
deia: “Què mana, senyor?”
Responia amb gran amor:
“Ja veig que te n'ets anat,
tu ets massa atropellat
enquiet i amb rencor.*

*Es lloc no el m'has de deixar
i de mi no et queixaràs;
enginyat lo que podràs
i malavetja es sembrar;
si enguany no me pots pagar,
l'any qui ve ja em pagaràs.*

*Basta es bé que t'he volgut;
mai te puc deseparar;
malavetja a ben conrar
i a fer sempre lo digut;
allà on ho has perdut,
ho has de tornar a cobrar”.*

Observam en aquestes cançons s'evidencia la falsedat de l'actitud paternalista del senyor i l'aplaçament del pagament de la mitjania es representava

⁶⁸ *Ibid.*, p. 49-50.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 50.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 50-52.

com una conquesta del pagès en la negociació tensa dels pagaments de la llavor i l'arrendament. La relació dels senyors amb els pagesos es representava com a conflictiva, encara que la dependència mútua provocava que al final el senyor accedís a respectar el dret del pagès a la supervivència i es comportàs de manera paternalista accedint a l'aplaçament del pagament de la mitjanja a temps millors en els quals el superàvit de l'explotació permetés al pagès saldar el deute. Aquesta relació ambigua a cavall entre el paternalisme amistós i el conflicte més tens, es resumeix perfectament amb la següent cançó:⁷¹

*Hi havia altres senyors
que, moguts a pietat,
encara los daven blat
per menjar i per llavors.
Los rics i arrendadors
tothom estava enfadat.*

Observem com en aquest conjunt de cançons es desplegava un codi ètic de comportament que obligava a les classes benestants al paternalisme respecte als més pobres en cas que la seva supervivència es veiés amenaçada, ja que es considerava el dret a la subsistència de qualsevol persona com una prerrogativa moral pràcticament sagrada que no es podia transgredir. En aquest sentit, hem d'assenyalar que el tòpic del paternalisme del senyor propietari de la terra que accepta aplaçar el cobrament de l'arrendament al pagès també es troba al *Cançoner Popular de Mallorca* arplegat tant per Rafel Ginard com per Antoni Gili (Peñarrubia, 1998: 29).⁷²

Aquest codi ètic de comportament basat en la subsistència com a valor suprem també es reproduïx en els textos dels arguments. Ja en els més antics d'aquests glosats, la descripció de l'anyada solia anar

acompanyada de la reivindicació del dret a la supervivència per part dels col·lectius més desfavorits de la vila d'Artà, o almanco d'una certa preocupació per la seva situació. Per exemple l'any 1875 el glosador Bernat Pons "Lubi" demanava als senyors propietaris de les terres on s'explotava l'olivar que perdonassin el pagament de l'arrendament als pagesos per mor de la mala collita d'oliva aquell any:⁷³

*Per tot anomenar-hó,
molts mos podríem queixar.
Los pagesos d'olivar,
si es queixen tenen raó,
perquè no les fa es senyor
francs, en anar a pagar.*

Així mateix, en aquest argument el glosador assenyala com a una de les pitjors conseqüències de la mala anyada de 1874 la falta de contractació de jornalers durant un espai de temps llarg, la qual cosa afeblia la seva capacitat de consum i amenaçava el seu dret a la subsistència:⁷⁴

*També mos porem queixar
noltros, pobres jornalers,
perquè estigurem mig mes
sense cap homo llogar.
A lloc que avançat no hi ha,
ja duïen es peus terrers.*

*Per les festes de Nadal
la gent 'nava reposada,
amb tan llarga temporada,
sense guanyar cap jornal.
I noltros luego anam
amb sa corretja estirada.*

A un altra argument de Joan Ferrer 'Vermei' es comentava en termes molt semblants la mala anyada d'oliva i figues de 1912. En aquest glosat és contenia com una cosa natural que el pagament de l'arrendament s'endarrerís en cas de mala anyada. Per altra banda, també es mostrava molta preocupació per les

⁷¹ GELABERT, S. (Tià de Sa Real). 1846. *Op. Cit.*: p. 52-53.

⁷² Peñarrubia cita GILI, A. 1994-1997. *Aportació al cançoner popular de Mallorca*. 4 vols. Palma: Al Tall. Vol. 2 p. 122, 123, 129-131, 138 i 139. GINARD, R. 1960. *El cançoner popular de Mallorca*. Palma: Moll.

⁷³ Pons 1868-75: 36

⁷⁴ Pons, 1868-75: 38-39.

conseqüències negatives que el mal any podia propiciar al col·lectiu de jornalers, sempre des de la perspectiva del consum i no del treball.⁷⁵

*Qualsevol arrendador
que tengué ametlerar
no es va haver d'empenyar
per sa terra des senyor
no és igual satisfer-ló
com un atràs deixar.*

*Heu va ser ben desigual
pel qui va tenir arrendat
qualsevol propietat
amb treta de figueral
ja es pot contra aquest tal
d'aquest any desgraciat.*

*A damunt es figueral
s'han perdut molts de diners
o és entre noltros només
tot Mallorca, en general.
Sabem que és estat igual
per via de passatgers.*

*El pobre trebaiador
li sol tocar molts de dies
a fer ses teiades primes
no basta per racció.
Ha mester per afegitó
una grapada de figues.*

*Ni moniatos ni figues
molts no els han pogut tastar;
ventura poré menjar
es pa de bones farines
que es companatge d'olives,
no ser veies no n'hi ha.*

Si el glosador posava la veu d'alarma en aquest argument en l'escassetat de productes com figues seques, olives i moniatos, era perquè aquell any el bestiar porcí es va veure afectat per una epidèmia important. Si tenim en compte que els porcs que engreixaven i mataven cada any la majoria de famílies de jornalers – normalment un per cada casa— era la principal font de proteïnes en la dieta dels sectors més humils, i a això hi afegim que

per mor de l'escassetat es feia molt difícil obtenir possibles productes substituïtoris com moniatos, olives i figues seques, ja fossin per compra a través de l'intercanvi de favors; hem de pensar que les preocupacions del glosador per la dieta de les famílies jornaleres eren ben justificades. Pel que fa als efectes de l'epidèmia que afectà al bestiar porcí Joan Ferrer 'Vermei' els descrivia des de la perspectiva subjectiva de les cases més modestes de la vila:⁷⁶

*El pobre el fa anar molt tort
tenir sa bosa tan flaca,
se mor s'ase o mor sa vaca
o basta morir-se es porc
que si li juga amb mala sort
de sa pobresa no escapa.*

*Molts acabaran sa vida
i en l'any dotze pensaran
de mantenir es porc tot l'any
i a lo últim, moria,
per tot Mallorca corria,
cada poble aquest reclam.*

*Entre noltros no arribà
lo més cruel que hi havia;
dins Manacor socceïa
d'una quinzena o passà
de porcs de particular,
tots morts d'aquell mateix dia.*

*Aquella febre tan mala
vengué un temps delicat
después d'haver-li donat
tots es restos de sa sala;
algun pobre se quedava
sense porc, i endeutat.*

Observam com en aquestes cançons el glosador es preocupava sobretot per les pèrdues alimentàries i de poder adquisitiu que l'epidèmia que va patir el bestiar porcí va representar per les famílies més humils de la vila. El fet que en el text de l'argument es representàs la pobresa com un problema de consum, des de la perspectiva del proveïment de productes de primera necessitat, lliga

⁷⁵ Ferrer, 1912-13: 21-25.

⁷⁶ Ferrer, 1912-13: 35-38.

aquestes composicions poètiques a l'ètica pagesa de la supervivència i a l'economia moral de caràcter popular, com a regles de comportament exigides en cas de mala anyada.

A partir dels paral·lelismes que hem observat entre la representació de la crisi de subsistència i la justícia social que es transmet en el text de la *Descripció*, i la representació dels mateixos temes en els arguments del segle XIX i principis del XX, arribam a la conclusió que la publicació del glosat de Sebastià Gelabert 'de Sa Real' l'any 1846 i 1869 no només va condicionar a la tradició de l'argument com a gènere de poesia oral amb relació a aspectes formals com la mètrica, la rima o l'estructura de les cançons. La influència de la publicació de la *Descripció* va anar més enllà de l'adopció en els arguments de les cançons protocol·làries amb els quals s'iniciava i es donava fi al glosat. L'adopció d'una estructura narrativa en els arguments arrel de la publicació de la *Descripció* i la influència que aquest glosat va exercir en els argumentaires tampoc és l'únic element que queda per afegir llistat d'aspectes en els quals l'argument com a gènere literari va mutar durant la segona meitat del segle XIX. A tot això hem d'afegir un altre aspecte de la *Descripció* que veiem reproduït en els arguments posteriors a la seva publicació. Ens estem referint a tot el conjunt de representacions de caire socioeconòmic i religiós que són sistematitzades discursivament en aquell ordre simbòlic que podem identificar amb el concepte d'economia moral de la multitud proposat per Thompson i amb l'ètica pagesa de la supervivència que igualment va teoritzar Scott (Thompson, 1971 [1978]: 66; Scott, 1976: 13).

En aquest sentit, hem de pensar que aquest discurs moral que afirma el dret universal a la supervivència de qualsevol persona en temps de crisi i condemna les actituds malbaratadores en temps d'abundància va ser reproduït amb especial èxit en la publicació de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real l'any 1846 i 1869, dos moments en els quals el públic receptor d'aquest glosat havia d'estar per força espacialment sensible respecte a aquest

tema, ja que coincideixen amb èpoques de males anyades i epidèmies. L'impacte que de ben segur degué provocar la lectura o audició d'aquest text entre els glosadors d'Artà i la resta de la població d'aquesta vila segurament va ser tan fort que va encetar un procés de canvi en els arguments fins a convertir-los en el cos textual d'un gènere de literatura oral propi. D'entre les regles i els convencionalismes que han caracteritzat l'argument com a gènere no només en trobam de formals i protocol·laris, sinó també pel que fa de continguts temàtics i representació de la realitat experimentada. D'aquesta manera, la representació de l'economia i la justícia social pròpia del discurs de l'economia moral de subsistència ha estat reproduïda durant almanco una gran part del segle XX per mor que les seves formes de representació i la sistematització dels significats implícits es varen convertir en un element més de la tradició dels arguments, és a dir, es varen convertir en un més dels formulismes i reglamentacions que facilitaven la recepció exitosa de l'argument per part dels veïnats i veïnades de la població com a públic receptor. En aquest sentit, podem afirmar que la tradició dels arguments va ajudar a la reproducció d'aquest tipus de discurs, pel fet que aquest sistema de representacions va esdevenir un element constituent de la mateixa tradició.

L'adopció d'aquest tipus de discurs en els arguments, els va donar un to seriós, greu i moralitzant que es va anar imposant al to burlesc i carnavalesc que tenien en els seus orígens. Igual que la *Descripció* de Sebastià Gelabert 'de Sa Real', l'argument es presentava com un glosat en el qual s'establien les pautes de comportament i conducta amb les quals s'havia de identificar la vila d'Artà com a subjecte històric. Segurament el fet que l'argument s'anàs convertint cada vegada més al llarg del segle XIX en alguna cosa més important que una simple paròdia judicial carnestoltenca, va provocar la preocupació de les autoritats locals per l'evolució d'aquest ritual, la qual cosa es va traduir en la imposició de la revisió

del text per part del batle i del rector de la vila. Així, podem afirmar que encara que la *Descripció* d'en Tià de Sa Real no pugui ser entesa com el primer argument en sentit estricte, sí que pot ser entesa com el glosat que amb la seva publicació a mitjan segle XIX va inaugurar la tradició de l'argument com el gènere de poesia oral amb les normes i convencionalismes que s'han seguit respectant al llarg del segle XX, no només pel que fa a qüestions formals, sinó també pel que fa al discurs que predomina en aquests textos.

8. 2. Dels preus dels queviures a les insuficiències de la modernització.

(Canvis i continuïtats en el discurs dels arguments al llarg del segle XX. Part I)

A l'apartat anterior acabam de veure que les narratives, estructures de representació i aproximacions discursives a la l'experiència històrica dels cicles socioeconòmics de prosperitat i carestia propis dels discurs de l'economia moral de la subsistència, han esdevingut elements constitutius dels arguments com a gènere de glosat i s'han erigit en la norma d'aquesta tradició com a mercat lingüístic. Així mateix només sabem que això va ser així a principis del segle XX, però no sabem en quina mesura el canvi històric que representaven els processos de modernització que es varen esdevenir durant tot el segle es varen traduir en nous canvis en el discurs dels arguments i amb una pèrdua de significació d'aquesta tradició a la societat artanenca. És per això que pensam que si volem esbrinar la pervivència de la significació social dels arguments tot i el canvi històric que han comportat els processos de modernització, és important conèixer l'evolució del tractament discursiu i la representació en els text dels arguments de temes com la justícia social o el creixement econòmic. És per això que pensam que és necessari avaluar la pervivència del discurs de l'economia moral de subsistència en aquests glosats i l'adaptació d'aquesta

formació discursiva en el seu text a l'hora de donar significat a les noves experiències col·lectives del canvi històric en clau de modernització que es varen donar durant el segle XX.

L'argument com a simulacre d'amotinament

Un dels principals trets del discurs de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real i dels arguments del segle XIX i principis del XX que han definit la tradició d'aquests glosats com a mercat lingüístic i han esdevingut la norma en la seva composició ha estat la reproducció d'una concepció de l'economia, la riquesa i la reciprocitat social entre pobres i rics pròpia del discurs de l'economia moral de subsistència que ha estat identificada amb l'Antic Règim pre-industrial i el comportament pagès (Thompson, 1971 [1978]: 66; Scott, 1976: 13). Això no només s'evidencia empíricament en els textos dels arguments al llarg de bona part del segle XX, com veurem més endavant, sinó que ja es pot intuir en les característiques principals de l'acte del cant de l'argument com a ritual. Per mor d'això, abans d'analitzar la reproducció del discurs de l'economia moral de la subsistència en els textos dels arguments, pensam que és aconsellable plantejar la *performance* oral del seu cant com una pràctica ritual que no s'entendria si no fos en el marc d'aquesta formació discursiva. Si afirmam això és perquè en el marc d'aquest ritual es produeix una congregació popular de la multitud a l'arena pública, en un lloc molt significatiu de la vila —la Plaça Major— just davant l'Ajuntament, és a dir, just davant la casa que representa l'autoritat civil de la vila. D'aquesta manera, a l'acte del cant públic de l'argument en una festa de tipus carnavalesc com era la de Sant Antoni es donaven totes les condicions perquè els sectors populars congregats en multitud, dirigissin les seves queixes i les seves demandes directament —cara a cara— a les autoritats oficials de la vila, i de manera indirecta a

les elits oligàrquiques de les principals famílies locals.

Respecte a tot plegat podem establir certs paral·lelismes entre l'acte del cant de l'argument i les motins d'antic règim com a ritual simbòlic en els termes que en el seu moment els va entendre E. P. Thompson (1971 [1978]: 62). Per aquest autor els motins no eren efectes espasmòdics de la fam i la carestia duts a terme per una multitud irracional, sinó que eren pràctiques ritualitzades i disciplinades que responien a un discurs compartit pel conjunt de la societat que el legitimava: *es posible detectar en casi toda acción de masas en el siglo XVIII alguna noción legitimadora. Con el concepto de legitimación quiero decir que los hombres y las mujeres que constituían la multitud creían estar defendiendo derechos y costumbres tradicionales; y, en general, que estaban apoyados por el amplio consenso de la comunidad [...] Los motines de subsistencias en la Inglaterra del siglo XVIII eran una forma muy compleja de acción popular, directa, disciplinada y con claros objetivos (Ibid.: 65)*. En base a aquestes apreciacions de Thompson, podem pensar que, ja que tant en la *Descripció* d'en Tià de Sa Real com en els arguments més antics conservats es reproduïx un discurs en el qual s'afirmen el cos de drets i costums tradicionals a aplicar entre rics i pobres en cas de caresties i males collites, és lògic plantejar la congregació de la multitud davant les autoritats locals en l'acte del cant de l'argument com un ritual amb evidents paral·lelismes amb els motins de subsistència de l'Anglaterra del segle XVIII. Es tracta d'aquelles normes de d'elaboració, gestió i comercialització dels productes de primera necessitat als quals es considerava que qualsevol persona hi tenia dret per a la pròpia supervivència.

Tanmateix, això no significa que a l'acte del cant de l'argument a la festa de Sant Antoni la multitud congregada està disposada a atupar al batle i als membres de les famílies distingides de la vila o a cremar-los la casa, com pareix que passava en molts motins del segle XVIII. Ha estat una altra vegada Edward P. Thompson qui

ha demostrat que amb el temps el motí s'acabava ritualitzant i convertint en una casta d'obra de teatre a través de la qual s'arribava a un punt de negociació entre la multitud popular i les elits dominants: *La acción espontánea en pequeña escala podía derivar en una especie de abucheo o griterío ritual [...] o en la simple congregación de la multitud amenazante. Con gran rapidez se desarrolla una situación de negociación (Ibid.: 400)*. Per tant, en la mesura que en els arguments dels dos primers terços del segle XX es reproduïx el discurs propi de l'economia moral de la subsistència, podem considerar que la *performance* del cant de l'argument en aquesta època ha estat el resultat de la ritualització en el marc de la festa de Sant Antoni dels antics motins populars. Tot i l'absència de violència, el cant públic de l'argument en el seu format anterior als anys setanta del segle XX no deixa de tenir certs elements comuns amb els antics motins: sobretot la congregació de la multitud per expressar el descontent i la protesta davant d'aquelles persones a les quals se'ls atribuïa la responsabilitat del poder en el context local d'una ciutat o una vila.

Així, hauríem d'entendre que el cant de l'argument funcionava com a motí de subsistències sobretot des d'un punt de vista ritual i preventiu. Es tractaria més aviat d'una amenaça per mantenir a ratlla les elits econòmiques, més que no un mesura d'acció col·lectiva a curt termini. Com a assenyalat el mateix Thompson: *la amenaza del motín afectaría a la situación total del mercado, no solo en años de escasez sino en años de cosecha media, y no solo en pueblos destacados por sus susceptibilidad al motín, sino también en aldeas donde las autoridades deseaban preservar la tradición de paz (Ibid.: 404)*. Tanmateix, tenim notícies per altra banda que durant la I Guerra Mundial i els anys immediatament posteriors a Artà les dones de les cases jornaleres es varen congregar davant l'Ajuntament en unes quantes ocasions per demanar uns preus més assequibles respecte als productes de primera necessitat com el pa o l'oli i

exigint que s'abaixassin els impostos sobre aquests productes que s'encarregava de cobrar el mateix Ajuntament, els anomenats "consums".⁷⁷ Per altra banda a altres viles de Mallorca i a Palma mateix, es varen donar per aquesta mateixa època episodis semblants amb conseqüències més importants, com va ser el cas d'Inca l'any 1919 o l'anomenat *saqueió* de Manacor l'any 1920 (Ferrer Guasp, 2000: 388). El fet que fossin dones les protagonistes d'aquestes pràctiques tradicionals de rebel·lió no ens ha d'estranyar. De fet, sabem que això també era així a l'Anglaterra del segle XVIII per mor que es considerava les dones més impunes als càstigs de les autoritats locals (Thompson, 1971 [1978]: 109-110). Per paga, eren les encarregades de gestionar l'economia familiar i comprar els productes de primera necessitat els preus dels quals eren el principal motiu de la revolta.

A partir de tot plegat arribam a la conclusió que podem considerar el cant de l'argument com la ritualització consentida dels motins de subsistència, sobretot si en la mesura que el segle XX ha anat avançant i els glosats han seguit reproduint en el seu text aquell conjunt de representacions a partir del qual s'han sostingut les nocions del bé públic, els drets dels pobres i els bons costums paternalistes per part dels rics. Precisament és la comprovació empírica d'aquesta condició allò que volem exposar a continuació.

Els preus dels queviures fins a 1936.

En la majoria d'arguments anteriors als anys seixanta del segle XX sempre s'han dedicat unes quantes cançons a comentar els preus dels queviures, sobretot els del bestiar i més concretament els del porc gras. És en aquesta casta de cançons dels arguments on es pot observar de manera més clara la reproducció del discurs de l'economia moral de subsistència pel que fa a la reivindicació d'uns preus dels productes de primera necessitat suficientment baixos com per

assegurar la supervivència de les cases més pobres en temps de carestia. Era precisament en conjuntures d'escassetat com la dels primers anys vint, que les cançons es tornaven més reivindicatives i la llista de preus a comentar s'ampliava. Per exemple a l'argument d'Antoni Sureda 'Xoriguer' de l'any 1922, es comenten a part del preu del porc gras, el preu de l'oli, l'arròs, la farina, el calçat i la roba; la qual cosa es veu reflectida amb la cançó amb la qual inaugura l'apartat temàtic:⁷⁸

*Dets abres acabaré
i prendrem altres mesures;
vos direm des comestibles
sa baixada que tengué
es bestiar lo primer
es calçat i ses farines.*

Pel que fa a les demés cançons sobre el tema en el conjunt dels arguments hem d'esmentar que és una llàstima que no s'hagin conservat els glosats d'anys un poc anteriors a aquest darrer, ja que coincidiren amb anys de més escassetat. Així i tot, a les cançons de l'argument de 1922 encara es testimonia amb alleujament el fet que els preus de productes com la farina s'haguessin abaixat respecte a l'any anterior:⁷⁹

*Llavors tenim sa farina
que es lo més principal
que per tot en general
val més poc que no valia:
es barato i molt fina
a sis només la pagam*

*I si era es calçat
i sa roba lo mateix
que no val tants de dobers
com aquest temps passat
a un punt tot s'és posat
que en podem pagar molt més.*

D'aquestes cançons és important comentar com el glosador donava més

⁷⁷ Ja hem tractat el tema dels "consums" al capítol 4 del present text (p. 178)

⁷⁸ Sureda, 1922-23: 29

⁷⁹ Sureda, 1922-23: 33

valor al preu de la farina que al d'altres productes com la roba o el calçat pel fet que es tractava d'un producte més necessari per a la subsistència. D'aquesta manera, quan donava importància al fet que els preus de la farina fossin baixos, implícitament afirmava la necessitat que tothom tingués el mínim per subsistir en cas de mala anyada. Per altra banda, quan feia referència al fet que la farina era molt fina, el glosador no només es fixava en el seu argument en el preu d'aquest producte sinó també en la qualitat, per la qual cosa podem pensar que denunciava indirectament a aquells moliners que no eren honrats en la seva elaboració i adulteraven la farina.

Tot i que aquest és l'argument més antic de que disposam entre els que va compondre Antoni Sureda 'Xoriguer', hem d'esmentar que s'han conservat fragments de l'argument de l'any 1920 publicats a la revista Llevant.⁸⁰ D'aquests fragments ens han cridat l'atenció dues cançons:

*Per dir-lo així com vengué
molt poc gra se collí
si enguany torna a ser així
no sé lo que haurem de fer
si guanyam qualche dobler
no basta per mantenir.*

*Tot s'ha posat a un punt
que no pot ésser es comprar
cada dia veim pujar
es preu i va sempre amunt
mentre sa gent no s'ajunt
molt malament mos 'nirà.*

Com podem comprovar en les mateixes cançons, l'any 1920 va ser un any de males collites i per paga encara es pagaven les conseqüències de l'escassetat alimentària provocada per l'exportació il·legal en massa d'aliments i productes de primera necessitat a les potències bel·ligerants en la I Guerra Mundial. Al testimoni en la primera cançó exposada de l'escassetat i les privacions que les famílies més pobres foren víctimes aquell any, s'afegeix en la segona cançó que segons el

⁸⁰ Llevant, 31 de gener de 1921.

parer del glosador el problema de l'escassetat d'aquell any no es trobava en els baixos jornals que cobraven les famílies més humils, sinó en els preus excessivament alts dels queviures, per la qual cosa aconsellava que *la gent s'ajunt*, fent referència pensam de les nombroses iniciatives de mutualisme de consum que per aquella època es duïen a terme, ja fossin ideològicament d'esquerres o de signe catòlic conservador.⁸¹

La denúncia implícita dels alts preus de productes bàsics de consum en cas de mala anyada o crisi econòmica eren bastants comuns en els arguments d'aquesta època i sobretot s'expressaven a través de la simple descripció de les dificultats dels sectors més humils de la societat artanenca per assolir els mínims per a la subsistència. Per exemple, els glosadors sovint testimoniaven en els seus arguments les dificultats dels petits propietaris i els roters per obtenir els productes bàsics per a la supervivència en cas de mala anyada, ja que des de la seva perspectiva això es traduïa en la necessitat extraordinària d'haver de comprar farina als circuits comercials:⁸²

*Poc hi hagué per s'alou,
per marina casi rès,
heu va ser causa des temps
en general per tothom
que si enguany poc plou
molts se menjaran es bens.*

*L'any passat ets alovers
moltet se varen queixar.*

En aquestes cançons es posava èmfasi en la necessitat d'haver de vendre bens com mobles o qualche joia a la qual estaven exposats el petits propietaris – alovers— i als roters que tenien establertes les seves dependències en terres primes de marina. Per altra banda, les dificultats econòmiques viscudes per roters i alovers en cas de veure's obligats

⁸¹ Ja hem tractat el tema del mutualisme per aquesta època a la vila d'Artà al capítol 4 del present text (p. 191)

⁸² Sureda, 1931-32: 16-17

a comprar farina són descrites en aquesta altra cançó de l'any 1936:⁸³

*S'anayada va ser molt prima
no poguerem bravejar
de tot poc se va plegar
per s'alou i sa marina
així és que sa farina
alguns l'hauran de comprar*

L'autèntica obsessió de la majoria de glosadors en els seus arguments sobre la necessitat que totes la famílies de la vila poguessin obtenir el mínim per a la subsistència també es veu reflectida quan al glosat es comenten anyades favorables. Per exemple, l'any 1921 la collita d'oliva va ser excel·lent i el glosador Mateu Riera 'Molinet' es felicitava no tant pels beneficis econòmics que varen obtenir molts d'agricultors que varen vendre una part de la seva collita, sinó sobretot pel fet que sembla que totes les cases varen disposar d'oli per a l'autoconsum.⁸⁴

*Jo supòs que dins Artà
es de ses tretes millors
no és tant sols pes valors
si a vint i set duros va
és que no podem campar
sens oli sostenir-mós*

Hem de tenir en compte respecta a aquesta darrera cançó que els anys immediatament anteriors havien estat bastant desfavorables per les raons ja explicades, per la qual cosa la ressaca d'aquesta situació ens fa entendre més l'actitud del glosador en el seu argument. Així mateix, hem de reparar que el els arguments d'aquesta època en tot moment l'economia —la riquesa i la pobresa— es presentava des del punt de vista del consum, i no de la producció o la comercialització, igual que també es concebia l'èxit econòmic no des del paradigma de l'acumulació de beneficis i de creixement econòmic, sinó com l'assoliment periòdic anual dels mínims per a la subsistència.

⁸³ Sureda 1935-36: 22

⁸⁴ Riera, 1921-22: 18.

Tot i que en els arguments es comentaven les conseqüències de les males anyades en les economies familiars des de la perspectiva del consum, i que es reproduïen queixes envers els alts preus a mercat de productes de primera necessitat com la farina o l'oli, varen ser els preus del bestiar els més comentats pels glosadors en aquesta època. El fet que es comentassin sobretot els preus del porc s'explica pel fet que aquest animal era la principal font de proteïnes de la dietat de la major part de la població. D'aquesta manera, quan es declarava una epidèmia entre el ramat i els preus al mercat s'encarien, eren habituals les queixes davant la impossibilitat de les famílies més pobres d'obtenir la seva ració anual de carn. Així mateix, en cas d'època de bonança econòmica i que no s'hagués donat cap epidèmia, era més comú exposar en els arguments la qüestió dels preus des del punt de vista del productor a la recerca del benefici econòmic. Per exemple, l'any 1922, el glosador Mateu Riera 'Molinet' es queixava dels minsos beneficis que havien fet els pagesos que havien engreixat porcs pel seu compte per més tard introduir-los als circuits comercials:⁸⁵

*De vin-i-cinc hasta quinze
foren es preus des pagar
hi ha que veure i pensar
no dormc i obrir sa vista
que es comerciant per viure
du sa rienda en sa mà.*

*Està exposat l'any qui ve
no dur-nè tants an es pes
que d'algun n'estic entès
que enlloc de guanyar perdé
demés de fer de porquer
tan baix i no guanyar res.*

En aquestes cançons l'argumentaire es queixava dels baixos preus amb els quals els comerciants pagaven el porc gras al mercat i insinuava la seva manipulació per part d'aquests mateixos agents econòmics. Respecte a

⁸⁵ Riera, 1921-22: 21-22

això, hem d'observar que l'estereotipació del comerciant com a persona els guanys econòmics de la qual no eren legítims, pel fet que en la seva consecució no s'havia participat en el procés de producció i endemés encarien el consum dels productes de primera necessitat, ha estat assenyalada per Edward P. Thompson com un dels elements propis de la protesta popular en els motins i com un element de cohesió i consens entre els sectors més desfavorits de la societat i les elits terratinents propietàries del principal mitjà de producció, la terra (1971 [1978]: 86). Per altra banda, Raymond Williams també ha assenyalat aquests consensos locals entre aristocràcia terratinent i estaments populars pagesos en contra dels comerciants i professionals liberals com advocats per mor de les seves sospitoses ambicions d'enriquiment, les quals eren vistes com una amenaça per l'ideal d'ordre social local basat en la representació de la reciprocitat social entre unes elits paternalistes i unes classes populars obedients i no competitives (1973 [2001]: 80). Hem de tenir en compte que els comerciants sovint actuaven com a exportadors de queviures de primera necessitat en èpoques de carestia per la qual cosa se'ls podia considerar fàcilment traïdors als seus compatriotes, pel fet que preferien exportar i guanyar més doblers enlloc d'abastar el mercat local. No fa falta dir que el comerciant encara era més mal vist en cas que fos extern. Tot plegat ajudava a cohesionar els diferents sectors socials de la localitat posicionats en contra d'aquells que posaven per davant els propis interessos privats que els del conjunt de la vila, contrada o ciutat. És per això que sovint els comerciants eren igualment mals vistos per les elits terratinents, ja que obtenien un benefici del qual ells no participaven i per paga aquest benefici era considerat il·legítim pel conjunt de la població i amenaçava la cohesió social (Thompson, 1971 [1978]: 85)

Així, observam que en molts arguments es plantejava la il·legitimitat dels guanys obtinguts des de l'activitat comercial per l'absència de cap tret paternalista i de reciprocitat col·lectiva en

la seva execució i perquè acabava afeblint la posició dels sectors mitjans i baixos de la pagesia, que veien com allò que produïen es venia a baix preu i més tard l'havien de comprar a preus més alts en cas de mala anyada, epidèmia del ramat o pel que fa als productes que el pagès no produïa a la seva explotació o al seu corral. Respecte a això, a l'argument de 1921 el mateix glosador —en 'Molinet'— exposava la diferència entre el preu a la baixa que els comerciants pagaven als pagesos pels seus porcs grassos i el manteniment alt del preu que més tard tenia la carn del mateix porc quan sortia a la venda:⁸⁶

*A sa plaça es bestiar
tengué un poc de baixada
amb això també hi entrava
es gènere de menjar
sa carn sí que no baixà,
sempre se va vendre cara*

*Tant es qui han de comprar
com es qui tenen venal
se queixen des capital
i tots volen explotar
això es podria posar
sempre estar per un igual*

A la segona cançó observam com el mateix glosador proposava com a mesura a prendre per evitar els abusos en els beneficis del comerciant una de les reivindicacions més clàssiques en els motins d'antic règim analitzats per Thompson: la fixació d'uns preus morals per als productes alimentaris i de primera necessitat (1971 [1978]: 100).

Per altra banda, les contínues queixes sobre els guanys del comerciant pel fet de pagar poc als pagesos que produïen l'aliment i apujar els preus al consum, es feia especialment explícita en la següent cançó de l'argument de 1928:⁸⁷

*Es porc gras 'nà regalat
i es de llet 'nava ben car
a cinc reals se pagà*

⁸⁶ Riera, 1921-22: 26-27

⁸⁷ Sureda, 1928-29: 34

*per terça qui en comprà cap
mirau que barbaritat!
que diferència hi ha!*

En aquesta cançó el glosador es queixava que la diferència de preu entre els porcells petits i el porcs grassos era molt minsa per la qual cosa qui invertí en porcells per engreixar-los i més tard posar-los a la venta pràcticament no va obtenir benefici. Hem de tenir en compte que l'engreix ocasional de qualche porc apart del que es reservava per al consum familiar no requeria gaire inversió ni unes instal·lacions especialment cares, per la qual cosa era una activitat que molts alovers o roters solien dur a terme per aconseguir uns guanys extra. Fins i tot els missatges i qualche jornaler es podien decidir a fer aquesta inversió i instal·lar els porcs als corrals de les seves cases de la vila. La cria de porcells en canvi requeria una inversió més grossa, unes instal·lacions que no estaven a l'abast de tothom, i la cura d'un porquer a jornada completa. És per això que era una activitat que duia a terme els pagesos més acomodats, generalment amos de possessió. En aquest argument es feia una queixa del preu alt dels porcells comercialitzats, amb comparació amb els preus baixos del porc gras, per la qual cosa es minimitzaven els possibles beneficis de sectors mitjans i baixos de les jerarquies laborals pageses.

Les queixes dels glosadors sobre els preus baixos dels porcs en època de bonança eren constants en els arguments d'aquesta època, per exemple a l'argument de 1931:⁸⁸

*Tot venia al revés
d'així com sa gent volia
qui guarda de porcs tenia
valia molts poc doblers
si enguany segueix lo mateix
serà cosa molt terrible*

*Duim es paper espitzellat
traguent bastant es biaixos
que si n'eren es porcs grassos
se venia regalat*

⁸⁸ Sureda, 1931-32: 23-24

*a quinze se'n han pagat
però no teien pes gastos*

Moltes vegades, les queixes no es feien pel preu dels porcs sinó pel preu d'altra tipus de bestiar destinat al consum de carn, per exemple els mens o els cabrits:⁸⁹

*El qui en va fer mens d'armada
espantós ho pot contar
perquè es va pagar ben car
i ara va a la regalada
i es que s'animal de llana
a un preu molt baix està.*

*Si és animal de cabestra
també val molt pocs doblers
ja no en volen es mercaders
en general nigu en cerca
s'homo per fer sa pesseta
ha de fer altra interès.*

Fins i tot podem trobar queixes sobre els preus baixos dels productes primaris i els beneficis il·legítims dels comerciants en el cas d'altres productes agropecuaris que s'acostumaven a comercialitzar com era el cas de l'ametlla:⁹⁰

*Però no anava molt cara
s'ametla aquest any passat
així heu tenim apuntat
que a cinc duros se pagava
i es bessó que n'estava
a denou an es mercat*

En aquest exemple tornam a observar com allò que implícitament denunciava el glosador era la diferència entre el preu en el qual el comerciant comprava la matèria primera i el preu amb el qual sortia al mercat una vegada s'havia fet el tràgic i la distribució del producte.

Tot i que com hem vist són freqüents els exemples en els quals les queixes dels glosadors es realitzaven des del punt de vista de la producció i el

⁸⁹ Sureda, 1934-35: 21-22

⁹⁰ Sureda, 1923-24: 23

benefici dels pagesos modestos com a petits inversors, hem observat que en els arguments es feia èmfasi sobre els preus dels porcs sobretot en cas que es donàs una epidèmia de pesta porcina. En aquests casos, com el que es va declarar l'any 1935, una vegada més predomina el punt de vista del consumidor amb pocs recursos econòmics que no el del productor:⁹¹

*Una gran mala hi havia
de porcs magres dins Mallorca
era una cosa molt grossa
per tot homo qui en tenia
si era petit se moria
i de gras quedà cosa poca.*

*Des porcs grassos dins Artà
ara vos direm es preu
algun se'n va pagar a deu
llevonces es debaixà
qui ha de comprar es menjar
noltros trobam que no treu.*

En aquestes cançons es donava testimoni del fet quan a causa d'una epidèmia el porc que normalment les famílies humils engreixaven per a l'autoconsum es moria o no es podia fer créixer de tot, implicava que s'havia d'acudir al mercat per comprar carn, i per tant s'havien de gastar uns doblers dels quals no sempre es disposava

Un altra any en el qual es va donar una epidèmia entre el ramat porcí va ser el 1924, la qual cosa va ser testimoniada en el seu corresponent argument:⁹²

*De porcs grassos podem dar
es gran mal que se corria
algun qui ja se'n moria
no el podien aprofitar,
mirau haver d'enterrar
capital que se perdia!*

Davant les dificultats econòmiques en les quals aquest esdeveniment va deixar a les cases més humils de la vila el glosador va denunciar en el mateix argument el fet que el directori militar

encapçalat per Primo de Rivera hagués gravat amb impostos el consum a productes que abans n'estaven lliures com el mateix porc gras i el vi.⁹³ No fa falta dir que l'augment de preus en el qual es van traduir aquests nous impostos o "consums" va agreujar la situació de les famílies més modestes de la vila.

Encara que les protestes amb relació als consums que aquell any en Toni 'Xoriguer' va realitzar en el seu argument va ser tolerada per les autoritats oficials del règim militar a la vila, no deixa de ser curiós que amb relació a aquest aspecte l'argument prohibit de Joan López Llull i Francesc Femenies 'Gurries' no es donassin aquest tipus de queixes i fins i tot es relacionàs el bon preu amb el qual aquell any es pagava la llana al pagès amb la pròpia dictadura primoriverista:⁹⁴

*Sa llana ha agafat bon preu
i es tondre val bé la pena
sa dictadura no frena
es bon negoci quan treu*

Com ja hem vist en el seu moment,⁹⁵ les raons per les quals es va poder prohibir aquell argument eren unes altres.

Arribats en aquest punt, hem de reparar que en èpoques de bonança per norma general es comentaven als arguments els preus dels principals productes agropecuaris des de la posició del productor modest que cercava un benefici igualment modest i no el trobava per culpa d'allò que es considerava els guanys il·legítims dels comerciants que traficaven amb aquests productes. En anys d'escassetat en canvi el punt de vista del consumidor amb poc poder adquisitiu que havia d'acudir al mercat per assolir els mínims per a la subsistència s'imposava en el discurs d'aquest glosats. Amb relació a això va ser una altra

⁹³ Ja hem tractat el tema dels "consums" al capítol 4 del present text (p. 191)

⁹⁴ López, 1926-27: 11

⁹⁵ Ho hem vist en el capítol 7 de la present tesi doctoral (p. 503)

⁹¹ Sureda, 1934-35: 19-20

⁹² Sureda, 1924-25: 31

vegada E. P. Thompson qui va reparar que els costums i els drets propis de l'economia moral de la multitud només eren exigits a les elits terratinents i comercials en cas de crisi de subsistència, la qual cosa es podia combinar amb la tolerància i l'actitud de recerca del benefici econòmic i l'augment de la producció en èpoques de bonança. Aquest autor va afirmar respecte al model paternalista de reciprocitat social en el qual se sostenien ideològicament les lluites populars de l'Anglaterra del segle XVIII que *los paternalistas en su práctica normal aceptaban una parte del cambio* [fent referència a la capitalització del camp] *pero volvían a este modelo* [el model paternalista] *en cuanto surgía alguna situación de emergencia. En esto eran en cierta medida prisioneros del pueblo, que adoptaba partes del modelo como su derecho y patrimonio. Existe incluso la impresión que en realidad se acogía bien esta ambigüedad* (Thompson, 1971 [1978]: 77) Com hem vist, aquesta ambigüitat es reflecteix en el discurs dels arguments pel que fa a la reivindicació del mínim per a la supervivència en el cas d'anys magres i la demanda d'uns beneficis justos per als pagesos modestos en cas d'anys bons. Així mateix, en el cas de les bones anyades, sembla que la representació estereotipada del comerciant com a persona egoista les intencions de la qual eren augmentar els seus guanys privats per molt il·legítims que fossin s'avé al model de discurs de l'economia moral de subsistència.

Els preus dels queviures durant la postguerra i més tard.

Els arguments que fins ara hem comentat –els que es varen publicar entre 1922 i 1936— coincideixen amb una època de bonança general, tot i que varen anar immediatament precedits de varies crisis de subsistència que es varen donar entre 1916 i 1920. Com que pràcticament no s'han conservat els textos dels arguments d'aquests anys, és en els documents dels anys quaranta, quan en un context de postguerra es varen tornar a donar aqueixes mateixes circumstàncies d'escassetat alimentària, que tenim l'oportunitat

d'analitzar el discurs dels arguments en el marc d'una conjuntura de crisi de subsistències.

Segurament l'argument més destacable dels tres que es varen cantar i publicar l'any 1947, quan es va recuperar aquesta tradició després de la interrupció que va suposar la Guerra Civil i immediata postguerra, va ser el de Joan Ferrer 'Vermei'. Aquest glosador va compondre bastants d'arguments en els primers decennis del segle XX i qualcun en el context de crisi de subsistències que es va viure entre 1916 i 1920. Tot i això, va romandre callat més enllà d'aquestes dates. Segurament, la difícil situació que vivien els sectors més desafavorits de la societat artanenca va provocar que aquest glosador acceptàs la proposta del rector Llorenç Lliteres de compondre un argument i s'animàs a publicar-lo i a deixar que fos cantat a la Plaça Major. En aquest argument el glosador es mostrava bastant dur no només amb els comerciants que venien a preus alts els productes de primera necessitat als quals les famílies més pobres no podien accedir, sinó també respecte als pagesos més benestants que en moments donats podien comerciar pel seu compte o pactar preus a l'alça amb els comerciants:⁹⁶

*Pagès i comerciant
'pleguen tot es capital;
i es qui ha d'anar a jornal
no li queda cap sobrant
no és segur guanyar bastant
per viure i 'nar cabal*

*Si parlam des bestiar
això sí que preu no té
perquè aquell pobre qui el té
i el perd, ja no el pot comprar
pes seu aliment guanyar
per força l'ha menester*

A aquestes cançons en 'Vermei' culpa als comerciants i pagesos benestants de la injusta situació en la qual es trobaven sobretot els col·lectius de jornalers que es veien amb grans

⁹⁶ Ferrer, 1946-47: 24-25

dificultats per assolir els mínims alimentaris de subsistència. En aquest sentit, hem de destacar que en una altra cançó del mateix argument el glosador reivindica el dret universal del mínim per sobreviure sobretot en el cas dels treballadors pobres de la vila:⁹⁷

*Es pobre treballador
és es qui ha menester
poder-sé tapar ben bé
i no perdre cap panxó,
tan si fa fred com calor
anar prim no li convé*

Igual que en altres arguments passats, en el glosat de Joan Ferrer 'Vermei' també trobam queixes sobre l'alt preu de queviures tant importants com la carn de porc o l'oli, per exemple quan una epidèmia porcina matava el porc que les cases més pobres criaven cadascuna pel seu compte:⁹⁸

*Des porcs també resultà
que bastants en morigueren
per això quan s'entemeren
el volien 'profitar;
que si no en poden matar
es pobres se desesperen.*

*Es qui a jornal ha d'anar
i a dins ca seva no en té
pensau com ho ha de fer!
Si és oli, no en pot comprar,
ni porc, així com està,
ni anar a ca's carnisser*

En altres cançons del mateix argument el glosador insistia en les dificultats dels sectors més humils de la vila a l'hora d'obtenir la font de calories i proteïnes que representava la carn de porc quan se'ls havia mort l'animal a mig engreixar:⁹⁹

*Per un pobre conrador
és una cosa molt trista
perdre s'animal de vista*

*si no té ben ple es sarró
el fa entrar dins sa suor
si no en té altra a sa llista.*

A l'argument que aquell mateix any va compondre Francesc Femenies 'Gurries' també es denuncia de manera més tímida el alts preus dels productes de primera necessitat i especialment la carn de porc, tot plegat agreujat pel fet que aquell any es patí una pesta porcina que va deixar sense carn a moltes famílies:¹⁰⁰

*An es porcs les va pegar
una pesta molt dolenta
la gent no està contenta
molts l'hagueren d'enterrar
tot es poble va deixar
amb sa boca ben coenta*

*Quan es mal hagué passat
sense porc molts se trobaren
hi hagué lloc qui quedaren
de sa guarda despullat
enguany serà ben salat
per aquells qui no en mataren.*

*Des de llevonces ençà
han tingut tanta pujada
que si no tenen baixada
es pobre no menjarà
que un jornal no basta ja
per comprar una tallada*

En altres arguments posteriors com el d'Antoni Massanet 'Berrió' de l'any 1949 es torna a donar testimoni de les dificultats que passaven les famílies més modestes que havien d'acudir al mercat per cobrir les necessitats més bàsiques, en aquest cas per comprar oli en un any de mala collita d'oliva:¹⁰¹

*Ni oliva per salar
s'olivera no en va fer,
Oh! Pobre jornalera!
que s'oli ha de comprar!
Domés el se pot mirar
en ésser a cas botiguer.*

⁹⁷ Ferrer, 1946-47: 41

⁹⁸ Ferrer, 1946-47: 56-57.

⁹⁹ Ferrer, 1946-47: 44

¹⁰⁰ Femenies, 1946-47: 28-30

¹⁰¹ Massanet, 1948-49: 27

Un any més tard, el mateix glosador torna a posar èmfasi en les dificultats dels més pobres per adquirir els productes més bàsics al mateix temps que es culpava de tot plegat a l'avarícia del mercaders:¹⁰²

*Es bestiar l'any passat
a bon preu se va aguantar
es que l'havia de comprar
el trobava ben salat,
i no estava associat
es que l'havia de cobrar.*

*A setze i desset pessetes
es porc gras se va pagar
qui amb feina l'ha de guanyar
no pot ésser fer matencetes
a ses cases més pobretes
molta rusca han de passar.*

L'any 1949 va ser un any especialment desfavorable pel que fa a la majoria de collites per mor que les pluges varen caure molt mal repartides. Davant aquestes circumstàncies Antoni Massanet 'Berrió' es lamentava en el seu argument del fet que moltes famílies pageses modestes haguessin de gastar els pocs doblers que tenien comprant farina:¹⁰³

*Blat, faves, ordi i civada
casi res se va aplegar
i a molts les va tocar
segar i batre per sa palla,
sa farina serà cara
per qui l'haurà de comprar.*

Un any més tard, quan la collita va millorar però encara se sentien els efectes de la crisi econòmica de postguerra, el mateix glosador se seguia queixant-se dels alts preus dels queviures, més concretament de la roba.¹⁰⁴

*A un preu etjigerat
sa roba se va posar.
Mos haurem d'acostumar
a fer-mós calçons de sac,
o sinó anar despullats*

perquè no en podrem comprar.

Observam com en tot moment, davant les circumstàncies de crisi econòmica i escassetat els glosadors no es preocupaven per les dificultats per fer augmentar la producció o pels salaris dels jornalers, sinó dels alts preus al consum que impedièn a les seves famílies aconseguir un mínim de productes bàsics per a la supervivència. Tanmateix, hem trobat qualche cançó en la qual la crisi econòmica es representa des del punt de vista de la producció, més concretament del pagès que davant una mala anyada feia pèrdues pagant els jornals dels missatges i jornalers:¹⁰⁵

*Molt malament va pintar
l'any passat pes conradors
qui collí dues llavors
ja el trobava regular
a rotlos sols no pagà
es jornal des segadors*

No debades, aquesta cançó és clarament excepcional i en el discurs dels arguments prima en tot moment el punt de vista del consumidor i de manera més directa o indirecta es reivindica l'abastament del mercat a preus assequibles per als més pobres.

Si en la majoria d'arguments hem vist que es cercava entre el col·lectiu de comerciants de queviures als culpables de la situació de penúria dels més pobres, molts dels quals procedien de fora de la vila, la visió xenòfoba, antiburguesa i antiurbana del problema sovint es complementava amb una representació de les elits locals, majorment terratinents, com a un col·lectiu que acomplia amb els seus deures paternalistes especialment en conjuntures econòmiques de carestia. Per exemple, a l'argument de 1948, Antoni Massanet 'Berrió' donava les gràcies als veïnats d'Artà que varen sufragar un dinar per als més pobres de la vila.¹⁰⁶

Pes pobres se fe un dinar

¹⁰² Massanet, 1949-50: 45-46.

¹⁰³ Massanet, 1949-50: 14

¹⁰⁴ Massanet, 1950-51: 45

¹⁰⁵ Massanet, 1948-49: 22

¹⁰⁶ Massanet, 1948-49: 70

*per cap d'any duim anotat,
es poble i s'autoritat,
tothom qui pogué donà
tots es qui varen donar
Déu los pag la caritat.*

Respecte a aquesta actitud paternalista de les famílies més riques i poderoses de la vila, hem d'assenyalar que Edward P. Thompson va veure aquest tipus de pràctiques com l'aplicació d'una ideologia paternalista a partir de la qual les mateixes elits legitimaven la seva posició de poder mitjançant la idea de reciprocitat social, al mateix temps que tot plegat actuava com una mesura de cohesió social preventiva de desordres i motins provocats pels sectors més desafavorits (1971 [1978]: 116).

Per aquesta època, les cançons en les quals s'expressaven les queixes sobre els alts preus dels productes de primera necessitat i implícitament es reivindicava el dret dels més pobres als mínims per a la supervivència es complementaven amb al·lusions a la igualtat natural de totes les persones —riques i pobres— a partir de tòpics de caràcter premodern com la igualtat de tothom davant la mort i la malaltia. Així s'expressava l'any 1949 Antoni Massanet 'Berrió' a les cançons sobre les desgràcies patides per diferents veïnats i veïnades de la vila, un tema que es donava molt a fer aquest tipus d'apreciacions:¹⁰⁷

*Tant patrono com obrer
tots esteim en sa suplicia
un atac de meningitis
en Xesc de Son Coll tengué.*

En un altra cançó del mateix argument, s'expressa el mateix principi igualador de la següent manera:¹⁰⁸

*Tant si és pobre com senyor
en aquest mon tots som germans
un ull i ses dues mans
perdé en Pere Rosselló*

Observam per tant com en repetides ocasions el glosador afirmava que el sotmetiment a malalties i al perill constant de mort és un element que iguala tant a rics com a pobres.

Tot i les nombroses cançons que durant els anys quaranta es varen dedicar a les queixes sobre els alts preus que havien de pagar els consumidors per productes de primera necessitat, per aquesta època també hem trobat exemples en els quals el glosador es lamentava dels baixos preus que els comerciants imposaven al conjunt de pagesos a l'hora de comprar les collites i el ramat. Per exemple l'any 1948 Antoni Massanet 'Berrió' comentava els baixos preus amb els quals aquell any es pagà el porc gras:¹⁰⁹

*Es porc l'any passat tengué
una mica d'abaixada
però es bestiar de llana
encara es pagà bé
a on 'ribarà no ho sé
es pagès té molta gana.*

En aquesta cançó podem reparar que, tot i que està composada des del punt de vista del productor que ven la seva producció, el fet que aquells fossin anys de crisi fa que en el darrer vers el glosador posàs èmfasi en les dificultats de molts sectors de la pagesia en assolir els mínims per a la subsistència com a col·lectius consumidors. Les conseqüències dels preus baixos dels porcs en un any que no hi va haver epidèmies suposava una abaixada de les expectatives de benefici de molts pagesos situats en posicions mitjanes i baixes a l'escala social, la qual cosa repercutia en una menor capacitat de consum.

Per aquesta època els comentaris que els glosadors feien sobre els preus del bestiar en les seves cançons eren bastant ambigus, ja que expressaven l'alegria dels productors quan els preus es pagaven alts encara que al mateix temps es feien ressò de les dificultats dels més pobres com a consumidors per adquirir

¹⁰⁷ Massanet, 1948-49: 59

¹⁰⁸ Massanet, 1948-49: 63

¹⁰⁹ Massanet, 1947-48: 61.

productes cars sovint de primera necessitat. Un exemple d'això el trobam a l'argument de 1948:¹¹⁰

*Es porc gras també tengué
una mica d'abaixada,
llevonces tengué pujada
i encara se pagà bé
un pobre i trist jornalier
no pot ésser menjar teiada*

Observam com en els darrers versos, en els quals generalment en la tradició de la glosa s'ha acostumat a concentrar-hi la càrrega semàntica de la cançó, els glosadors sempre posaven èmfasi en les dificultats dels jornaliers per adquirir carn al mercat.

Per altra banda, en certes cançons el glosador es queixava que els sectors més humils de la pagesia no es podien beneficiar dels alts preus amb els quals es venia el bestiar gros —bàsicament bous, ases, muls i cavalls— pel fet que els seus recursos no eren suficients com per criar-ne i molt manco encara per comprar-ne.¹¹¹

*Les bísties també van cares
es bous no n'hem de parlar
un pobre no pot comprar
soliment ses cabeçades
fan es doblers a palades
qui pot vendre bestiar.*

Observam clarament com en aquest cas el glosador no es posava de part dels pagesos benestants que podien criar bestiar gros i es felicitava pels alts preus amb els quals es venia; sinó que adoptava el punt de vista del pagès més humil que no tenia més remei que mirar-se aquests productes des de la perspectiva del consumidor. Amb relació a això sabem que el context dels anys de postguerra va ser especialment favorable pel que fa a l'economia dels pagesos més acomodats i amb més pocs escrúpols. Alguns amos de possessions especialment grosses i productives aprofitaven la conjuntura d'escassetat per vendre bestiar de treball —ases, muls,

cavalls i bous— a preus abusius i per vendre a preus igualment abusius gra, oli o llegums en el mercat negre sorgit arrel de les polítiques de racionament de l'administració franquista. Per al cas d'Artà, Serafí Guiscafrè ha contat el cas de l'amo de la possessió de Sa Torre que s'atreu a demanar noranta mil pessetes per un mul ja crescut a punt per posar-se a fer feina i comentant que *he de dir en defensa de l'amo de Sa Torre, que aquells anys foren anys daurats pels pagesos, amos de llocs o possessions. No era ell sol que havia après a encarir les coses i fou corrent entre ells el fer estraperlo i vendre oli, gra o llegums al preu que demanaven.*¹¹²

Tornat als arguments, hem de comentar que amb relació a tot plegat, quan els preus del bestiar de casta grossa varen davallar l'any següent, el mateix glosador va expressar la seva indiferència davant aquest fet ja que això només afectava a una minoria de famílies pageses especialment acomodades:¹¹³

*Es bestiar gros també
molt de valor ha perdut
antes valia un ruc com
ara un mul carreter,
no en perd un jornalier,
perquè mai no n'ha tengut*

En aquesta cançó s'expressava la falta de gravetat que al parer del glosador tenia aquest fet per mor que no afectava negativament als sectors més desafavorits de la societat artanenca com ara el col·lectiu de jornaliers.

D'aquesta manera observam com en èpoques de crisi com era el cas de la conjuntura de la postguerra, per norma general el glosador es posava en el lloc dels sectors més humils de la societat i les queixes pels preus baixos amb els quals els comerciants pagaven la producció ramadera eren més suaus i ambigües que en èpoques anteriors. El

¹¹⁰ Massanet, 1948-49: 65

¹¹¹ Massanet, 1947-48: 62.

¹¹² GUISCAFRÈ, S. 2003. *Escenes artanenques*. Artà: Associació Cultural Artà, p. 57.

¹¹³ Massanet, 1948-49: 67

dret a la supervivència de tothom, fins i tot els més pobres, estava per damunt del dret al benefici just.

Així mateix, en aquesta època es lamentava de manera bastant acusada la disminució dels beneficis d'un sector econòmic en el qual participaven activament els estrats més baixos de la societat artanenca. Ens estem referint a l'elaboració domèstica i artesana de senalles i altres utensilis utilitzant el garballó com a matèria primera. Aquesta activitat solia ser duta a terme per les esposes de molts jornalers i els beneficis que donaven en doblers eren vitals per a l'economia familiar des d'una perspectiva de consum. Aquesta circumstància va ser expressada clarament en la següent cançó de Francesc Femenies a l'argument de 1947:¹¹⁴

*Valga que amb ses senelletes
a Artà ningú s'ha distret
sinó l'any quaranta-set
s'han ses tresestes elles
ses cases pobretes
de molts apuros han tret.*

Encara que no ho hem pogut aclarir de tot, sabem que a finals dels anys quaranta i principis del cinquanta aquesta activitat es va ressentir i fins i tot es va veure gairebé paralitzada per problemes d'organització de l'anomenat Gremio del Palmito, l'organització específica d'aquesta activitat que es va crear a mitjans dels anys quaranta i que, juntament amb la Hermandad de Labradores i la Junta de Industria y Comercio, conformava el conjunt institucional del sisficats verticals estatals per aquella època. De les conseqüències negatives que això va tenir en el sector es va fer ressò el mateix Francesc Femenies el qual va dedicar algunes cançons entorn a la polèmica generada al voltants del sindicat.¹¹⁵

*Enguany no podem parlar
gens de sa cooperativa,
es no sebre es net mos priva*

*de detalls poder contar
no sabem si hem de culpar
sòcies o sa directiva*

*Per sa pauma protegir
se fundà aquest sindicat
i es cap de pocs anys ha estat
un desastre podem dir
qualcú li toca tenir
sa responsabilitat.*

*Molts diuen en parlar-né
que ses sòcies són de plànyer
sa justícia molt s'afanya
per aviat sortir-nè
jo voldria dic ben ver
se destapàs sa maganya.*

Tot i els possibles intrínquilis que pogué dur a darrera aquest cas, allò que des del punt de vista dels nostres interessos és vertaderament destacable és que en els arguments s'expressava la gravetat de la situació sobretot pel fet que aquestes circumstàncies disminuïen la capacitat adquisitiva de les famílies jornaleres de cara al consum de primera necessitat. Això es veu clarament a la següent cançó d'Antoni Massanet 'Berrió' al glosat de 1948:¹¹⁶

*S'obra de ses seneietes
se va posar malament,
obra fina ni corrent,
bolsos ni tampoc maletes,
a ses cases més pobretes l
es ha llevat s'aliment.*

Dos anys més tard, el glosador Antoni Ginard 'Butler' encara es queixava de la situació en la qual es trobava el sector de l'elaboració artesana del garballó:¹¹⁷

*Quantes n'hi ha de casetes
que se veren apurades
amb ses dones aturades
per no voler senalletes
guanyaven poques pessetes
per comprar ses pasterades.*

¹¹⁴ Femenies, 1947-48: 47.

¹¹⁵ Femenies, 1947-48: 48-50.

¹¹⁶ Massanet, 1948-49: 74.

¹¹⁷ Ginard, 1949-50: 70-71

*Se parà es comerciant,
cap ni una en compraven.
Ses dones fort gemegaven
i sentien a cada instant
“encara no sabem quant”
tots lo mateix contestaven*

Si en la primera cançó l'argumentaire es queixava de la davallada del poder adquisitiu de les famílies més modestes que suposava la paràlisi d'aquesta activitat artesana domèstica, en la segona culpava als comerciants d'aquests productes de la situació especialment negativa per als més pobres. Ja hem vist com el recurs del culpar al comerciat, normalment de fora de les fronteres parroquials i municipals, ajudava a donar cohesió interna al conjunt de la vila ja que de qualque manera anul·lava el conflicte insinuat per Francesc Femenies en el seu argument entre les sòcies i la directiva de la cooperativa sindical estatal. En el cas del sector del garballó els comerciants d'aquest producte provenien sobretot de la població veïnada de Capdepera on estava més desenvolupada aquesta indústria (Alzina, 1994: 68-70).

A mesura que la situació econòmica millorà al llarg dels anys cinquanta les queixes dels glosadors amb relació al sector del garballó varen anar dirigides als baixos preus amb els quals els comerciants compraven les senalletes i altres utensilis elaborats per les dones de la vila, sense tenir tant esment en les conseqüències que això suposava en la capacitat adquisitiva de productes de primera necessitat de les famílies més pobres. Per exemple, l'any 1958 Antoni Ginard 'Butler' en el seu argument es felicitava dels alts preus que havien assolit els productes del garballó, al mateix temps que denunciava els guanys dels comerciants com a il·legítims i abusius, sobretot si es comparaven amb els guanys de les dones que havien elaborat els productes:¹¹⁸

*Es palmito cosa estranya
de preus està equilibrat,*

¹¹⁸ Ginard, 1957-58: 70

*qui l'obra quan l'ha esporgat
treu es seus... si molt s'afanya!
Està vist que només guanya
qui el compra i ven obrat.*

En aquesta cançó es posava en evidència que els beneficis dels comerciants sovint es consideraven injusts pel fet que sorgien del no res, de la simple activitat de comprar i vendre sense l'esforç del treball a darrera.

Tot i que la cançó que acabam d'exposar és de 1958, a partir de l'any 1952 quan es suprimiren definitivament els racionaments del productes de primera necessitat com el pa, i l'economia començà a enlairar-se de bell nou, les cançons dels arguments dedicades a comentar els preus dels productes agropecuaris varen anar perdent progressivament importància i cada vegada es feren més escasses. De fet, a partir de l'any 1956 es van incloure aquest tipus de cançons a un nou apartat de l'argument de recent creació anomenat "temes variats" en els quals s'inclouïen les cançons que no esqueien en els demés apartats.¹¹⁹ D'aquesta manera observam com a poc a poc aquest tipus de cançons anaven perdent entitat dins la composició de l'argument.

Així mateix, els tòpics que els glosadors tocaven per aquesta època en aquest tipus de cançó eren els de sempre. Per exemple, l'any 1956, Antoni Massanet 'Berrió' es queixava dels alts preus de la carn de porc a la carnisseria posant-se a la pell de les persones amb més poc poder adquisitiu:¹²⁰

*Qui pogué vendre bessó
se cobrà un dineral
i amb sos porcs grassos igual
no poriem comprar-ló
per comprar un botifarró
no bastava mig jornal.*

L'any 1960, el glosador Jaume Terrassa des Pont es queixava en el seu argument de la poca diferència de preus

¹¹⁹ Massanet, 1955-56: 50

¹²⁰ Massanet, 1955-56: 50

entre el porcell de llet i el porc engreixat, al mateix temps que denunciava que el carnisser i no el porquer era qui se'n duia més benefici de la producció de carn de porc:¹²¹

*Es porcs grassos vos diré
que molt malament va anar
molts de doblers va costar
i ell poquets en valgué
guanyà més es carnisser
que es porquer que l'engreixà*

L'any 1962, Antoni Ginard 'Butler' tornava a expressar en el seu argument les típiques queixes pels alts preus de la carn de porc des del punt de vista del consumidor sense gaire poder adquisitiu:¹²²

*Molt car se pagà es porc gras
a vuit duros se'n cobraren
qui en vengueren, se forraren,
però se va donar es cas
que, perquè anaven molt cars
a moltes cases no en mataren.*

Fins i tot a arguments tan recents com el de 1970 encara podem trobar aquest tipus de queixa sobre els preus excessivament alts de la carn de porc al mercat:¹²³

*Es porcells per Nadal
de preu amunt s'enfilaren
pensau que es quilo pagaren
a vint duros en canal
si va fer an es pobres mal
va ser de poc que en menjaren.*

Més que al continguts d'aquestes cançons tan tardanes, pensam que allò vertaderament significatiu per al nostre estudi és que les cançons sobre aquesta temàtica i les estructures de representació a partir dels quals havia estat tractada cada vegada són més poc freqüents i significatives, fins al punt que pensam que cap a l'any 1971 simplement s'havien convertit en tòpics literaris que es

reproduïen al text dels arguments com a cançons gairebé decoratives. Pel que fa a la darrera cançó exposada pensam que a principis dels anys setanta comparar una porcella per al dinar de Nadal no devia ser un luxe per gairebé ningú a Artà ja que el nivell de vida havia pujat notablement respecte als anys quaranta o cinquanta. Així, pensam que la raó per la qual Francesc Femenies va incloure aquesta cançó en el seu argument respon més a la reproducció d'un tòpic considerat propi del gènere literari que a donar una resposta a una realitat que es vivia en aquella època.

La tradició de protesta i la domesticació de la tradició durant la postguerra.

Tot i que ja hem vist que durant els anys quaranta i principis del cinquanta glosadors com Joan Ferrer 'Vermei' o Antoni Massanet 'Berrió' s'encarregaren de denunciar en els seus arguments la situació de carestia que vivien les famílies amb més pocs recursos econòmics de la vila d'Artà, va ser l'argument de 1947 de Francesc Femenies 'Gurries' el glosat en el qual es poden trobar les crítiques més severes a aquells comerciants o aquells veïnats de la vila d'Artà que s'aprofitaven de la seva fortalesa econòmica per encarir els preus dels principals queviures i d'aquesta manera enriquir-se sense tenir en compte les privacions dels seus consemblants. Aquest argument especialment dur i incendiari de Francesc Femenies va coincidir en el temps amb els arguments especialment tous i novedosos de Maria Esteva, qui va guanyar el concurs organitzat per l'Ajuntament els dos anys que es presentà, en un clar intent de domesticació de la tradició de l'argument per part dels aparells institucionals franquistes que ja hem comentat en el seu moment.¹²⁴ No hi ha dubte que de la comparació dels dos casos podem aprofundir com la tradició de l'argument

¹²¹ Terrassa, 1959-60: 54

¹²² Ginard, 1961-62: 61

¹²³ Femenies, 1970-71: 36

¹²⁴ Ja hem tractat aquest cas en el capítol 6 (p. 359), i hi seguirem aprofundint en el present capítol.

ha funcionat com a mercat lingüístic en una conjuntura tan especial com la dels anys de la postguerra, no només pel que fa a qüestions formals i externes als textos dels arguments, sinó també pel que fa a les estructures de representació que s'evidencien en les seves cançons.

Tot i el caràcter especialment dur de la protesta de l'argument de Xesc 'Gurries' de 1947, a moltes cançons el to de les queixes no era més crític o polèmic que el d'altres arguments. Per exemple, en la següent cançó es lamentava de la mala collita d'aquell any sobretot per les conseqüències que això va tenir en les cases més pobres de la vila:¹²⁵

*Es ciurons i sa civada
no varen fer gaire més
casi tot va fer domés
una llavor escatimada
d'aquesta gran mala anyada
fort s'han temut els obrers*

No ens ha de passar per alt respecte a aquesta cançó que el glosador utilitza el terme "obrer" en lloc de altres més comuns a l'època com jornal·ler, la qual cosa ens fa pensar que amb l'ús d'aquest terme el glosador s'alineava políticament més aviat cap a l'esquerra.

Quan aquest glosador va començar a comentar el preu del bestiar en el seu argument es lamentava que les altes quantitats que s'havien de pagar deixassin a la majoria de jornal·lers sense la capacitat d'adquirir carn al mercat:¹²⁶

*No veureu alçar sa cresta
an es pobres jornal·lers
s'han posat a un excès
ets animals de cabresta
no mos cap dins sa ballestra
que mos puguin pujar més.*

¹²⁵ Femenies, 1947-48: 19

¹²⁶ Femenies, 1947-48: 37-38. A la segona cançó exposada podem comprovar com en la publicació en format de plegueta d'aquest argument l'impressor es va oblidar d'incloure un vers, per la qual cosa la cançó ha quedat incompleta.

*Valen vaques i vadells
cent lo que valia deu
una animalada treu
qui te vaques i anyells
[vers oblidat d'escriure]
han baixat un poc de preu.*

Com era de costum en els arguments de l'època, Francesc Femenies culpava al sector dels comerciants de les privacions a les quals s'havien de sotmetre les famílies més pobres de la vila:¹²⁷

*Qui se fé comerciant
molta sort ha tenguda
perquè ha vist anar crescuda
sa fortuna en un instant,
però un pobre treballant
sa que tenia ha perduda*

*Un obrer no pot anar,
això ho sap tota persona
un jornal·ler qualque estona
tot sol el sentiu xerrar
perquè no pot mig menjar
amb so jornal que se dona.*

En aquestes cançons el glosador es va dedicar a descriure les dificultats dels sectors més desafavorits de la societat artanenca per assolir els mínims per a la subsistència, en contrast amb els guanys extraordinaris que per aquella època obtenien alguns comerciants. Així mateix, a les següents cançons va incloure al sector de la pagesia més acomodada entre els col·lectius enriquits a partir de pràctiques considerades immorals o il·legítimes pel fet que deixaven a una part de la població sense el dret a la subsistència:¹²⁸

*Pagès i comerciant
apleguen tots es doblers
si Espanya en feia més
més n'anirien replegant
no miren si estan tirant
dins sa misèria ets obrers.*

¹²⁷ Femenies, 1947-48: 39-40.

¹²⁸ Femenies, 1947-48: 41-42.

*Poble, que vols que te diga?
Tothom cerca sa pesseta
qui vol viure esquena dreta
posa comerç o botiga
no mira si te pessiga
ni on afica sa tatxeta.*

Sobre aquestes cançons hem de comentar que apart que es torna a utilitzar el terme “obrer”, les referències a l'estat espanyol en el seu conjunt com el context de la injustícia que es denuncia no deixa de ser una forma de politització implícita i encoberta de la cançó. Per altra banda les referències al pagès acomodat pensam que es dirigien als amos de les possessions més importants— com a culpables de la situació de carestia en la qual es trobava una bona part de la població de la vila. D'aquesta manera observam com en aquest cas l'argument ja no es pot considerar un element de cohesió interna de la vila a partir de la identificació d'un enemic exterior —el comerciant— sinó la denuncia d'una irregularitat per part d'un veïnat o un grup de veïnats de la vila i una proposta de disciplinament del seu comportament considerat incorrecte. Com ja hem vist, és sabut que durant els anys de la postguerra molts pagesos benestants varen aprofitar la seva fortalesa econòmica i l'accés directe al productes de primera necessitat que produïen en les possessions que explotaven per enriquir-se il·lícitament a través del comerç il·legal i a preus abusius de bestiar i altres queviures. És precisament això que denunciava en Xesc ‘Gurries’ en el seu argument quan per primera vegada es referia al fenomen de l'estraperlo:¹²⁹

*Pareix que creis que mos dau
sa dolçor d'un caramel·lo
i es que venent d'estraperlo
moltet vos aprofitau
pareix que domés cercau
que es poble torni rebel·lo*

*No voldria allargar massa
tocant aquest mateix punt
tot article as cap damunt
està, i algun contrapassa*

*hem de fer un esforç en massa
perquè tot el món s'ajunt*

*Qui nius ha d'alimentar
i no tengui res que vendre
com viu no podem comprendre
si no li donau sa mà,
tot tan alt es preu està
que a fer comptes ha d'aprendre.*

*Sapin ets explotadors
que és de carn i os un pobre
i pot lo que a ells les sobre
a uns altres faltar-lós,
sí que ben clar puc dir-lós
que es qui fa mal, mal troba.*

En aquestes cançons observam com quan es feia referència al tràfic il·legal de queviures de primera necessitat sovint de qualitat rebaixada i gairebé sempre a preus abusius, era quan el to del glosador es feia més crític i amenaçador, fins al punt que arribava a justificar la rebel·lió popular davant una situació d'injustícia tan flagrant a la qual s'hi havia arribat a través de la pràctica sistemàtica de formes il·legítimes de producció i comercialització dels aliments necessaris per a la supervivència. Els estraperlistes es dedicaven —sovint amb la complicitat de les autoritats provincials o locals— al tràfic il·legal de pleguetes de racionament, l'adulteració d'aliments o a la venda a preus abusius de productes no declarats a l'estat, activitats típiques de períodes d'escassetat extrema. A Mallorca va ser bastant freqüent que molts pagesos acomodats ocultassin la major part de la seva producció i la venguessin a preu d'or fora dels canals oficials (Ginard Ferón, 2000: 200). Per al cas d'Artà Serafi Guiscafrè ens ha donat testimoni de la venda d'estraperlo de pa de baixa qualitat per part dels amos de les principals possessions: *els pagesos ja havien après a no declarar tot el blat de la collita, la farina del qual, mesclada amb una mica de la de més ordinària d'ordi, ben cernuda amb un sedàs de malla estreta, servia per a aquell pa negre que menjàvem quan podíem, que no era sempre, perquè era imprescindible*

¹²⁹ Femenies, 1947-48: 43-46.

trobar un amo de possessió que fes estraperlo i el te volgués vendre.¹³⁰ Per altra banda, sabem que en el mercat negre, al qual la major part de la població havia d'acudir per ser totalment insuficient el menjar que facilitava l'administració a través de les seves polítiques de racionament, els preus pujaven d'una manera exagerada. A Mallorca, segons un informe elaborat l'any 1946 per la Cambra de Comerç de Palma, els preus es multiplicaven per deu en el cas de l'oli, per sis en el cas de l'arròs, per quatre en el de la farina, per tres del pa i per dos el de les patates (*Ibid.*: 201).

Tot i les crítiques de Francesc Femenies a les pràctiques de comerç d'estraperlo, ja hem vist en el seu moment com d'un argument s'esperava un to moderat i pacificador amb el qual s'havia de preservar la cohesió social del conjunt de la vila.¹³¹ Segurament va ser per aquesta raó que en la segona cançó de la teringa que acabam d'exposar el to se suavitzava i es reivindicava la unió fraternal del conjunt de veïnats i veïnades de la vila. Així mateix, en les cançons següents podem observar com es reivindicava una actitud paternalista dels més rics de la vila respecte als més pobres com a prova de la voluntat de confraternització d'aquells sobre els quals queia la sospita del benefici immoral i il·legítim. Aquestes reivindicacions arribaven a tal punt que com podem reparar en la darrera cançó exposada es tornava amenaçar als comerciants i estraperlistes assenyalats com a responsables de la situació de penúria en la qual es vivia a les cases més humils de la vila. A la darrera cançó, la presència de termes com "explotador", contraposat al terme "obrer" lligaven la terminologia de l'argument amb posicions polítiques més aviat marxistes o almanco esquerranes.

Segurament aquest és l'argument conservat en el qual l'actitud del glosador va ser més combativa. S'ha de tenir en compte també que va ser compostat en una de les èpoques més dures i difícils en el

marc del període en el qual es conserven arguments. Hem de recordar que els arguments contemporanis a la I Guerra Mundial i immediatament posteriors no s'han conservat. Davant el to especialment crític de l'argument de Francesc Femenies, no ens ha de sorprendre que en una conjuntura socioeconòmica tan delicada com la postguerra el batle no fes ús del seu dret a censurar l'argument i permetés la publicació dunes cançons tan controvertides i incòmodes. Sabem del mateix Xesc 'Gurries' que els seus arguments varen ser motiu de censura en diverses ocasions per part de dos batles diferents, ja que quan en una entrevista que li va realitzar la revista *Bellpuig* l'any 1972 li demanaven si mai havia hagut de modificar cap cançó a causa de la censura del batle o rector ell responia que *en dos ocasiones. Don Juan Sard, alcalde, me hizo rectificar una estrofa. Don Juan Amorós dos estrofas. El resto se publicó íntegro.*¹³² Per altra banda, també sabem que Don Joan Sard era batle l'any 1948 quan el polèmic argument d'en Xesc 'Gurries' va ser cantat i publicat. D'aquesta manera, podem pensar que si no hagués estat per aquest personatge possiblement l'argument hagués estat encara més dur i més crític. Així mateix, tenim indicis que ens fan suposar que les censures del batle aquell any no varen afectar tant les cançons sobre els preus dels arguments com altres sobre temàtiques diferents. Segurament la cançó censurada del batle tractava sobre la polèmica del sindicat de senalletes que a mitjans dels anys quaranta es va crear i que en va paralitzar la producció per desavinences entre sòcies i directiva. De fet, en la cançó que inaugura aquesta qüestió a l'argument de 1947 sembla que en Xesc 'Gurries' insinua que qualche cosa l'hi ha impedit aprofundir en el tema:¹³³

¹³⁰ GUISCAFRÈ, S. 2003. *Op cit.*, p. 51.

¹³¹ Ho hem vist en el capítol 7 de la present tesi doctoral (p. 451)

¹³² FEMENIES, F. (Entrevistat) 1972.

"Bellpuig entrevista a D. Francisco Femenias 'Gurries'", a *Bellpuig*, 1972, núm. 35.

¹³³ Femenies, 1947-48: 48.

*Enguany no podrem parlar
gens de sa cooperativa,
es no sebre es net mos priva
de detalls poder contar
no sabem si hem de culpar
sòcies o sa directiva*

Tanmateix, és a l'argument de Francesc Femenies de l'any anterior, quan el batle Joan Sard tot just feia mesos que havia estat anomenat, on hem trobat més indicis de la cançó censurada quan el glosat fa referència a la pròpia figura del batle:¹³⁴

*Ja no hi ha es batle que hi havia
un de nou hi ha pres part
avui és don Joan Sard
es qui regeix s'alcaldia
i jo que tengués voldria
molt d'encert en aquest art.*

*Giram sa fulla an es bloc
que no mos diguen trampistes
si fossim més humoristes
fariem un altre joc
però hem de parlar un poc
de ses desgràcies que hem vistes.*

A la segona cançó que exposam, la que segueix immediatament a la que fa referència a Don Joan Sard, l'argumentaire afirmava que preferia girar fulla al tema del batle per passar-ne a un altre, encara que advertia que si no fos perquè cometria trampa en la tradició de l'argument segurament afegiria qualche cançó al respecte. No sabem quin tema tractava la cançó que Don Joan Sard va censurar a l'argument de Francesc Femenies, però no deixa de sorprendre que en aquell mateix argument aquest glosador no comentàs un tema que va ser de gran impacte entre la població. Ens estem referint a l'afer de les multes que la Junta de Abastos va posar a tothom que hagués molt gra de forma clandestina a la farinera la Central.

Al mes de març de 1946 la delegació provincial d'abastaments i transports va disposar que, donada l'escassetat d'articles de primera necessitat i per tal d'evitar posteriors represàlies, la població havia de

declarar-ne els que posseís il·legalment (Cabañete, 2000: 484). Una part important de la població d'Artà tenia farina no declarada molta a la farinera la Central i com que no la va voler declarar va ser multada per la junta, encara que finalment les multes es varen condonar per fet que afectaven a un nombre massa gran de veïnats de la vila. Nicolau Caselles ens ha informat que va ser rebuda com una gran notícia *la condonació de les multes imposades per la junta d'Abastos a la farinera la Central, on hi estava implicat mig poble i amb multes que pujaven de mil a tres mil pessetes de les de llavors.*¹³⁵ És cert que la comercialització en el mercat negre de gra o farina no declarada a l'estat a preus abusius —l'estraperlo— era molt mal vista pel conjunt de la població. Però quan s'anava a moldre clandestinament gra no declarat per al consum propi això era vist com un acte legítim ja que, com que la farina o el pa al qual es tenia accés a través de les pleguetes de racionament era totalment insuficient, se suposava que era per assegurar la supervivència física de la unitat familiar. Pel fet que en el cas de la farinera la Central mig poble hi està implicat tot ens fa pensar que els implicats eren en la seva major part d'alovers, roters, amos de possessions modestes o jornalers que havien cobrat en espècie, és a dir, pagesos que volien fer farina del seu propi gra per a l'autoconsum. D'aquesta manera no deixa de ser estrany que aquest fet no fos comentat per Francesc Femenies en el seu corresponent argument, la qual cosa ens fa pensar que la cançó que li va censurar Don Joan Sard tractava sobre aquest tema.

Tornant a l'argument de l'any 1947 que Xesc 'Gurries' va compondre un any més tard del que acabam de comentar, hem d'advertir que encara que segurament no va ser el que va censurar el batle, el to especialment crític i fins i tot amenaçador va ser pagat pel seu autor

¹³⁴ Femenies, 1946-47: 31-32

¹³⁵ CASELLAS, N. 1988. "La festa de Sant Antoni. Comentari sobre l'argument" a *Bellpuig*, 16 de gener: p. 9.

amb posterioritat al seu cant ritual i la seva publicació que va ser permesa en tot moment. Sabem això, perquè les represàlies que les autoritats franquistes de la vila varen prendre sobre Francesc Femenies en haver publicat l'argument varen ser comentades per ell mateix a l'argument de la seva reaparició quatre anys més tard:¹³⁶

*Crec que vos deu recordar
que tres anys havia estat mut
perquè m'havia parescut
es no sobre argumentar
i ara hi he hagut de tornar
perquè molts ho han volgut.*

*Record que un vespre hivernenc
molts me varen insistir
jo sé que les vaig sortir
amb un "no!", però vitenc
t'esborrarem d'artanenc
en Jordi Escolà me va dir.*

*"Pots fer lo que vulguis Jordi!",
així li vaig contestar,
"sé que me varen llevar
es blat, i me daren s'ordi,
te creu que no me recordi
lo que s'altra any me costà?"*

A la darrera cançó Francesc Femenies esmenta que va pagar un cost per haver compost el seu darrer argument quan en un vers esmenta que *me varen llevar es blat i me daren s'ordi*. Això ens fa pensar que les represàlies que les autoritats franquistes varen prendre contra la seva persona tenen a veure amb les polítiques de racionament del pa i altres aliments de primera necessitat que precisament depenien de les entitats municipals. És una llàstima que per a l'any 1948 no s'hagin conservat els llistats de baixes dels cens de racionament i només tinguem disponibles les altes,¹³⁷ ja que d'aquesta manera hauríem pogut sobre si en qualche moment

en Xesc 'Gurries' va ser donat de baixa del cens i per tant no va poder comprar a preu subvencionat els aliments que li pertocaven com a veïnat de la vila. De totes maneres, quan al mateix glosador esmenta que enlloc de rebre el blat li varen donar ordi, possiblement no ho deia en sentit figurat, sinó que li varen canviar la farina de blat per farina d'ordi de més baixa qualitat en la seva ració que li pertocava i que, no ho oblidem, era administrada per l'Ajuntament.

Tanmateix, més que les represàlies preses per les autoritats locals sobre en Xesc 'Gurries' allò que pensam que és vertaderament significatiu de les tres darreres cançons que acabam d'exposar és el fet que il·lustren com aquestes mesures repressives no varen aconseguir fer callar el glosador ja que després de quatre anys va tornar a fer un argument, *perquè molts ho han volgut*. Per altra banda, també hem de tenir en compte que tot i la duresa de l'argument de 1947, les autoritats oficials no varen gosar prohibir-lo o mutilar-lo més enllà com a molt de qualche cançó aïllada. Tot plegat ens fa pensar que tot i ser arriscats per la duresa del to de la protesta i la denúncia que en certa manera podia amenaçar la cohesió social interna de la vila, els arguments d'en Xesc 'Gurries' comptava amb el suport popular majoritari, ja que la conjuntura social i econòmica era especialment delicada i es considerava necessari que en un moment com aquest el glosador elevàs el to de la protesta en els seus arguments. Segurament va ser per això que les autoritats locals no varen gosar censurar-li significativament l'argument i deslegitimades davant la població varen acabar demanant-li el seu retorn com a glosador compositor de l'argument.

De fet, no deixa de ser un acte de reafirmació i un signe de victòria per part del glosador el fet que en 'Gurries' inclogués en el seu argument de reaparició les tres cançons que hem exposat en les quals descriu les represàlies que va rebre anys enrera i presenta el seu retorn com quelcom fruit de l'aclamació popular, una aclamació

¹³⁶ Femenies, 1951-52: 90-92.

¹³⁷ A l'Arxiu Municipal d'Artà només es conserven les altes i baixes dels censos de racionament entre 1940 i 1941 (AMA: 911) i les altes entre 1945 i 1952 (AMA: 909-910)

popular tan estrepitosa que fins i tot les autoritats locals li varen haver de demanar personalment que tornàs fer el seu argument. Fins i tot el glosador es permet el luxe de fer constar en el seu argument les noves amenaces que les autoritats li feren perquè tornàs a compondre un argument, que no eren més que esborrar-lo dels censos i així deixar de rebre qualsevol subsidi o ajut institucional. Hem de tenir en compte que a l'any 1952 encara estava en vigor el racionament. Així, observem com el glosador presenta els seus arguments com un torcebràs amb les autoritats oficials de la vila del qual ell mateix en surt victoriós gràcies al suport popular.

Pel que fa a la biografia d'aquest glosador tan valent i agosarat, sabem que va néixer l'any 1907 a la barriada humil d'Es Cos. Quan només tenia 15 anys ja participava en torneigs de glosadors com el que es va organitzar al cafè Ca'n Xim l'any 1922 entre en Joan Sansó 'Janeca' i un contrincant de la vila veïnada de Santa Margalida.¹³⁸ Segons les seves pròpies paraules va començar a glosar als tres anys mai va ser escolaritzat.¹³⁹ Va ser a les classes de catequesi preparatòries per la primera comunió que va aprendre a llegir quan tenia nou anys. Va agafar l'hàbit de la lectura en la seva primera adolescència mentre guardava els porcs de la possessió on treballava com a porqueret. Va aprendre a escriure de manera autodidacta i entre els seus autors preferits ell mateix citava els clàssics castellans com Lope de Vega, Calderón de la Barca, Tirso de Molina o Moreto.¹⁴⁰ La seva obra literària va ser prolífica i no només es va limitar a la improvisació de gloses, moltes de les quals es publicaven, com per exemple els arguments que va compondre, sinó que també es va estendre al teatre popular i a composicions poètiques amb més pretensions algunes de les quals en castellà. Les composicions poètiques les anava publicant tant a la revista local Llevant,

com a Foch y Fum, mentre que la seva primera obra teatral que es va estrenar es titulava "Rencor i arrepeniment" i va ser estrenada per la companyia Fuster Forteza al teatre d'Artà dia onze de maig de 1930.¹⁴¹ Aquesta va ser la seva obra teatral que més èxit va tenir ja que fou representada per una del les companyies més populars de l'època i per paga arribà a estrenar-se al teatre principal de Palma.¹⁴²

La seva relació amb l'argument va començar l'any 1927 quan va col·laborar amb Joan López Llull en la composició de l'argument que les autoritats militars de la vila varen acabar prohibint. Un any més tard va ser un dels cantadors que cantaren l'argument de López Llull i la voluntat d'aquest darrer glosador era que Francesc Femenies el substituís el proper any, però va haver de partir a Àfrica a complir amb les seves obligacions militars envers l'estat. Les seves posicions polítiques pròximes al socialisme ja es poden entreveure a l'argument de 1926 en el qual expressa les seves simpaties cap a la figura d'en Pere 'Papa' el principal activista de la vila. El perfil de Xesc 'Gurries' com a socialista es demostra també en les seves col·laboracions amb la revista satírica Foch y Fum que s'editava a Palma tan en castellà com en català. Es tractava d'una revista pensada per ser llegida en veu alta en la qual es reproduïen diferents gèneres de literatura popular de tradició oral. Tenia un caràcter molt populista i els seus continguts eren clarament de tendència anticlerical i anticaciquil, encara que també es poden trobar continguts de tendència misògina i antisemita. L'any 1932 la majoria de continguts de la revista procedents d'Artà estaven firmats per Francesc Femenies. Les col·laboracions d'en Xesc 'Gurries' responien sobretot a poesia amorosa en castellà,¹⁴³ que es corresponia més als

¹³⁸ Llevant, 21 d'octubre de 1922.

¹³⁹ FEMENIES, F. (Entrevistat) 1972.

"Bellpuig entrevista a D. Francisco Femenias 'Gurries'", a *Bellpuig*, 1972, núm. 35.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Llevant, 20 de maig de 1930.

¹⁴² FEMENIES, F. (Entrevistat) 1972. *Op cit.*

¹⁴³ Foch i Fum, 16 d'abril de 1932, 30 d'abril de 1932, 14 de maig de 1932, 2 de juliol de 1932, 6 d'agost de 1932.

tòpics misògins que no a la temàtica política. Es tracta de composicions en vers amb la mateixa estructura poètica que els arguments i amb la utilització dels mateixos tòpics que es poden identificar amb les cançons de les fadrines que sistemàticament es reproduïen en les seves composicions.¹⁴⁴ Per exemple, Femenies denunciava els nombrosos escàndols de les parelles que tenien una actitud excessivament afectuosa en temps de pancariat, una romeria que se celebrava la setmana després de Pasqua.¹⁴⁵ Fins i tot en certes ocasions sembla que es posava al costat d'un cristianisme pur i ben entès quan denunciava la hipocresia de les dones assistien a les processons de Maria però llavors la seva actitud poc pudorosa amb els homes no es corresponia a la seva imatge, afirmant que *duis an sa mà el Bon Jesús i el Dimoni dins es cor*.¹⁴⁶ Així i tot, en altres intervencions seves a la revista també es mostra en un perfil més esquerrà, com quan per exemple reivindicava l'escolarització de tots els nins i nines perquè en ser grans poguessin llegir premsa, i denunciava els pares que els posaven a treballar sense tenir-ne necessitat.¹⁴⁷

El jove 'Gurries' només va començar a tocar temes polítics en les seves col·laboracions amb Foch y Fum cap a finals de l'estiu de 1932 quan va publicar qualche glosa en castellà en contra de la majoria "centrista" de l'Ajuntament fent referència a la candidatura del Centre de Dretes que havia guanyat les eleccions l'any 1931.¹⁴⁸ Fins i tot en un article d'opinió va demanar al batle que expulsàs als regidors centristes de la Sala.¹⁴⁹ Tanmateix, va ser en un article publicat al més d'octubre d'aquell mateix any on Francesc Femenies es va mostrar més contundent respecte als regidors

majoritàriament de dretes que conformaven el consistori: *todos los que somos republicanos o socialistas de pura cepa tenemos que protestar de la conducta que aún sigue llevando nuestro Ayuntamiento sobretudo los concejales de la mayoría que son centristas [...] "si actuáis en el consistorio por compromisos a los malditos caciques, dimitid que será la obra de caridad más grande que habréis hecho a la clase proletaria, o de lo contrario cuando vengan las otras elecciones el pueblo se cuidará de daros el tiro de gracia"*.¹⁵⁰ Tot i la contundència d'aquest darrer article, pensam que el gir cap a la politització de les col·laboracions de Francesc Femenies a *Foch y Fum* es devia més a les crítiques d'una part de la militància socialista artanenca que no al seu desig propi. Si afirmam això és perquè poc temps més tard va aparèixer a la mateixa revista un article que des d'Artà estava firmat per un tal Ayensa en el qual es criticava l'actitud tova de la majoria d'escrits d'en Xesc 'Gurries' respecte al consistori de dretes que hi havia a Artà en aquells moments.¹⁵¹ A partir de tot plegat podem entendre que tot i les seves conviccions polítiques, Francesc Femenies responia en certa mesura al prototipus que des de la revista *Llevant*, Andreu Ferrer feia del socialista artanenc, com a persona moralment més recta i políticament més innocent que els seus correligionaris de Ciutat. És per això que descrivia la barriada de Santa Catalina com *el barri que més contingent dona en socialistes, republicans, àcrates i ireligiosos, si tals objectius podem aplicar-los, perquè comparats amb sos companys d'idees de les ciutats resulten uns revolucionaris completament amarats de candidesa i bonhomia*.¹⁵²

La militància socialista de Xesc 'Gurries' va ser el pretext amb el qual se'l va arrestar quan a l'agost de 1936 les tropes republicanes encapçalades pel Capità Bayo procedents de Menorca

¹⁴⁴ Foch i Fum, 26 Març de 1932, 2d'abril de 1932, 23 d'abril de 1932, 23 d'abril de 1932, 7 de maig de 1932

¹⁴⁵ Foch i Fum, 9 d'abril de 1932

¹⁴⁶ Foch i Fum, 28 de maig de 1932

¹⁴⁷ Foch i Fum, 4 i 11 de juny de 1932

¹⁴⁸ Foch i Fum, 27 d'agost de 1932

¹⁴⁹ Foch i Fum, 29 de setembre de 1932

¹⁵⁰ Foch i Fum, 22 d'octubre de 1932

¹⁵¹ Foch i Fum, núm. 100

¹⁵² *Llevant*, 15 de novembre de 1921.

desembarcaren al Llevant mallorquí. Una vegada arrestat, va ser empresonat a la veïnada població de Manacor i de familiars seus sabem que allà dedins va tenir quelcom semblant a una conversió mística al catolicisme que va quedar testimoniada en una obra poètica que no hem aconseguit recuperar.¹⁵³ Tot i el trauma de la seva estança en la presó, pensam que parlar de conversió al catolicisme —ja fos sincera o per conveniència— és un poc exagerat, ja que com ja hem vist en els seus escrits anteriors a Foch y Fum es presentava a sí mateix com un catòlic honrat i sincer a diferència de molts als quals considerava hipòcrites. Igualment, hem vist com en arguments posteriors a la seva “conversió” Francesc Femenies també utilitzava terminologia pròpia del socialisme en la seva tasca com a glosador de portaveu dels grups més desfavorits de la vila d’Artà. Acabada la guerra Francesc Femenies fou alliberat i abandonà la seva militància política. A partir d’aquest moment a Artà fou conegut sobretot en la seva vessant de glosador, especialment pels seus arguments, tot i que va treballar com a jornalero gran part de la seva vida. Sabem per altra banda que des dels anys quaranta ençà va agafar una certa fama de “beat”, és a dir, d’home especialment devot de l’església i la religió.¹⁵⁴

No hi ha dubte que l’especial adhesió de Francesc Femenies a una certa visió del catolicisme i a una part de l’església es va manifestar en els seus arguments. A l’argument de 1946, el primer que va compondre en la seva totalitat podem observar com en Xesc ‘Gurries’ es va apropiat del discurs oficial de l’església per fer les seves habituals denúncies sobre l’afany de lucre personal i la falta de fraternitat que això comportava en el context de la vila d’Artà, encara que només

fos d’una manera molt abstracta i imprecisa:¹⁵⁵

*A tothom vull avisar
homo, dona, nin i nina
hem d’observar sa doctrina
que Jesucrist va deixar
que ningú s’escaparà
de sa justícia divina.*

*Avui tot se fa pes doblar
i això ja és massa egoisme
qui diu que es cristianisme
olvida lo que digué
es padri quan el dugué
a sa pica des babtisme*

*Des de fa poc temps ençà
tot lo dolent molt s’ha estès
si un calla i ni diu res
tots el cerquen mossegar,
prest haurien d’acabar
es cristians de poc pes.*

*Alguns dins la missa estan,
jo ben clar ho he pogut veure,
que just hi són per fer veure
que és per sa gran fè que hi van;
el seu Senyor enganaran
però a Déu no li fan creure.*

*Avui no hi ha consciència
tot se fa pes doblers
molts volen ser bons domés
duguent de Judes s’herència
a aquests bruts de consciència
Déu les castigarà més.*

*Molts diuen tots som germans
però davall es barret
sí que en duen un esplet
de fets que no són humans
i aquests falsos cristians
‘niran a l’infern tot dret.*

Aquestes denúncies contra els fets immorals dels falsos cristians, no deixen de ser complementaries a les denúncies gairebé incendiàries contra el comerç d’estraperlo que, com hem vist, aquest

¹⁵³ Això ho sabem de Jaume Guiscafrè qui va tenir llargues converses amb la família més pròxima de Francesc Femenies, a la recerca d’informació sobre la seva persona.

¹⁵⁴ Ho sabem de Serafí Guiscafrè.

¹⁵⁵ Femenies, 1946-47: 58-63. Dues cançons més invocant a la verge de sant salvador.

mateix glosador va fer només un any més tard. La gran diferencia es veu en el fet que la retòrica de l'argument més primerenc era de caire religiós, mentre que la del següent va ser de caire més aviat polític.

Aquesta visió en certs aspectes híbrida entre una ideologia catòlica gairebé integrista i la tradició política de les esquerres, especialment marxista, ha estat reparada en l'obra d'altres glosadors, com la de Toni Garau, conegut com Mestre Lleó— un glosador que va viure a la vila de Lluçmajor a la segona meitat del segle XIX en les cançons del qual es poden identificar fàcilment una terminologia híbrida a mig camí entre l'integriste catòlic i el republicanisme més esquerrà (Sbert: 1991: 38). Pel que fa a la sensibilitat social combinada amb l'adhesió a l'església catòlica, cap als anys quaranta en Francesc Femenies no estava tot sol a Artà, ja que en aquesta vila era molt coneguda i especialment popular la figura de Don Andreu Caselles, un prevere que tot i estar destinat a Palma, va ser vicari de la parròquia artanenca fins l'any 1930 i seguí tenint molt de contacte amb la vila. El posicionament polític d'aquest clergue se situava d'una manera especialment radical en un socialisme cristià inspirat en la *Rerum Novarum* de Lleó XIII. Aquesta postura inequívoca el situà en una posició un poc ambigua, per la qual cosa fou acusat tant de comunista com de feixista i no sempre es va dur bé amb els jerarques eclesiàstics dels quals depenia. Tanmateix la seva postura ha estat percebuda a la vila d'Artà sempre en defensa dels més pobres i desvalguts. En aquest sentit, Serafi Guiscafrè, en el seu llibre de relats i personatges de la vila d'Artà de clares simpaties republicano-socialistes ens parla de *Don Andreu Caselles, el capellà "Garameu" que pugna des de la seva escassa potència per la millora social, tant així, que els seus sermons pareixien, a vegades, mítings sindicalistes i qualche tassó d'oli de resí li va costar quan volien callar-lo del damunt de la trona de l'Església de Sant Eulàlia.*¹⁵⁶ Del testimoni d'aquest personatge, podem entendre que

¹⁵⁶ GUISCAFRÈ, S. 2003. *Op. cit.* p. 217.

Francesc Femenies va poder veure en una part de les institucions eclesiàstiques i en la seva doctrina la mitjà ideal per canalitzar les seves sensibilitats i inquietuds socials esquivant l'encarament frontal amb el Règim Franquista.

Si fem èmfasi en aquest fet és perquè, tot i que el mateix Francesc Femenies va presentar el seu argument de reparaició de l'any 1951 com la imposició amb el suport popular dels seus punts de vista sobre les autoritats oficials, la veritat és que basta llegir-se el text del glosat per veure que el glosador no va gaudir de total impunitat a l'hora d'escriure'l. La victòria d'en 'Gurries' no va ser total, sinó relativa. Per una banda hem de tenir en compte que sabem del mateix glosador que el batle Don Joan Amorós li va fer canviar dues cançons a qualque argument dels que fa compondre amb posterioritat la seu silenci obligat.¹⁵⁷ Per altra banda, pensam que va ser l'autocensura allò que va predominar en els arguments d'en Xesc 'Gurries' posteriors als anys cinquanta. No es tracta tant de censures sobre els temes a tocar en l'argument com d'un canvi estratègic respecte la terminologia i la retòrica amb la qual el glosador ornamentava les seves queixes. Hem de tenir en compte que la situació social i econòmica als anys cinquanta havia millorat ostensiblement respecte al decenni anterior i per tant la tensió social s'havia relaxat i els temes a tocar ja no eren tan delicats. Així, si a l'argument de 1947 hem detectat la presència de termes propis de discursos de caire polític, esquerrà i marxista; cap els anys cinquanta Francesc Femenies va recuperar la terminologia de tipus religiós adoptada del discurs oficial de l'església que ja havia utilitzat en el seu primer argument. No hi ha dubte que en els temps que corrien aquesta terminologia era més còmode i assegurava d'una manera més fefaent que les queixes del glosador fossin acceptades per tothom.

¹⁵⁷ FEMENIES, F. (Entrevistat) 1972.

"Bellpuig entrevista a D. Francisco Femenias 'Gurries'", a *Bellpuig*, 1972, núm. 35.

Per veure que la posició de força que li havia donat a Francesc Femenies el fet que les autoritats oficials de la vila es molestassin en demanar-li que fes un argumen era només relativa, basta reparar en les precaucions envers les conseqüències que podia tenir el glosat sobre la seva persona que manifestava en els versos introductoris de l'argument:¹⁵⁸

*Gran rei providencial
que heu creat totes ses coses,
si em voleu ajudar, en gloses
compondré un memorial,
no faltant a sa moral,
seran fines com a roses.*

*I Vós excelsa patrona,
Mare de Sant Salvador,
de vostra protecció
dau a sa meva persona
o domés per una estona
sa clau de s'expressió.*

*Comptant amb sa vostra ajuda
començ a versificar
no me farà tremolar
sa més forta sembetuda,
si cap nota he perduda,
Vós feis-me-la recordar.*

*Si me dotau d'intel·ligència,
Mare del diví minyó
'niré an es batle major
a demanar-li llicència,
esperant sa complacència
tenir del senyor rector.*

*Partiré determinat
si d'ells es permís puc dur,
ja que estaré ben segur
poder dir sa veritat
de tot lo que ha passat
durant l'any cinquanta-u.*

*Permís acab d'obtenir
de lo nostro Ajuntament,
des senyor rector igualment,
tots me volen protegir
ara mateix puc partir
a donar començament*

A part que en aquestes cançons inicials Francesc Femenies s'allargava un poc més d'allò que era habitual en els demás arguments, hem de destacar com el glosador s'escudava especialment en la protecció moral que li donen les invocacions a Déu i a la Verge i en la protecció més terrenal que obtenia del permís públic del batle i el rector per assegurar-se que no rebria represàlies per cantar públicament allò que havia compost. En aquestes cançons en Xesc 'Gurries' afirmava que el seu argument no faltava a la moral religiosa; demanava explícitament la protecció de la Verge de Sant Salvador; feia pública la valentia necessària per fer l'argument quan deia *no me farà tremolar sa més forta sembatuda*; afirmava que amb els permisos del batle i el rector obtinguts es veia lliure per dir la veritat, i confirmava públicament que finalment havia obtingut la protecció oficial de l'Ajuntament i la Parròquia.

Una vegada Francesc Femenies havia fet públic de manera ostensible que comptava amb tots els beneplàcits i proteccions necessàries tant de la terra com del més enllà, els continguts i les protestes que el glosador va disposar en el seu argument no tenien un grau tan alt de crispació i indignació. Hem de tenir en compte una altra vegada que la situació social i econòmica havia millorat notablement de 1947 i 1951. Tanmateix, en Xesc 'Gurries' seguí denunciant l'any 1952 els comportaments il·legítims de comercialització de productes de primera necessitat, com per exemple el cas de vendre carn de porc en mal estat. L'any 1951 va ser un any en el qual es va patir una epidèmia entre el ramat porcí, això feia que una vegada malalt a moltes cases es tingués la temptació de matar-lo, fer-ne embotits i després vendre els embotits. Això era precisament allò que denunciava Francesc Femenies en les seves cançons:¹⁵⁹

Es mal des porcs pegà fort

¹⁵⁸ Femenies, 1951-52: 1-6

¹⁵⁹ Femenies, 1951-52: 41, 43 i 45

*no cregueu que reparàs
que estigués magre o gras,
en tenir prest era mort,
es qui ho passaren més tort
foren es particulars*

[...]

*Valia un petit porcell
un caramull de pessetes,
es mal amb dues estretes
ja s'apoderava d'ell,
a tots feia sa pell,
sense cercar guinavetes.*

[...]

*Es comptes que sa gent feia
en no menjar, el matarem,
llavors obrat el vendrem.
Paresquent dir que no veia,
que es qui no en tenia deia
noltros no'l vos comprarem*

Hem de tenir en compte que l'engany de vendre embotits fets d'un porc mort per malaltia només podia funcionar en cas que qui els venia estàs en disposició d'una guarda de porcs nombrosa, ja que tothom sabia que una persona humil que només tenia doblers per engreixar un porc no posaria a la venda els seus embotits a no ser que es trobassin en mal estat. Una persona en una situació més acomodada que acostumava a matar varis pocs cada any podia dur a terme l'engany molt més fàcilment. És per això que segurament Francesc Femenies interpretava aquestes pràctiques com els mals costums que allunyaven a molts veïnats de la vila d'allò que ell considerava la vertadera fe cristiana que prohibia l'engany i el guany il·legítim.¹⁶⁰

*Qui de Crist posa el seu nom
per defensar un interès
tindrà un càstig des primers
en es tribunal de Déu,
que allà no hi ha teu, ni meu,
ni pobres, ni cavallers.*

¹⁶⁰ Femenies, 1951-52: 87-89.

*No miren n'hi ha si fan
ses coses lletges ni netes,
en poder agafar pessetes
com a locos se'n hi van,
per ventura se veuran
haver de tocar soletes*

*Qui en fals ha sentenciat,
per pura conveniència,
no trobarà qui el defensi
com Herodes i Pilat,
és just que el qui ha pecat
que faci sa penitència.*

En les dues darreres cançons exposades observam com el glosador relacionava les ànsies irrefrenables de guany econòmic amb l'engany i la mentida, com per exemple l'engany de vendre embotits fets d'un porc mort per malaltia. Justament per aquest motiu amenaçava als veïnats i veïnades de la vila que no reprimien les seves ambicions econòmiques amb un càstig de Déu. Així mateix, també trobam molt interessant la primera cançó exposada en la qual Femenies representava el Regne de Déu al cel com un regne de justícia sense classes ni propietat privada, molt semblant, de fet, a la utopia socialista.

En els arguments posteriors, Francesc Femenies va seguir incloent-hi cançons del mateix estil com poden ser les següents:¹⁶¹

*Es mirar tant s'interès
mos durà mala rutina
per gent casada i fadrina,
sa vergonya pes doblers,
hasta se fan mals papers
per agafar una propina*

*Cristo per noltros sofrires
un turment de los més grans,
enclavat de peus i mans,
morir en la creu consentires
i encara no aconseguires
fer-mos mitjos cristians.*

*S'humanitat s'ha perduda
entre pompes i orgull.*

¹⁶¹ Femenies, 1952-53: 59-66

*Sa mesura a caramull
Satanàs mos ha venuda,
sa maldat tant ha crescuda
que per tot el món ja bull.*

*Si hi ha comerciant
amb un poc de consciència
ben prest té sa competència
en es costat o a davant
i es pobre que es s'ignorant
sempre fa sa penitència.*

*Jo veig davallar un càstig
a damunt sa humanitat,
perquè tanta falsedat
a Déu li està fent fàstic
tant hem estirat s'elàstic
que prest quedarà tallat.*

*Tota persona que xerra
per enveja o per rancor,
aquest no fa cap favor
a ningú nat damunt terra,
al contrari, sembla guerra,
malestar i desunió.*

*Los pares predicadors
bé en peguen de siulades
ses ovelles escapades
han fuites dels seus pastors
ara per 'germanar-mós
serà a força de singlades*

En aquesta llarga cadena de cançons observam com ja a l'any 1953 la temàtica tractada a través de la retòrica pseudoreligiosa es va començar a tornar repetitiva com si es tractàs d'un exercici estereotipador en la qual es reafirma la immoralitat del guany econòmic com una cosa únicament aconseguida a través de l'engany. Així mateix, destacaríem la cançó que fa quatre del fragment que exposam, en la es reproduïa el vell estereotip del comerciant sense escrúpols propi de les cançons dels arguments en les quals es comentaven els preus dels queviures i que tenia una certa tradició en els discursos populars d'afirmació de les economies morals. Per paga, en aquest cas no es culpava a la persona que es dedica al comerç de les misèries dels més pobres sinó al sistema competitiu propi de

l'economia de mercat. Tanmateix, amb el pas del temps aquest tipus de cançons moralitzats de retòrica religiosa s'aniran fent cada vegada més tòpiques i imprecises per la qual cosa pensam que perden interès. Tot i això, allò que al nostre parer es vertaderament important és que en Xesc 'Gurries' va aconseguir fer viables les seves protestes sobre els preus abusivament alts dels queviures de primera necessitat quan la situació era greu als anys quaranta, i que va seguir fent aquest tipus de crítiques als anys cinquanta, adaptant-se de manera bastant intel·ligent al discurs oficial de l'Església amb el qual segurament estava d'acord en una part important.

Pel que fa a la situació crítica que vivien les famílies més desafavorides de la vila als anys quaranta, el fet que per aquella època el cant dels arguments hagués estat convertit des dels aparells institucionals de la vila en un concurs amb premis per als considants millors segons la opinió d'un jurat anomenat unilateralment, ens dona l'oportunitat de comparar-lo amb els arguments d'altres glosadors. No hi ha dubte que el to crític de les protestes de Francesc Femenies contrasten amb els arguments de Maria Esteva, la qual va ser la guanyadora del concurs els dos anys en els quals en va fer, l'any 1947 i 1948. Ja hem vist en el seu moment que Maria Esteva era filla d'una de les famílies burgeses més importants de la vila, una d'aquelles famílies d'indians que havien fet fortuna a Puerto Rico la segona meitat del segle XIX i que havien retornat a Artà a principis del segle XX.¹⁶² Així Maria Esteva era una dona totalment escolaritzada a la qual se la considerava culta. També hem vist com la llunyania de la seva poesia de l'estil popular que caracteritzava el arguments va fer que els seus glosats fossin rebutjats com a tals pels mateixos glosadors i per la població d'Artà en general. Hem de fer esment que els arguments de Maria Esteve no només

¹⁶² Ja hem fet referència al perfil biogràfic de Maria Esteva i la seva família al capítol 4 (p. 191) i 6 (p. 359) de la present tesi doctoral.

eren diferents dels demés respecte a aspectes formals com la rima, la mètrica i l'estructuració de les cançons, sinó que també era diferent respecte al seus continguts i al seu discurs, sobretot per la forma de representar els comportaments correctes i la reciprocitat social entre pobres i rics en èpoques de crisi econòmica i carestia.

Del text del primer argument compostat per Maria Esteva l'any 1947 podem deduir que encara que no s'entretenia tant com els demés glosadors en la descripció de les privacions que es passaven a les cases més pobres de la vila, tampoc les ignorava i els donava cabuda al seu glosat:¹⁶³

*En servir les coses dretes
sense sortir del camí
davallarà un xerafi
a esqueixar-mós ses pleguetes
i el bon oli mallorquí
se vendrà a quatre pessetes*

En aquesta cançó la poetessa feia referència a les pleguetes de racionament que varen estar vigents entre 1939 i 1952, les quals eren odiades per conjunt de la població pel fet que les racions de menjar de primera necessitat eren totalment insuficients per a la subsistència i en molts casos ridícoles. Segons dades oficials de l'any 1941, les racions a les quals donaven dret les pleguetes només asseguraven l'alimentació de les famílies durant dos o tres dies (Ginard Ferón, 2000: 200). Entre aquestes racions insuficients atorgades per l'estat a preu subvencionat trobam l'oli que adjudicaven les pleguetes a cada família i al qual feia referència Maria Esteva en la seva cançó. Tanmateix, a diferència que els seus companys argumentaires, la visió que donava aquesta autora en el seu argument ara optimista, expressant la confiança que si tot seguia igual prest davallarien els preus dels queviures de primera necessitat i no farien falta del polítiques de racionament.

Per a l'altra banda, a l'argument de Maria Esteva es va comentar un

¹⁶³ Esteve, 1946-47: 21

esdeveniment que no va tenir cabuda en el dels demés glosadors que concursaren amb ella. Possiblement això fos perquè es tractava d'un tema delicat sobre el qual preferien autocensurar-se o fins i tot havien estat censurats pel batle o rector. Ens estem referint a l'afer ja comentat de les multes de la farinera la Central que foren condonades pel govern:¹⁶⁴

*Lo de moldre a les resultes
a mig poble embolicà.
Les gents ignorants i cultes
tenen dret a menjar pa.
El govern així ho pensà
i va condonar ses multes.*

En aquesta cançó Maria Esteva va demostrar que coneixia bé els codis ètics de comportament i reciprocitat social entre pobres i rics que imposava el discurs de l'economia moral de subsistència propi dels arguments en el context de crisi d'abastament com era el que es vivia en aquells moments. Però enlloc d'apel·lar a les nocions del bé públic i la justícia social per expressar queixes a les autoritats locals o a les elits comercials o terratinents, apel·lava a aquests codis per felicitar al govern justament en els casos que havia dut a terme una mesura popular, com era el fet de perdonar les quantioses multes que s'havien posat a una gran quantitat d'artanencs i artenenques que havien decidit no declarar part de la seva farina i moldre-la clandestinament. Sembla que la poetessa coneixia bé què era allò que el públic esperava d'un argument però es negava a actuar com la seva portaveu en cas que això suposàs una crítica a les autoritats socials i a les elits socialment predominants. Més aviat sembla que volia convèncer al públic que les coses anaven bé, quan era més que evident que no hi anaven.

La l'argument de l'any posterior, una vegada s'havia constatat que la situació no havia millorat i que els preus seguien pujant, Maria Esteva va polititzar el seu argument i s'evidencià a ella

¹⁶⁴ Esteve, 1946-47: 24.

mateixa com una defensora del nou Règim Franquista:¹⁶⁵

*Una cosa que m'estranya
que encara pugin es preus
sa culpa és d'una mals ateus
que voldrien baldar Espanya.
Espanya roman d'empeus
i és de fè que un nin les guanya
en vol quatre de memeus*

En aquesta cançó la poetessa va culpar de l'estat de carestia que es vivia a l'enfrontament de la Guerra Civil a la qual segons ella havia conduït la II República. De qualche manera Maria estava culpava de la penosa situació social i econòmica que es vivia als mals ateus que volien baldar Espanya, és a dir a aquell conjunt de col·lectius polítics que varen lluitar contra la rebel·lió militar de 1936. Amb aquesta referència a la Guerra Civil, Maria Esteva va fer precisament el contrari d'allò que com ja hem vist la majoria de la població d'Artà esperava i volia que fes. Va donar la culpa de la fam i les privacions econòmiques dels més pobres a una part significativa de la població d'Artà que s'enfrontà violentament a una altra en un context de Guerra Civil. Ja hem vist en el seu moment que el tema de la guerra civil va ser un tabú gairebé implantejable pels demés glosadors, ja que anava contra el principi d'homeostasi segons el qual s'entenia que amb les protestes expressades en els arguments, el glosador havia d'esdevenir la veu representativa del conjunt de la vila sense exclusions de cap casta i havia de contribuir en darrer terme a la pacificació i la cohesió social del grup.¹⁶⁶ Amb aquestes referències a la Guerra Civil, Maria Esteve segurament rebia la protecció de les autoritats oficials, però la seva apologia i justificació de la victòria franquista pràcticament feia impossible que la recepció positiva per part de la majoria de veïnats i veïnades d'Artà, ja que n'excloïa una part significativa de la representació de la veu de la vila que

proposava. Segurament va ser per això que aquesta poetessa no va fer cap més argument i els premis que recollí foren tan criticats pel conjunt de la població.¹⁶⁷ En aquest argument, Esteva no va respectar una de les censures que s'exigien amb més energia en la composició de l'argument.

De fet, a les primeres cançons de l'argument de l'any anterior Maria Esteva ja mostrava les seves simpaties cap al Règim Franquista quan comentava la restauració de la pròpia tradició de l'argument posant la cançó en boca del glosat mateix:¹⁶⁸

*Jo som el sucre i la sal
de la gran festa artanera.
Bella flor de primavera
un raig de sol hivernal.
Serà brotè d'olivera
de la lluita fraternal?*

*Un dimoni foraster
que per fer mal vengué
a posta dins Artà
encengué un fester.
És aquell qui a Déu s'hi acosta
el sòl amic que et vol bé.
Recapacita artaner
i em tornaràs sa resposta.*

A la primera cançó que hem exposat Maria Esteva es demanava si la recuperació de la tradició de l'argument va ser fruit de la pau oferta pel Règim Franquista que va seguir a la Guerra Civil qualificada com a *lluita fraternal*, és a dir, com una cosa positiva de la qual en varen sorgir coses bones. En aquest sentit, també afirmava que gràcies a la victòria franquista es gaudia la pau que permetia la restauració de la quotidieneitat en el marc de la qual s'havia d'entendre la restauració al cant anual de l'argument. En la segona cançó la poetessa aclaria que aquella *lluita fraternal* va ser en resposta a l'atac d'un dimoni foraster amb el qual es fa

¹⁶⁵ Esteve 1947-48: 28

¹⁶⁶ Ho hem vist en el capítol 7 del present text (p. 451)

¹⁶⁷ Sobre les crítiques als arguments de Maria Esteva, mirar capítol 6 (p. 359)

¹⁶⁸ Esteve, 1946-47: 4-5.

referència al bàndol republicà de la Guerra Civil. Hem de tenir en compte que a Mallorca els discurs de les autoritats franquistes per legitimar la victòria sovint agafava un caire populista, xenòfob i demagog, ja que es plantejava la guerra com una invasió de Mallorca per part de tropes forasteres –menorquines i sobretot catalanes— fent al·lusió al desembarcament de les tropes republicanes encapçalades pel Capità Bayo (Massot i Muntaner, 1996: 142-143). És d'aquesta manera que hem d'entendre que Maria Esteva qualificàs de *foraster* al dimoni Republicà i per tant plantejàs que la guerra a Mallorca no s'havia iniciat amb l'aixecament militar del 18 de juliol, sinó amb la "invasió republicana" d'un mes més tard, obviant l'enfrontament civil entre veïnats que s'havia donat a moltes viles de Mallorca i la posterior repressió franquista sobre un grup significatiu de veïnats d'Artà.

Tot i que segurament les al·lusions a la Guerra Civil varen fer els arguments de Maria Esteva inacceptables per la major part de la població de la vila d'Artà, fos de dretes, d'esquerres o apolítica; també hem reparat certs aspectes del seu glosat que el feien difícilment assimilable com la pròpia veu conjunta. Ens estem referint a les al·lusions al progrés i la bona marxa de l'economia que aquesta poetessa feia en una època de tanta carestia com els anys quaranta. Això segurament feia els seus arguments ridículs i irreal. En una cançó dirigida al conjunt de veïnats i veïnades de la vila Maria Esteva expressava les següents apreciacions sobre les condicions de vida a Artà per aquella època:¹⁶⁹

*De monument és el pla!
Deus tenir doblers de sobres.
Te queixes que tot és car
i pots donar de menjar
obrint talls a tantes obres?
A on són les cases pobres?
De captadors? No hi ha*

*I a on tens tants de millons?
Tants de millons de fatigues?*

¹⁶⁹ Esteve, 1946-47: 9-10

*Quins mostradors de botigues!
I a on són els carrerons?
N'han fet places! Gents amigues.*

Les obres a les quals feia referència Maria Esteva com a signe de progrés i prosperitat varen ser la reforma de la Plaça Major i l'ampliació i reconstrucció de l'Ajuntament que es trobava just a son front. Amb la realització d'aquestes reformes polèmiques per la seva durada excessiva i el desbaratament de doblers que varen suposar, Maria Esteva intentava pintar un quadre de bonança i prosperitat que si el comparem amb la visió de la situació social i econòmica que es donava en els demés arguments de la mateixa època, s'evidenciava com a irreal i ridícul. Per paga, la poetessa es dirigia al conjunt de la població de la vila i li retreia les queixes pels alts preus dels productes de primera necessitat, la qual cosa situava el seu argument fora de les estructures de representació a través de les quals se suposava que un glosat d'aquesta casta havia de donar significat a l'experiència col·lectiva de fam i privacions per part dels sectors més desafavorits de la societat artanenca. Tot ens fa pensar que el públic de l'argument percebia el seu cant com l'oportunitat per expressar el seu malestar davant els preus abusivament alts dels productes de primera necessitat seguint una tradició més que arrelada i no esperava que aparegués un argumentaire que allisonàs a la població i la renyàs perquè es queixava a tothora dels alts preus dels queviures.

D'aquesta manera, no ens ha d'estranyar que Maria Esteva, després de la composició de només dos arguments, es veiés deslegitimada com a argumentaire als ulls de la població i per tant no tingués més remei que abandonar la seva composició davant la pressió popular, tot i els reconeixements que va rebre de les autoritats i els mitjans de comunicació franquistes. Maria Esteva no només no s'avenia al perfil de glosadora com a persona pobra de condició humil, no només va ignorar les regles formals de composició del glosat, sinó que, com

acabam de veure, en cap moment va tenir la intenció d'assumir el paper que se suposa que havia d'exercir una bona glosadora, que no era més que el de portaveu popular que expressa queixes i demandes als sectors predominants de la societat sempre dins el límits que marcava la preservació de la cohesió social del grup al qual representava. Els continguts del text dels arguments de Maria Esteva i la seva significació a través d'estructures de representació concretes no s'avenien al discurs de l'economia moral de subsistència a través del qual s'havia acostumat a formular la protesta popular i que a finals dels anys quaranta del segle XX encara era vigent com a norma del mercat lingüístic que regulava els arguments com a esdeveniments de comunicació.

El cas de Maria Esteva contrasta amb el del seu contemporani Francesc Femenies, el qual va aconseguir imposar-se com a argumentaire amb al suport popular sense haver de retractar-se de les protestes realitzades en el seu polèmic argument de 1947, sinó tot lo contrari, reivindicant-les públicament davant tothom. És cert que alguns dels termes pròxims al marxisme utilitzats per Femenies en el seu argument polititzaven lleugerament les seves cançons, però el seu discurs en cap moment s'avenia ni amb la teoria ni la praxis socialista partidària de la vaga com a mètode de lluita per pujar els salaris, sinó que es corresponia a la representació de la justícia social i el bé públic propi de l'economia moral de la subsistència, ja que les queixes eren en tot moment pels preus abusius dels productes de primera necessitat i amenaçava amb una revolta més pròxima al motí o el saqueig que a la vaga, una revolta com la que es va produir a Mallorca a la vila de Sa Pobra l'any 1941 (Ginard Ferón, 2000: 197). Per paga, en 'Gurries' a diferència de Donya Maria no va fer al·lusions al passat turmentós de la Guerra Civil en la qual sonaren trons de pistola pel carrer disparats entre veïnats,¹⁷⁰ sinó que es va limitar a comentar la realitat del moment i a expressar les queixes més

adients seguint la tradició dels arguments que l'havien precedit. Per altra banda, pensam que la popularitat dels arguments d'en Xes 'Gurries' queda fora de tota dubte pel fet que va ser qui més arguments va compondre fins a pràcticament la seva mort l'any 1977; i perquè a la llarga, amb el pas del temps, fins i tot va rebre el reconeixement de les autoritats oficials de la vila i les elits econòmiques i culturals.¹⁷¹

Seguint la teoria dels mercats lingüístics de Pierre Bourdieu podríem dir que l'intent de domesticar la tradició de l'argument que varen representar les intervencions de Maria Esteva han de ser vistes com una proposta heterodoxa per conquerir el capital simbòlic que s'acumulava en els arguments, però tanmateix, el fet de no observar en la mesura necessària les regles i convencionalismes que envoltaven aquesta tradició la va expulsar del cercle d'ortodoxes que si les respectaven i va fer que les seves composicions no fossin acceptades pel comú com a arguments sinó com a un altre tipus d'expressió cultural. D'aquesta manera, podem arribar a la conclusió que a finals dels anys quaranta es va viure un episodi en el qual certs sectors de la societat artanenca varen intentar amb certa prepotència introduir canvis més que significatius als arguments, però varen fracassar davant el rebuig popular. No fa falta dir que les propostes d'innovació que es proposaven en els arguments de Maria Esteva suposaven deixar al conjunt de la vila d'Artà sense un mecanisme de construcció d'una veu unitària i reproducció de la seva subjectivitat històrica, donant a l'estat i les minories més acomodades amb el nou règim franquista l'oportunitat d'apropiar-se del capital simbòlic dels arguments. L'evidència empírica emperò ens ha demostrat que aquesta temptativa d'apropiació va ser fallida.

¹⁷¹ Sobre els reconeixements rebuts per Francesc Femenies al final de la seva carrera mirar capítol 7 (p. 458)

¹⁷⁰ GUISCAFRÈ, S. 2003. *Op cit.*, p. 104-106

La gestió municipal i les insuficiències del progrés.

Tot i que les cançons dels arguments dedicades a comentar els preus dels principals queviures varen tenir gran importància en la primera meitat del segle XX i en elles es va concentrar bona part de les queixes dels glosadors i els continguts crítics de les seves composicions, quan a l'any 1952 es varen donar per acabades les polítiques de racionament, i a mesura que situació d'escassetat s'anava resolent, cada vegada les cançons sobre els preus dels queviures es feien més escasses i agafaven una caràcter més tòpic i retòric. Era com si ja no fessin falta. Tanmateix això no vol dir que a mesura que arribaven temps millors el glosador perdés la seva funció de canalitzar la protesta popular i actuar com a portaveu del poble. Això sí, la protesta a partir dels anys cinquanta va deixar de tenir en els preus dels queviures i els comerciants el seu principal objecte i es va centrar en les insuficiències en els processos de modernització de la vila de les quals es responsabilitzava a l'estat, especialment als seus representants municipals.

L'argument en el qual es pot veure més clarament aquest canvi, fins al punt que pot ser considerat com un vertader punt d'inflexió en la tradició d'aquests glosats, és el que va compondre Francesc Femenies l'any 1952. Aquest argument va ser el primer en el qual es varen agrupar tot un seguit de cançons en un aparat que estava destinat a ser el més polèmic i a l'hora el més esperat. Ens estem referint a l'apartat de "temes variats" en el qual es concentraven entre d'altres les cançons dedicades a la crítica de la gestió municipal, les demandes al batle i als regidors, i les queixes amb relació a tot allò que es considerava que no funcionava en el municipi. En aquell argument Francesc Femenies va centrar les seves queixes en les insuficiències i la precarietat amb la qual funcionaven les infraestructures de modernització de la vila. D'aquesta manera no ens ha de sorprendre que començàs

l'apartat amb una queixa sobre el mal funcionament del servei ferroviari:¹⁷²

*Que no digui qui no entén
es mal per a on es perd
sis dies, sabem ben cert
va estar sense venir es tren,
s'estació i s'andén
pareixia un gran desert.*

Així mateix, és en cançons posteriors on es pot veure que el glosador responsabilitza de molts dels desperfectes i contratemps en el funcionament d'aquest tipus de serveis "moderns" als càrrecs municipals especialment al batle. L'any 1951 va ser un any en el qual va entrar un batle nou a la vila, Don Joan Amorós, i en Xesc 'Gurries' aprofita l'argument per expressar-li certes queixes sobre el mal funcionament de la xarxa de corrent elèctric, una vegada li havia donat la benvinguda i l'enhonorabona de rigor:¹⁷³

*Un batle nou han posat
ara es nom vull dir-vós
es Don Joan Amorós
sa primera autoritat
voldria molt acertat
per ets artanencs fos*

*Una suplicació
deman a s'autoritat
que miri, però aviat,
si pot remedià-ho
començant per sa claror
que fa s'electercitat*

Observem en aquestes cançons com el glosador adopta el rol de portaveu popular fent peticions concretes a les autoritats locals sobre aspectes de la vida local que se suposa que provoquen el descontent dels veïnats i les veïnades de la vila.

¹⁷² Femenies, 1951-52: 57

¹⁷³ Femenies, 1951-52: 63-65

Les cançons de les millores abans de 1936.

Així mateix, hem de reparar que la innovació que representa la introducció de l'apartat dels "temes variats" al cos de l'argument per part d'en Xesc 'Gurries' l'any 1952, només va ser una novetat en termes relatius. Al llarg del segle XX han estat molts els arguments en els quals s'ha comentat temes referents a la modernització de la vila com poden ser els serveis ferroviaris o la xarxa d'electricitat. Si fem cas del text dels arguments, tan el tren com el llum elèctric varen ser les dues innovacions tecnològiques que més impacte varen provocar entre els artanencs i les artanenques de principis del segle XX. Al mateix temps, foren innovacions que es varen identificar amb el progrés, la modernitat i la ciutat.

De l'argument de l'any 1912, podem deduir que per aquella època es varen fer les primeres instal·lacions d'enllumenat elèctric de caràcter públic amb les quals es va il·luminar la façana del monestir de Sant Salvador i el camí que s'hi dirigia just a damunt del pujol que marca el centre simbòlic de la vila:¹⁷⁴

*També va tenir bon cap
aquell qui a Sant Salvador
an es frontis posar-ló
lo més ben dibuixat
de llum d'electricitat,
cridava s'atenció!*

En haver comentat les obres de reforma dels accessos al santuari, fent una llarga escala per suavitzar la petita però encrespada pendent que s'ha de pujar per arribar-hi, el glosador es mostrava meravellat per la il·luminació d'aquest camí:¹⁷⁵

*Oh poble d'Artà ditxós!
Molt bé t'han amillorat
posar-mós electricitat
això sí que és profitós,
a s'hora de passetjar-mós*

no mos falta claredat.

*No mos falta claredat
ni de matí ni a vetlada
idea molt ben pensada
posar-mos 'lectricitat
basta per anar fiat
un vespre d'ennigulada.*

Pensam que és important observar com el servei públic de llum elèctric va ser percebut pel glosador com una important millora pel conjunt de la vila encara que només afectàs a un edifici emblemàtic i a les escales que s'havien construït per accedir-hi més còmodament. També és important tenir en compte que la central elèctrica de la vila instal·lada al poble l'any 1911 era una propietat privada, per la qual cosa s'ha d'entendre la que la electricitat era un servei ofert a la població per un particular, com de fet passava a la majoria de viles de Mallorca que començaren a electrificar-se a partir de l'any 1910 (GEM, 1989: 4, 381; Marimon, 2000: 22). Pel que fa a Artà sabem que la central va ser instal·lada per Don Francesc Oleo.¹⁷⁶ És per això que tot ens fa pensar que l'electrificació d'un espai públic certament acotat i limitat com era el santuari de Sant Salvador, degué ser més un regal per part de la família Oleo al conjunt de la vila que no un servei públic contractat per l'Ajuntament.

Un altre equipament elèctric que s'instal·là a la vila aquell any va ser la il·luminació de tres salomons de l'església parroquial, la qual cosa va ser comentada a l'argument de 1912 de manera molt similar, sobretot en motiu de la seva inauguració solemne el dia de Nadal:¹⁷⁷

*Una immensa claredat
va donar aquell salomó
era una admiració
de molts va ser ben mirat,
prova que electrecitat*

¹⁷⁴ Ferrer, 1912-13: 57

¹⁷⁵ Ferrer, 1912-13: 60-61

¹⁷⁶ Hem tractat el tema al capítol 4 del present text (p. 232)

¹⁷⁷ Ferrer, 1912-13: 62-(66)-69

té una força superior

D'aquesta manera observam com en els arguments es percep la llum elèctrica com una meravella de la qual institucions religioses i certes famílies importants de la vila en feien gala sempre en àmbits certament limitats. En cap moment es percep el llum elèctric com una necessitat, ni es responsabilitza a l'estat o l'administració municipal del bon funcionament d'un servei de subministrament elèctric universal que de fet no existia.

Un altra avanç tecnològic que de ben segur va impressionar el conjunt de la població d'Artà va ser el ferrocarril que arribà tardanament a la vila l'any 1921. La relació entre la tradició de l'argument i l'arribada del ferrocarril no és simplement anecdòtica ja que aquell any es va convocar un concurs entre els glosadors de la vila per veure qui faria el millor argument i es va decidir publicar els arguments que haguessin sortit a concurs, la qual cosa inaugurarà la tradició de publicar aquests glosats en pleguetes. No hi ha dubte que la raó per la qual aquell any es va voler estimular la composició d'argument i es va voler deixar testimoni escrit era que una gran part de la població sentia que aquell any havia estat extraordinari i la seva memòria havia de passar a la història. Aquell any, l'arribada del tren no només va estimular la composició d'arguments sinó que va fer que es publicassin altres glosats narratius d'estructura semblant amb els quals altres glosadors varen voler deixar constància de l'esdeveniment. Aquest és el cas del glosat de Catalina Gomila 'Salurdiana' i d'un altre que fou compostat per Ramon Ginard 'Butler' i constava de trenta-tres cançons.¹⁷⁸

Tant en aquests glosats més lliures com en els arguments que es varen cantar

¹⁷⁸ El glosat de Catalina Gomila 'Salurdiana' va ser arreglat per Antoni Gili i publicat a Bellpuig, stembre-octubre de 1974, mentre que les gloses de Ramón Ginard 'Butler' varen ser publicades en el seu moment a Llevant, 4 de març de 1922.

l'any després, l'arribada del tren a Artà va ser descrita com una de les millors festes de la història de la vila, i se li va donar gran importància al fet. Per exemple, a l'argument de Joan Sansó 'Janeca' es començava la narració de l'esdeveniment de la següent manera:¹⁷⁹

*Amb so meu sebre cabil
per contar-vos-hó més clar
per aclarir i embuïa
un ram qui té tot es fil
des nostro ferrocarril
que mos dugueren a Artà*

*S'hora que es tren arribà
feren senyal ses campanes
i no acabaren ses ganes
ses músiques de tocar
i a molts sentiren cridar
"Visca!" per Don Rafel Blanes.*

A les cançons següents el glosador se centra sobretot en descriure la festa que s'organitzà amb motiu de l'arribada del tren a Artà. La festa se celebrà dia 16 de juny de 1921 i la locomotora entrà per primera vegada a la vila enramellada. Segon Joan Sansó la gent tirava flors a la màquina, es va oferir un refresc generós amb menjar en abundància per tothom, varen assistir a l'acte les principals autoritats insulars —el bisbe, el governador civil i el capità general—, es feu una desfilada de carrosses, s'amollaren focs artificials, i endemés hi hagué balls d'indis i caparrots, projeccions de cinema, corregudes a peu i amb bísties, i una missa solemne.¹⁸⁰

D'aquest argument pensam que és especialment destacable que el fet que el glosador es fa ressò de les alabances que la major part de la població donava a la persona de Don Rafel Blanes. No hem d'oblidar que aquest burgès indià era considerat el responsable que el ferrocarril hagués arribat a la vila, ja que era l'accionista més important de la companyia Ferrocarrils de Mallorca que l'havia construït. Del text del darrer

¹⁷⁹ Sansó 1921-22: 24-25

¹⁸⁰ Sansó, 1921-22: 24-45.

argument citat podem pensar tant el glosador com la major part de la població d'Artà pensaven que si el ferrocarril havia arribat a la vila era gràcies a la influència que Rafel Blanes va exercir en la companyia ferroviària a favor del seu poble. Tot plegat es veu confirmat en aquesta altra cançó de l'argument de Joan Sansó 'Janeca' en la qual es reproduïen els crits de "visca!" que es pegaven en el moment de l'arribada del tren:¹⁸¹

*Visca, visca el rei del cel,
visca la verge Maria
quan es tren compareixia
queia es bunyol dins sa mel
diguem "visca Don Rafel!"
i "visca sa companyia!"*

A l'argument que aquell mateix any va compondre Mateu Riera 'Molinet', aquest glosador no només és limitava a fer-se ressò de les alabances que la població donava a la figura de Don Rafel, sinó que ell mateix li donava les gràcies personalment.¹⁸²

*Ses gràcies vull donar
an es nostro director
a quefes i a nació
que an es tren varen 'judar
i a s'enginyer qui fe es pla
perquè tots van pastar-hó*

*Ses gràcies remuntades
torn donar an es director
i es seus noms vull 'puntar-ló
com consta; Don Rafel Blanes
per discutir sia enquantes
an es més anys, sí o no!*

*Me pens que en aquesta vila
llarg temps s'anomenarà
essent de Manacor a Artà
ell s'inventor de sa via
Déu li do molts anys de vida
per porer-ho disfrutar*

Tot i que no sabem segur si Rafel Blanes va influir en les polítiques de la

companyia ferroviària perquè fes arribar el tren a Artà, allò que es vertaderament significatiu per al nostre estudi és que en els arguments tant els glosadors que els havien compost com també segurament la resta d'artanencs i artanenques tenien la percepció que si això havia estat possible era gràcies a la intercessió personal de Don Rafel en favor del conjunt de la vila d'Artà.

Hem d'advertir que ambdós arguments sobre l'arribada del tren a Artà van ser compostos en el context d'un concurs amb premis per als millors. Per tant, podem pensar que els glosadors varen optar per fer la bona a les personalitats més distingides de la vila a la recerca de la recompensa econòmica. De fet, ambdós glosadors no eren els argumentaires habituals que acostumaven a esforçar-se en compondre un glosat tant llarg i complex, sinó que eren sobretot glosadors de picat semiprofessionals, la qual cosa ens fa pensar que segurament varen compondre l'argument a la recerca de la recompensa econòmica.¹⁸³

Tanmateix, si pegam una ullada als glosats que es varen cantar o publicar sobre l'arribada del tren per aquella època observam que el sentiment de gratitud a Don Rafel Blanes era generalitzat. Així, a les gloses de Ramon Ginard 'Butler' el glosador afirma que el mèrits del ferrocarril s'havien de donar a Don Rafel Blanes 'Patró':¹⁸⁴

*A l'any mil nou-cents vint-i-u
es tren va arribar a Artà
Don Rafel Blanes logrà
lo que no logrà ningú
molta feina li va dur
però no se va cansar*

*Quan es tren arribà a Artà
que entrà dins s'estació
molta de gernació
l'esperava per allà
i casi tohom va exclamar*

¹⁸¹ Sansó, 1921-22: 28

¹⁸² Riera, 1921-22: 49 -74- 76

¹⁸³ Sobre el perfil i significació social dels glosadors professionals o semiprofessionals mirar capítol 7 (p. 462)

¹⁸⁴ Llevant, 4 de març de 1922.

“Visca Don Rafel ‘Patró’!”

D’aquesta manera queda clar que en cap moment es responsabilitzava a l’estat dels mèrits de l’arribada del tren a la vila ja que, de fet, no hi va tenir res a veure, sinó que l’esdeveniment s’explicava per l’actitud paternalista i el favor d’un dels veïnats més importants i distingits de la vila, apart d’un dels més rics. Igualment, l’arribada del tren a Artà va ser viscuda com un gran esdeveniment que havia de passar a la història de la vila. Amb això pensam que els arguments començaren a abandonar a principis del segle XX, la concepció cíclica del temps que fins a aquells moments els havia caracteritzat per adoptar-ne una de lineal a partir de la qual es representava el pas del temps, no com la repetició de certs cicles anuals amb certes variacions d’un any per l’altra, sinó com un camí d’evolució i progrés. El fet de donar una importància extraordinària a un esdeveniment concret com era l’arribada del tren que no es repetia cada any, la història que es representava en els arguments ja no acabava a finals d’any i recomençava a principis del vinent, sinó que cada any es presentava com un nou episodi de la mateixa història que conduïa inexorablement cap al progrés i el millorament. És cert que en arguments anteriors és relataven fets històrics d’importància com tots els que es varen donar durant el Sexenni Democràtic del segle XIX o la brega entre joves artanencs i serverins de l’any 1882, però això entrava dins la lògica cíclica en la qual es comparaven els anys dolents amb els anys millors i amb els anys bons de tot.

Aquesta representació lineal de la història en clau de progrés es pot observar clarament en altres cançons de l’argument de Mateu Riera ‘Molinet’ cantat l’any 1922, en les quals el glosador s’entretenia a comentar allò que ell anomenava les millores que s’havin fet a la vila, entre les quals destacava la reforma del campanar del convent:¹⁸⁵

Ara vos vull ‘nar fer sabent

¹⁸⁵ Riera, 1921-22: 42+43

*de ses millores d’Artà
s’entén ses que vaig ‘notar
qui apuntades les tenc
lo primer dic des convent
que alçaren es campanar*

En aquestes cançons en ‘Molinet’ descrivia sense cap intenció crítica o polemista les obres que es varen fer a la vila aquell any, entre les quals es poden destacar l’expansió de la xarxa de clavegueram a nous carrers o l’ordre d’alinejar les cases i els carrers, ambdues accions dutes a terme des del consistori municipal.¹⁸⁶ El conjunt de gloses d’aquesta temàtica varen ser rematats a l’argument per la següent cançó final en la qual es comparava Artà ja no amb altres viles veïnades sinó amb tota una capital:¹⁸⁷

*Aqueix poble se prepara
per fer-se una capital
se comença en general
tots es carrers amb tirada
s’obra ben principiada
as llarg des temps no pot ser mal.*

Observam com en aquest argument s’identificava el progrés amb l’obra pública i es concebia com un camí positiu de transformació en clau d’urbanització, és a dir, com la conversió d’Artà de vila rural a ciutat. Sembla que amb aquestes cançons Mateu Riera ‘Molinet’ proposava un nou apartat temàtic en la tradició de l’argument que va titular “De ses millores” i en el qual s’havia de descriure la transformació d’Artà en un poble modern, fent responsable de les obres públiques que aquesta tasca comportava a l’Ajuntament, encara que sense exigir-li terminis.

La proposta de Mateu Riera ‘Molinet’ en el seu argument només va tenir continuïtat a mitges en els posteriors. Dos anys més tard Antoni Sureda ‘Xoriguer’ va comentar unes obres que es varen realitzar al santuari, al convent i al Carrer Major però en cap

¹⁸⁶ Riera, 1921-22: 44-47

¹⁸⁷ Riera, 1921-22: 48

moment les va presentar com a millores per a la vila ni va fer cap al·lusió a l'Ajuntament com el principal agent de l'amillorament.¹⁸⁸ Així mateix, l'any següent el mateix glosador ja tractava el tema de les obres en el seu argument en els paràmetres que havia proposat anys abans Mateu Riera 'Molinet'. Només en la primera cançó que en el seu moment es cantà sobre el tema ja queda clar que es relaciona a l'Ajuntament amb les obres de millora de la vila:¹⁸⁹

*Des nostro ajuntament
també en volem parlar
mirau millores que fa
i tot va bastant corrent
carrer que n'era dolent
avui compost ja està.*

Tanmateix, a diferència dels arguments d'en Xesc 'Gurries' dels anys cinquanta, aquest argument no presenta una actitud crítica i polemista al respecte, ja que es tractava de cançons molt complaents per al batle i tot el consistori municipal, com es pot reparar en la cançó amb la qual el glosador cloïa els comentaris sobre l'obra pública:¹⁹⁰

*An es batle principal
ses gràcies li podem dar
dos cornalons feu mudar
de sa Plaça i no és igual
han decantat molt es mal
per beneir es bestiar.*

D'aquesta darrera cançó podem destacar que tot i l'actitud de gratitud del glosador envers el batle les reformes dutes a terme des del consistori eren molt limitades, en l'exemple d'aquesta glosa el recanvi de dos cornalons angulars del mobiliari urbà de la plaça major per una altres de rodons.

Tot i que a l'argument de 1924 es pot observar clarament la voluntat del glosador de dedicar un apartat del glosat a les obres públiques de l'Ajuntament per millorar el

conjunt de la vila, la veritat és que amb posterioritat aquest glosador només va repetir l'experiència de manera més aviat tímida. A l'argument de l'any següent només va fer referència a la iniciativa de sembrar pins a un carrer de les afores de la vila,¹⁹¹ mentre que en tots els arguments posteriors fins a la guerra civil de 1936, només en el de 1935 el mateix glosador va comentar la construcció d'un abeurador i de la nova escola pública:¹⁹²

*A s'esplanada d'Es Cos
han fet un abeurador,
ell estira molt millor
per decantar ses olors.
Un edifici ben hermós
a baix de Sant Salvador,*

*A baix de Sant Salvador,
una escola han plantada
dotze metres té d'alçada
segons diu es director
amb deu d'ample vull dir-hó
i vint-i-dos d'allargada.*

D'aquesta manera podem comprovar que una vegada va passar la ressaca de l'eufòria pel progrés despertada per les primeres instal·lacions de llum elèctrica i per l'arribada del tren a la vila l'any 1921, la fixació dels glosadors per anar relatant les millores que des de l'administració pública es duïen a terme a la vila, les quals sabem que es varen intensificar especialment durant la dictadura de Primo de Rivera,¹⁹³ es va anar esvaït progressivament davant la falta d'esdeveniments realment notoris i només un fet tan important com la inauguració l'edifici escolar de la vila, el projecte de la qual va dur anys de polèmiques i dificultats, podia despertar la curiositat dels glosadors i del públic en general davant allò que s'entenia com avanços del progrés.

Quan l'any 1947 la tradició de l'argument es va reprendre després de la Guerra Civil només Maria Esteve

¹⁸⁸ Sureda, 1923-24: 45-47

¹⁸⁹ Sureda, 1924-25: 37.

¹⁹⁰ Sureda, 1924-25: 37-40

¹⁹¹ Sureda, 1925-26: 45

¹⁹² Sureda, 1935-36: 42-43.

¹⁹³ Mirar capítol 4 (p. 191)

s'atrevia a alabar les millores que l'administració pública havia fet a la vila en uns seus arguments que com ja hem vist eren excessivament optimistes en un context econòmic i social tan crític com el de la postguerra. Aquesta poetessa componia les seves cançons en boca del mateix argument lloant les millores que les autoritats franquistes havien dut a terme des del final de la Guerra fins al moment de cantar l'argument:¹⁹⁴

*El temps que jo he dormiscat
Artà ha florit en millores.
Un planter que si l'olores
fa olor de prosperitat.
Cent obres competidores
amb ses bones de ciutat.*

De fet, les úniques millores que Maria Esteva va comentar després d'aquesta cançó varen ser la reforma de la Plaça Major i l'edifici de l'Ajuntament, així que no es tracta tampoc d'un balanç tan espectacular per vuit anys de gestió municipal. Això sí, igual que a l'argument de Mateu Riera 'Molinet' de 1921, en aquest argument s'entenia l'obra pública com una mesura de modernització entesa com a urbanització de la vila. Així mateix, en els nombrosos arguments que altres glosadors varen compondre als anys quaranta els glosadors centraren les seves preocupacions en temes que en aquella època semblaven més importants i urgents com els preus del queviures abusivament apujats per mor del comerç d'estraperlo.

La gènesi dels “temes variats” als anys cinquanta.

Com ja hem vist va ser a l'argument que Francesc Femenies va compondre l'any 1952, el primer en el qual de manera decidida es va reprendre el tema de comentar els processos de modernització tècnica que duïen a terme les administracions públiques. Hem de tenir en compte que entre 1951 i 1953 es van intensificar les polítiques d'obres públiques sota l'impuls del governador Rodríguez

Valcárcel i el batle de la vila Don Joan Amorós, per la qual cosa sembla que es reprenia la voluntat institucional de modernització interrompuda per la Guerra Civil i la posterior crisi econòmica i humanitària.¹⁹⁵ Així mateix, les cançons d'aquest argument sobre aquest tema eren qualitativament diferents a les que els glosadors anteriors havien dedicat en els seus arguments. L'any 1952 no es cantaren les meravelles dels avanços tecnològics i millores urbanístiques al mateix temps que s'alabava al batle o als patrocinadors privats de les millores, sinó que el glosador es va queixar del mal funcionament dels serveis “moderns” com el ferrocarril o el corrent elèctric i del retràs en la modernització de la vila en general. D'aquesta manera en Xesc 'Gurries' assumia el rol de portaveu popular respecte a aquest tema, fent peticions al batle perquè assumís les seves responsabilitats i arreglàs els problemes. No és d'estranyar que justament fos l'any 1952 la data en la qual en Francesc Femenies es començà a queixar del servei del ferrocarril dirigint-se al batle, ja que només un any abans l'estat havia pres càrrec de la gestió de l'antiga companyia privada de ferrocarrils de la qual en comprà la totalitat de les accions l'any 1959 (GEM, 1989: 5, 293-294). Per altra banda, també hem de tenir en compte que per aquestes dates —l'any 1952— l'Institut Nacional d'Indústria va comprar l'empresa energètica GESA, per la qual cosa la responsabilitat del subministrament elèctric passava a mans de l'estat (*Ibid.*: 4, 382).

A l'argument de 1951, en Xesc 'Gurries' no només es va queixar sobre el servei de ferrocarril i el subministrament elèctric, sinó que va demanar al batle que reformàs la plaça nova on se celebrava el mercat setmanal posant especial èmfasi en la reparació de la teulada del porxo on es pesaven els porcs grassos:¹⁹⁶

¹⁹⁴ Esteve, 1946-47:6-12

¹⁹⁵ Mirar capítol 4 (p. 241)

¹⁹⁶ Femenies, 1951-52: 67-68

*Feis arreglar sa teulada
des pesador des porcs grassos
ja que són uns bons atrassos
si plou en fer sa pesada
sa gent queda ben banyada,
pes cos, pes peus i pes braços.*

*Es veure tant desvestida
sa Plaça Nova fa pena,
per fer-hi una mala escena,
tan a les fosques convida,
domés la veuen garrida
quan hi ha de fer verbena*

En aquestes cançons podem reparar com el glosador considera un “retràs” el mal estat de la teulada del pesador, per la qual cosa hem de pensar que per aquella època es començava adoptar la representació de la història pròpia de la narrativa del progrés a partir de la qual es donava significat a l'experiència col·lectiva i quotidiana a la vils d'Artà a partir d'oposicions binàries com les de avanç-retràs.

Finalment hem d'esmentar que una altra petició del glosador al batle en aquest primer argument amb secció de “temes variats” va ser la de fer excavar Ses Païsses, un jaciment arqueològic de caire protohistòric situat a prop de la vila que va tenir una gran transcendència en el coneixement d'aquesta època a Mallorca. A l'argument, el glosador demanava al batle que apart de l'excavació fes una carretera per la qual estudiosos i turistes poguessin accedir al jaciment.¹⁹⁷

L'argument de Francesc Femenies cantat l'any 1952 va ser el primer en el qual aquesta casta de cançons varen ser agrupades en un apartat propi sota el títol de “temes variats”. Pensam que la idea va ser original d'aquest glosador ja que aquell mateix any Antoni Massanet ‘Berrió’ també va fer un argument que fou igualment publicat i cantat el dia de Sant Antoni i en el seu argument no apareix cap aparat amb aquest títol ni cap cançó d'aquesta temàtica.¹⁹⁸ Per paga, en una entrevista que li va fer el diari Balerars

l'any 1973 el mateix Xesc ‘Gurries’ s'atribuïa la idea d'incloure un apartat de “temes variats” als arguments, ja que quan li demanaven si seguia escrupolosament la tradició ell contestava que *sí en cuanto a la forma de versificar, pero en contenido he introducido algunas modificaciones, como son la inclusión de los temas variados y la supresión de las desgracias, pues su número es hoy tan grande que no cabrían en las dimensiones del cuaderno.*¹⁹⁹ Per altra banda, quan li demanaven les raons per la inclusió del nou apartat dels temes variats ell va contestar *porque en la clasificación tradicional se escapan muchos temas y sucesos interesantes, y creí necesario ponerlos.*²⁰⁰ D'aquesta manera, tot ens fa pensar que Francesc Femenies va ser el pioner a l'hora d'orientar la temàtica de l'argument ja no cap als cicles agrícoles i festius, sinó cap al repàs crític de la feina de l'Ajuntament i l'administració pública en general en la seva tasca assignada de modernització del terme municipal.

El primer glosador que es va animar a imitar el arguments de Francesc Femenies en aquest aspecte va ser precisament Antoni Massanet ‘Berrió’ a l'argument que es va publicar l'any 1956. en aquest glosat apareixien un conjunt de cançons agrupades sota el títol “temes variats” en les quals el glosador hi va incloure una cançó inicial amb les típiques queixes sobre els preus del bestiar,²⁰¹ la qual cosa volia dir que en aquest apartat s'havien ajuntat les cançons que es podia esperar que fossin més coents, és a dir, més crítiques, polèmiques i incòmodes. Tot i que en aquell argument Massanet va començar els seus “temes variats” comentat els preus del bestiar, ben prest va passar a comentar altres temes i ha realitzar llargues queixes sobre les habituals deficiències del subministrament elèctric,²⁰² o sobre les obres realitzades per reparar una xarxa de clavegueram que

¹⁹⁹ Balaeres, 18 de gener de 1973

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ Massanet 1955-56: 50

²⁰² Massanet 1955-56: 54-57

¹⁹⁷ Femenies, 1951-52: 71-72.

¹⁹⁸ Massanet, 1951-52.

al seu parer era també ben deficient.²⁰³ A diferència dels glosats d'en Xesc 'Gurries', en aquest argument en Toni 'Berrió' no va fer peticions ni al batle ni al conjunt del consistori municipal, però indirectament feia responsable de les deficiències en el subministrament elèctric i a la xarxa de clavegueram al conjunt de l'Ajuntament. Si afirmam això és perquè en el marc d'aquest apartat va dedicar una cançó crítica i molesta per a les autoritats municipals:²⁰⁴

*Des batles i concejals
sols no en volia parlar
tots fan molt abans d'entrar
i dedins tots són iguals,
consums i returials
just fan crides per cobrar.*

Pensam que en aquesta cançó es volia destacar el contrast entre les càrregues impositives de caràcter municipal que patia la ciutadania de la vila i la ineficiència de les institucions públiques a l'hora d'acomplir amb la seva missió modernitzadora. D'aquesta manera, sembla que a l'estereotip negatiu del comerciant que fins aleshores havia estat recurrent als arguments, el començava a substituir en aquesta època l'estereotip del polític caracteritzat generalment com a corrupte o inepte.

Si Antoni Massanet a l'argument de l'any 1955 va carregar la responsabilitat de les deficiències del processos modernitzadors a la vila d'Artà a les institucions municipals i els seus representants, va ser perquè en els arguments immediatament anteriors Francesc Femenies va definir les bases de l'apartat dels "temes variats" en el marc dels quals les peticions personals del glosador al batle en representació del sentir popular eren l'eix central.

A l'argument de l'any 1952, Francesc Femenies reiterava en els seus "temes variats" la reivindicació de posar una teulada al pes dels porcs que es trobava a la plaça del mercat dirigint-se directament al batle i recordant-li que

aquesta era una petició que ja li havia fet l'any anterior:²⁰⁵

*Senyor batle, altra vegada
me torn posar a engronsar es bres,
que sa teulada des pes
des porcs està foradada
sa queixa està presentada
d'antany i no m'heu atès.*

Entre d'altres queixes i demandes que el glosador va fer aquell any trobam la petició d'arreglar la plaça nova del mercat, la demanda d'un camp d'esports, queixes sobre el servei de subministrament elèctric i una cançó sobre les requisites estatals del gra de blat que sembla que aquell any no es varen pagar als seus propietaris.²⁰⁶ Apart de la darrera cançó que és un poc excepcional, sembla que les demás entren dins la lògica de reivindicació al batle de millores per al poble.

Així mateix va ser a l'argument que Francesc Femenies va compondre l'any 1954 que aquest glosador va fixar de manera més irrevocable l'actitud que havia de tenir l'argumentaire a l'hora d'enfrontar-se als "temes variats". En aquest argument en 'Gurries' va expressar en les seves cançons llargues queixes sobre les avaries que patia en aquella època la central elèctrica de la vila, la qual cosa repercutia en interrupcions constants en el subministrament elèctric.²⁰⁷ Les queixes en aquest argument no tindrien res d'extraordinari si no fos perquè a les darrers cançons de l'apartat el glosador es va dirigir al batle reiterant-li una vegada més la necessitat d'arreglar la teulada del pes dels porcs. És en aquest moment en el qual el glosador es va presentar de manera més clara que mai com el portaveu del poble davant les autoritats locals.²⁰⁸

Redol amb so mateix cono

²⁰³ Massanet 1955-56: 59-61

²⁰⁴ Massanet 1955-56: 58

²⁰⁵ Femenies, 1952-53: 53.

²⁰⁶ Femenies, 1952-53: 54-59

²⁰⁷ Femenies, 1953-54: 56-59

²⁰⁸ Femenies, 1953-54: 65-67-69

*perquè es batle me fa flaca,
pes des porcs, rellotge i plaça;
té encara en tot abandono.
Fins quant he de sonar es fono
sense canviar de placa?*

*Duis a terme ses millores
que vos he estat demanat
i tendreu atemoriat
ses llongos criticadores
perquè són ses més traidores
ses que no xerren davant*

*Vaja vaja senyor batle
an es poble dau conhort
adressau lo que va tort
vós qui sou ample d'espátle
o cercau bona respatle,
perquè jo empenyeré fort.*

En aquestes cançons el glosador es presentava a l'hora com a conseller i contrincant de la màxima autoritat municipal. Es presentava com a conseller perquè com a portaveu popular es permetia informar al batle de les sensibilitats, inquietuds, reivindicacions i demandes del conjunt de la població. Igualment, es presentava com a opositor perquè amenaçava al batle de noves queixes i noves crítiques als seus arguments en cas que no seguís els seus consells, que per altra part eren tan concrets com els d'arreglar una teulada determinada o il·luminar el rellotge de l'església. De fet, això no acabava de ser una novetat ja que es tracta dels rols tradicionals atribuïts als glosadors. Allò que va ser innovador en aquestes noves cançons és que el glosador ja no es dirigia als comerciants o als estaments superiors de la societat —el clergat i les cases bones— en representació de l'estament inferior, sinó que es presentava com el portaveu del poble entès en termes de societat civil davant el batle i per extensió als regidors com a classe política. La línia divisòria entre poble i elits va deixar se produir-se en els arguments en termes de classe o estamentals, i es va passar a adoptar la divisió política entre el govern i governats.

Aquesta actitud tan combativa que a vegades mostraven els glosadors respecte

al batle i el seu equip de govern, de vegades se suavitzava, sobretot quan un batle nou entrava a la Sala. Quan es donava aquest cas el glosador solia donar-li la benvinguda i li expressava les esperances que el conjunt de la població tenia en la seva persona, com si li donés un marge de confiança. Aquest és el cas de l'argument de 1956 en el qual Antoni Massanet 'Berrió' va acomiadar l'antic batle i felicitava a la nova autoritat entrant, Miquel Quetgles:²⁰⁹

*Es batle passat d'Artà
que antes d'aquest hi havia
va fer bona batleria
i no mos varem queixar,
molts de deutes liquidà
que la Sala fets tenia*

*Don Miquel Quetgles 'gafà'
sa vara amb gran interès,
heu de mirar, artaners,
ses grans millores que fa,
ben prest es poble d'Artà
no pareixerà es mateix.*

Les millores a les quals feia referència el glosador eren l'ajardinament d'una plaça menor de la vila, l'arranjament de la cisterna i l'aljub del nucli costaner de la Colònia de Sant Pere, però sobretot el començament de les esperades obres per millorar la plaça on se celebrava el mercat setmanal, en el marc del qual s'havia d'arreglar la famosa teulada del pes dels porcs:²¹⁰

*Se coneix que ha prosperat
s'Ajuntament que hi ha a Artà,
just mirau lo que mos fa,
quina Plaça des Mercat!
Quant tot estigui acabat
bé la se podran mirar.*

*Diven que hi ha de posar
una bàscula i romana,
i ha fet una teulada
que a devall no s'hi plourà
darem es detall més clar,*

²⁰⁹ Massanet, 1956-57: 55-56

²¹⁰ Massanet, 1956-57: 59-60

l'any qui ve si està acabada.

Així mateix el to condicional del darrer vers exposat implica que el marge de confiança que el glosador expressava cap a la gestió del nou batle s'acabaria si no duia els seus projectes a terme. Sembla que amb aquestes cançons en principi aduladores cap al nou batle, el glosador li recordava les promeses que va fer quan agafà el càrrec com a mesura de pressió perquè les complís.

Així mateix, tot ens indica que les reformes de la Plaça del Mercat s'allargaren més del previst i per tant varen ser motiu de queixa en els "temes variats" del arguments posteriors en els quals els glosadors varen demanar al batle que s'acabassin d'una vegada les obres de reforma,²¹¹ que s'aprofitassin les obres per reformar l'escorxadador que es trobava aferrat a la plaça,²¹² o que, una vegada havien finit les obres, s'instal·làs un quiosc a la plaça.²¹³ Altres peticions al batle semblants, van ser la reivindicació de la construcció d'un cadafal a la Plaça Major.²¹⁴

Entre les demandes de millores urbanístiques per a la vila més comuns que es poden trobar als "temes variats" dels arguments dels anys cinquanta i seixanta en podem trobar d'altres com les peticions que es posassin plaques amb els noms dels carrers,²¹⁵ que es posassin els números de les cases,²¹⁶ o indicadors per orientar els cotxes que travessaven el casc urbà de la vila només de passada.²¹⁷ Per altra banda, la pavimentació dels carrers, especificant el nom concret dels carrers que es considerava més urgent arreglar, era una de les reivindicacions més constants dels glosadors,²¹⁸ encara que també es

reivindicaven i es comentaven la construcció de noves carreteres,²¹⁹ entre les quals es destacava la petició de la construcció d'una carretera que arribàs al jaciment arqueològic de Ses Païsses.²²⁰ El ventall de reivindicacions de millora de les infraestructures que es consideraven necessàries per a la modernització de la vila es completa amb les habituals demandes de millorament del subministrament elèctric, deficient per culpa de les insuficiències de les reduïdes dimensions de la central elèctrica de la vila²²¹ i la millora del servei d'aigües, la qual cosa significava segons el parer dels glosadors acabar l'electrificació de la font interrompuda per falta de pressupost²²² i instal·lar una xarxa de clavegueram definitiva a partir de la qual no s'haguessin d'aixecar més carrers.²²³

En els mateixos textos dels arguments, podem comprovar que moltes de reformes reivindicades pels glosadors eren fetes realitat des de l'Ajuntament pocs anys més tard, per la qual cosa hem de pensar que aquests glosats tenien uns efectes no gens innocus tant entre la opinió pública com entre la classe política. Un exemple d'això és sens dubte les reformes de la plaça nova del mercat amb el canvi de teulada del pes dels porcs inclosa que els glosadors reivindicaven des del 1952 i que fou completada l'any 1960. Altres exemples són la demanda d'un pont sobre el torrent l'any 1960²²⁴ que es feu realitat dos anys més tard,²²⁵ o la il·luminació del rellotge del campanar de l'església l'any 1961²²⁶ que es feu efectiva l'any següent.²²⁷

69: 57 i Femenies, 1970-71: 59-60 i Femenies, 1971-72: 63-64 i Femenies, 1972-73: 83 i i Femenies, 1974-75: 77

²¹⁹ Terrassa, 1959-60: 62-63; Femenies, 1958-59: 60-61; Femenies, 1962-63: 64-65; Femenies, 1966-67: 53

²²⁰ Femenies, 1958-59: 66

²²¹ Massanet, 1956-57: 65-66.

²²² Femenies, 1958-59: 55-56

²²³ Massanet, 1960-61: 44-46

²²⁴ Terrassa, 1959-60: 62-63.

²²⁵ Femenies, 1962-63: 45.

²²⁶ Ginard, 1961-62: 62

²²⁷ Femenies, 1962-63: 42-43

²¹¹ Ginard, 1956-57: 63

²¹² Femenies, 1958-59: 67-70

²¹³ Terrassa, 1959-60: 60-61

²¹⁴ Ginard, 1961-62: 63

²¹⁵ Ginard, 1957-58: 64; Femenies, 1967-68: 63 i Femenies, 1968-69: 47 i Femenies, 1972-73: 74

²¹⁶ Ginard, 1957-58: 65

²¹⁷ Femenies, 1971-72: 66

²¹⁸ Ginard, 1957-58: 67; Femenies, 1966-67: 54 i Femenies, 1967-68: 59-60 i Femenies, 1968-

No fa falta dir que totes aquestes queixes i demandes dirigides al batle i al conjunt de l'Ajuntament en general, anaven acompanyades en el text dels arguments d'aquesta època amb la reproducció estereotipada de la classe política local com a grup d'ineptes incapaçs de dur a terme les reformes modernitzadores que segons els glosadors i la major part de la població eren necessàries per a Artà. Podem posar com a exemple la següent cançó de l'argument de 1961:²²⁸

*Sabem que molts de projectes
té, cada any s'Ajuntament
però en arribar es moment
llavors surten desperfectes,
ja són vells aquests defectes...
i no queda malament!*

Sembla que en aquest tipus de cançons s'expressava la decepció davant una classe política a la qual es responsabilitza la deficient modernització de la vila almanco pel que fa a les infraestructures considerades més bàsiques en aquell moment: llum, aigua, pavimentació de carrers i camins, etc.

La modernitat decepcionant durant els anys seixanta.

Si durant els anys cinquanta amb la consolidació del nou rol de portaveu popular davant les autoritats municipals es va traduir en les exigències del glosador a la classe política de la modernització de la vila a l'apartat de l'argument dels "temes variats", durant els anys seixanta les reclamacions al batle i a l'administració pública en general davant les insuficiències de la seva acció modernitzadora persistiren, però al mateix temps es comença a detectar en les cançons dels "temes variats" d'aquesta època un cert desencís i decepció davant el retard amb el qual arribaven les millores i les deficiències dels nous serveis que aprofundien en la situació de periferitat de la vila.

Respecte a això, hem de destacar que a l'argument de Francesc Femenies de

l'any 1962 s'expressava de manera especialment aclaridora la decepció i l'amargor de veure com passava el temps i el subministrament elèctric no millorava:²²⁹

*Molt m'agradaria sebre
que és lo que passa amb so llum
que cada instant mos fa, pum!
S'apaga i fosca hem de rebre,
dins es meu cap no hi pot cabre
aquesta mala costum*

*Mos havien de llevar
nou pessetes per quilovat;
si es contracte ja ha acabat,
per què les mos fan pagar?
D'això se'n ha de cuidar
pes poble s'autoritat*

En aquestes cançons podem observar com davant les insuficiències constants en el subministrament elèctric, el glosador presentava la seva manca com un problema de consum i començava a queixar-se del preu de l'electricitat en contrast amb la qualitat del servei, pel la qual cosa es retornava a les velles queixes del preus dels productes de primera necessitat. Això sí, en el context del anys seixanta en el qual l'economia s'estava expansionant d'una manera espectacular, l'electricitat ja entrava dins allò que es considerava primera necessitat. Per altra banda, si abans es considerava al comerciant o al pagès sense escrúpols que feia estraperlo els responsables dels preus alts dels queviures, ara es feia responsable al batle dels alts preus d'aquests serveis, encara que el seu poder d'acció no arribàs tan enfora com per poder influir en les companyies monopolístiques d'electricitat recentment estatatitzades.

Segurament, per aquella època la població d'Artà ja començava a perdre la paciència amb el tema de la llum per mor del fet que abans s'havia fet il·lusions que se solucionaria el problema. La inauguració l'any 1958 de la central energètica d'Es Murterar a la vila

²²⁸ Ginard, 1961-62: 66

²²⁹ Femenies, 1962-63: 48-49.

mallorquina d'Alcúdia, que havia estat construïda per abaratir d'electricitat el conjunt de l'illa i per poder prescindir de les centrals elèctriques locals que havien quedat desfasades, va donar esperances que els problemes amb el subministrament elèctric s'acabarien. A l'argument de l'any 1958, Francesc Femenies es mostrava escèptic sobre els possibles beneficis que pogués comportar la central d'Alcúdia,²³⁰ encara que un any més tard, en Jaume Terrassa 'des Pont' es felicitava pel fet que la corrent d'Alcúdia ja arribava a Artà.²³¹ Finalment, l'any 1961 Antoni Massanet reconeixia que s'havia notat millora en el subministrament elèctric.²³²

Les raons del dèficit crònic d'abastament energètic i més concretament en el subministrament d'electricitat a les viles de la Part Forana de Mallorca són conegudes. L'electrificació de l'Illa va ser duta a terme a principis del segle XX a partir d'iniciatives privades modestes que consistien en la instal·lació d'una petita central elèctrica a cada poble. A partir de l'any 1927 les principals empreses de subministrament elèctric de Palma es fusionaren i formaren GESA que anà absorbint les centraletes rurals de les viles fins a aconseguir una situació pràcticament de monopoli a tota l'illa. Això emperò no es va traduir en una millora del servei (GEM, 1989: 4, 380). En acabar la Guerra Civil, el dèficit energètic que es va viure a tot l'estat espanyol va ser especialment acusat a Mallorca, ja que ens els plans estratègics de l'Institut Nacional d'Indústria la indústria mallorquina de caràcter lleuger i semiartesana no va ser considerada una prioritat nacional i es va decidir desviar els pocs recursos energètics de què es disposava a altres regions de l'estat. Això es va traduir en una abaixada espectacular del consum energètic a Mallorca. Si durant els anys quaranta al conjunt de l'estat el consum mitjà d'electricitat per persona era de 230 Kwh, a Mallorca només s'arribava a una mitja de 100 Kwh (Ginard Ferón, 2000: 198).

²³⁰ Femenies, 1958-59: 72

²³¹ Terrassa, 1959-60: 57

²³² Massanet, 1960-1961: 43

Davant la insuficiència energètica que patia Mallorca l'INI finalment va comprar GESA l'any 1952 i tres anys més tard va començar a construir la central tèrmica d'Es Murterar a Alcúdia. L'any 1961, tres anys més tard de la inauguració de la central d'Alcúdia l'any 1958, GESA va dur a terme una campanya per fer arribar l'energia elèctrica generada a la central a totes del viles de la Part Forana de Mallorca. L'any 1961 també va ser l'any en el qual es va començar a aplicar a les Illes Balears el sistema de tarifes elèctriques unificades, vigent a la península des de 1951. Aquest fet va suposar a Mallorca una reducció del 13'8% del preu mitjà del Kwh i acabar en la històrica discriminació energètica de l'illa (GEM, 1989: 4, 382). Tot i això, l'argument d'en Xesc Gurries de 1962 donava testimoni que l'abaixada de nou pessetes per Kwh que s'esperava a la vila d'Artà encara no s'havia fet efectiva un any més tard.²³³ Els esforços de principis dels anys seixanta per normalitzar el subministrament d'electricitat a Mallorca es varen veure sobrepassats pel fort creixement de la demanda d'energia viscut entre 1960 i 1973 com a conseqüència del creixement econòmic galopant que va provocar la industrialització turística de l'illa. Es tracta d'un creixement de la demanda energètica que es desplegarà entre aquestes dates en una taxa mitjana anual acumulativa del 16'5% (*Ibid.*). Davant tot plegat és bo de fer explicar la decepció contínua que va suposar l'experiència de les insuficiències en el subministrament elèctric a la Part Forana de Mallorca i la significació d'aquesta experiència en el discurs dels arguments com un dèficit polític de l'estat com a principal responsable de l'abastament energètic. Precisament per això es responsabilitza als batles dels pobles que patien aquestes insuficiències. Igualment, del fet que cada vegada més es posàs èmfasi en els preus elevats del servei que no en el servei mateix, a l'estil dels antics

²³³ Femenies, 1962-63: 49.

comentaris sobre els preus del bestiar, es traduïa en una certa relativització d'una modernització tecnològica que no s'acabava de consolidar a les viles i de la qual es podia esperar poc. Justament perquè es podia esperar poc es considerava prioritari que el servei fos barat abans que fos de qualitat, ja que, de fet, s'havia perdut l'esperança que mai pogués ser de qualitat. De qualque manera en el discurs dels arguments es representava la vila d'Artà com un lloc exclòs o com a molt perifèric en les polítiques de modernització.

A algunes cançons dels arguments d'aquesta època podem reparar com es representaven les deficiències en l'abastament energètic en els mateixos termes que més antigament es representaven la insuficiència alimentària. És a dir, l'electricitat es passava a considerar com un element imprescindible per a la supervivència en una societat moderna i per tant els continus talls en el subministrament elèctric que es patien a Artà eren percebuts com un menyspreu i una falta de reconeixement per part de l'estat amb relació als drets dels veïnats i veïnades de la vila. Aquest sentiment d'estafa davant l'estat i la modernitat es veu perfectament reflectit en les cançons de l'argument de 1967 compost per Francesc Femenies:²³⁴

*Tant si fa sol com si vent
tant de nit com de vetlada
de cop se queda tallada
d'es llum tota sa corrent
sempre ha de tenir sa gent
sa candela preparada*

*Quan es llum mos fa xec-xec
tot se posa que fa por
des pensaments que faç jo
només una cosa trec
que ha resultat molt xerec
lo que pagarem per bo*

*Si és sa part industrial
també sa corrent espera
i de qualsevol manera*

²³⁴ Femenies, 1967-68: 67-70

*fa treballar es personal
però més fort rep es mal
qui te carn dins sa nevera.*

*Si sa nostra autoritat
no mos hi posa remei
`ribarem a no vore-hi
tant sols per necessitat
o bé hi ha cable espanyat,
romput o ple de rovell*

Observam com a poc a poc es va començar a considerar l'electricitat com un producte de primera necessitat perquè s'havia fet imprescindible per el funcionament de l'economia, tant a l'àmbit local de les empreses que havien de aturar la seva producció per mor dels talls, com a l'àmbit domèstic de les famílies que veien com els aliments es tudaven i es feien malbé quan la nevera deixava de funcionar. Per altra banda, a aquestes cançons també observam com es responsabilitzava a l'estat i més concretament al batle de trobar una solució per al problema.

El fet que el glosadors es dirigissin al batle per reclamar-li solucions sobre problemes que tenien a veure més amb polítiques d'abast estatal que amb la gestió municipal pot semblar un poc absurd. Tanmateix, en el mateix text dels arguments es pot observar que allò que se li exigia al batle no era la solució directa d'aquests problemes, sinó que exercís com a intermediari i representant de la vila amb relació a l'estat o les grans empreses monopolístiques. Així, en el cas concret de la insuficiència en el subministrament elèctric, el glosador es presentava com a mediador entre el batle i el conjunt de la població de la vila, i informava als veïnats i veïnades d'Artà de les gestions que feia el batle amb GESA per donar solucions al problema:²³⁵

*El senyor batle se presta
diu que ha fetes gestions
però es qui du es timons
de la Gesa no contesta*

²³⁵ Femenies, 1971-72:47

*i no arreglant sa llum aquesta
coses veurem anar a fons.*

D'aquesta manera s'observa que tant els glosadors com els demés veïnats i veïnades de la vila sabien perfectament que el bon funcionament del subministrament elèctric no estava en mans del batle al qual li dirigien les queixes, però tanmateix aquesta era la única autoritat de l'estat a la qual tenien accés a través dels arguments, per la qual cosa li exigien que almanco transmetés el seu malestar i les seves queixes a les instàncies superiors de l'estat i representàs a la vila davant les institucions polítiques i econòmiques les accions de les quals els afectaven.

L'escepticisme davant el millorament i la reforma de les infraestructures i la relativització dels guanys de la modernització es poden observar clarament a l'argument de 1962 compost per Francesc Femenies, quan comentava les obres d'instal·lació de la xarxa de clavegueram i el funcionament del servei d'aigua corrent en general. En una cançó, per exemple, es lamentava de la quantitat d'aigua que es tudava en les obres:²³⁶

*Sa tuberia provaren
però tampoc no anà bé
negaren tot un carrer
es canons quan rebentaren,
n'hi hagué molts qui ploraren
d'aquella aigo que es perdé*

En aquesta cançó el glosador va expressar la impressió que suposava veure com es perdia impunement un bé de primera necessitat com era l'aigua pel fet que la xarxa moderna de clavegueram havia resultat ser deficient. Per altra banda, les queixes del glosador no només responien a la tudadissa d'elements de primera necessitat en la vida quotidiana dels veïnats i veïnades d'Artà, sinó també als alts preus que de sotamà molta gent pagava per tenir el privilegi amb el qual s'havia convertit l'aigua corrent:²³⁷

²³⁶ Femenies, 1962-63: 50.

²³⁷ Femenies, 1962-63: 53

*Tot aquest passat estiu
patirem molta de set,
aquell qui dava un billet,
an es brou tenia empriu?
Sa gent protestà amb motiu
i se compongú un poquet*

Si des de la perspectiva del glosador l'aigua corrent havia de ser considerada com un producte de primera necessitat i per tant com un dret universal, el fet que des de l'Ajuntament es donàs tractes de favor al millor postor, havia de generar per força el rebuig general d'una major part de la població que seguint el discurs de l'economia moral de subsistència havia d'exigir aquest bé a preus assequibles per tothom en èpoques d'escassetat com era aquella. En aquest sentit, el glosador veia en bons ulls la instal·lació de comptadors a partir dels quals tothom pagava segons l'aigua que consumia i això evitava abusos en el consum:²³⁸

*Solen partir es corredors
d'allà on donen es sus,
ara, per llevar s'abús
d'aigo posen comptadors
jo comprenc que és molt hermós
que aigo no n'abusin pus.*

Observam com en el cas d'un bé que, ha diferència de l'electricitat, no hi havia dubte per ningú que era de primera necessitat, el glosador, davant l'evidència de la seva escassetat, adoptava més que mai l'actitud prudent, conservadora i estalviadora que abans s'havia tingut respecte a productes alimentaris com la farina, l'oli o la carn de porc. Així mateix, la paradoxa de la deficient modernització la vila d'Artà s'expressa en la següent cançó en la qual es comentava que tot i haver estat un any plujós es patia set:²³⁹

*Remei per ara no veim
després que tant ha plogut*

²³⁸ Femenies, 1962-63: 56

²³⁹ Femenies, 1962-63: 58

*continua es grifó eixut,
amb ses mateixes esteim
qui no es vol cansar li deim
que s'espera d'assegut.*

En aquesta cançó podem veure com segons el parer del glosador la instal·lació d'una xarxa de clavegueram per a donar a tots el veïnats i veïnades d'Artà un servei d'aigua corrent va ser tan deficient que, no només no va millorar la situació anterior sinó que la va empitjorar, ja que l'aigua s'escolava per les clavegueres mal instal·lades. Per paga, en els darrers versos el glosador mostrava el seu escepticisme de cara a la resolució del problema augurant que hauria de passar molt de temps abans no se solucionàs definitivament.

Durant els anys seixanta del segle XX podem reparar en els arguments més queixes sobre l'aigua corrent semblants a les que acabam d'exposar, sobre l'electrificació de la principal font de la vila²⁴⁰ o sobre la recerca de nous pous,²⁴¹ igual que queixes sobre el subministrament d'electricitat²⁴² i el deficient enllumenat públic.²⁴³ Igualment per aquesta època també trobam comentaris sobre la pavimentació dels carrers, encara que per norma general es tracta de carrers del nucli de la Colònia de Sant Jordi a vorera de mar.²⁴⁴ Altres necessitats noves que varen aparèixer i que varen evidenciar la perifèritat i la marginalitat de la vila d'Artà varen ser la televisió o l'educació secundària. És per això que en els arguments dels anys seixanta es reivindica la instal·lació d'un nou repetidor per poder sintonitzar millor la televisió²⁴⁵ i la

²⁴⁰ Femenies, 1966-67: 55 i Femenies, 1968-69: 60-61 i i Femenies, 1974-75: 76.

²⁴¹ Femenies, 1967-68: 46-47

²⁴² Femenies, 1966-67: 38 i Femenies, 1970-71: 63-64 i Femenies, 1971-72: 44-47 i Femenies, 1972-73: 69

²⁴³ Femenies, 1966-67: 49-50 i Femenies, 1967-68: 61-62 i Femenies, 1971-72: 65

²⁴⁴ Femenies, 1966-67: 57 i Femenies, 1972-73: 53-54.

²⁴⁵ Femenies, 1967-68: 66 i Femenies, 1968-69: 62

construcció d'un centre educatiu d'ensenyament secundari.²⁴⁶

Així mateix, no totes les peticions del glosador al batle tractaven la construcció de noves infraestructures per millorar els serveis públics. El vertiginós desenvolupament econòmic experimentat durant els anys seixanta i setanta va tenir com a conseqüència la generació creixent de deixalles que romanien sense gestionar. A partir d'aquí, les queixes dels glosadors al batle començaren a tractar aquest problema i es començà a demanar que es gestionassin els vessaments d'aigües brutes al torrent que passa per la vila,²⁴⁷ al mateix temps que es reivindicava un servei de recollida de deixalles.²⁴⁸ Per altra banda també es va demanar la restauració d'edificis emblemàtics de la vila com el recinte emmurallat de l'almudaina a dins del qual es trobava el santuari de Sant Salvador.²⁴⁹

Bona educació.

Des de finals dels anys cinquanta, als arguments no només s'exigia al batle obra pública i serveis. A partir d'aquestes dates se li va començar a exigir que posàs ordre dins la població i disciplinàs el comportament de veïnats i veïnades que la majoria considerava que no era correcte. El primer glosador que va fer aquest tipus de peticions al batle va ser Antoni Ginard 'Butler' a l'argument de 1957. En aquest argument el glosador va dedicar una cançó a demanar al batle que aturàs les annarotades dels adolescents de la vila, que tiraven pedrades a l'enllumenat públic i feien pintades a les façanes de les cases:²⁵⁰

Que miri també si atura

²⁴⁶ Femenies, 1968-69: 59 i Femenies, 1972-73: 76-78

²⁴⁷ Femenies, 1967-68: 49-50; Femenies, 1968-69: 50-51; Femenies, 1970-71: 55-56.

²⁴⁸ Femenies, 1967-68: 54-55

²⁴⁹ Femenies, 1966-67: 52; Femenies, 1967-68: 58 i Femenies, 1971-72: 73-74

²⁵⁰ Ginard, 1957-58: 66.

*des ninots ses gamberrades.
Bombilles apedregades
no són símbol de cultura
i molt menos s'escritura
que se veu per ses fatxadés.*

En aquesta cançó observam com el glosador es queixava que aquest tipus d'actituds donaven mala imatge a la vila, com si es tractàs d'una població poblada per gent sense cultura.

Un any més tard, Francesc Femenies seguia la iniciativa d'en Toni 'Butler' i denunciava que el nins de la vila jugassin a futbol pels carrers i rompessin els fils d'electricitat, la qual cosa, per paga, agreujava el problema dels talls de subministrament.²⁵¹

*Senyor batle ningú vol
que passi lo que mos passa,
fan servir carrers i plaça
ets al·lots camp de futbol,
això ja no té consol
han reprès un poquet massa.*

Observam com en aquest cas el glosador es dirigia una altra vegada al batle exigint-li que solucionàs el problema, fins i tot en una altra cançó en 'Gurries' es va permetre el luxe de suggerir al càstig pels al·lots que no es portassin bé posant-se a la pell del batle.²⁵²

*Si jo fos autoritat
es primer que hi trobaria
en es passeig el faria
estar una hora ajonollat
ben prest hauria acabat
amb tanta de grosseria*

En qualque argument posterior segueixen les queixes sobre els comportaments dels al·lots de la vila, especialment que fa pels partits de futbol improvisats al carrer,²⁵³ encara que també hem torbat queixes per la permissivitat del batle respecte al fet que els al·lots jugassin

²⁵¹ Femenies, 1958-59: 62.

²⁵² Femenies, 1958-59: 65.

²⁵³ Femenies, 1968-69: 48

amb escopetes de perdigons pels carrers.²⁵⁴ Així mateix el mal costum sobre el qual en els arguments més es va reivindicar la seva eradicació va ser el de passejar els cans pels carrers sense fermar.²⁵⁵ Un altra queixa habitual va ser la que tractava la permissivitat del batle davant el costum de tirar fems pel carrer.²⁵⁶

*Senyor batle jo i vostè
hem de parlar ben de prop,
vull poder dir lo que trob,
però ha d'escoltar-mè
faci llevar si pot ser
des carrers tant de xarop.*

Respecte als mals costums la població d'Artà en qüestions higièniques que es creia que s'havien de corregir, apart del fet de tirar deixalles arreu,²⁵⁷ també es trobava la pràctica d'orinar al carrer.²⁵⁸

D'aquesta manera observam com el glosador s'evidenciava com un defensor no només de la modernització de la vila pel que feia a infraestructures i serveis, sinó de la modernització dels costums i les pràctiques dels artanencs i artanenques, entesa en termes de civilització tal com Norbert Elias ens ho va descriure en el seu moment (Elias. 1977 [1989]: 93-94). És per això que els glosadors es mostraven interessats en eradicar aquells costums incivilitzats de la població que donaven una mala imatge a la vila com si es tractàs d'un lloc on encara no havia arribat la civilització i on les persones no tenien el comportament disciplinat que comportava la bona educació. Entre aquests costums hem vist que es troba el fet que nins jugassin a lloure pels carrers, que igualment els cans també es passejassin a lloure per dins la

²⁵⁴ Femenies, 1962-63: 67-68

²⁵⁵ Ginard, 1961-62: 64; Femenies, 1966-67: 51 i Femenies, 1970-71: 65-66-67; Femenies, 1971-72: 48-49-50; Femenies, 1972-73: 70-71 i Femenies, 1974-75: 67.

²⁵⁶ Femenies, 1962-63: 62

²⁵⁷ Femenies, 1971-72: 51-54

²⁵⁸ Femenies, 1967-68: 51-52

vila, que la gent no fos lo suficientment polida i tiràs fems o orinàs pels carrers, etc. Per altra banda, hem de destacar que es feia responsable al batle com a primera autoritat local de la tasca policíaca d'eradicació d'aquestes pràctiques. Amb aquesta casta de cançons comprovam com en el discurs dels arguments la modernitat i la civilització dels costums va esdevenir un objectiu a assolir pels veïnats i veïnades de la vila.

El batle Don Consín: un exemple a seguir.

Pel que fa a la creació d'infraestructures i nous serveis lligats a la modernització tecnològica, com les relacionades amb el subministrament d'electricitat o aigua corrent, hem vist com en tot moment es responsabilitzava al batle del se bon funcionament, encara que en molts casos només pogués exercir d'intermediari amb institucions econòmiques o estatals exògenes a la vila d'Artà. La raó per la qual s'acudia al batle a l'hora de fer aquestes peticions que es convertiren en molts casos en exigències era que es considerava que els veïnats i veïnades de la vila tenien més fàcil accés a la seva persona, fins al punt que es pensava que es podia exercir un cert control sobre la seva actuació. No hi ha dubte que en una vila de dimensions mitjanes com la d'Artà en contacte personal quotidià entre gran part dels seus habitants es traduïa en el fet que el batle sentís més en les seves carns les pressions de l'opinió popular. Tanmateix, pensam que la vila d'Artà com a subjecte històric va disposar en aquesta època altres mecanismes de control de l'actuació del batle que anaven més enllà del pur contacte personal quotidià. Aquests mecanismes s'han de situar en el reialme del mite i la representació, ja que la representació prototípica del bon batle va ser fixada a Artà a través de la tradició oral en el marc de la qual s'anava construint la memòria col·lectiva del passat de la vila.

Un dels mites que varen fixar el prototipus de bon batle en la memòria col·lectiva de la vila d'Artà va ser el record

transmès oralment del batle Don Consín, el mandat del qual és difícil de datar cronològicament. Les notícies que tenim d'aquest mite ens han arribat en part del testimoni del folklorista Rafel Ginard, el qual en els seus *Croquis artanencs* – articles sobre Artà de caràcter costumista publicats a la premsa local— contava un passeig amb una veïnata de la vila el qual tot passejant li va relatar els records de Don Consín transmès oralment pel seu padrí –avi— al seu pare. El relat que Ginard contava en boca del seu company de passeig comença amb la descripció d'una situació que es considerava una situació d'injustícia per mor de l'abús de poder per part de les elits terratinents de la vila: *Altra temps, mun pare ho sabia d'es padrí, p'ets alous des pobres no s'hi poria fer res. Venien ses guardes d'Ets Olors, de Carrossa, Morell, Son Fortè i tot botia. O cabra de Son Fortè o ego de Morell o euveia de Carrossa o bou d'Ets Olors... No hi deixaven ponedor. Si eren figueres perquè eren figueres; si eren ametlers, perquè eren ametlers; si era sembrat, perquè era sembrat: tot ho capolaven i trespoletjaven. Sa gent només tenia sa feina de sembrar-ho i cuidar-ho ara es profit era d'un altre. Tan escalivats arribaren a estar que ni en plantaren cap mai, d'arbre, perquè si de qualque cosa les servia era de disgust. I ja ho saps, sa terra de Mallorca i sobretot d'Artà és una terreta prima i magre i sense arbres val pocs diners. I qui els havia de capturar si ets amos d'aquestes guardes eren gent grossa, es que remenaven ses cireres i duien ses corretjades?*²⁵⁹ Observam en aquest fragment com es contava que els propietaris de les possessions més importants feien pasturar el seu ramat impunement per les petites propietats, la qual cosa feia que es tudassin les collites dels pagesos més modestos.

El relat de la conversa del company de passejada amb el pare Ginard prossegueix fen al·lusió al batle que

²⁵⁹ GINARD, R. 1928. "La carratera nova", a R. Ginard.: *Croquis artanencs*. Mallorca: Moll, 1996, p. 77

estava destinat a ser la persona que acabàs amb aquesta injustícia i aquest abús: *Vengueren unes eleccions fortes. I un tal Don Consín, que Déu tenga, deixà caure de sa boca que, si era batle aquest mal viure s'hauria acabat, o si no, sabrien qui era ell. El senyor N. N. era es qui tenia més poder de dins la vila i li donà sa vara, just per provar de què seria capaç. Es batle nou cridà es saig, que faça crida de com mentres quedí privat de menar ses guardes p'ets alous i que no sia ningú qui s'atrevesca. Es senyor N. N. sempre havia trobat pas franc per tot arreu i si no n'hi havia ni feia, mal n'haguessen de donar part al rei i no en feu gens de cas de sa crida.*²⁶⁰ Més endavant es relata com el batle feu cridar els zeladors del municipi perquè confiscassin el ramat que pasturava il·legalment i perquè li duguessin en presència seva el misteriós senyor del qual Rafel Ginard no ens va voler desvelar la seva identitat. El batle Don Consín va multar al senyor que fins aquell moment havia estat totpoderós a la vila, el qual finalment baixà el cap i va pagar. El relat acaba amb la felicitació de qui contava que des de llavors ençà va desaparèixer aquesta pràctica abusiva del grups terratinents sobre els pagesos modestos gràcies a la intervenció d'un batle digne de recordar: *cap mai n'hem tenguda de batleria com aquella! I que vol dir ets senyors poder fer tala a quísvulla? De llavors ençà és una bellesa: ets arbres se toquen, es bestiar respecte ets sembrats i tot és una copeta d'or.*²⁶¹

La difusió i socialització que durant la primera meitat del segle XX va assolir aquest relat oral arreglat per Rafel Ginard, es veu confirmada pel fet que Josep Sureda Blanes també en va fer menció en la seva obra *El paisatge d'Artà* quan descrivia unes cases de Possessió a Son Not: *Les cases de Son Not són unes cases grans; un casal de senyor. Tenen una vasta entrada i un parc noble; forada el frontis un balcó petit amb balastra de fusta. Per aquest balcó una mica estret devia guaitar aquell militar que fou batle*

²⁶⁰ *Ibid.*

²⁶¹ *Ibid.*

*d'Artà, el record del qual guarden gelosos els vells de la vila com un episodi definitiu en la lluita del conrador contra el poder dels senyors. Des d'aquí devia mirar com l'alou de la vila devia lluitar per afranquir-se de les impertinències dels pastors que menaven les guardes grasses dels senyors.*²⁶² D'aquesta manera comprovam com el mite del batle Don Consín va ser ben viu entre la població d'Artà durant molt de temps. Per paga, aquesta darrera referència al personatge del mític batle ens informa que es tractava d'un militar.

És molt difícil datar aquests fets als quals no tenim per què no donar-los credibilitat. Tot ens indica que aquest episodi va succeir poc més tard de l'any 1837, quan es va abolir el senyoriu jurisdiccional del marquesat de Bellpuig a Artà, i arreu de l'estat espanyol es varen suspendre els privilegis de pas franc del ramat de què gaudia l'aristocràcia, entre ells els privilegis de la Mesta. És veritat per altra banda que en el registre municipal de resultats electorals no apareix cap Consín entre 1836 i 1849.²⁶³ Així mateix el terme Consín podia ser un malnom amb el qual la població artanenca va conèixer aquell batle liberal que se va encarregar d'aplicar al terme municipal d'Artà les primeres mesures de la reforma agrària liberal planificada per l'estat. Així mateix, allò que és vertaderament significatiu en la nostra investigació és que el mite d'un batle que en moments de carestia es va posar de banda dels més dèbils i amb el suport popular es va imposar a les famílies bones de la vila, es va mantenir viu almanco durant tota la primera meitat del segle XX. De fet, si obervam certes cançons d'arguments de mitjans segle XX, sembla com si es representàs el prototipus de batle exemplar en els mateixos termes que en el relat oral es representava a Don Consín. Per exemple, l'any 1967 Francesc Femenies alabava al

²⁶² SUREDA BLANES, J. 1961. *El paisatge d'Artà*. Palma: UIB- Ajuntament d'Artà, 1993, p. 47

²⁶³ AMA, 2607.

batle del moment perquè tenia cura del benestar del conjunt de la població i perquè garantia el dret a la supervivència dels més pobres evitant-los la misèria.²⁶⁴

*Nostra autoritat se mou
per llevar-nos de misèria
i esquivar-nos s'intempèrie
tant si fa neu com si plou;
mos comprà un cotxo nou
per dur es morts al cementeri*

Sabem perfectament que els anys seixanta del segle XX no varen ser anys de crisi econòmica, per la qual cosa pensam que les referències al batle com a protector dels més pobres davant la misèria i la intempèrie es correspon a un tòpic compartit sobre els deures del batle segons els parer tant del glosador com de bona part de la població. Per altra banda, a l'argument de 1951 Antoni Massanet 'Berrió' donava la benvinguda al batle nou recordant el deure de supeditació a la seva autoritat no només de la gent modesta sinó també de la gent més rica i poderosa.²⁶⁵

*És Don Joan Amorós
es batle major d'Artà,
a ell subjectes hem d'estar
tan rics com treballadors
li dessitjam per bondós
molts d'anys puga comandar.*

Pensam que una altra vegada es trobam davant un tòpic compartit per la major part de la població al voltant de la figura del batle, a partir del qual s'entenia que el batle havia de ser la primera autoritat de la vila per damunt de les famílies més riques i poderoses. Tot plegat ens recorda la narració del batle Don Consín que va aconseguir imposar-se a la voluntat dels terratinents més poderosos de la vila. Finalment exposam una cançó de l'any 1958 en la qual el glosador Antoni Ginard 'Butler' va avisar al batle que per gaudir del suport popular les seves polítiques de gestió municipal s'havien d'orientar a la defensa dels més dèbils, tal

com se suposava que ho va fer Don Consín en el seu moment.²⁶⁶

*Don Miquel Artigues Gili
és es nostro batle major
el nombrà es governador
perquè es poble bé vigili
siau recte com sa mili
pes bé de sa població.*

*Procurau que s'alcaldia
sempre vagi progressant
i al dèbil defensant,
gonyareu sa simpatia.
A ses millores feis via
que altres 'naren començant.*

Encara que creiem que les referències a l'estament militar a les cançons d'en 'Butler' són més aviat anecdòtiques i no tenen res a veure amb la condició de militar del batle llegendari del segle XIX, no hi ha dubte que de manera implícita en aquestes gloses es carregava al batle la responsabilitat de tenir cura dels sectors socialment més desafavorits.

Així, en línies generals podem observar com s'exigeia al batle que imposàs la seva autoritat per damunt de diferències de posició social i que dugués a terme unes polítiques paternalistes en favor dels sectors més desafavorits de la societat artanenca, si és que volia ser considerat un bon batle pel comú de la població de la vila.

Tenim motius per pensar que el prototipus de batle exemplar als ulls del poble que acabam de descriure es feia més o manco realitat periòdicament en temps de crisi, sobretot en temps de crisi de subsistències. Si afirmam això és perquè hi va haver a Artà entre 1919 i 1923 dos batles que responien a aquest model. No hem d'oblidar que aquests anys foren una època en la qual hi va haver falta de subsistències i es varen produir mobilitzacions de dones jornaleres que amenaçaven el motí. Els dos polítics en qüestió varen ser batles del Partit Conservador que guanyava

²⁶⁴ Femenies, 1966-67: 56

²⁶⁵ Massanet, 1951-52: 49-50

²⁶⁶ Ginart, 1957-58: 61-62

sistemàticament tots els comicis electorals des de feia dècades. Tot i la seguretat que es vivia en el partit, pensam que el seu cap, Don Pedro Morell, qui anomenava a dit el que havia de ser candidat del partit i per tant batle de la vila, preferia proposar candidats del gust del poble en temps de crisi i inestabilitat social.

El primer batle d'aquest tipus en aquesta època va ser Joan Caselles 'Garameu', el qual va ser anomenat com a batle accidental a l'abril de 1919 i fou substituït al més de juny. Es tractava d'una menestral humil al qual la revista Llevant li va atribuir una gestió honesta en el delicat tema de l'administració de les subsistències, sobretot amb comparació amb seu predecessor Bartomeu Esteva membre d'una de les famílies més influents de la vila.²⁶⁷ La popularitat d'aquest batle queda reflectida en el comiat que la revista Llevant li va fer: *Convé que ho sàpiga tothom i que quedi imprès a s'història del poble, que durant els dos darrers mesos ha regit els destins del poble un homo, que si no pot ostentar títols científics, ni riqueses, ni més noblesa que sa que li dóna es call de sa mà sortit a força de manejar ses eines menestrals; ha sabut amb la seva labor constant i adequada [...] captar ses simpaties de tothom, fins i tot sa des seus enemics polítics.*²⁶⁸ Hem de tenir en compte que els batles a la pràctica designats per Don Pedro Morell 'd'Ets Olors' a Artà, solien ser amos de possessió de la seva confiança, pagesos acomodats mínimament alfabetitzats. Més esporàdicament també es podien anomenar batles, membres d'altres famílies de renom de la vila sobretot quan s'havien de dur a terme obres importants que necessitaven finançament. Tot i així, en èpoques de crisi en les quals la revolta popular amenaçava de fer-se realitat, Don Pedro preferia posar batles d'origen humil amb els quals el poble se sentís identificat.

Aquest prototipus de batle popular d'urgència per al Partit Conservador també era al model al qual s'adequava Andreu Femenies Caselles, que fou el substituït del Batle 'Garameu' en haver passat dos mesos

del final del seu mandat. La descripció que fa la revista Llevant de la seva persona en el moment d'agafar la vara és bastant semblant a la de l'anterior batle: *Sense més estudis oficials que la primera ensenyança, ha anat eixamplant per sí mateix i amb un treball constant i pacient el cercol dels seus coneixements, essent avui consultat en moltíssimes qüestions per persones d'alta posició i fins de carrera. De simple menestral i sense deixar mai ses eines, s'ha convertit en una personalitat científica i de relleu.*²⁶⁹

No deixa de cridar l'atenció la semblança d'aquest prototipus de batle popular d'origen humil amb el prototipus de glosador que hem analitzat en capítols passats.²⁷⁰ Es tracta d'una persona humil que demostrava les seves aptituds i al seva intel·ligència a través de l'aprenentatge autodidacta i que, tot i la demostració de la seva vàlua, no s'enriquia i seguia essent un més d'entre eles membres dels sectors populars. Es tracta de quelcom parescut a una elit popular o un heroi popular en el qual la major part dels sectors humils de la societat artanenca s'hi podien identificar.

Andreu Femenies arribà al càrrec l'any 1919 com a batle accidental, encara que un any més tard va ser triat per Don Pedro Morell com a candidat del Partit Conservador a les eleccions i el seu mandat s'allargà fins l'any 1922, un mandat llarg per l'època. El més d'abril de 1920 va haver de fer front a la protesta popular massiva contra els preus del blat fixats per la Junta de Subsistència que presidia ell mateix com a batle. És evident que els preus que en aquells moments es varen fixar per al blat foren jutjats com a excessivament elevats per al comú de la població.²⁷¹ En aquest context, el batle va solucionar el conflicte permetent que les famílies més humils tinguessin accés als aliments de primera necessitat encara que fos quedant a deure doblers a l'Ajuntament. Aquestes polítiques paternalistes i populistes es

²⁶⁷ Llevant, 24 de juliol de 1919.

²⁶⁸ Llevant, 10 de juny de 1919.

²⁶⁹ Llevant, 20 d'agost de 1919.

²⁷⁰ Mirar Capítol 7 (p. 391-417)

²⁷¹ Llevant, 30 d'abril de 1920.

varen complementar amb l'organització de la celebració de l'arribada del tren l'any 1921, que com ja hem vist, va ser molt lloada pel conjunt de la població. Altres encerts en la seva política populista durant el seu mandat va ser l'organització d'una col·lecta nadalenca per ajudar als soldats artanencs al Marroc, als quals el batle en persona escrigué una carta per hom en mallorquí.²⁷²

Finalment, sobre el mandat com a batle d'Andreu Femenies pensam que és destacable la resposta positiva que l'autoritat municipal va donar a les reivindicacions de la Societat Obrera d'ideologia socialista, que no era més que la construcció d'un local al qual el jornalers poguessin anar a cercar feina encara que estigués plovent. En la celebració del primer de maig de 1922 en Pere 'Papa', un dels militants socialistes més destacats, va donar les gràcies al batle públicament per haver accedit a les seves peticions: *que se doni un vot de gràcies al batle sortint per haver proporcionat un local perquè en tot temps els treballadors puguin anar a cercar el seu jornal.*²⁷³ Tot i que les bones relacions entre la Societat Obrera i certs batles del Partit Conservador puguin semblar sorprenents, sembla que eren considerades normals les bones relacions de molt socialistes amb una part del clergat i dels polítics de dretes, sobretot aquells que tenien major sensibilitat davant la qüestió social. En aquest sentit, sabem del testimoni d'Andreu Caselles que el mateix Pere 'Papa' tenia molt bona relació tant amb el pare Cerdà, un frare franciscà instal·lat a la vila, com amb el batle conservador Andreu Femenies: *En Pere, a pesar de ses seves idees esquerranes, estava molt, però molt, pel pare Cerdà, un frare franciscà de molta retxa, el qual estigué destinat molts d'anys a Artà; i per mestre Andreu Femenies, un ferrer molt de dretes que vivia an es carrer recte d'Artà mateix. Per ells dos hauria fet en Pere qualsevol cosa. Hi ha que dir que tan el pare Cerdà com mestre Andreu eren molt*

*llests, molt equilibrats i molt entusiastes de sa qüestió social. De sa qüestió social, emperò, tal i com l'entén l'església, no tal com l'entenia en Pere. El pare Cerdà fou fundador de la nostra Caixa Rural. Mestre Andreu fou batle d'Artà uns quants anys, i, a pesar de no tenir carrera, era consultor de molta gent, degut a lo clar que tenia es cap i a lo molt que havia llegit.*²⁷⁴ Hem de pensar per tant que el batle Andreu Femenies havia aconseguit ser considerat una personalitat de la vila fins i tot pels seus enemics polítics, els quals el reconeixien com una persona del poble amb bones intencions per al poble, és a dir, el consideraven un bon batle.

Una vegada va passar la conjuntura de crisis de subsistències immediatament posterior a la I Guerra Mundial tenim notícies d'una persona que fou batle l'any 1924 i 1925 de la qual no sabem si va ser molt popular entre els veïnats i veïnades d'Artà, però que si més no, sabia com dirigir-se al conjunt de la vila per ser ben rebut i també coneixia què s'esperava d'un bon batle a Artà. Es tracta de Miquel Morey Femenies, un polític expert que l'any 1914 ja era regidor i va anar precedit d'uns anys bastant convulsos a l'Ajuntament des del cop d'estat de Primo de Rivera l'any 1923.²⁷⁵ Evidentment Miquel Morey era el candidat de la Unió Patriòtica de la qual n'era el cap a Artà Don Pedro Morell, senyor d'Ets Olors. Tot i això, en el seu dicurs de premsa de possessió es mostrava com un batle al servei del poble d'Artà, que volia dur a terme les polítiques municipals que la major part de la població de la vila demandava: *El programa meu és el de la opinió pública, en diferents ocasions manifestada. Tothom diu lo mateix al parlar dels problemes que cal resoldre a la nostra vila, o sia, que els tres de més urgència són: escoles, aigos brutes i aigos netes. Idò si aquest és el sentit general, per què*

²⁷² Llevant, 7 de gener de 1922.

²⁷³ Discurs reproduït a Llevant, 6 de maig de 1922.

²⁷⁴ CASELLES, A. (En Pep de Sa Clota) 1974. "Personatges d'Artà: en Pere 'Papa'", a *Bellpuig*, novembre de 1974.

²⁷⁵ Llevant, 22 de novembre de 1924.

*no abordar-los de cop i anar a sa prompta resolució?*²⁷⁶ Podem observar com en Miquel Morey es presentava com un batle apolític, que en cap moment cercava el debat i la disputa sinó anar per feina i dur a terme les tasques que es demandaven entre la població. Davant mesures impopulars dutes a terme pel directori militar com l'apujada de segons quins impostos, el batle es presentava com a mediador davant les institucions exògenes a la vila i defensor dels interessos locals a l'exterior: *És ver que enguany mos trobam amb varis arbitres que són nous pel poble i que les hem de respectar, per haver hagut de fer els pressuposts conforme a la nova llei d'administració local, però enguany vendrà a ser això un ensai, i si aquest no donàs resultat es de creure que tots els ajuntaments de Mallorca acudirem al govern en demanda de rectificació o d'una excepció per les Balears, especialment en l'arbitre de carns i vins.*²⁷⁷ Així observam que davant els impopulars consums imposats a la carn de porc i al vi, el batle Morey es va desmarcar com completament de la mesura que havia imposat el règim militar que representava i es presentava com a defensor dels interessos de la vila davant l'estat agressor del benestar local.

Aquest rol assumit pel batle de portaveu del conjunt de la vila davant les institucions polítiques d'abast més gran és curiosament el rol que en molts casos se'l exigia en els arguments. Un exemple el tenim en l'argument de l'any 1951 compost per Antoni Massanet 'Berrió':²⁷⁸

*Dia cinc se canvià
d'octubre es batle major
amb s'ajuda del senyor
es poble governarà
ja mos sabrà defensar
quan vengui s'ocasió.*

²⁷⁶ Llevant, 30 d'agost de 1924.

²⁷⁷ *Ibid.* Ja hem vist que aquesta pujada dels "consums" va ser negativament comentada en el seu moment pel glosador Antoni Sureda 'Xoriguer' a l'argument d'aquell any (Capítol 7, p. 503)

²⁷⁸ Massanet, 1951-52: 49-50

En aquesta cançó observam clarament com una de les funcions pròpies del càrrec de batle segons el glosador era la de defensar els interessos locals de la vila, en cas que aquests estiguessin en perill.

Així per tant, a partir de tot plegat podem arribar a la conclusió que si en els arguments posteriors als anys cinquanta del segle XX es responsabilitzava al batle de la modernització de la vila i del bon funcionament de les infraestructures i serveis sorgits dels avanços tecnològics, era perquè tant els glosadors com el conjunt de la població en general disposava dels mecanismes culturals — mites, records, prototipus exemplars, etc.— que els permetien exercir un cert poder sobre els batles i els regidors de l'Ajuntament. Es tracta d'uns dispositius de poder dels quals no en gaudien amb relació als càrrecs polítics supramunicipals o amb relació a les grans empreses monopolístiques, ja fossin privades o estatals. Pensam que aquest poder que s'exercia sobre el batle queda prou reflectit en la següent cançó de l'argument de 1948 l'autor del qual va ser Antoni Massanet:²⁷⁹

*Per estar a s'Ajuntament
votarem sis concejals
a ninguns demanam mal,
justícia únicament,
però si heu fan malament,
els mostrarem es portal*

No deixa de sorprendre que en el marc d'un règim dictatorial com el franquista una persona sense cap responsabilitat política com de fet era un glosador es permetés el luxe d'amenaçar al batle afirmant que la seva vida política seria curta a no ser que dugués a terme unes polítiques al gust del conjunt de la població. I és que el poder que els veïnats i veïnades de la vila d'Artà exercien sobre les autoritats municipals no tenia res a veure amb vots no amb comicis electorals, es tractava d'un batle franquista, o d'un batle anomenat a dit per Don

²⁷⁹ Massanet, 1948-49: 73

Pedro Morell. La pressió que rebia el batle de la població procedia del contacte quotidià cara a cara amb el veïnats de la vila, els quals compartien una representació consensuada sobre allò que es podia considerar un bon batle i unes polítiques municipals correctes a partir de mites com el de Don Consín o dels records de la batleria d'Andreu Femenies.

Així, arribam a la conclusió que la politització dels arguments pel que fa a la demanda d'infraestructures i serveis públics a les administracions de l'estat no es va realitzar en termes moderns, ja que no es va fer a través de vots, partits polítics i associacions; sinó que és va fer a través de mites tradicionals i rituals com el cant dels arguments. Raymond Williams va esmentar en el seu moment que la política era un fenomen de la societat urbana i moderna en la qual els contactes personals són generalment atzarosos i la societat es percep com a il·limitada, és adir, no s'entén com una comunitat cognoscible pels seus membres ni tan sols imaginàriament. Davant aquest fet, es fa necessari la teatralització o ficcionalització de la vida social en la qual entren les eleccions, els partits polítics i associacions de tot tipus (Sarlot, 2001: 19-20). Així, podem pensar en principi que en els arguments s'ha reproduït l'efectivitat del control de les autoritats a través del contacte continu i no atzarós amb les persones que ocupen els càrrecs en els quals es representa l'autoritat i el poder.

En certa manera l'evidència empírica sobre els arguments com un mecanisme més de control de l'autoritat a la disposició dels veïnats i veïnades de la vila d'Artà contradiu la noció d'esfera pública en els termes que la va concebre en el seu moment Jürgen Habermas (1989b: 27). Segons aquest autor l'esfera pública de debat polític va néixer als salons i cafès dels segles XVIII a Gran Bretanya i Alemanya en els quals cada individu podia expressar i argumentar lliurement les seves opinions. Es tractava d'un espai que anà creixent de forma paral·lela als processos de modernització a través de mitjans de comunicació com la premsa, encara que la lliure opinió formada s'ha vist amenaçada

quan el poder polític no ha estat subordinat a la demanda democràtica d'accés a la informació i per tant no s'ha exercit cap control damunt els governs. De l'examen empíric dels arguments dels anys quaranta i cinquanta emperò, deduïm que en els límits de la vila d'Artà s'ha tingut accés a la informació d'allò esdevingut a la vila i s'ha pogut exercir un cert control sobre les autoritats oficials, tot i estar sota una dictadura militar i no tenir a la disposició cap tipus de premsa lliure que informàs als individus. Això sí, institucions que es controlaven "democràticament" a partir de mecanismes i dispositius de poder que es trobaven al marge d'eleccions, partits i llibertat d'informació eren limitades a l'àmbit local. Davant aquest límits es demanava a les institucions locals controlades pel poble que actuessin com a mediadores en l'àmbit supralocal i defensassin en tot moment els interessos col·lectius. A partir d'això, res ens fa pensar que amb anterioritat al segle XVIII i a la Il·lustració no eren possibles esferes públiques de debat democràtic encara que sempre limitades a l'espai en el qual el contacte personal entre els individus fos continu i quotidià. De fet, el mateix Habermas reconeixia que l'esfera pública va deixar de ser un espai de debat democràtic en la mesura que es va transformar, és a dir, que les seves dimensions varen sobrepassar el debat cara a cara i els mitjans de comunicació varen començar a monopolitzar el privilegi de la informació, per la qual cosa ja no era l'opinió de les persones que s'exportava de l'àmbit privat al públic, sinó la informació dels mitjans de es traspassava de l'àmbit públic al privat (Habermas, 1989b: 162). Tot plegat ens fa pensar que el debat democràtic ha existit sempre que les dimensions del col·lectiu de el du a terme han estat limitades i sempre que s'han disposat dels mecanismes d'informació i lliure expressió adequats. Això sí, a diferència que el que pensava Habermas, pensam que es possible que no fes falta esperar al segle XVIII i als ambients intel·lectuals de la il·lustració perquè es donassin

aquests factors. L'estudi empíric dels arguments ens demostra que en una vila rural remota i oblidada, i a través de tradicions orals d'origen premodern, el debat públic en comitè limitat a partir del qual es controlava als governants, també era possible, tot i els obstacles que per exemple una dictadura militar podia posar.

Per altra banda, pensam que seria igualment un error sostenir, tal com ha fet Zygmunt Bauman, que el control efectiu de la incertesa de l'actuació de les autoritats oficials en un espai limitat de debat s'explica per la naturalesa comunitària del contacte quotidià i cara a cara entre els membres d'un grup reduït de persones que conforma la "comunitat real" (2001b [2006]: v-x; 2001a: 124). L'evidència empírica de la tradició oral del mite de Don Consín o dels arguments ens suggereix que perquè el control del col·lectiu de veïnats sobre les autoritats oficials sigui efectiu no basta amb la simple pressió provocada pel contacte quotidià entre persones que es coneixen i estan obligades a compartir els mateixos espais, sinó que també són necessàries tecnologies socioculturals de representació prototípica de l'autoritat com el mite de Don Consín o de gestió de la informació subjecte a ser debatuda, com de fet han estat els arguments al llarg del segle XX. D'aquesta manera, pensam que en grups humans reduïts com poden ser les viles rurals i en un espai de debat limitat també es fa necessària una teatralització del poder i una certa ficcionalització del poder. Igualment trobam que s'ha de plantejar la possibilitat que les relacions socials nues i naturals associades a la noció de "comunitat" simplement no hagin existit mai.

Per paga, les característiques del debat polític de control dels governants que es planteja en els arguments ha seguit al llarg del segle XX la tradició de la cultura estamental, i encara que a partir dels anys cinquanta les queixes dels glosadors no es dirigissin als tradicionals estaments privilegiats, sinó a la classe política, reproduïen un ordre estamental, ja que el glosador es presentava com el portaveu d'un col·lectiu que no tenia per definició accés al poder polític —el poble—, encara

que exercia certes mesures de control i exigència sobre l'autoritat. En el discurs dels arguments dels anys cinquanta i posteriors el poble es va començar a identificar en contraposició al govern —l'ajuntament— la qual cosa va fer que el possible joc polític de caràcter ideològic fosgairebé impossible. La Sala no es considerava un lloc de debat entre regidors representants de les diferents opcions polítiques que dividien el poble, sinó que els consensos sobre allò que vol el poble com a unitat i conjunt es generen a través de rituals com els del cant de l'argument, i a la Sala ja només li queda acomplir la voluntat del poble que cada any era recordada pel glosador a l'argument. En aquest esquema de contraposició entre poble i Ajuntament que es generava en la tradició dels arguments, el joc entre diferents partits polítics esdevenia absurd perquè es contraposava el consens del conjunt de la població a les sospites generalitzades contra el conjunt de la classe política, sense fer distincions ideològiques. D'aquesta manera, pensam que no hem d'entendre la politització de l'argument que es va donar a partir dels anys cinquanta com una forma de modernització en la qual la subjectivitat històrica d'Artà com a vila rural quedava diluïda en un mar d'ideologies de referents clarament urbans, sinó com tot el contrari, com la reafirmació de la unitat subjectiva de la vila rural davant l'experiència col·lectiva compartida de la seva marginalitat en les polítiques de modernització de l'estat.

L'argument va esdevenir d'aquesta manera el mecanisme del qual disposaven les majories políticament subalternes de la vila per generar els consensos necessaris que permetien la formulació d'una veu unitària a partir de la qual el conjunt de la vila es podia dirigir als agents socials exteriors a través de la figura del batle com a representant i defensor dels interessos de la localitat. Igualment comprovam com el contacte quotidià amb les persones que ocupaven els principals càrrecs polítics no donava un poder suficient a les majories

subalternes com per tenir accés a la seva persona i exercir un control sobre les seves decisions polítiques, sinó que es feia necessària imaginar la unitat de tots els veïnats i veïnades de la vila a partir de la designació d'un portaveu i del reconeixement d'uns textos com la veu col·lectiva que aglutinava al conjunt de la població. Així per tant, en la nostra opinió no comptava tant les dimensions limitades del col·lectiu i el contacte personal continu amb els superiors, com la disposició de les tecnologies socials necessàries per generar una veu pròpia i exhibir davant l'autoritat la unitat del conjunt de la població representada en termes de subordinació.

La raó per la qual pensam que els límits de la tasca de l'argument d'unificar i aglutinar a darrera d'un a única veu es posaven en les fronteres de la vila d'Artà com a subjecte històric pensam que s'han d'explicar a partir de l'experiència col·lectiva de la subalternitat de lloc. Amb els arguments, sempre revisats pel rector i el batle, es feia una proposta de discurs textual representatiu del sentir del conjunt de la vila, proposta que si tenia èxit havia de ser tinguda en compte pels representants de la localitat a l'exterior a l'hora de formular demandes i reivindicacions a favor dels interessos de la vila. Aquests representants mediadors podien ser clergues, membres de les elits terratinents, o professionals liberals amb contactes a la ciutat, però pensam que a partir dels anys cinquanta del segle XX varen exercir aquest paper de mediador i defensor dels interessos locals els batles de la vila, o almanco això era la tasca que els glosadors que componien els arguments els encomanaven. Per això els glosadors dirigien les seves peticions al batle en els arguments.

Així mateix, els governants locals, igual que qualsevol altre intermediari, sempre foren sospitosos d'abandonar la defensa dels interessos de la vila, per la qual cosa es feia necessari que aquells que no ho eren, que no tenen el privilegi polític d'ocupar un càrrec a l'Ajuntament exercissin un control sobre la seva activitat. D'aquesta manera en la tradició dels arguments el glosador assumia la funció de

dirigir-se a la classe política en nom del conjunt de la població. En els arguments posteriors als anys cinquanta es va abandonar el tall que marcava de la vella societat estamental entre poble i els estaments privilegiats del clergat i les elits econòmiques i culturals com a mediadors amb l'exterior. En aquest moment s'en va generar un nou tall entre poble i govern com a entitat a la qual li requeia l'obligació de representar i defensar la localitat a l'exterior. Tot i que el tall era nou pensam que és ben clar que els procediments i les maneres de fer eren les mateixes, és a dir, cercar un representant que actuàs com a mediador amb els poders de la ciutat per atenuar la subalternitat locativa patida pel conjunt de la vila al mateix temps que exercir un control efectiu sobre aquest representant per assegurar la seva fidelitat respecte els interessos locals.

Respecte a això, Jon P. Mitchell ha reparat per al cas de l'illa de Malta als anys noranta del segle XX que la distinció en termes estamentals i no polítics entre poble i govern que es reproduïx per mitjans informals s'explica per la contínua imposició d'autoritats locals des d'instàncies administratives allunyades de l'illa, sobretot de caire colonial (2002: 118). En aquest cas, l'escàs control que històricament la població va poder exercir sobre les autoritats ha generat una desconfiança cap al govern que s'ha reproduït fins i tot després de la independència política. Precisament aquesta desconfiança que ha separat població i govern ha provocat l'aparició gradual de mecanismes informals de control del govern a partir de rituals com per exemple les festes locals. Per al cas d'Artà, sabem per exemple que les autoritats locals eren designades a principis del segle XX per Don Pedro Morell, és a dir, eren designades des de dins de la localitat. Però la influència que des de l'exterior podien exercir partits polítics o els aparells institucionals dels règims dictatorials com el franquisme, segurament va provocar la desconfiança cap als patrons polítics o les mateixes

autoritats locals sempre sospitoses d'afavorir més a les institucions supralocals a les quals devien la seva posició de privilegi com a mediadors, que de defensar els interessos de la localitat. Per això en els arguments es reproduïx el tall de desconfiança i a l'hora d'exigència entre el poble d'Artà i el seu govern al qual se li adjudica el deure de representar-lo i defensar els seus interessos a l'exterior.

8. 3. Dels pecats del jovent a la nostàlgia del passat rural.

(Canvis i continuïtats en el discurs dels arguments al llarg del segle XX. Part II)

Si fins ara hem vist com la vessant del discurs de l'economia moral de subsistència que regula la reciprocitat social i el comportament entre pobres i rics, governants i governats, ha esdevingut la norma en el text dels arguments com a mercat lingüístic s'ha reproduït al llarg del segle XX adaptant-se al canvi històric experimentat en aquest període, en el present aparat abordam com un altre dels principals trets d'aquesta formació discursiva que ja se pot reparar en el text de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real se segueix reproduint al dels arguments al llarg del segle XX. Es tracta de la representació dels cicles malthusians de bonança econòmica i crisis de subsistència que es fa a partir de la narrativa degenerativa que es basa en la idea del pecat original. Es tracta d'una representació escèptica i pessimista del creixement econòmic com un episodi de bonança irremediament seguit d'un de malures en els cicles perpetus d'alternança entre èpoques d'abundància i altres de carestia.

Les cançons del jovent durant la primera meitat del segle XX.

Hem vist com en el text d'en Tià de Sa Real les causes de les crisis de subsistència eren representades en el comportament despreocupat i malbaratador

en èpoques de prosperitat i bonança per part de la població en general encara que especialment per part del jovent, i d'entre el jovent, sobretot per part de les al·lotes joves. D'aquesta manera se sostenia el fil argumentatiu segons el qual es creia que l'excés de bonança i la relaxació de costums que això provocava era la principal causa explicativa de les crisis de subsistència. En aquest sentit, Raymond Williams va reparar en les seves anàlisis de la literatura de temàtica rural anglesa del segle XIX que aquestes obres literàries es feia ressò tant del l'estereotip popular contra el comerciant especulador com del pobre ociós i ostentós que destinava massa doblers a comprar bons vestits (1973 [2001]: 73-74). Aquest autor va interpretar aquestes actituds davant els hàbits malbaratadors dels més pobres com la defensa d'un ordre social ideal que es trobava qüestionat o en crisi en el marc de la qual a la generositat paternalista de les elits econòmiques es corresponia l'actitud austera i treballadora de les classes baixes que veien assegurada la seva supervivència amb la protecció patronal. Tot plegat sembla una defensa de la representació de l'ordre social i la reciprocitat entre les diferents classes pròpia del discurs de l'economia moral de subsistència.

En el text dels arguments del segle XX podem reparar igualment la representació d'aquesta representació estereotipada del jovent en la qual es recriminava a aquest col·lectiu els seus hàbits despreocupats i consumistes que posaven en perill l'ordenament social tradicional i anunciaven nous temps de carestia. En les pleguetes dels arguments del segle XX ja hem vist com ha estat habitual la inclusió d'un apèndix al final del text en el qual es dedicaven vàries cançons a crítica d'aquesta casta de comportament entre els fadrins i sobretot entre les fadrines de la vila d'Artà, com si es tractàs d'un ritual de prevenció de nous mals anys d'escassetat i carestia. La plegueta més antiga en la qual trobam un apèndix sobre el jovent va ser la de l'argument de 1922 compostat per Antoni Sureda 'Xoriguer'. En aquesta

composició el glosador començava aquest apartat amb una cançó que posava en boca dels cantadors en la qual feia explícit que la inclusió de les cançons de les fadrines a la plegueta va ser per petició externa:²⁸⁰

*Hem dit an es director
i que posàs ses fadrines
han tornat de pell molt fines
perquè no passen calor
a dins es poble Senyor
avui ja van ben vestides.*

D'aquesta cançó deduïm que el tòpic dels retrets del glosador al comportament de les fadrines ja es relacionava amb l'argument des de temps abans. L'any 1923 va ser la primera vegada que s'inclogueren les cançons en la plegueta, encara que segurament no fou la primera vegada que es cantaven. De fet, al text de l'argument de Joan Ferrer 'Vermei' de l'any 1912 ja trobam varies cançons en les quals es poden identificar els mateixos tòpics, encara que no es disposaren a la plegueta separades de la resta del text com a apèndix suplementari.²⁸¹ Per altra banda, al *Cançoner popular de Mallorca* arreplegat per Rafel Ginard trobam qualque cançó en la qual es reproduïxen els mateixos tòpics:²⁸²

*Aquest temps a poc a poc
mos farà estufar ses ales,
jornaleres estufades
ses mantes que us heu comprades
ja les podeu llevar es floc.*

Cançons com aquesta, que Ginard va arreplegar a Artà, possiblement foren apropiades pel conjunt de la població a partir del cant públic de qualque argument el dia de Sant Antoni

Sigui com sigui, allò que és segur és que cap a mitjans dels anys vint, les cançons de les fadrines com a apèndix del

text estricte de l'argument, ja eren tota una institució. D'aquí que Rafel Ginard en la seva crònica de les festes de Sant Antoni presentàs aquest apartat com una part imprescindible de la tradició de l'argument: *Com a apèndix a la glosada hi sol haver-les cançons de les fadrines, i aquí surt si van engomades per enganar els bergantells, etc.*²⁸³ No hi ha dubte que l'estufera i l'engany eren dos tòpics recurrents a l'hora de retreure a les fadrines, i també als fadrins, els comportaments considerats incorrectes. Els propòsits de voler aparentar amb la imatge exterior una bellesa o una riquesa que no es corresponia finalment amb la realitat era l'actitud del jovent de la vila que els glosadors de bona part del segle XX més varen criticar. Si en el cas de les fadrines es retreu sobretot que cuidassin el seu aspecte i es posassin maquillatge com a forma d'engany per trobar parella, dels fadrins es retreia abans que res la intenció d'aparentar ser d'una condició social més acomodada d'aquella que realment s'era a partir de la vestimenta i d'accessoris com els rellotges o corbates. Pel que fa als fadrins, als anys vint del segle XX s'observa en aquestes cançons una fixació en el rellotge de mà com a objecte d'exhibició de la condició social moltes vegades simulada del seu propietari.²⁸⁴

*Noltros mos n'anam pes poble
i predicant ses cançons
n'hi ha qui són petitons
i ja volen dur rellotge
amb una cadena bona
fermada an es butxecons.*

Per altra banda, a les al·lotes fadrines també se'ls retreia per aquesta època que volguessin aparentar un status social superior al real, en aquest cas sempre amb la intenció de trobar una parella de més poder adquisitiu que el seu propi. Les arracades o els anells

²⁸⁰ Sureda, 1922-23: 95. També a Sureda, 1923-24: 78

²⁸¹ Ferrer, 1912-13: 71-74.

²⁸² GINARD, R. 1966-1971. *Cançoner popular de Mallorca*. 4 Vols.. Mallorca: Moll, Vol. II, p. 149, cançó 1.

²⁸³ Llevant, 29 de febrer de 1928.

²⁸⁴ Sureda, 1922-23: 106

esdevenien en aquest cas l'objecte d'exhibició.²⁸⁵

*En veuen moltes vegades
com qui res les faci por
i duen ets anells d'or
botons i bones 'racades
ses clenxes ben pentinades
per trobar es partit més bo.*

Així i tot, en molts casos no només es criticava els esforços del jovent per aparentar ser més ric, sinó que simplement qualsevol acte de consum que no fos absolutament de primera necessitat es considerava superflu i es criticava. Fins i tot, el fet de comprar una bicicleta era objecte dels retrets dels glosadors.²⁸⁶

*Ell no planyen sa pesseta
amb sa moda des vestir
n'hi ha molts de per aquí
també tenen bicicleta
se'n van a fer una volteta
per poble o pes camí*

Tanmateix, és el fet de gastar els doblers en cares vestimentes de moda, o en maquillatge per part de les fadrines, allò que es critica amb més severitat als arguments anteriors a la guerra civil de 1936.²⁸⁷

*Ell no planyen ses pestes
amb sa moda que és entrada
molts de polvos per sa cara
se posen ses jovenetes
llavors calçons amb randetes
es cabells a la romana*

Basta llegir aquesta casta de cançons tan característiques en als arguments per veure que almanco amb anterioritat als anys cinquanta del segle XX, el seu principal objectiu era fer una acurada descripció a l'hora crítica i irònica de les modes passatgeres que condicionaven la vestimenta i l'aspecte general del jovent.

²⁸⁵ Sureda, 1922-23: 100

²⁸⁶ Sureda, 1928-29: 66. Altres de semblants Sureda, 1935-36: 63

²⁸⁷ Sureda, 1928-29: 59

La descripció era irònica perquè les novetats estètiques semblaven ridícules a ulls de la gent que estava acostumada a altres patrons estètics. Per altra banda es tracta d'un repàs crític a les novetats de l'aspecte exterior del jovent, pel fet que es pensava que seguir les modes tenia uns costos econòmics massa elevats per a l'economia familiar de les seves cases. El llistat de peces de vestit i accessoris que era parodiat a les cançons dels arguments sobre el jovent en el cas de les fadrines és llarg. Apart de les arracades i anells de qualitat en aparença,²⁸⁸ a principis dels anys vint es criticava que les joves duguessin un vel transparent davant la vista,²⁸⁹ la falda acursada fins als genolls,²⁹⁰ les faldes arrugades que es varen posar de moda més tard,²⁹¹ les faldes acampanades que s'acabaren imposant als anys trenta,²⁹² els vestits de drap blanc que en aquella època es duïen a l'estiu,²⁹³ o els vestits retxats que es posaren de moda als anys quaranta.²⁹⁴ També es criticava que les fadrines duguessin sabates de tacó,²⁹⁵ pells de diferents animals cobrint el coll,²⁹⁶ calces de seda,²⁹⁷ calcetins enlloc de calces,²⁹⁸ sabates de xarol,²⁹⁹ sandàlies a l'estiu,³⁰⁰ rellotges de polsera,³⁰¹ guants,³⁰² agulles

²⁸⁸ Sureda, 1922-23: 100; Sureda, 1924-25: Cançons de ses fadrines, 5; Sureda, 1925-26: 73; Sureda, 1928-29: 58; Sureda, 1934-35: 76

²⁸⁹ Sureda, 1922-23: 98

²⁹⁰ Sureda, 1922-23: 99; López, 1930-1931: 49-50; Ferrer, 1946.47: 29; Massanet, 1949-50: 61

²⁹¹ Sureda, 1923-24: 81

²⁹² Sureda, 1931-32: 70

²⁹³ Sureda, 1935-36: 65-66

²⁹⁴ Terrassa, 1948-49: 87

²⁹⁵ Sureda, 1922-23: 104; Sureda, 1924-25: Cançons de ses fadrines, 6; López, 1927-28: 64;

²⁹⁶ López, 1930-1931: 49; Sureda, 1935-36: 65

²⁹⁷ López, 1930-1931: 51; Ginard, 1948-49: 90

²⁹⁸ Sureda, 1934-35: 77; Femenies, 1947-48: 97

²⁹⁹ López, 1930-1931: 51

³⁰⁰ Massanet, 1947-48: 80

³⁰¹ Sureda, 1931-32: 73

³⁰² Sureda, 1934-35: 78

de ganxo pels cabells,³⁰³ faixes per aparentar ser més primes,³⁰⁴ corbates tot i ser dones,³⁰⁵ corretja de cordeta entorcillada³⁰⁶ i tota casta de bosses i cinturons de pell.³⁰⁷ En molts casos es criticava les peces de vestit de les fadrines per ser massa escotades o massa atrevides. És el cas de les transparències³⁰⁸ i les camises sense màniga³⁰⁹ a les quals es feia referència als arguments dels anys quaranta. Apart de la roba de vestir també es posava èmfasi en aquestes cançons a criticar certes activitats d'embelliment relacionades amb la cosmètica o el món de la perruqueria. Es criticava sobretot la importància que segons els glosadors les fadrines d'Artà donaven al maquillatge, com una forma d'engany respecte els fadrins i de malgastar el doblers dels pares.³¹⁰ Aquestes crítiques, per paga, es feien extensibles als perfums,³¹¹ i al costum de depilar-se les cames,³¹² depilar-se les celles,³¹³ fer-se la permanent,³¹⁴ tenyir-se el cabell,³¹⁵ pintar-se les ungles,³¹⁶ i ja cap als anys seixanta es denunciava que les fadrines de la vila prenguessin *medicines per aprimar-se*.³¹⁷

³⁰³ Sureda, 1935-36: 62

³⁰⁴ Terrassa, 1948-49: 96

³⁰⁵ Terrassa, 1948-49: 96

³⁰⁶ Sureda, 1935-36: 64

³⁰⁷ Ginard, 1948-49: 90; Ginard, 1949-50: 89

³⁰⁸ Massanet, 1948-49: 86

³⁰⁹ Femenies, 1951-52: 100; Massanet, 1955-56: 72

³¹⁰ Sureda, 1923-24: 81; Sureda, 1925-26: 73; López, 1927-28: 60-61; Sureda, 1928-29: 57; Sureda, 1935-36: 62; Femenies, 1947-48: 90; Massanet, 1947-48: 75; Terrassa, 1948-49: 88; Massanet, 1948-49: 89; Ginard, 1948-49: 91; Massanet, 1949-50: 56; Massanet, 1950-51: 58; Massanet, 1951-52: 67

³¹¹ Sureda, 1925-26: 74; López, 1927-28: 63

³¹² Femenies, 1946-47: 81; Massanet, 1949-50: 60

³¹³ Sureda, 1931-32: 72; Sureda, 1934-35: 73

³¹⁴ Femenies, 1946-47: 80; Terrassa, 1948-49: 91

³¹⁵ Femenies, 1946-47: 81; Terrassa, 1948-49: 91

³¹⁶ Massanet, 1947-48: 79; Terrassa, 1948-49: 89; Massanet, 1955-56: 72

³¹⁷ Femenies, 1966-67: An es jovent, 1

Pel que fa als joves fadrins, la llista és igualment llarga. Apart dels rellotges cars, ja fossin de butxaca³¹⁸ o de polsera,³¹⁹ en les cançons dels arguments dedicades a fer un repàs a la seva indumentària es cometaven irònicament les corbates i corbatins,³²⁰ *trajes* de vellut,³²¹ les collades,³²² els calcetins de seda,³²³ els abrics primer,³²⁴ i les gabardines més tard,³²⁵ capells aplanats,³²⁶ els mocadors³²⁷ i tovalloles³²⁸ que cap als anys quaranta els joves es posaven pel coll, les ulleres de sol que es posaren de moda un poc més tard,³²⁹ o el costum de dur calçons curts,³³⁰ retranques,³³¹ jaquetes³³² o camises de daus.³³³ En els arguments també es comentaven els pentinats masculins de cada època: els cabells per enrera primer,³³⁴ i més tard des del pentinat tipus terradet,³³⁵ fins a la clenxa massa llarga segons el parer dels glosadors.³³⁶ Per altra banda, el costum d'anar sense capell que començà cap als anys quaranta també va

³¹⁸ Sureda, 1922-23: 106; Massanet, 1951-52: 71

³¹⁹ Femenies, 1946-47: 84

³²⁰ Sureda, 1922-23: 105; Massanet, 1951-52: 68

³²¹ Sureda, 1923-24: 87

³²² Sureda, 1924-25: Cançons de ses fadrines, 10

³²³ Sureda, 1928-29: 64

³²⁴ Sureda, 1934-35: 80; Massanet, 1948-49: 97; Massanet, 1951-52: 28-30; Femenies, 1953-54: 83

³²⁵ Femenies, 1946-47: 83; Massanet, 1947-48: 782; Ginard, 1949-50: 81

³²⁶ López, 1927-28: 67

³²⁷ Femenies, 1946-47: 84; Massanet, 1947-48: 81

³²⁸ Terrassa, 1948-49: 98; Ginard, 1948-49: 84

³²⁹ Massanet, 1947-48: 88; Ginard, 1949-50: 82; Massanet, 1950-51: 53

³³⁰ Terrassa, 1948-49: 100; Massanet, 1948-49: 95

³³¹ Ginard, 1948-49: 84

³³² Ginard, 1949-50: 83

³³³ Massanet, 1951-52: 70

³³⁴ Sureda, 1923-24: 85

³³⁵ Sureda, 1934-35: 79

³³⁶ Massanet, 1947-48: 86; Terrassa, 1948-49: 99

ser bastant comentat.³³⁷ Així mateix, l'aspecte de la imatge dels fadrins que al llarg de la primera meitat del segle XX va ser més comentat dels arguments eren els mostatxos que acostumaven a deixar-se els fadrins i que de cap manera podien acceptar els glosadors.³³⁸

Així, podem veure clar com les descripcions ridiculitzats de l'aspecte i la indumentària que adoptava el jovent a partir de modes i usos vinguts de fora era bastant acurada, tant pel que fa als fadrins com a les fadrines.

Mantenir les fronteres de gènere i de classe.

Un dels canvis en l'aspecte de les al·lotes joves que cap a finals dels anys vint i principis dels trenta més escàndol va crear entre la població va ser el fet de tallar-se el cabell més o manco curt³³⁹ i el costum de dur calçons.³⁴⁰ Les raons de l'escàndol es trobaven en el fet que les falces i els cabells llargs eren senyes identificadores de gènere que es perdien amb aquestes modes. A l'argument d'Antoni Sureda 'Xoriguer' de 1928 el fenomen és descriu amb preocupació:³⁴¹

*Se'n passegen pes carrer
de fadrines una guarda
amb sa cova ben tallada
que vénen de ca's barber
lo que les falta diré
que també es 'faiten sa cara.*

*Se miren amb gran mirall
bona part ses bergantelles
hasta calçons duen elles
noltros no ho 'viem vist mai
prompte no se coneixeran*

³³⁷ Sureda, 1934-35: 79

³³⁸ Femenies, 1946-47: 85; Femenies, 1947-48: 101; Massanet, 1947-48: 81; Terrassa, 1948-49: 101; Massanet, 1948-49: 94; Ginard, 1948-49: 84; Massanet, 1949-50: 56; Massanet, 1950-51: 62; Femenies, 1951-52: 108; Massanet, 1951-52: 69

³³⁹ López, 1927-28: 63; Sureda, 1931-32: 75

³⁴⁰ López, 1927-28: 63; Sureda, 1931-32: 75

³⁴¹ Sureda, 1928-29: 60-61;

si són mascles o famelles

La raó per la qual agraden tan poc els nous cànons estètics adoptats per algunes fadrines era òbviament perquè la forma de vestir diferenciada entre homes i dones com acte de comunicació representava els diferents rols dels dos gèneres tant dins la família com fora. D'aquesta manera, amb aquests canvis d'indumentària es percebia que l'ordre tradicional de gènere i la cohesió d'Artà com a conjunt social estava en perill.

A les cançons sobre el jovent dels arguments de la primera meitat del segle XX no només s'expressava el malestar per la difuminació de les fronteres de gènere en l'aspecte de les fadrines, sinó també s'expressava –sens dubte amb més insistència— aquest mateix malestar respecta a la homogeneïtzació de classe en les maneres de vestir tant dels fadrins com de les fadrines. Per exemple, era bastant corrent que a les cançons sobre el jovent es comentàs negativament que els fadrins de condició humil que duïen rellotges cars i calçat bo aparentassin ser senyors:³⁴²

*Ben vestit i ben calçat
rellotge an es butxacó
i no planyen es velló
per anar ben pentinats
un bon traje s'han posat
que pareixen un senyor*

Observam com en aquesta cançó de l'any 1924, també es retreia als fadrins els sacrificis econòmics que comportava el fet de voler aparentar una condició social que no era la pròpia.

Les reticències cap a l'aspecte dels fadrins per aquesta època no només afectaven a rellotges i calçat sinó també a la vestimenta:³⁴³

En vénen i no és dubtós

³⁴² Sureda, 1923-24: 86. Altres cançons semblants a Sureda, 1924-25: Cançons de ses fadrines, 11; Femenies, 1946-47: 85; Femenies, 1947-48: 100

³⁴³ Sureda, 1928-29: 65

*vestits a lo millorell,
i no fan distinció
es provem amb sos senyors,
n'hi ha algun de conrador,
no pareix treballador*

Tornam a comprovar en el cas concret d'aquesta cançó com allò que molestava al glosador era la pretensió dels fadrins joves de competir amb els senyors amb elegància per la qual cosa es perdia la diferenciació de classe en l'aspecte exterior de les persones.

Si la homogeneïtzació de classe en la vestimenta era criticada en els arguments en el cas dels joves fadrins, igualment era denunciada pel que fa a les fadrines, com es pot comprovar a la següent cançó de l'any 1925:³⁴⁴

*Es vestit molt coriós
això és lo que les agrada
se lloguen a qualque casa
i no planyen es vellons
i es fradí n'està dubtós
si és senyora o criada*

En aquesta cançó una altra vegada es tornaven a combinar les crítiques a la falta de diferenciació entre senyores i criades en l'aparença exterior, amb l'esforç econòmic que suposava per a les joves més pobres els intents d'esborrar la diferència. Per altra banda, en altres cançons es relacionaven les pretensions d'ascens social dels més pobres amb els temps de prosperitat i abundància:³⁴⁵

*Es pobres amb sos senyors
avui no les coneixem,
s'enveja és qui reina ferm,
en un temps tan abundós
tot se corre per un cos
no sé a on arribarem*

En la cançó podem entreveure una queixa pel fet que es creia que els bon temps econòmics conduïen a la rivalitat individualista i a l'enveja, la qual cosa afectava a la cohesió social de la vila. Un

dels objectes en els quals es concentrava el malestar sobre l'actitud pretensiosa que segons els glosadors adoptaven els fadrins de la vila a partir dels anys quaranta van ser els mostatxos que es deixaven créixer.³⁴⁶

*Un avis les donaré
vos heu de tomar es bigots
que això es cosa de pilots,
de patró o mariner
però per un jornalier
feis hasta ets al·lotots*

Observam com la queixa que s'expressava a l'argument era que els mostatxos no podien ser considerats un ornament estètic propi de gent de condició humil com per exemple els jornaliers. Tant les gavardines com els abrics també es consideraven peces de roba que no es corresponien a l'aspecte que els pertocava als més pobres.³⁴⁷

*Veim que avui se gavardines
han retirat ets abrics
ja no hi ha pobres ni rics
tot és u si ho etsamines
emperò aquestes pamplines
duen disgusts molts de pics.*

En aquesta cançó el glosador vaticinava que la difuminació de les diferències en el comportament i l'aspecte de pobres i rics havia de ser per força perjudicial per la conjunt de la societat. Un dels aspectes negatius d'aquest fenomen d'homogeneïtzació de classe que sistemàticament assenyalaven els arguments de la primera meitat del segle XX era el fet que les persones de condició social més humil volguessin dur un ritme de vida i un gasto igual que el dels més rics, tot i que les seves possibilitats no els ho permetien. En la següent cançó de 1948 es pot veure això clarament.³⁴⁸

Ses joves amb estuferà

³⁴⁴ Sureda, 1924-25: Cançons de ses fadrines, 2.

³⁴⁵ Ferrer, 1946-47:40

³⁴⁶ Massanet, 1948-49: 94

³⁴⁷ Ginard, 1948-49: 86

³⁴⁸ Femenies, 1947-48: 91.

*se gasten tots es doblers.
Avui s'estufa molt més
que sa senyora, s'obrero
i sempre deixen enrrera
comptes a cas botiguers.*

Observam com en aquesta cançó es posava èmfasi en els deutes als quals es veien abocades forçosament les fadrines "obreres" que volien aparentar ser "senyores". En altres casos, els glosadors retreien a les fadrines que tots dels doblers que es gastaven en cosmètics no els guanyaven elles, per la qual cosa l'economia de les seves famílies es ressentia de la seva necessitat de presumir.³⁴⁹

*Moltes diven ses femelles
cap porqueria me pos
lo que gasten pes seu cos
crec que no ho guanyen elles
duen essència en botelles
i es polvos compren engròs.*

Igual que passava amb les fadrines, en altres cançons es retreia als joves fadrins la mala administració dels seus recursos econòmics que comportava el fet de voler dur rellotges bons i vestimenta cara.³⁵⁰

*Bon rellotge de pulsera
i traje de lo millor
emperò es butxacó
va de qualsevol manera
i duen més estufera
que un endiot de llavor.*

En altres cançons el glosador feia aparèixer la figura dels pares i mares dels fadrins i fadrines, posant èmfasi en l'esforç econòmic als quals obligaven els capricis d'ascens social dels seus fills i filles.³⁵¹

³⁴⁹ Sureda, 1934-35: 74 (igual a cançó 78); Terrassa, 1948-49: 96

³⁵⁰ Massanet, 1947-48: 87; també a Massanet, 1949-50: 66; Massanet, 1956-57: 81

³⁵¹ Sureda, 1931-32: 74. Altres semblants: Femenies, 1946-47: 77-78; Massanet, 1947-48: 73; Terrassa, 1948-49: 89; Massanet, 1948-49: 88; Ginard, 1948-49: 90; Femeneis, 1953-54: 79

*Moltes diven a sa mare
i a son pare si ve bé
un vestit me compraré
de seda fina i ben cara
emperò sols no repara
si deu a cas botiguer.*

Amb la fixació dels glosadors anteriors a mitjan segle XX en exigir que les fronteres de diferenciació de gènere i sobretot de classe es facin efectives en l'aspecte exterior dels veïnats i veïnades de la vila, allò que es feia en els arguments era sancionar el tradicional ordre simbòlic a partir del qual es cohesionava la societat artanenca. Amb aquesta casta de cançons pròpia dels arguments els glosadors remarcaven les fronteres de diferenciació entre homes i dones, rics i pobres, castigant amb el ridícul i la riallada col·lectiva a mode de xarivari carnavalesc les actituds dels joves fadrins i fadrines que no s'avenien amb els esquemes de representació i classificació de classe i gènere que sostenien l'ordre de la societat artanenca. D'aquesta manera podem pensar que el jovent era estereotipat en el discurs textual dels arguments i esdevenia un col·lectiu metafòric a dins del qual s'agrupaven totes aquelles persones el comportament de les quals es considerava reprovable pel fet que no respectaven les fronteres de gènere i classe. Ja hem esmentat com les representacions estereotipades de l'alteritat, en aquest cas des d'una perspectiva d'edat o generacional, han estat considerades com un mecanisme de reproducció dels ordres simbòlics en moments de crisi en els quals el sistema es veu amenaçat (Hall, 1997b: 258-259). Així podem entendre que les pràctiques de consum que a poc a poc s'estenien a Artà a mesura que avançava el segle XX i que anaven més enllà de la representació de la supervivència reconeguda a la vila eren castigades pels glosadors en els arguments amb els quals es volia disciplinar el comportament del conjunt de la població de la vila en defensa de l'ordre simbòlic i les formes de cohesió

social basades en les representacions premodernes de la família i els diferents estaments que componien la societat artanenca.

El valor de l'estalvi i el comportament de les fadrines.

Les ànsies de consum de productes superflus que no eren considerats de primera necessitat lliguen la representació que es feia dels fadrins i les fadrines de la vila en aquest apartat de l'argument amb el discurs propi de l'economia moral i l'ètica de la supervivència que hem reparat a l'apartat dels arguments que es dedicava a comentar els preus dels queviures. Això es pot comprovar en cançons en les quals els glosadors s'escandalitzaven del fet que es prioritzassin les despeses en vestir i calçar respecte a les despeses en menjar:³⁵²

*Tot se fon per estuferera
entre vestir i calçar
i sa taula per menjar
ningú vol quedar a darrera
i tal volta sa botiguera
ja no té per apuntar*

En aquesta cançó comprovam com la queixa que es va fer en aquest argument era que amb les ànsies de vestir i calçar millor del que les possibilitats econòmiques els permetien, moltes famílies es veien forçades a endeutar-se per comprar el menjar.

Per altra banda, a l'argument de 1949 Antoni Massanet 'Berrió' es planyia que l'espiral de la competitivitat consumista a la qual semblava que havia entrat la societat artanenca, tenia conseqüències negatives per les famílies més pobres ja que tenien més dificultats en seguir la cursa d'aparences.³⁵³

*Perquè un lujo s'és entrat
que cap pobre el pot 'gontar
així es que ha de penjar
de precís a qualque cap
es vestit que du posat*

si ve bé l'ha de pagar.

El glosador es queixava que la dèria consumista hagués entrat en una època de crisi i escassetat com era la conjuntura de la postguerra. La democratització del consum massiu de productes mercantilitzats obligava a un esforç econòmic impossible a les cases més pobres, per la qual cosa les seves dificultats econòmiques s'evidenciaven exteriorment i la seva figura es veia menyspreada en el conjunt de la societat. Un poc més endavant en el mateix argument, en Toni 'Berrió' es lamentava de les dificultats de les cases més pobres de compaginar les despeses en menjar i productes de primera necessitat i les que s'havien d'orientar a satisfer les quotes de consum superflu gairebé obligatori imposat per la seva teòrica democratització.³⁵⁴

*Llavors se queixa sa mare
i diu que no pot anar,
que no pot ésser menjar
que sa vida està molt cara
i sempre fa més mala cara
que sa madona des ca.*

En aquesta cançó s'entreveu el conflicte generacional entre uns fills que exigien als pares unes quotes de consum en teoria assequibles, però que els pares no podien oferir als fills. En altres cançons és lamenten que les noves necessitats imposades pel creixent consumisme dificultaven que els veïnats i veïnades més pobres de la vila poguessin fer una casa, casar-se i en definitiva independitzar-se de la llar familiar.³⁵⁵

*Un pobre no pot ésser
avui es prendre estament
que per seguir sa corrent
forçat ha d'endeutar-sé
no és capaç gonyar a voler
per fer-sé un parament*

Un homo sèrio i faner

³⁵² Ginard, 1948-49: 93

³⁵³ Massanet, 1949-50: 54

³⁵⁴ Massanet, 1949-50: 57

³⁵⁵ Femenies, 1952-53: 81-82

*avui no se pot casar
perquè amb sa moda que hi ha
tot quan guanya s'ha mester
i d'amagat si ve bé
sa dona deutes li fa.*

En aquestes cançons de l'argument de 1952, que no es troben a l'apèndix sobre el jovent, es tornava a posar èmfasi que amb la introducció de pràctiques massives de consum de productes prescindibles per a la supervivència, els més perjudicats acabaven essent els veïnats i veïnades més pobres de la vila, ja que no podien seguir el ritme, i per tant es veien delatats i menyspreats. Tot plegat es traduïa en les dificultats, ja no per sobreviure, però sí per dur endavant el seu projecte vital.

En el darrers versos de la darrera cançó exposada podem observar com s'acusava d'una manera bastant misògina a moltes dones d'endeutar la llar familiar. Aquesta fixació amb l'esposa amb relació a la denuncia dels impulsos consumistes malbaratadors era per mor que en els rols tradicionals de gènere es responsabilitzava la dona de l'administració de l'economia familiar, per la qual cosa el glosador es queixava sobretot de les dones que contagiades de les ànsies consumistes no administraven bé els recursos de la llar. És precisament per això que les dones rebien més les crítiques dels glosadors en els arguments que no el homes, ja que se suposava que en elles requeia de manera especial el deure de ser estalviadores i passar per davant les seguretats de supervivència que els capricis de consum de productes superflus. A partir d'això en els arguments sovint es representava la figura de l'home que du el jornal a la casa com a víctima de l'actitud malbaratadora de la seva esposa o les seves filles:³⁵⁶

*Domés per fer fantasia
malgasten tots és doblers
s'homo ha de dur un bon feix
entre sa dona i sa fia,
crec que més li convendria
caure en mans de llucifers.*

³⁵⁶ Massanet, 1951-52: 65.

Apart de les possibles deficiències en l'administració de l'economia familiar, els homes que composaven l'argument també retreien a les seves consemblants femenines que deixassin abandonades el seu deures en les feines domèstiques i només pensassin a tenir esment del el seu aspecte físic:³⁵⁷

*S'arregla molt bé es clotell
sempre se pinta amb sa mà
i molts de pics bruta està
s'escurada an es ribell
vés alerta bergantell
si et poses a festejar.*

Si en aquesta cançó observam com es denuncia el mal costum de moltes nines fadrines de descuidar les feines de la casa; en aquesta altra s'observa la mateixa crítica en el cas de les dones casades:³⁵⁸

*Quantes n'hi ha que són nines
i ja volen festejar
moltes casades hi ha
que són pitjor que fadrines
pensen més en ses pamplines
que amb ca seva arreglar*

El rebuig en els arguments a l'adopció per part de les dones de la vila d'una representació de la feminitat i una identitat femenina basada en la bellesa i l'aparença exterior, es confirma en alguns glosats dels anys seixanta en els quals es comentava amb menyspreu la celebració de concursos de bellesa a la vila:³⁵⁹

*No pensava a ressenyar
una altra que n'hi va haver;
un vespre no sé per què,
nombrassen sa miss Artà
més que no vull 'nomenar
s'elegida qui va ser.*

³⁵⁷ Terrassa, 1948-49: 93

³⁵⁸ Massanet, 1951-52: 28-62 També

Massanet, 1955-56: 78-79

³⁵⁹ Femeneis, 1962-63: 41. També Femenieis 1971-72: 68

Observam en els darrers versos la negativa del glosador a anomenar la guanyadora del concurs com a desaprovació davant aquest tipus d'esdeveniments.

Amb l'exemple d'aquestes cançons podem pensar que amb la tradició de l'argument es reproduïa l'esquema de diferenciació de gènere alteritzant respecte a la dona en la qual se li assignava l'àmbit domèstic com el seu espai natural d'actuació. Encara que no hi ha dubte que això és així, voldríem matisar que les denúncies dels glosadors en els arguments no eren respecte a la presència de la dona en l'àmbit públic, ja fos com a treballadora o no. Sembla que els glosadors amb l'entrada d'hàbits de consum considerats malbaratadors no veien perillar la segregació de gènere en l'espai, ni la dependència de la dona respecte l'home, sinó que més aviat es preocupaven per l'adopció per part de les dones de condició humil d'hàbits considerats propis de les dones riques, com per exemple tenir esment de l'embelliment del seu cos i deixant de banda les tasques de manteniment i administració econòmica de llar familiar. Els dos models de dona que es comparaven en els arguments no eren el de la dona condemnada a l'àmbit de la domesticitat contraposada a la dona "moderna" que surtia a treballar a fora i ja no depenia del seu marit d'una manera tan acusada (Nash, 1995: 195-198). Els dos models de feminitat que es contraposaven als arguments de la primera meitat del segle XX eren uns altres. Per una part als arguments es criticava que les dones pobres adoptassin l'estereotip de la senyora rica que no treballava perquè tenia criades i la bellesa física de la qual era objecte d'exhibició de la riquesa del seu marit o del seu pare a través de vestits i joies. Per altra banda, el model de dona que es reivindicava en els arguments era el de la dona que, limitada a l'àmbit domèstic, tenia una funció crucial en el bon funcionament de l'economia familiar no a través de la producció, sinó a través de polítiques encertades de consum i de l'estalvi que representava la feina domèstica. És per això que els glosadors

s'escandalitzaven davant la possibilitat que les dones de famílies pobres és permetessin els luxes que es permetien les dones de famílies bones, ja que això es considerava desastrós per a l'economia familiar.

Per altra banda, també voldríem posar en dubte l'exclusió de la dona en tasques de producció i generació de riquesa com estratègia de control i dependència per part dels consemblants masculins. En el marc d'una explotació pagesa familiar sabem que històricament el treball s'ha dividit o assignat en el marc de l'estructura familiar a partir de rígides fronteres de diferenciació de sexe i edat (Shanin, 1976: 18). Així mateix, la divisió entre àmbit domèstic i privat de reproducció i l'àmbit públic de producció no existia en el marc d'una casa de possessió com a unitat econòmica, per la qual cosa no hi ha dubtes que les esposes i filles dels amos de possessió participaven en els àmbits de producció que tenien assignats. Per altra banda, en el cas de les famílies humils de la vila, les cases en les quals l'espòs era menestral, missatge o jornalero, la orientació de l'economia més cap a l'estalvi en el consum que no al benefici en la producció, abocava responsabilitats a la figura de l'esposa i atenuava la seva dependència respecte al seu marit, sobretot si es compara amb el cas de les famílies més acomodades que no necessitaven estalviar. Per paga, entre les tasques domèstiques assignades a les dones a l'espai del corral que la cases tenien al seu interior hi podem trobar tasques de producció com tenir esment de l'hort, del porc que cada any engreixaven o arreglar el galliner. Es tracta de tasques orientades a l'estalvi que representava el fet de no haver d'acudir al mercat a l'hora d'adquirir productes alimentaris de primera necessitat. Finalment, hem de destacar que la principal indústria de la vila, el garballó, permetia a les dones de les cases humils guanyar una quantitat de doblers considerable amb els quals contribuïen en un important percentatge als ingressos de l'economia familiar, tot sense sortir de la seva reclusió domèstica.

Podem pensar que en molts casos els ingressos d'una artesana del garballó superaven per exemple els del seu marit jornalero. D'aquesta manera, hem d'entendre que la subordinació de gènere que segurament experimentaven les dones de la vila no provenia tant de la seva dependència econòmica com d'altres factors.

Tanmateix, allò que realment ens interessa destacar és que en els arguments de la primera meitat del segle XX no es criticava en cap moment que les dones tinguessin l'oportunitat d'atenuar la seva subordinació de gènere a través de la seva participació en tasques de producció, com en el cas de la manufactura del garballó, sinó que adoptassin un altre model de feminitat com aquell que es concretava en la representació de la dona presumida i ensenyorida. L'adopció d'aquesta identitat femenina per part de les dones de condició humil, sense que forçosament resultàs anivelladora de la desigualtat de gènere, posava en perill les estructures familiars de la cases pageses basades més en l'estalvi en el consum que no en la generació per part de l'espòs de beneficis monetaris a través de la producció i la comercialització. Però la modernitat no era identificada en els arguments amb el model de dona treballadora relativament alliberada, sinó amb el model de dona ensenyorida que descuidava les seves tasques domèstiques de reproducció, però també de producció de bens de consum i d'administració dels doblers. Respecte a això, Jon P. Mitchell ha assenyalat que les noves identitats de gènere que duen els processos de modernització —en el nostre cas la identitat de dona figurant ensenyorida— provoquen la percepció les estructures familiars tradicionals com a amenaçades, la qual cosa es tradueix en conflictes intergeneracionals (2002: 70-71)

D'aquesta manera pensam que l'ansietat que provocava la percepció de perill amb relació a la reproducció de les velles estructures familiars basades en l'estalvi i el consum, ha estat la raó per la qual s'ha manifestat en els arguments de la primera meitat del segle XX una certa preocupació per les noves pautes de

comportament que adoptava el jovent, més gran en el cas de les nines fadrines que en el cas dels seus homònims masculins. Així, hem d'entendre que la fixació en retreure els hàbits malbaratadors de consum compulsiu sigui més grossa en el cas de les fadrines que en els dels fadrins es deu al fet que en es representava la dona en el marc de la família humil com l'encarregada de l'administració econòmica i amb el deure de dur a terme una política restrictiva de consum per estalviar els doblers que es podrien necessitar en cas d'un imprevist. Tot i que als joves fadrins també se'ls acusa d'hàbits incorrectes de consum malbaratador, la dona era més identificada en els arguments amb les pràctiques de consum i estalvi pròpies del discurs de l'economia moral de subsistència.

Les noves formes d'oci mercantilitzat.

Tant en el cas dels joves fadrins com de les fadrines, les crítiques dels glosadors en els arguments pels hàbits consumistes no només tenien a veure amb la vestimenta i altres despeses que feien per tenir esment del seu aspecte i semblar d'una condició social més alta a aquella que els pertocava, sinó que també es denunciaven les despeses dedicades a l'oci. En el cas dels joves fadrins ja a l'argument de 1922 en Toni 'Xoriguer' criticava al joves fadrins que perdien temps als casinos —nos que es donava als bars i cafès per aquella època— perdent els doblers en jocs d'atzar.³⁶⁰

*Avui duen molt de brillo
es fadrins a dins Artà
d'al·lots petitets n'hi ha
que ja van an es casino
han de menester un castigo
pares no ho heu de comportar*

*N'hi ha qualcun de petitó
qui an es casino va
això seria de privar
dins de sa nostra nació*

³⁶⁰ Sureda, 1922-23: 107-108

*perquè si té un velló
cert que un gran li gonyarà.*

Encara que segurament les ludopaties sempre han estat una forma de gastar els doblers mal vista per tothom, de vegades cap ans anys cinquanta els glosadors denunciaven simplement el fet que els fadrins gastassin els seus doblers a la bodega.³⁶¹ Per altra banda, pràctiques més acceptades avui en dia i que cap als anys quaranta eren noves, com el cas d'anar a la perruqueria pagant per un tall de cabell, van ser també retretes al jovent a qualque argument, la qual cosa lliga amb les habituals crítiques a l'esment que tenien per la seva bellesa i el seu aspecte.³⁶²

Així mateix, de les noves pràctiques introduïdes amb els processos de modernització també suposaven que en temps d'oci s'haguessin de pagar doblers no només per tenir esment del seu aspecte sinó simplement per passar-s'ho bé, assistint a espectacles pel quals s'havia de pagar entrada. Una vegada acabada la guerra civil de 1936, es varen fer molt comuns a les cançons dels argument sobre el jovent les reprovacions sobre el costum d'assistir massa freqüentment a espectacles de pagament i altres formes d'oci mercantilitzat com el futbol, el cinema, el teatre o ball de saló.³⁶³ El testimoni més antic d'aquest tipus de crítiques el trobam a l'argument de l'any 1946 de Joan Ferrer 'Vermei'.³⁶⁴

*D'avui en dia es jovent
de res se vol afluixar,
vestir bé i vol anar
a tot es divertiment
sense tenir gens d'esment
si queda pel sen demà.*

Estre es cine i es futbol

³⁶¹ Femenies, 1952-53: 85

³⁶² Massanet, 1947-48: 74; Terrassa, 1948-49: 91

³⁶³ Massanet, 1948-49: 96; Ginard, 1948-49: 85; Ginard, 1949-50: 83; Femenies, 1951-52: 103; Massanet, 1955-56: 84; Massanet, 1956-57: 82; Massanet, 1960-61: 64

³⁶⁴ Ferrer, 1946-47: 34-35

*se gasten molts de doblers
això és el seu interès;
son pare ho vol o no ho vol
molts de pics a ell totsol
li carreguen tot es feix*

Observam com les típiques crítiques que en els arguments anteriors es feien als joves fadrins per malbaratar els doblers comprant roba cara, a partir dels anys quaranta es varen començar a aplicar a l'assistència a divertiments de pagament com el cinema i el futbol. Una vegada més es victimitzava la figura del pare que veia com es ressentia l'economia familiar pel fet que els seus fills els agradava consumir serveis d'oci de pagament.

La mercantilització de l'oci ha estat considerada com un dels principals efectes de la modernització del temps lliure, des de les activitats col·lectives i gratuïtes pròpies de la cultura popular, fins als espectacles de pagament propis de l'anomenada cultura de masses (Uría, 2003b: 77). Per al cas de l'estat espanyol, s'ha assenyalat que va ser durant l'època de la Restauració que les principals formes d'oci es varen començar a mercantilitzar i d'aquesta manera es crearen les estructures empresarials necessàries per eixamplar els mercats d'espectacles com funcions teatrals o curses de braus, constituint vertaders circuits de caràcter estatal o regional (*Ibid.*: 91-92). No va ser fins als anys vint del segle XX que a les principals ciutats i capitals es va començar a mercantilitzar espectacles com el futbol que fins aleshores s'havia considerat una activitat gimnàstica en el context associatiu de clubs sense ànims de lucre; o el cinema, ja qui fins en aquells moment els avanços tecnològics no feien viable el manteniment de sales de visionat.

Pel que fa al cas d'Artà, sabem que la introducció d'aquestes formes mercantilitzades d'oci va ser més tardana. L'any 1923 es va inaugurar el primer cinema que s'anomenava Oasis. Es tractava d'un cinema a l'aire lliure que només projectava a l'estiu. També es feien projeccions esporàdiques als

diferents teatres de la vila o el velòdrom municipal a finals dels anys vint. Tanmateix, no va ser fins a la reestructuració del cinema Oasis l'any 1953 que es va començar a fer una programació regular de projeccions (Sbert, C. M.: 2001: 197). Pel que fa al futbol, el Club Esportiu Artà, el primer club que va participar a les lligues regulars oficials i va oferir un calendari regular de partits a la vila es va fundar l'any 1949 (GEM, 1989: 3, 316-317).

Tot i que la indústria de l'espectacle s'instal·là tard a Artà, això no vol dir que els veïnats i veïnades de la vila no sabessin als anys vint i trenta que era el teatre, el cinema, les curses de braus o el futbol. Basta resseguir les cròniques sobre les festes patronals que es troben en els arguments per veure que aquests espectacles eren vigents a la vila durant tota la primera meitat del segle XX, abans que s'haguessin comercialitzat i industrialitzat. En aquest sentit, no ens ha de sorprendre que fos en el marc de la festa d'inauguració de la línia de ferrocarril que connectava Artà amb la resta de la xarxa ferroviària de l'Illa, el moment en que per primera vegada es va projectar a la vila una pel·lícula de cinema.³⁶⁵ L'espectacle va ser totalment de franc com la resta d'actes de la celebració festiva i en la mateixa projecció es va deixar clar qui era el seu patrocinador, Don Rafel Blanes, l'empresari i accionista de la companyia de ferrocarril de l'illa al qual se li atribuïa el mèrit d'haver fet arribar el tren a la vila.³⁶⁶

*A sa plaça nova es fé
cine i heu duc a s'història
i un quadro tenc en memori
de Don Rafel sortigué
i el de son pare també
que amb Déu descans en glòria.*

A la cançó observam com aquestes formes d'oci no es varen introduir a la vila amb intencions mercantils, sinó com a actes paternalistes fruit de la generositat de

les elits patronals de la vila i del seu interès per animar les festes populars.

Un exemple clar d'això és el d'una projecció de cinema que es va organitzar només dos anys més tard. En aquest cas se celebrava la inauguració dels accessos en forma d'escala al santuari de Sant Salvador, obres pagades en part per Don Bartomeu Ferrer, personatge que era al mateix temps el patrocinador de l'espectacle:³⁶⁷

*També vos feim recordar
des gran acte que se fe
quan Don Bartomeu Ferrer
cine de franc va donar
dins es teatro d'Artà
creis-me que estava molt bé*

*Sa taulera preparada
del senyor Murta sorti
an es teatro puc dir
que un gran cine se donava
moltes coses de l'Havana
se pogueren veure aquí*

*Segons he sentit contar
de Don Bartomeu Ferrer
sa gran obra que va fer
a Sant Salvador d'Artà
ell, bona part la pagà
i creis que ara està molt bé.*

En aquestes cançons podem observar com el glosador remarcava que la projecció de la pel·lícula que es va dur a terme al teatre de la vila va ser oferta de franc per Don Bartomeu al conjunt de la població, i que es tractava d'un acte de celebració de la inauguració d'una millora de la vila patrocinada en una part important per un particular. Don Bartomeu era un altre burgès indià que havia fet fortuna a Cuba, encara que més tard que la família Blanes, els Amorós o els Esteva. En aquest exemple es pot reparar més que mai com l'aparició del cinema a Artà no es va plantejar en cap moment com un negoci sinó que anava de la mà de pràctiques paternalistes de

³⁶⁵ Sansó, 1921-22: 35

³⁶⁶ Riera, 1921-22: 64

³⁶⁷ Sureda, 1923-24: 43-45

patronatge per part de les famílies amb més renom de la vila

Per altra banda, si fem cas dels arguments, hem de pensar que el primer partit de futbol a Artà al qual varen assistir els veïnats i veïnades de la vila, percebent-lo com un espectacle digne de ser admirat, va ser l'any 1925 a les festes majors celebrades a ple estiu en honor a la Verge de Sant Salvador:³⁶⁸

*Dos partits de futbolistes
vengueren aquí a jugar
molt de gust varen donar
perquè eren coses mai vistes
persones grans i petites
els a varen admirar*

*Es partit de Manacor
gonyà de moltet a s'altra
una gran copa de plata
les donaren per això
es porter era molt bo
no feia ninguna falta*

Podem observar que es tracta de formes d'oci sobre les quals en cap moment s'esmentava que s'havien de pagar. Més aviat eren percebudes com un acte més dels tradicionals espectacles esportius que s'acostumaven a oferir de franc al conjunt de la vila, sobretot carreres de cavalls, muls, ases i també persones. En aquest sentit, també podem mencionar que en els arguments hem trobat notícies de la celebració de combats de boxa d'assistència gratuïta per tothom a la celebració nadalenca dels reis mags de l'any 1927,³⁶⁹ una festa en la qual eren costum espectacles teatrals de caire popular.

Per altra banda tenim notícies de la celebració de curses de braus cap a l'any 1926, les quals foren plantejades com una exhibició gratuïta pagada a càrrec del propietari de la impremta local La Actividad, Guillem Bujosa 'Ganància':³⁷⁰

Amb carros tancant Es Cos

³⁶⁸ Sureda, 1925-26: 36-37

³⁶⁹ López, 1927-28: 43

³⁷⁰ López, 1926-27: 41

*en 'Ganància' fe una plaça,
braus joves de casta i raça
lograren torear-nós
per llavors regalar-nós
sa carn amb un poc de taca.*

Com el seu propi malnom indica, en 'Ganància' era conegut a la vila per les nombroses iniciatives empresarials que posava en marxa i pels seus continus viatges a Cuba que feia per qüestions de negocis.³⁷¹ Podem pensar coneixent el personatge que aquesta primera exhibició de franc podia tenir una finalitat exploratòria per veure com rebia la població l'espectacle i en funció d'això avaluar si el negoci podia ser viable en el futur. Tanmateix, allò que més va alabar el glosador a l'argument va ser l'actitud de patró paternalista que va prendre en 'Ganància' donant la carn dels bous amb qualque tara als pobres de la vila. Per tant, veiem clar com espectacles que a les ciutats o a viles més importants esdevenien la avantguarda de la mercantilització de l'oci, a Artà seguien reproduint una concepció de l'oci complementaria a la representació de la reciprocitat social, el paternalisme patronal i el divertiment col·lectiu propi del discurs de l'economia moral de la subsistència.

Encara que no sabem si va ser una iniciativa d'en Guillem 'Ganància', l'any 1931 es va fer amb motiu de les festes d'estiu de la Patrona una cursa de braus, encara que aquesta vegada s'havia de pagar per veure-la.³⁷²

*Toros varen torear
a devers es figural
germanets per cada qual
tres reals feien pagar
molta gent hi va anar
a digerir es capital*

Hem de destacar de la cançó que el glosador només posava èmfasi en el fet que s'hagués de pagar entrada per assistir a l'acte, insinuant que l'espectacle només

³⁷¹ GUISCAFRÈ, S. 2003. *Op cit.*, p. 148.

³⁷² Sureda, 1931-32: 44

servia perquè la gent es malbaratàs els seus doblers.

No hi ha dubte que les festes en honor a la Verge de Sant Salvador celebrades a l'estiu varen ser la celebració del calendari festiu local que més es va mercantilitzar. Als arguments de finals dels anys quaranta i principis dels anys cinquanta eren molt comuns les referències als doblers com a element imprescindible per a disfrutar la festa major:³⁷³

*Es que va tenir pessetes
bastant se divertigué
verbenes també hi hagué
carreres de bicicletes
'vellanes i barraquetes,
tiro de pitxon també.*

No fa falta dir que en aquests casos el glosador posava èmfasi en el fet que les festes ja no eren un moment de joia col·lectiva oberta a tothom. La participació quedava cada vegada més restringida a la gent que tenia doblers per gastar. El malbaratament dels doblers en temps de festa major, també va ser denunciat pels glosadors en els arguments d'aquesta època com un exemple més reprovació de la conducta del jovent de la vila:³⁷⁴

*Cavalls, llavors bicicletes,
verbenes i bon futbol;
això és lo que es jovent vol,
gastar-se bones pessetes,
bons vermuts a ses tauletetes
i es doblers prenen es vol.*

En aquesta cançó observam com la festa major a poc a poc va esdevenir la porta d'entrada diferents formes d'oci mercantilitzat i el context ideal per consumir aquests serveis considerats pels glosadors superflus i innecessaris.

És en aquest context que, passada la Guerra Civil, els glosadors començaren a retreure el comportament dels fadrins pel que fa a consum d'oci mercantilitzat a les

cançons dels arguments dedicades a aquests propòsits. Així no ens ha sorprès trobar cançons on novament es victimitzava als pares dels fadrins i fadrines que havien de suportar les càrregues econòmiques del seu divertiment al futbol, el cinema o els balls:³⁷⁵

*Futbols i cines hi ha balls
en s'estiu ben polent
n'hi ha de divertiment
dins es poble d'Artà
i son pare paga car
es gasto que du es jovent.*

Per altra banda en els arguments es poden trobar cançons molt similars en les quals es combinava la preocupació per les despeses setmanals excessives que el jovent exigia cada diumenge, amb la tudadissa de doblers de caràcter més extraordinari que feien a les verbenes de les festes de la patrona:³⁷⁶

*Pes ball, futbol i teatro
cada diumenge es jovent
hi van pes divertiment
i son pare paga es pato
creis que un pare qualque rato
té motiu d'estar covent*

*Ses festes a sa verbena
casi tots es jovenets
per ses barques i cotxets
no volen quedar darrers,
i no miren si a ca seva
es racons no han quedat nets.*

Una altra vegada es criticava del jovent la seva falta de previsió a l'hora d'administrar les seves despeses davant l'impuls consumista provocat per l'excés d'oferta d'oci mercantilitzat.

Pensam que són especialment significatives les cançons de l'argument de 1953 en les quals Francesc Femenies 'Gurries' narrava la reforma del cinema Oasis per a la projecció regular de pel·lícules i plantejava l'esdeveniment

³⁷³ Terrassa, 1948-49: 52. També a Massanet, 1950-51: 31; Massanet, 1951-52: 35 i 37

³⁷⁴ Ginard, 1961-62: 49

³⁷⁵ Terrassa, 1948-49: 97

³⁷⁶ Massanet, 1951-52: 72-73

com una desgràcia més de les que havien ocorregudes a Artà aquell any:³⁷⁷

*No cregueu que ses desgràcies
sia tot lo que més cou
si amb un no en tenies prou
poble, per fer-tè més gràcies
antany des Salon Oasis
veren fer un cine nou*

*Sa gent an es cines van
per voure bones pel·lícules,
que d'aquelles tan ridícules
que feien, ara no en fan,
es doblers no bastaran
ben prest per pagar matrícules.*

En aquest exemple observam com una vegada més en els arguments es posava per davant la despesa que representa aquesta forma d'oci que no la seva espectacularitat ni qualsevol altre aspecte positiu que pogués tenir. En els darrers versos de les darrera cançó exposada s'insinua que els costums de consum excessiu de productes i serveis superflus i la tudadissa dels recursos econòmics de les famílies que protagonitzava el jovent de la vila eren vists com els pecats de lleugeresa, despreocupació i malbaratament propis dels temps de prosperitat i abundància que anunciaven l'arribada de temps de carestia, en un esquema de representació narrativa dels cicles malthusians d'alternança d'èpoques d'abundància amb mals anys de crisi que ja es reproduïa a la *Descripció* d'en Tià de Sa Real. En aquests versos el glosador vaticinava que els doblers que en aquells moment semblava que sobraven no bastarien en el futur quan la situació econòmica es capgiràs, per la qual cosa s'arribaria a enyorar-los i aquells que els havien malgastat no tindrien més remei que mostrar el seu penediment. Així, l'abandonament del jovent de l'actitud prudent i conservadora davant el creixement econòmic a partir de la qual es prioritzaven les seguretats de supervivència i només en segon terme se cercava el benefici extra o el gaudiment de luxes superflus, era vista en els arguments com

un signe gairebé catastròfic que augurava l'arribada de nous períodes d'escassetat. De l'experiència col·lectiva de l'escassetat de subsistències, en els arguments es reivindicava l'estalvi i moderació en temps d'abundància per així assegurar un pas més confortable a les èpoques dolentes de les quals no hi havia dubte que tornarien. D'aquesta manera, les dures crítiques que es feien respecte al comportament consumista del jovent també es poden explicar com una condemna a qualsevol actitud poc prudent i malbaratadora en època d'abundància.

Les cançons del jovent qüestionades.

Així mateix, a partir dels anys cinquanta del segle XX començam a trobar en les cançons dels fadrins i les fadrines dels arguments indicis de la pèrdua de vigència entre la població artanenca de l'aplicació d'aquesta representació del creixement econòmic i l'augment del consum de productes mercantilitzats com a crítica generacional al jovent. Per una part, les crítiques que es feien als joves fadrins i a les fadrines cada vegada eren més estereotípiques i redundants. L'examen sobre com van canviant les modes de vestir any rera any ja no eren tan exhaustives com en temps anteriors i la ridiculització tant de l'aspecte com del comportament del jovent cada vegada s'anava fent més superficial, perdent el rerafons ideològic que li donava la representació dels cicles econòmics de creixement i crisi pròpia del discurs de l'economia moral de subsistència.

Per altra banda, també trobam indicis en els mateixos textos dels arguments que l'apartat en sí començava a ser posat en qüestió, tant pels glosadors com per al públic. Per exemple, a l'argument de l'any 1950 Antoni Massanet 'Berrió' va decidir invertir l'actitud tradicional del glosador amb relació al jovent i defensar els fadrins i

³⁷⁷ Femeneis, 1953-54: 60-61

fadrines de la vila davant les possibles crítiques de les generacions més velles:³⁷⁸

*Tant si fa calor com fred
s'aixequen ben dematí
i no les deixen tenir
un moment de sosseg,
es diumenges ben just és
que se puguen divertir*

*Esclaus tota sa setmana
sense cap dia fallar
cada dia a treballar
de doblers en passen gana
lo que les dona sa mare
sols no basta per fumar*

*Es ball, futbol i teatro
és aposta per 'nar-hí,
es que tenga res que dir,
li deis que és un moniato
o sinó un salivato
que no ha estat mai es fadri*

En aquestes cançons podem observar com el glosador defensava el dret del jovent a gastar-se els doblers en balls, futbol i teatre i acusava als seus pares de deixar als seus fills massa pocs doblers per a les seves despeses, tenint en compte l'esforç que posaven els joves en els seves respectives feines durant tota la setmana. Els mateixos costums i mal vicis atribuïts al jovent que eren criticats en els altres arguments sembla que en aquest eren vistos de manera positiva i defensats com a pràctiques legítimes.

Si tenim en compte que Antoni Massanet 'Berrió' va repetir com a argumentaire l'any següent, podem pensar que la recepció dels seu argument defensor del jovent va ser positiva, o alamacó no va ser negativa de tot. A l'argument posterior a aquest en el qual defensava als fadrins i les fadrines, la transgressió de la tradició va ser més tímida. El glosador va dedicar unes poques cançons a fer les habituals crítiques a aquest col·lectiu d'edat. Així mateix, a la darrera cançó es reafirmava en la seva actitud de defensa dels joves de la vila:³⁷⁹

*Mos agrada anar enjoiats
tant si som petits com grans
perquè hasta an els infants
les agrada anar mudats,
dessitjam a tots plegats
bones festes i molts d'anys*

En aquesta cançó observem com el glosador disculpava les pràctiques consumistes dels fadrins i fadrines d'Artà afirmant que es tractava de pràctiques que en realitat tothom duia a terme, tant joves com vells. Per tant, podem pensar a partir de l'actitud d'aquest glosador en la composició del text de l'argument, que entre la població d'Artà s'havia plantejat un cert debat sobre la validesa de les cançons del jovent en els temps que corrien, ja que d'altra manera a l'argument immediatament posterior a la seva agosarada defensa del jovent, no hauria reiterat la seva actitud encara que només fos tímidament. De fet, si la defensa del jovent feta a l'argument de 1950 hagués provocat el rebuig generalitzat del públic receptor, segurament Antoni Massanet no hauria repetit com a argumentaire l'any següent.

Un altra argument en el qual amb anterioritat ja s'havia fet una defensa del jovent de la vila a l'hora de tractar el seu aspecte i el seu comportament va ser el segon glosat que va fer Maria Esteva l'any 1948. en el primer que va compondre, aquesta controvertida argumentaire no va fer cap menció al jovent. Suposam que davant les queixes del públic i demés glosadors, l'any següent Maria Esteva decidí incloure cançons sobre el jovent encara que molt suaus. En aquest argument, Esteva fins i tot aconsella la utilització de cosmètics a les fadrines per trobar millor parella:³⁸⁰

*I tu al·lota presumida,
te vols casar? Doncs pintet
i si s'usa dur un floquet
en pots tenir una partida.
Però no passis de mida
que no surtin a veure't*

³⁷⁸ Massanet, 1950-51: 63-65

³⁷⁹ Massanet, 1951-52: 75

³⁸⁰ Esteva, 1947-48: 43

i en fassin llavò una crida.

Pel que fa als joves fadrins, la poetessa Esteva els va perdonar les crítiques que es guardava per dir-les a un per un i en privat:³⁸¹

*I els joves? Passau, passau.
A un tot sol l'advertiria,
però a tots en companyia?
Es seny encara no fa es grau
i careix de garantia.
Anau-vos-nè en pau
i Déu vos guard l'alegria*

Tanmateix, pensam que en aquest cas, l'actitud benèvola de Maria Esteva no era representativa del sentir popular ja que, com ja hem vist, són moltes les evidències que els seus arguments varen ser mal rebuts per la major part de la població.

Així mateix, ja en arguments anteriors a aquestes dates podem trobar cançons simptomàtiques sobre la incomoditat que provocaven aquesta casta de cançons entre alguns dels glosadors que les havien de compondre. Un cas clar i previsible és el de l'argument prohibit de 1926 que fou compostat per dos glosadors – en Xesc 'Gurries' i en Joan López— que per l'edat que tenien eren dos més d'aquells joves als quals l'argument havia de criticar. En aquest argument, que no a arribar a cantar-se públicament, els glosadors expressaren la contradicció en la qual es trobaven d'haver de criticar-se a sí mateixos:³⁸²

*Noltros, per sa nostra part,
duguent capell de paieta
o amb es cap dins sa galleta
procuram ventar es moscard,
i vetlar si en Joan Sard
ens ven una vixicleta.*

*Que també tenim goret
per a on estarroçar
emperò val més callar
que retreure lo mal fet
perquè es criticar no ret*

³⁸¹ Esteva, 1947-48: 46

³⁸² López, 1926-27: 72-73.

quan es tracta de parar.

Aquesta situació de contradicció que expressen aquestes cançons també la va viure Antoni Ginard 'Butler' quan va compondre el seu primer argument l'any 1949 a l'edat de 20 anys:³⁸³

*Maldament jo sia jove
des jovent he de parlar
entre vestir i calçar
noltros fadrins duim la doma,
lo que mu mare mos dona
sols no basta per fumar.*

Encara que més endavant el glosador va reproduir els típics retrets al jovent que trobam en altres arguments, hem de destacar que en aquesta primera cançó de l'aparat, el glosador va fer una queixa des de la perspectiva dels fadrins, que no és més que tracta el tema dels pocs doblers que al seu parer les mares decidien atorgar als seus fills per a les seves despeses personals.

Va ser precisament Antoni Ginard 'Butler' el glosador que per primera vegada va proposar abandonar les cançons sobre el jovent. Ho va fer en la primera cançó d'aquest apartat a l'argument de l'any 1957:³⁸⁴

*L'he acabat s'argument,
casi ja no em recordava
de que encara me faltava
un poc parlar des jovent
com que jo encara m'hi sent
deixar-hó és lo que cercava.*

Observam com en aquesta cançó el glosador es va fer el despistat, com si no s'enrecordàs de les cançons sobre el jovent. Es tracta sens d'ubte d'una forma de llevar valor i importància a unes cançons sobre els quals en aquest argument en Toni 'Butler' es mostrava obertament a favor de la seva desaparició. No debades, el glosador va prosseguir l'argument reproduint els típics tòpics que aquest apartat especial requeria, i va

³⁸³ Ginard, 1948-49: 82

³⁸⁴ Ginard, 1957-58: 80

tancar la seva intervenció demanant disculpes al joves i avisant que es tractava de crítiques serioses al seu aspecte i al seu comportament.³⁸⁵

*Tot això ha estat de broma
cap en vull agravià
si a ningú heu de pegar
sa culpa la té sa ploma,
aquí pos es punt i coma
perquè és hora d'acabar.*

Observam com en aquesta cançó el glosador s'exculpava a sí mateix d'aquestes cançons afirmant que no havien estat escrites per ell sinó per la ploma que utilitzava per escriure. No hi ha dubte que aquesta cançó i sobretot l'anterior amb la qual obria l'apèndix sobre el jovent, Antoni Ginard 'Butler' va encetar el debat sobre la conveniència o no de seguir incloent aquest tipus de cançons als arguments, debat que quedava plantejat de forma definitiva entre els glosadors i entre els diferents veïnats i veïnades de la vila.

Si afirmam això és perquè en els arguments immediatament posteriors no es varen deixar d'expressar a les cançons d'aquests apartats específics diferents posicionaments sobre aquesta qüestió. A l'argument de l'any següent Francesc Femenies 'Gurries' va reivindicar les cançons sobre el jovent com a part imprescindible de l'argument.³⁸⁶

*Ara no porem fogir
sense parlar des jovent
o estaria s'argument
fora acabar de vestir,
i no vull que puguin dir
no hi ha roba abastament.*

Davant l'avís d'en 'Gurries' que un argument sobre cançons des jovent no es podria considerar una argument complet, l'any immediatament posterior Jaume Terrassa 'des Pont' optà per compondre cançons sobre els fadrins i les fadrines en les quals se'ls alabava en lloc de criticar-los. En la primera cançó de l'apèndix, el

glosador ja manifestava obertament la seva intenció d'alabar el jovent de la vila.³⁸⁷

*De ses joves vull parlar
i des jovent també,
en tot els alabaré
que són dignes d'alabar,
ja sou lo millor que hi ha,
jovent des poble artaner.*

Més endavant en la llarga tirallonga de divuit cançons que Jaume Terrassa va dedicar a comentar positivament l'aspecte i el comportament del jovent, tornam a trobar qualche cançó en la qual el glosador es reafirmava de la seva actitud.³⁸⁸

*S'ha acabat es criticar
ara vos alabaré.
Sa veritat li diré
a sa juventut d'Artà
ha de riure i disfrutar
però fent ses coses bé.*

No hi ha dubte que Jaume Terrassa sabia que les seves cançons sobre les fadrines serien controvertides. Tot apunta que per aquella època –finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta– el debat sobre el format que havien de prendre aquesta casta de cançons a l'argument, si no es que es considerava que s'havien d'eliminar, era ben viu entre la població de la vila. Sembla que a poc a poc se va anar optant per reproduir les cançons a l'estil antic. No obstant això, a l'argument de l'any següent, Antoni Massanet 'Berrió' es disculpava al joves per les cançons cantades a la darrera glosa de l'apartat.³⁸⁹

*Per ventura trobareu
que som mal intencionat
però ara ja hem acabat
no vos donaré més creu.
Vos desig per tots arreu
molts d'anys i prosperitat.*

³⁸⁷ Terrassa, 1959-60: 73

³⁸⁸ Terrassa, 1959-60: 77

³⁸⁹ Massanet, 1960-61: 69

³⁸⁵ Ginard, 1957-58: 94

³⁸⁶ Femenies, 1958-59: 80

Una actitud idèntica va ser la que va adoptar Antoni Ginard 'Butler' en el seu argument l'any immediatament posterior, en el qual donava fi a l'apartat del jovent amb la següent cançó.³⁹⁰

*Això ja és massa allargar
i es casi insultar-vós;
ho feim per divertir-vós
sense intenció d'agrar.
Que amb salut poguem tornar
s'argument a cantar-vós.*

Observam com novament, en aquesta cançó l'argumentaire demanava que les cançons sobre el jovent no es prenguessin seriosament.

Tanmateix, la retirada com a argumentaires de Terrassa, Massanet i Ginard a principis dels anys seixanta va deixar sol a Francesc Femenies com a compositor d'arguments fins poc abans de la seva mort a mitjans dels anys setanta. Ja hem vist que aquest glosador era el principal defensor de les cançons sobre el jovent fetes a l'estil antic, sense alabances ni disculpes. Pensam que és principalment perquè l'argument es va convertir en aquesta època en un monopoli d'en 'Gurries' que les cançons dedicades a criticar l'aspecte i el comportament dels fadrins i les fadrines de la vila es varen perpetuar almanco fins a aquestes dates. No deixa de ser significatiu que l'any 1962 Francesc Femenies començàs l'apèndix de cançons sobre el jovent avisant a les al·lotes que *per sa vorera aquest any jo no vos deix*.³⁹¹ D'aquesta manera el glosador es reafirmava i insinuava que mentre depengués d'ell no deixaria en cap moment de banda aquest apartat que considerava propi dels arguments.

Així i tot, els continguts dels apartats de les fadrines dels arguments de Francesc Femenies dels anys seixanta i setanta cada vegada es limitaven més a descripcions superficials sobre l'aspecte dels joves, i poc a poc varen anar perdent el seu rerafons de crítica al consumisme des de la

perspectiva de la representació de l'abundància econòmica pròpia del discurs de l'economia moral de la subsistència. El glosador ja no criticava als fadrins i a les fadrines per gastar massa doblers en tenir esment del seu aspecte, tant pel que fa a la roba, com al pentinat o maquillatge, sinó que els criticava precisament el fet contrari de no tenir esment del seu aspecte. Així per exemple l'any 1975 en 'Gurries' just després de criticar el costum dels fadrins de deixar-se llargues i descuidades barbes, compara la moda *hippie* amb l'aspecte descuidat que atribuïa a les persones d'ètnia gitana.³⁹²

*An es fadrins no repar
es dir-lós més cada dia
que a una gitaneria
feta jipis les 'compar
avui ja no hi ha qui par
gens sa seva grosseria.*

Amb cançons com aquesta podem pensar que a partir dels anys seixanta els arguments varen abandonar les estructures de representació pròpies d'allò que hem convingut a anomenar el discurs de l'economia moral de subsistència. Podem pensar que davant el vertiginós creixement econòmic que va experimentar l'illa de Mallorca per aquestes dates amb el procés d'industrialització i massificació de l'activitat turística, a poc a poc es va anar abandonant l'actitud prudent davant la riquesa i l'abundància i es varen deixar enrera les preocupacions davant possibles caresties. Possiblement per aquesta època la prosperitat ja no era interpretada com a signe i símptoma de nous temps d'escassetat i es va començar a creure en el progrés i en el creixement econòmic il·limitat.

Espantats pel creixement econòmic.

Tot i que no hi ha dubte que són molt els indicis que apunten que les cançons de les fadrines varen anar

³⁹⁰ Ginard, 1961-62: 83

³⁹¹ Femenies, 1962-63: 81

³⁹² Femenies, 1974-75: 102.

perdent la seva significació social i el seu poder de disciplina dels comportaments a partir dels anys cinquanta, en els arguments de Francesc Femenies dels anys seixanta i setanta l'abandonament de les crítiques al jovent per adoptar una actitud consumista i malbaratadora va anar acompanyada de una narració del canvi històric que experimentà l'illa per aquesta època que no es basava en la idea de progrés i creixement il·limitat, sinó a la inversa. Es tracta de la narració tant del procés d'industrialització turística que va experimentar Mallorca per aquesta època com del conseqüent abandonament de les activitats agropecuàries com a base de l'economia. Aquests fenòmens varen ser representats en els arguments a partir de la mateixa narrativa de la degeneració i la naturalesa pecaminosa de la humanitat que ja podem identificar en el text de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real i que es va reproduir en el text dels arguments anteriors principalment en les cançons sobre el jovent. Es tracta bàsicament, de la significació de l'experiència col·lectiva d'aquests processos històrics de canvi profund que s'acceleraren a partir dels anys seixanta a partir d'allò que hem convingut a anomenar el discurs de l'economia moral de subsistència.

A principis dels anys seixanta sembla que ja s'havien institucionalitzat i havien estat més o manco ben rebudes per la població de la vila les cançons que el glosador Francesc Femenies dedicava en el sí de l'apartat dels "temes variats" a comentar el procés d'expansió del turisme i abandonament del camp des de la perspectiva pessimista i escèptica pròpia dels paràmetres de representació que el mateix gènere dels arguments exigia. Si afirmam això és perquè en una crònica de la festa de Sant Antoni a Artà publicada al diari Balears ja s'esmenten aquestes cançons com a especialment característiques de l'argument: *Hay un poco de crítica socarrona y mucho de antigua sabiduría en las coplas volanderas que son coreadas por todo el pueblo en el día de la fiesta. La filosofía del hombre arraigado a su tierra y sus tradiciones, se permite manifiestas ironías sobre "el*

progreso".³⁹³ D'aquesta manera, hem de pensar que a principis dels anys seixanta les crítiques al creixement econòmic i la relativització dels guanys "reals" del "progrés" eren trets del discurs dels arguments que ja es consideraven com a propis i definatoris del gènere i del mercat lingüístic que la mateixa tradició constituïa.

Així mateix, abans dels anys seixanta, quan el sector turístic encara no havia explotat en el seu creixement, també trobam la representació del creixement econòmic i del poder adquisitiu dels habitants de la vila en termes negatius, com si es tractàs d'auguris de l'arribada de temps dolents com a càstig davant l'actitud despreocupada i malbaratadora a la qual semblava que estava condemnada la població per mor de l'eufòria de l'abundància.

Així, no ens ha de sorprendre que a l'argument de l'any 1946, Joan Ferrer 'Vermei' mostràs una visió negativa dels beneficis econòmics de caire monetari que comportava el treball de la palma de garballó a les cases més humils de la vila, ja que era vist com a signe de l'ambició d'ascens social dels més pobres i com auguri de temps de carestia:³⁹⁴

*S'obra de pauma ditzosa
que per aquí mos entrà
es tan bo de fer guanyar
es doblers i fer-los córrer!
Jo no sé si es profitosa
o si pot perjudicar.*

*Si mos augmenta es progrés
noltros li deim benefici
i pot ésser perjudici
si ho prenim a sen revers
que molts de pics es doblers
fan entrar dins es mal vici.*

Observam clarament com en aquestes cançons l'argumentaire relacionava el benefici obtingut a través del treball de manera contraposada a

³⁹³ Balears, 18 de gener de 1962

³⁹⁴ Ferrer, 1946-47: 36-37

l'estalvi a través del consum, identificant el primer amb pràctiques de mercantilització i moviment de doblers que eren presentades com a portadores a la llarga de mals vicis que devaluaven la moralitat del comportament dels veïnats i veïnades de la vila.

Per altre banda, uns anys més tard, Francesc Femenies 'Gurries' relatava en un argument la instal·lació a la vila d'una fàbrica de perles de bijuteria no des de la perspectiva del treball i els beneficis econòmics col·lectius per al conjunt de la vila, sinó des de la perspectiva del consum.³⁹⁵

*Sa jove aquesta vegada
la vorem passejar emmesa
paresquent una princesa
de perles 'nirà enjoiada
una fàbrica han posada
pes carrer de la puresa.*

Podem comprovar com una altra vegada es presentava a l'argument la figura de la fadrina jove com l'objecte de crítica del glosador davant la temptació que se suposava que representava la fabricació de collars de perla falsa a la vila. Per altra banda, hem de reparar que el glosador no valorava la implantació d'aquesta indústria des de la perspectiva dels llocs de treball que crearia i els beneficis econòmics que comportaria, sinó pensant en la mercaderia que es posaria a la venda a la vila com una nova temptació consumista per als seus habitants.

Més tard en el temps, amb la represa econòmica dels anys cinquanta i la revitalització de l'agricultura comercial a partir de la gradual obertura als mercats internacionals, la situació de l'agricultura va millorar ostensiblement la qual cosa es va traduir en una millora del poder adquisitiu del col·lectiu pagès en general. Això va ser representat negativament a l'argument de 1951 d'en Xesc 'Gurries' a través dels progressos que feien les famílies pageses comprant carruatges per

desplaçar-se cada vegada de més qualitat.³⁹⁶

*Es pagès avui no vol
anar a peu ni a carretó,
per aparèixer més senyor
se passetja en cabriol
ben prest tindrà si li dol
un criat per manar-ló.*

Observam com les mateixes crítiques que es feien davant l'actitud del jovent que volia aparentar un status social superior al considerat com a propi, el glosador en aquest cas les aplicava a la figura del pagès enriquit, ja que es considerava el cabriol un carruatge més senyor que un carretó.

Si per una part el creixement econòmic anterior al 'boom' turístic es representava sempre des del punt de vista del consum fent èmfasi en el malabarament de recursos en què es traduïen les despeses supèrflues, hem de dir que també l'augment de la producció i els beneficis que comportaven es representaven no des del punt de vista de l'acumulació, sinó com una cosa insegura i efímera, gens positiva en cap cas. Per exemple, a l'apartat dels arguments que es dedicava a relatar les desgràcies esdevingudes a la vila durant tot l'any sovint es donava notícies d'incendis a locals de negocis, els quals tot i no afectar al físic dels seus propietaris, els deixava moltes vegades en la ruïna. Aquest va ser el cas de l'incendi provocat per una explosió accidental del taller de vicietes de ca'n Andreu Sabater que es va cremar l'any 1946.³⁹⁷

*P'es taller de bicicletes
de ca'n Andreu Sabater
dins es novembre hi hagué
ses rialles ben estretes
és bo de fer ses pessetes,*

³⁹⁵ Femenies, 1951-52: 60

³⁹⁶ Femenies, 1951-52: 83

³⁹⁷ Femenies, 1946-47: 47-48. Als arguments de l'any 1948 es relata de manera semblant un incendi que crema el local d'un comerç de cenalletes: Massanet, 1948-49: 61 i Ginard, 1948-49: 49

anar-se'n d'un qui les té.

*Un estruendo fora mida
fe s'objecte que explotà
pes cap des germans pegà
i les fe una ferida
no les va costà sa vida
però ben poc hi faltà*

Observam com a la primera cançó es posava èmfasi en la inseguretat que qualsevol activitat empresarial comportava davant la incertesa d'un futur que mai es podia predir ni controlar. Els doblers i les inversions en activitats que anaven més enllà que el cultiu per l'autoconsum eren vistos als arguments com uns beneficis efímers que de cap manera podien assegurar el futur de l'economia de cap unitat familiar, molt manco de l'economia d'una població sencera.

Tant la orientació de les estratègies econòmiques en l'estalvi en el consum com la desconfiança davant el risc de la inversió capitalista ja varen ser assenyalades per Boguslaw Galeski en el seu moment com dos dels principals principis que al llarg del segle XX han regit l'activitat productiva i reproductiva de les famílies pageses com a unitats econòmiques d'explotació agrícola (Shanin, 1976: 23).³⁹⁸ Així per tant, podem entendre que en el text dels arguments es representa la iniciativa empresarial i el creixement econòmic en el marc de les mateixes estructures de representació a partir de les quals s'han d'entendre les pràctiques econòmiques de caire conservador i orientades a assegurar la supervivència i la reproducció de la unitat familiar principalment com a unitat de consum. Es tracta de les pràctiques que des de l'escola dels *Peasant Studies* s'han atribuït històricament a la pagesia com a col·lectiu amb una idiosincràsia econòmica pròpia.

³⁹⁸ Shanin cita al respecte GALESKI, B. 1972. *Basic concepts of rural sociology*. Manchester: Manchester University Press.

La percepció del 'boom' turístic als anys seixanta.

És precisament a través d'aquesta representació conservadora i negativa del creixement de la riquesa que en els arguments es va donar significat a l'experiència col·lectiva d'expansió econòmica i canvi social que va suposar el rampant procés d'industrialització turística que es va donar a Mallorca a partir dels anys seixanta del segle XX. Així mateix, les primeres mencions al turisme i al desenvolupament de la indústria que es va crear al seu darrera va ser més aviat positiva. L'any 1963 Francesc Femenies animava als veïnats del nucli costaner de la Colònia de Sant Pere a invertir recursos en la celebració de les seves festes d'estiu com una manera d'atreure el turisme i guanyar-se uns ingressos extra:³⁹⁹

*No perdeu coloniers
ses manades pes rostoll,
si amb sa festa fereu soll,
en tornar-hi feis-ne més
ja que ara ets estrangers
de doblers vos faran roi*

Tanmateix, en la mesura que el turisme deixava de ser una font d'ingressos complementària a l'agricultura i esdevenia el principal motor econòmic de la vila juntament amb l'activitat constructiva que se'n derivava, la percepció del canvi econòmic en els arguments anava agafant un aire de preocupació i pessimisme sempre des de la perspectiva de les conseqüències negatives amb relació a l'estalvi i la seguretat alimentària que comportaven les despeses en la inversió empresarial i el consum compulsiu:⁴⁰⁰

*El món cap allà on va,
cabil, i no ho sé aprendre,
i tampoc no puc comprendre
per què tants de millions fa
es qui té a prop de mar*

³⁹⁹ Femenies, 1962-63: 40

⁴⁰⁰ Femenies, 1962-63: 70-73

terres o roques per vendre.

*Avui gasten es doblers
però sense to ni so;
diuen: “amb sos que guany jo
encara en puc gastar més”;
si fan renta es cap des mes
ja tenen fallos de cor.*

*Negar un tracto com si res
ne sé que han tengut coratge
i creis que això és un viatge
pes qui rep de molt de pes;
qui vol viure amb honradès
el duen an es carnatge.*

*Aquest viure a lo modern,
massa vicis mos du ja;
jo veig cert que ha d'acabar
aquest món dins un infern;
el dimoni, que era extern,
ara el fan familiar.*

Podem veure clarament en aquestes cançons com en els arguments d'en Xesc 'Gurries' dels anys seixanta es va donar significat a l'experiència col·lectiva de creixement econòmic a partir del mateix repertori de representacions i de la mateixa forma d'estructurar-les que es reproduïen anys abans als apartats sobre el jovent. Allò que més es destacava del creixement econòmic no eren els beneficis que representaven la pujada del nivell adquisitiu dels habitants de la vila, sinó precisament l'impuls al consum de productes i serveis considerats superflus que el creixement comportava. S'insinuava que amb els nou model consumista de vida sovint les despeses superaven els ingressos tot i el creixement econòmic. Per altra banda, es feia una lectura negativa del creixement econòmic en clau moral ja que se'l associava amb el competitivisme individualista, l'abandonament de la vella reciprocitat social de tipus paternalista i de les pautes de comportament amb les quals es considerava assegurat el benestar col·lectiu, com podia ser per exemple la fidelitat a la paraula donada. L'individualisme i les ambicions d'enriquiment i ascens social eren vistes com la porta d'entrada de tota casta de mal

vicis i pautes de comportament considerades poc honrades.

Pel que fa a les crítiques al consumisme malbaratador que es relacionava amb l'expansió de la indústria turística en Xesc 'Gurries' representava la als fadrins joves de la vila que s'acostaven a les urbanitzacions de vorera de mar per cercar relacions amoroses esporàdiques amb les joves turistes procedents de fóra com a víctimes dels enganys de les estrangeres les quals només cercaven manllevar-los els seus doblers.⁴⁰¹

*A ses voreres de mar
no sé a on arribarem.
Si vivim molt ho veurem:
es temps ja mos ho dirà
si mos hi podem salvar
o si tots mos 'negarem*

*Moltes coses s'han contades
en s'estiu per ses riberes
d'homos que amb ses estrangeres
ses butxeques han buidades
elles xupen a vegades
més fort que ses sangoneres*

Observam en aquestes cançons que molts dels tòpics a través dels quals es va donar significat a l'experiència col·lectiva de la industrialització turística eren comuns amb les cançons de les fadrines d'èpoques anteriors com per exemple l'engany o la despesa en doblers considerada excessiva que s'associava a les noves formes d'aparellar-se que tenia el jovent. Respecte al tòpic de la caça de l'estrangera que veiem que es reproduïa en aquestes cançons, hem d'assenyalar que en el cas de Malta, l'antropòleg britànic Jon P. Mitchell ha reparat com el turisme ha estat considerat pel habitats d'aquesta illa al mateix temps que com un factor de creixement econòmic, com un motiu d'erosió de la moralitat tradicional, sobretot pel que fa a la promiscuïtat sexual en el cas de la recerca d'aventures amoroses dels joves maltesos amb les turistes (2002: 88).

⁴⁰¹ Femeneis, 1966-67: 44-45

Tant el tòpic de la caça de l'estrangera com altres que ja hem esmentat en l'anàlisi de cançons anteriors varen anar agafant un to gairebé apocalíptic a mesura que els anys avançaven i al mateix temps semblava que el creixement i els nous hàbits consumistes i individualistes no retrocedien.⁴⁰²

*Veim ses coses que mos espanten
des que hi ha tant de progrés
el món se gira alrevés
ses bones costums encanten
i pareix que sols s'aguanten
es barruts i mentiders*

*Homos, de dona un remell
tenen, i tornen troneres
encalçant estrengeres
perden tot es seu cervell
i m'agafen una pell
tota plena de crosteres.*

*Tothom compra i tothom gasta
no miren com van es preus
se volen menjar es fideus
prims o ben gruixats de pasta
i quan es pedàs no basta
forçats han de mostrar es peus*

*Sense cap forat tapar
lo que se gasta fa por
"vull això i vull allò"
conformació no hi ha,
veig que el món acabarà
prest abolint-sè amb un tro*

*S'orgull i es voler ésser
serà sa nostra rutina
sempre ha duita sa ruïna
es figurar i no poder,
un acaba dic ben ver
que no sap per on camina*

*Si ben prest no se desterra
s'enveja pau no tendrem
uns amb altres mos farem
a davall-davall sa guerra
i a damunt aquesta terra
tranquil·litat no tendrem*

⁴⁰² Femeneis, 1968-69: 65-70

En aquestes cançons no només es feia menció a les malalties venèries com a càstig al pecat de la promiscuïtat sexual atribuït als anomenats "picadors" d'estrangeres, sinó que es tornava a fer èmfasi en la decadència moral que comportava el creixement econòmic que al mateix temps es representava com la causa de l'augment del consumisme desenfrenat i despreocupat davant la possibilitat de crisis i caresties en el futur.

Des de la perspectiva de la vella concepció conservadora i pessimista de l'economia que havia estat pròpia de la pagesia no massa anys abans, una de les coses que més espantaven Francesc Femenies era l'excés de confiança en el creixement econòmic, com si es cregués que era il·limitat i s'haguessin oblidat els anys de crisi i escassetat.⁴⁰³

*A un punt hem arribat
que tothom fa coses grosses.
Amb sos combregars i noces
sense mirar es seu estat.
A qualcun li ha tocat
sense ser coix anar amb crosses*

*Es qui manetja paletes
s'estira més que un gegant
no hi ha qui li vagi davant
perquè ha fet dues pessetes
si vou ses feines estretes
no ho posarà a s'encant.*

*Només les senten parlar
de millons i més millons
no mireu si tot va fons
sa qüestió és figurar
i a lo millor en liquidar
sols no són seus es calçons*

*Es dir qui és no importa,
se pot 'gafar tall arreu
hem acceptat ser s'hereu
de s'orgull en cada porta
això molts de mals reporta
com jo sé i tots sabeu*

*Es qui du millor s'abric
i té auto a bon preu*

⁴⁰³ Femeneis, 1966-67: 58-63

*no saluda es qui va a peu
perquè se creu que ja és ric
si és catòlic jo li dic
que té es fets de fariseu.*

*Res se pot tenir segur
ni un rei sa seva corona
lo que es temps en vint anys dona
amb un segon se'n ho du.
No sé com hi ha ningú
que de res s'envalentona.*

Podem observar en aquestes cançons com el glosador es reafirmava en la denúncia de les conseqüències negatives que al seu parer comportava el creixement econòmic basat en el turisme, que no eren més que l'enveja, l'engany, l'orgull, la pretensió i la falta de cohesió social que anaven de la mà dels comportaments individualistes i competitius que semblava que havia adoptat el conjunt de la població. Per altra banda, en Xesc 'Gurries' també s'espantava davant l'excés de confiança de la major part de la població en el progrés, la qual cosa es traduïa en la celebració de primeres comunions o noces massa ostentoses des del seu punt de vista. Davant tot plegat el glosador es reafirmava en el convenciment que el creixement i els bons anys no havien de ser perpetus i que tots els recursos que es tudaven en època de vaques grasses s'enyorarien quan vinguessin les vaques magres.

Davant això, en un altra argument en Xesc 'Gurries' aconsellava l'estalvi a aquells que treballaven per compte d'altri, ja que a l'espera d'una nova crisi econòmica considerada inevitable no veia els llocs de treball com una cosa segura i per tant el fet de tenir doblers estalviats a base de no caure en la temptació consumista es podia considerar un magnífic consell:⁴⁰⁴

*En que es preu vagi tan alt
un obrer no se retgira
i molt més que pot s'estira
contal sa feina no falt
i si se posa malalt
tot lo que ha tudat suspira*

*Jo només dic a s'obrer
que quan pot faci un racó
perquè tant si vol com no
ell no sap lo que li ve
per tant, si l'ha de mester
procuri fet tenir-ló*

*Ara podeu, aplegau
que és temps de vaques grasses
per omplir fort ses beasses
ara és s'hora aprofitau
que es dia que no esperau
haureu de 'cursar ses passes*

En aquestes cançons observam com el glosador comentava els preus dels queviures, com era costum a l'argument anys abans, i des de la perspectiva del consumidor percebia amb preocupació la seva pujada contínua. Per altra banda, també posava èmfasis en la inseguretats econòmica del col·lectiu de treballadors davant la contesa imprevisible de denous com malalties o noves crisis econòmiques. En la mesura que el model paternalista de reciprocitat que donava la seguretat dels mínims per a la supervivència als més pobres anava desapareixent per mor que s'imposava una meritocràcia competitiva i individualista, i a mesura que s'evidenciava la insuficiència de l'administració estatal a l'hora de garantir aquestes seguretats, el glosador avisava que la única estratègia per assegurar la supervivència en cas de crisi econòmica era l'estalvi individual i previsor.

A partir d'aquestes anàlisis arribam a la conclusió de la vigència en el discurs dels arguments de les formes de representació del creixement econòmic basades en les nocions conservadores d'assegurament del consum de subsistència, i també a partir de les narratives pessimistes sobre cicles perpetus d'alternança entre abundància i carestia. Tot plegat es traduïa en una significació negativa de l'experiència col·lectiva de l'expansió de la indústria turística als anys seixanta del segle XX com a causa de comportaments des preocupats i consumistes per part de

⁴⁰⁴ Femeneis, 1967-68: 41-43

la major part de la població. Justament aquests eren els comportaments que s'interpretaven com a símptomes de noves èpoques d'escassetat.

L'abandonament del camp i l'enyorança dels temps passats.

El creixement econòmic que va viure la vila d'Artà i el conjunt de Mallorca als anys seixanta com a conseqüència de la industrialització i massificació de l'activitat turística va anar de la mà d'un progressiu abandonament de les activitats agropecuàries. D'aquesta manera l'agricultura va passar de ser el sector econòmic amb més pes a esdevenir marginal i secundària. Aquest procés d'abandonament del camp va ser representat en clau nostàlgica en els arguments que en Xesc 'Gurries' va compondre durant els anys seixanta i setanta.

No debades, pot sorprendre que les primeres referències que trobam als arguments sobre l'abandonament de l'activitat agrícola i la recerca d'un canvi a un ofici diferent per part de molts veïnats i veïnades de la vila, són anteriors a l'explosió del creixement de l'activitat turística. L'any 1952, Francesc Femenies 'Gurries' es queixava en el seu argument del poc interès en el treball de la terra que tenien els fills de pagès que havien fet estudis, com si menyspreassin l'activitat agrícola com un ofici de baixa categoria.⁴⁰⁵

*El qui dues lletres té
fuig des camp per bé que estiga
cercant enxufe mendiga
creguent que viurà més bé
greu li sap sa feina fer
si ha d'acotar sa biga.*

*An el qui té bona cultura
li tocà voure ben clar
que per bé nostro ha d'anar
a davant s'agricultura
si de produir s'atura
es camp, ningú menjarà.*

*Pensau que es conrador
qui fred i calor sofreix
i a tots es demés nutreix
amb ses gotes de suor,
empleats, amb més amor
tractau-ló que s'ho mereix.*

*Pares an es fills dau-lós
ses seves necessitats
quan estan bé d'il·lustrats
de fer feina ensenyau-lós
alguns per fer-los senyors
les fan uns desgraciats*

*Qui no sap fer economies
ell mateix son cos explota
qui no heu creu que prengui nota
i prest no tindrà manies,
per ric que sia en dos dies
sa casa fa bancarrota*

En aquestes cançons podem veure clarament com el glosador denunciava l'abandonament de l'activitat agrícola a partir de les mateixes formes de representació estereotipada i els mateixos tòpics amb els quals abans s'acostumava a ridiculitzar el jovent en els arguments. Per una part observam que les ànsies individualistes d'ascens social enteses en clau d'orgull i enveja són l'element que es presentava en el text de l'argument com la causa de la desaparició de les vocacions de pagès entre el jovent de la vila, sobretot el que tenia estudis. A l'argument el glosador també es mostrava escèptic davant les possibilitats reals d'ascens social dels joves lletruts ja que es consideraven les pretensions excessivament ambiciosos una trampa amb conseqüències a la llarga negatives per a la persona. Per altra banda, a l'argument es valorava molt positivament la seguretat que des del seu punt de vista el sector agrari aportava a l'economia en el sentit que des d'una perspectiva del consum orientat a la subsistència, la producció d'aliments es considerava la primera prioritat. És per això que l'abandonament de l'ofici de pagès es veia com una cosa molt desaconsellable per al conjunt de la societat. Finalment, a la darrera cançó es posava èmfasi en la

⁴⁰⁵ Femenies, 1951-52: 75-80 i fins a 89.

inseguretat de l'activitat empresarial i dels sectors econòmics no agrícoles, entenent la riquesa com un factor d'atzar que en la vida de les persones tant fàcilment es podia presentar com desaparèixer.

Respecte a les darreres cançons del grup exposat anteriorment, hem de ressaltar que en una època com els anys cinquanta en la qual les activitats agropecuàries eren ben viables econòmicament i es tornaven a recuperar els beneficis i els nivells de negoci anteriors de la Guerra Civil, el glosador fa esment en el seu argument que l'abandonament del camp no responia tant a la necessitat d'un millorament econòmic, com a la recerca del prestigi personal que donaven altres oficis i del qual no en gaudien els pagesos. Per altra banda, el glosador també remarcava que els pagesos no eren tractats per la resta de la població amb l'amor que es mereixien, com si fossin menyspreats pel seu ofici. Respecte a això, autors com Jesús Izquierdo han assenyalat com una de les principals causes de l'abandonament del camp i l'emigració a les ciutats a l'estat espanyol durant els anys cinquanta es pot explicar per la difusió de l'estereotip negatiu del pagès com a "paleto" analfabet i incivilitzat a través de l'escola o mitjans de comunicació com la premsa, la ràdio o el cinema (2001: 760-761). Per altra banda, Eugen Weber també va assenyalar en el seu moment per al cas de la França de finals del segle XIX i principis del XX que l'escolarització va ser un dels principals factors que va provocar que la gent del camp abandonàs les seves identitats locals pageses i adoptàs la nova identitat nacional francesa (1976: 493-494). Tot ens fa pensar per tant, que el testimoni de Francesc Femenies en el seu argument de 1951 confirma les tesis segons les quals la difusió d'un estereotip negatiu de la pagesia i l'activitat agrícola a través de diversos mitjans entre els quals podem destacar l'escola va fer que molts fills de la pagesia s'empeguessin de l'ofici dels seus pares i pretenguessin un canvi per a les seves vides adoptant nous oficis més ben valorats en el conjunt de la societat, lliures de l'estigma del pagès "paleto".

Davant aquest panorama d'estigmatització de la pagesia, no ens ha

d'estranyar que com a reacció a tot plegat per aquesta època es començàs valorar positivament la festa de Sant Isidre com a patró de la pagesia. Es tracta d'una festa que pràcticament no se la mencionava en arguments anteriors i que a partir d'aquest moment va agafar rellevància. Pensam que la valoració positiva i la defensa de la festa s'entenia com la reivindicació del sector de l'agricultura davant la seva estigmatització. A les cançons que l'any 1952 Antoni Massanet 'Berrió' va dedicar a relatar la festa de Sant Isidre podem observar com el glosador reivindicava l'ofici de pagès davant el menyspreu aliè.⁴⁰⁶

*Per San Isidro se fe
sa festa des conradors
tan rics com treballadors
molta gent hi hagué,
passacalles pés carrer
i proves de llauradors*

*Es conrador es lo més tirat
que hi ha damunt la terra
perquè tothom li mou guerra,
mal vist i despreciat
amb aquest temps que hem passat
però tothom s'hi aferra*

*San Isidro el varen fer
es patró des conradors,
però és pes treballadors,
perquè ell era pareller
així és que per s'obrer
ell és un sant victoriós.*

A la segona cançó exposada podem comprovar nítidament com el glosador començava a percebre cap als anys cinquanta la representació estereotipada de la pagesia que des de les institucions relacionades amb l'estat o la indústria cultural mercantilitzada es transmetia des d'una perspectiva d'alteritat i que requeia sobre ell mateix i sobre la major part de veïnats i veïnades de la vila. Igual que aquell mateix any ho feia Francesc Femenies en el seu argument, en Toni 'Berrió' reivindicava i valorava l'ofici de

⁴⁰⁶ Massanet, 1951-52: 28-30

pagès per la seguretat alimentària que donava al conjunt de la població. Per altra banda, a la darrera cançó exposada podem veure com el glosador no només es va apropiat en el seu text de la figura de Sant Isidre des de la perspectiva de la identitat professional pagesa, sinó també des de la perspectiva de classe ja que considera al Sant com un parell, que era la categoria més alta dels treballadors assalariats a una possessió.

Tanmateix, allò que ens interessa remarcar és que ja des dels anys cinquanta als arguments es donava significat a l'experiència col·lectiva d'abandonament de les activitats agrícoles com una cosa negativa i lamentable a partir de les estructures de representació pròpies del discurs de l'economia moral de la subsistència. És també d'aquesta manera que es va representar l'experiència de l'abandonament més acusat del camp que es va donar als anys seixanta del segle XX, quan el sector serveis i la construcció començaren a substituir el primari com a base de l'economia il·lenca. Ens poden servir com a exemple les cançons de Francesc Femenies a l'argument de 1966:⁴⁰⁷

*Sa gent es camp abandona
i se fa picapedrer
perquè diu que així com vé
es temps sa terra poc dona.
És de ja fa molta d'estona
mal vist es foraviler*

*Jo ja sé que no és cap vega
an es camp cultivar-ló
que an es pobre conrador
pareix que tothom li pega
si de sa terra renega
s'arribarà a anyorar-ló*

*S'arada posa rovei
no en van servir es conradors
fugint es treballadors
no ha quedat més remei
que fer retirar es parell
i haver de llaurar amb tractors*

*Hi ha aquí una altra trama
que cada any veig que és igual
quan vol treure un animal
ja té parada sa cama
té raó quan fort s'exclama
"lo que en vaig pagar, no val!"*

En aquestes cançons podem veure com a l'argument es considerava una de les causes de l'abandonament de les activitats agràries per altres que eren igualment dures físicament com les relacionades amb la construcció a l'estereotip pejoratiu que requeia sobre el pagès i que es percebia entre la població d'Artà de manera sistemàtica des de feia temps. Per altra banda, a la tercera cançó s'explica la mecanització del camp no com la causa de l'abandonament del treball agrari per part de la major part de la població sinó com la conseqüència. Així es pensava que els tractors substituïren les mules perquè faltava mà d'obra i no a la inversa. Apart de les típiques valoracions positives del treball agrícola com a generador de productes de primera necessitat, sobretot d'aliments, a la darrera cançó exposada podem reparar com també es culpava de l'abandonament del camp a les polítiques de preus dels productes agrícoles controlades pels comerciants. Així tornaven a aparèixer les velles queixes sobre els baixos preus que es pagaven als pagesos pel bestiar en temps d'abundància, la qual cosa s'interpretava com un menysteniment a la seva feina i la seva tasca en la societat.

La significació de l'experiència col·lectiva d'abandonament del camp a partir de les formes de representació recurrents en els arguments que es basaven en la concepció de la riquesa pròpia de l'economia moral de subsistència, es complementava en els arguments de Francesc Femenies dels anys seixanta i setanta amb una representació nostàlgica i en certa manera mitificadora del passat rural preindustrial. Per exemple, a l'argument de l'any 1968 el glosador es lamentava que amb la mecanització del camp ja no se sentien les antics gèneres de cançó popular

⁴⁰⁷ Femenies, 1966-67: 39-42

considerats pròpies per a l'activitat laboral al camp:⁴⁰⁸

*Ja no sentim com soliem
gens sa tonada des batre
avui es renou de latra
que sentim, i no ho volem,
a on setze hores tenien
de feina, la fan en quatre*

En aquesta cançó observam una representació idealitzada del camp no mecanitzat com una forma d'economia més estètica i per tant millor, per molt que no fos tan productiva. Sobre aquesta valoració estètica que identifiquem en els arguments d'aquesta època, tant pel que fa a les cançons de feina que cantava la pagesia en el passat com pel que fa al paisatge natural i humà que representava la imatge del pagès treballant amb l'arada o a l'era, pensam que no hi ha dubte que s'avenen a la visió romàntica positiva que les elits culturals de la vila tenien del món rural i de la pagesia en general. D'aquesta manera podem pensar que el glosador, davant la percepció de la persistent representació estigmatitzant del pagès com a *paleta* inculte, s'apropiava en el seu argument de la visió positiva de l'estereotip que es transmetia en les pintures paisatgístiques, la prosa poètica, els relats costumistes i les recopilacions folklorístiques de la tradició oral que una part de les elits culturals de la vila havien difós al llarg del segle XX.⁴⁰⁹ Hem de tenir en compte per exemple que el *Cançoner Popular de Mallorca* arplegat pel pare Rafel Ginard, es va publicar l'any 1960, només uns anys abans que Francesc Femenies valoràs tan positivament les antigues cançons que s'havien deixat de cantar en hores de feina. Precisament es tractava de les mateixes cançons que sortien publicades per escrit al *Cançoner*. Possiblement veure aquestes cançons publicades en un llibre, amb tota l'adquisició de capital simbòlic cap a

aquestes expressions de cultura oral que això suposava, va fer que el glosador començàs a revaloritzar el passat rural i pagès de la vila en els termes positius en els quals les mateixes folkloristes, artistes i literats ho havien fet amb anterioritat.

La mitificació del passat pagès de la vila deixat enrera en els temps moderns arribava en alguns casos a tal extrem que s'hi vinculava el comportament de la meteorologia considerat més benèvol als temps passats.⁴¹⁰

*Tanta fou s'aigo que fé
que la miraven quan queia
i sa gent antiga deia
ja torna es temps de primer
quan conrava s'artaner
per sa Talàia Moreia.*

En aquesta cançó es representava el passat de la vila d'Artà com un paradís idíl·lic en el qual no només la meteorologia era més benèvol sinó que l'activitat agrícola era intensa i la producció era abundosa. Quan a la cançó esmentava el fet que es cultivava fins i tot la Talàia Moreia feia referència a la muntanya més recòndita i improductiva del terme d'Artà situada a son front del mar al cap de Ferrutx. Amb això el glosador volia fer èmfasi que en aquell passat mític cronològicament indefinit tot era abundància i es treia tot el fruit que la terra donava. No hi ha dubte que en aquesta cançó es reproduïa el mite de l'edat d'or que des de la Grècia clàssica ençà ha marcat la literatura de tipus partoril i bucòlica a partir de la qual segons el crític literari Raymond Williams s'ha representat positivament un món rural identificat amb el passat i a la vegada s'ha donat un significat negatiu al pas del temps com la degeneració d'aquesta estat primigeni paradisiac de la humanitat (1973 [2001]: 71). Encara que no hi ha dubte que aquest mite va ser transmès per les institucions eclesiàstiques als veïnats i veïnades d'Artà a través per exemple del relat sobre l'expulsió d'Adam i Eva del

⁴⁰⁸ Femenies, 1968-69: 46

⁴⁰⁹ Hem analitzat aquesta casta de representació positiva idíl·lica del món rural amb la qual la població d'Artà va entrar en contacte en el capítol 5 de la present tesi doctoral (p. 271)

⁴¹⁰ Femenies, 1971-72: 19

paradís, pensam que aquesta casta de narrativa de la degeneració de la humanitat va agafar especialment vigència als anys seixanta pel fet que anys abans literats artanencs com Josep Sureda Blanes o pintors com el seu nebot, Josep Francesc Sureda Blanes, havien fet una valoració del paisatge de la vila a través de els seus escrits i els seus quadres, i això havia estat percebut d'aquesta manera per la major part de la població artanenca. Respecte això, hem d'assenyalar que autors com el mateix Raymond Williams han afirmat que la valoració del paisatge ha estat un invent urbà o si més no aristocràtic en el qual s'ha alteritzat històricament la pagesia com a part passiva del paisatge, és a dir, com elements decoratius de l'idil·li rural (Williams, 1973 [2001]: 357). No fa falta dir que les persones que elles mateixes eren integrants d'aquest paisatge —els pagesos i les pageses— no varen compartir aquesta valoració estètica positiva de la imatge paisatgística, encara que sembla que el mateix text dels arguments ens indica que cap als anys setanta del segle XX, aquesta representació positiva del món rural començava a ser apropiada pels subjectes representats en el paisatge.

Així mateix, hem de tenir en compte que l'idil·li que es mostrava en els quadres i la prosa poètica d'aquests autors no s'acaba d'avenir amb l'idil·li descrit en els arguments. Si com ja hem vist en el seu moment els primers posaven especial èmfasi en la bellesa del paisatge deshumanitzat, verge i salvatge, en els arguments es posava èmfasi en el paisatge agrari no industrialitzat o mecanitzat però sí humanitzat. Així podem pensar que en els arguments més que una reivindicació de la naturalesa davant la degeneració industrial, allò que s'idealitzava era l'ofici de pagès i la producció agrària.

Esperant temps pitjors.

Tanmateix, les referències nostàlgiques al passat pagès de la vila d'Artà eren més aviat escasses en el texts dels arguments d'aquesta època, ja que respecte al tema de l'abandonament del camp predominaven les previsions

pessimistes sobre les conseqüències que el creixement del consum de productes superflus podia tenir en cas que la bonança econòmica no s'allargàs indefinidament. Això es veu clarament a l'argument de 1968 en el qual en Xesc 'Gurries' expressava la seva visió pessimista al voltant del creixement del turisme:⁴¹¹

*Sa terra que mos sostén
avui li giren s'esquena
més d'un menjarà morena
si es turisme se retén.
És es camp qui mos sosten
i no ses penyes i arena*

*Veurem es jornals escassos
si es turisme mos deixa
sa terra que mos ve néixer
i tornaran posar es braços
i hauran de treure es fenaços
que aquest temps han deixat créixer.*

*No dessig que sa mudança
des turisme vengui, no;
però tem cosa pitjor;
diven que s'estar bé cansa
i després de sa bonança
sol venir una maror.*

Observam com en aquestes cançons l'argument agafava un to profètic i catastrofista. Davant la seguretat gairebé completa que els bons temps es podien acabar en qualsevol moment, i per tant s'hauria de tornar a acudir al treball de la terra com a principal actiu econòmic, el glosador es lamentava que l'estat d'abandonament en el qual havien quedat les explotacions agràries seria un problema a l'hora de reactivar-les econòmicament. A la darrera cançó el glosador es reafirmava en la seva percepció del creixement econòmic no com un procés il·limitat sinó com un auguri de mals temps en el futur, sostenint d'aquesta manera no una representació de l'esdevenir històric en termes de progrés sinó una representació cíclica i estacional del pas del temps a

⁴¹¹ Femeneis, 1968-69: 72-74

partir de la qual s'entenia que *després de sa bonança sol venir una maror*.

Aquesta valoració positiva de l'agricultura com a única forma d'economia que podia donar una seguretat absoluta, acompanyada de prediccions pessimistes de pobresa en el futur davant l'abandonament del camp, es complementaven en molts casos amb un cert lament per la transformació del paisatge agrari, ja que l'abandonament de les explotacions agrícoles es manifestava amb la proliferació de males herbes que donaven un aspecte descuidat al paisatge.⁴¹²

*En so fer feina an es camp
sa gent interès no du
tot ja és bardissa i segur
que no hi ha qui s'arramb
totes creixen com un llamp
per no tallar-lés ningú*

*No sé a on arribarem
de sa manera que anam
fogint de feina i de fam
lo que vendrà ja ho veurem
jo sé cert que anyorarem
lo que ara despreciam*

Anys més tard Francesc Femenies encara combinava en els seus arguments la representació del pas del temps i els seus mals auguris sobre el futur de l'economia i la subsistència amb la visió nostàlgica d'un paisatge agrari abandonat a la seva sort.⁴¹³

*Amb aquest camí que hem pres
jo no sé a on arribarem
però crec que acabarem
de molt a no tenir res
mos hem carregat un pes
que prest dur-lo no podrem.*

*Sa terra està abandonada
molts que en tenen no en fan cas
de romaguers i fanars,
la pobreta està tapada
com qui no res l'han deixada
com qui tira un pedaç*

*Es garrovers no s'espolsen
ni cap fruit no se mig cull
diu s'obrer "jo menjar vull
sa teiada un poc més dolça"
jo esper per tots sa repolsa
així com se posa avui.*

*Just vol fer feina sa gent
dins sa part industrial,
perquè troben que és jornal
se guanya més fàcilment
i ninguns estan veget
que prest o tard serà un mal*

*Aquell que es camp abandona
per ses riberes anar
és que no sap que la mar
sempre ha estat polissona,
si de lo que té mos dona
llavors se'l torna a menjar*

*Domés es bona sa terra
i molts la despreciam
pensam que tot quan menjam
a ella se li desferra
si s'ofèn o mos desterra
a tots mos mata de fam.*

A les primeres cançons observam una altra vegada com la representació nostàlgica del paisatge rural del passat no es feia en termes de deshumanització o virginitat sinó en termes d'explotació agropecuària. Els camps arreglats i cultivats del passat eren contrastats en el glosat amb uns camps abandonats plens de males herbes, és a dir, deshumanitzats, plens d'arbres carregats de fruit que ningú s'encarregava de recollir, amb el malbaratament de recursos que això representava a ulls del glosador. Per altra banda, en altres cançons es feia la típica defensa de l'agricultura com l'únic sector de l'economia que podia assegurar l'abastament alimentari, fins al punt que vinculava les possibilitats de creixement econòmic a les possibilitats del territori de generar aliments. Això es pot comprovar pel fet que en els darrers versos exposats el glosador afirmava que si la terra *s'ofèn o mos desterra, a tots mos mata de fam*.

⁴¹² Femenies, 1967-68: 64-65

⁴¹³ Femenies, 1974-75: 55-60

Per altra banda, quan l'any 1974 es començaren a sentir a Mallorca els efectes de la crisi econòmica en la disminució de l'afluència de turistes, no ens ha d'estranyar que les alarmes sonassin en l'argument de l'any posterior. En aquest glosat Francesc Femenies es va fer ressò del fet que el restaurant i centre d'oci "Barbacoa", un dels establiments turístics més emblemàtics del terme, no hagués obert durant tota la temporada:⁴¹⁴

*Es turisme sí que és cert
que hem tengut més prim de cova
quan sa pasta no és ben tova
fa es pa dolent i se perd
an Es Pujols no han obert
de tot l'any es "Barbacoa"*

En l'anàlisi que el glosador feia de la crisi econòmica mostrava aquest fet com la confirmació de les seves prediccions més pessimistes:⁴¹⁵

*Sent que diven per aquí
que està aprimant sa feina.
De res serveix tenir una eina
si no se pot fer servir
ja començam a sentir
bastanta gent qui esqueina.*

*No sempre perfectes van
ses coses amb so progrés
quan mos pegarà un revés
es tudats se voran
tants de cotxos sobrarian
com falta faran doblers*

*Sa gent vella mai pensava
es poder progressar tant.
Jo no em tenc per ignorant
i tampoc no heu esperava
d'estiu es rellotge anava
dues hores endavant.*

*Tot article de menjar
encara que molt abund
es preu sempre per amunt
cada dia veim que va
jo no gos dir quan serà*

que darà es darrer ripunt

*An es nostro cementeri
aquest any l'han fet més gran
o creven que en moriran
molts de peste o de misèria
'nant així es d'un imperi
prest enterrar-hi podran*

*Sa roda de sa fortuna
mos fa joanets davant,
quan tenir-la estam pensant
ella ses mans mos engruna
sa sort és talment sa lluna
que té creixent i minvant.*

En aquestes cançons observam com en temps de crisi el glosador posava èmfasi en les seves denúncies del consumisme compulsiu adoptat pel conjunt de la població afirmant que productes prescindibles com per exemple els cotxes no servien de res quan les prioritats fossin omplir-se la boca. Destaca d'aquesta manera que els doblers gastats en el cotxe haurien pogut ser guardats i utilitzats per comprar menjar en èpoques de carestia. Per altra banda, el glosador percebia amb alarma que encara que la feina en el sector del turisme minvava, els preus dels queviures seguien pujant, la qual cosa conduïa a prediccions catastrofistes d'una mortandat extraordinària raó per la qual creia que s'estava ampliant el cementiri. És en aquest punt que en la darrera cançó exposada el glosador identificava la mort com a part natural dels cicles econòmics de bonança i malura a través de la metàfora de la roda de la fortuna. D'aquesta manera, davant l'entrada imminent a una època de pestes i misèria que per al vell Francesc Femenies s'evidenciava en els primers símptomes de crisi, el glosador es reafirma a rebutjar com a falses les suposades seguretats del progrés econòmic bastat en la indústria i el comerç i a presentar l'alternança perpètua de bons temps i amb el temps com a un cicle temporal regit únicament per l'atzar al qual totes les persones estaven sotmeses per igual.

⁴¹⁴ Femenies, 1974-75: 81

⁴¹⁵ Femenies, 1974-75: 61-68

Els arguments en crisi de representativitat.

Tenim indicis per pensar que els vaticinis catastrofistes de Xesc ‘Gurries’ no es prenién del tot seriosament per part de la població d’Artà o almanco eren qüestionats, sobretot a partir dels anys setanta quan el glosador ja es trobava en els darrers anys de la seva vida. A l’argument cantat l’any 1967 començam a trobar els primers indicis del qüestionament de la significació de l’experiència col·lectiva del canvi històric que per aquella època Francesc Femenies donava a través dels seus arguments. A les cançons finals de l’argument Femenies donava notícia de les calúmnies i menyspreus que queien sobre la seva persona per mor dels seus arguments:⁴¹⁶

*Som hagudes de sofrir
paraules bastant gruixades
calumnies que m’han posades
sense cap motiu tenir
tales ofenses per mi
totes són ben perdonades.*

*Tampoc me posaré dol
si sa gent me desprecia
jo sols trob de cada dia
en so fer bé més bon consol
m’estim més anar tot sol
que amb sa mala companyia.*

A la darrera cançó observam un cert sentiment de solitud i falta d’acompanyament en la composició i cant públic de l’argument, presentant-se l’argumentaire com una persona incompresa per la resta de la població. Hem de fer notar que amb aquestes cançons Francesc Femenies introduïa l’anunci que feia comptes seguir fent arguments mentre pogués per mor de la falta d’interès per a la conservació d’aquesta tradició que tenien els pocs glosadors que quedaven a la vila. Per altra banda, l’argument de l’any 1966 va anar precedit de quatre anys de silenci en els quals cap glosador va fer argument per les

festes de Sant Antoni. Potser el cant de l’argument a les festes de 1963 ja no va provocar el suficient interès entre els veïnats i veïnades de la vila i per això en Xesc ‘Gurries’ va decidir, retirar-se. També va ser possiblement per això que a l’argument del seu retorn quatre anys més tard el glosador va recordar els menyspreus rebuts per voler perpetuar aquesta tradició quan anunciava la seva decisió de seguir endavant amb aquest costum assumint totes les conseqüències sobre la seva persona. Tot plegat ens evidencia un cert desinterès per bona part de la població artanenca en vers l’argument com una tradició antiquada i caducada davant els canvis socials de l’època, la qual cosa suposava sens dubte una crisi de representativitat del glosador que ja no es podia presentar de manera inequívoca com el portaveu del poble, ja que el poble en aquesta època semblava no voler tenir veu.

Les dificultats que en Xesc ‘Gurries’ percebia per connectar amb les sensibilitats populars de l’època es pot d’entreveure a l’argument de l’any següent, ja que a la primera cançó dels “temes variats”, es mostra molt previngut davant la possibilitat d’una rebuda negativa de les seves cançons per part del públic receptor:⁴¹⁷

*Bons artanencs vos suplic
que em perdoneu si trobau
que a qualcú bé no li cau
amb ses coses que vos dic.
Diu un refran molt antic
que tot bon cavaller cau.*

Tot i les dificultats en trobar la complicitat amb el públic receptor que en aquesta cançó sembla que manifestava Francesc Femenies, la veritat és que aquest glosador va seguir fent l’argument un any darrera l’altra fins 1975. Així mateix, a mesura que anaven passant els anys observam com el glosador percebia que almanco una part de la població de la vila el ridiculitzava per mor de la seva visió pessimista de l’economia i les seves

⁴¹⁶ Femeneis, 1966-67: 68-69

⁴¹⁷ Femeneis, 1968-69: 41

prediccions catastrofistes. Podem entreveure això quan a l'argument de 1973, tot seguit de les cançons en les quals expressava la seva desconfiança cap al creixement econòmic i el progrés, Francesc Femenies es mostrava conscient que les seves cançons podien fer riure a molts:⁴¹⁸

*Per ventura alguns versàtils
de mi s'estaran riguent.
No és igual fer un argument,
que menjar torrons i dàtils
ja que jo trob molts d'escàtils
sempre que el vaig compongent.*

Observam com el glosador expressava en aquesta cançó la seva voluntat de seguir composant arguments mentre tingués forces tot i la ridiculització de la seva persona que percebia clarament.

No hi ha dubte que la raó per la qual en Francesc Femenies seguia fent arguments tot i l'evidència de la falta de representativitat del sentir popular en els seus glosats, era que eren moltes les veus a la vila que defensaven què la tradició de l'argument no es perdés tot i que hagués perdut vigència històrica i efectivitat social. Podem comprovar això a l'argument de 1972 on Francesc Femenies explicava la benevolència del batles i el rector a l'hora de revisar l'argument reproduint la contesta que ambdós li donaren davant la seva petició de permís.⁴¹⁹

*I m'han contestat així ,
“fora rues que partesqui
i tot lo que se meresqui,
digués lo que tens que dir,
ninguns hem de consentir
que es glosat desaparesequi”*

Així tot ens indica que la única raó de ser de l'argument a principis dels anys setanta era el seu propi valor ontològic com a tradició que ajudava a establir lligams imaginaris amb un passat recent d'economia agrària i cultura oral del qual pràcticament ja no en quedava res. Tot ens fa pensar que a poc a poc l'argument

s'anava desvirtuant i anava perdent la seva funció de representar la veu de la col·lectivitat local, convertint-se tot plegat en una exhibició folklòrica d'una tradició més pròpia del passat que del present. Això es manifesta a l'argument de l'any 1973 en el qual Francesc Femenies expressa la percepció que tenien d'aquest glosat tant el batle com el rector que el supervisaven —i per extensió el conjunt de la població—, que era vist més que res com un espectacle:⁴²⁰

*Per publicar-lo, obstacle
s'arguemnt no ha tengut,
s'autoritat ha cregut
que pot servir d'espectacle*

D'aquesta manera sembla que no es poden plantejar gaires dubtes sobre el dèficit de representativitat del sentir popular que aquesta tradició experimentava en aquesta època, ja que era vista només com un vestigi del passat que s'havia conservar, i no com una expressió genuïna veu del poble.

Els nous desequilibris ecològics.

Tot i la crisi de representativitat patida per la tradició de l'argument cap als anys setanta del segle XX, hem de reparar que són molts els indicis que ens fan pensar que aquest glosats durant aquest període no varen perdre de tot la seva vigència històrica, ja que en el seu text se seguia fent ressò de problemàtiques pròpies del moment. Aquest és el cas de la degradació ambiental i els desequilibris ecològics que estava provocant l'abandonament de l'activitat agrícola i el creixement desbocat de l'economia basada en la indústria turística.

Un exemple d'això el tenim a l'argument de 1973 en el qual Francesc Femenies lligava els tradicionals laments per l'abandonament de treball agrícola i la proliferació de males herbes pel territori amb les causes dels nombrosos

⁴¹⁸ Femenies, 1973-74: 78

⁴¹⁹ Femenies, 1972-73: 7

⁴²⁰ Femenies, 1973-74: 7

incendis forestals que per aquella època començaven a produir-se:⁴²¹

*Es que ses montanyes mira
pas no veurà per enlloc
que sa llenya a poc a poc
ha crescut tant que retjira
casi per tot una pira
enguany hi ha hagut de foc*

*Sa terra han abandonada
per anar a sa ribera
servir a gent estranquera
diuen que més els agrada
una mala temporada
me pareix que mos espera*

*Ai...! si mos deixa es turisme
així com han pres sa vida
tant la gent s'ha enseyorida
que pot causar un cataclisme
o perdre pes poc cinisme
es mugaró de sa dida*

A la primera cançó exposada observam com el glosador relacionava clarament la proliferació d'incendis forestals amb l'abandonament de l'explotació forestal per part de la pagesia. Hem de tenir en compte que l'explotació forestal es traduïa entre d'altres activitats en l'aclariment dels boscos a través del tall per fer llenya de les branques baixes dels arbres i dels exemplars més vells o morts, i la neteja dels matolls que duïen a terme els ramats de cabres o ovelles que es feien pasturar pels pinars. D'aquesta manera a l'argument es denunciaven els desequilibris ecològics provocats per l'abandonament de les activitats agrícoles tant als camps com als boscos, la qual cosa s'havia traduït en l'agreuament d'uns incendis forestals que cada vegada eren més difícils de controlar en boscos abandonats a la seva sort. Per altra banda podem observar com en les altres cançons exposades es reproduïa a l'argument el discurs habitual en aquesta època sobre la inseguretat de l'economia expansiva basada en el turisme i el valor de l'agricultura com a sector econòmic bàsic en d'abastament alimentari. Així mateix,

pensem que és de destacar la metàfora de la darrera cançó en la qual s'identificava el territori com a actiu econòmic amb una dida que dona de mamar a nins petits —les persones—, per la qual cosa s'entenia l'abandonament del mugró de la dida com un acte perillós i poc prudent.

Un altra desequilibri ecològic que el glosador ja denunciava als arguments dels anys setanta i ha estat conseqüència del creixement econòmic i l'adopció de pautes de consum compulsives i malbaratadores, era la generació excessiva de residus i tota la problemàtica sobre la seva gestió que hi havia a darrera. Ja hem vist com això va provocar moltes queixes del glosador respecte a la ineficàcia de les administracions de l'estat en la seva gestió al casc urbà de la vila. Així mateix, als anys setanta el residus començaren a envair els boscos del terme municipal en abocadors incontrolats que es varen crear de forma més o manco espontània. Això es pot comprovar per exemple a l'argument de 1970:⁴²²

*Si a cercar llenya anau
alguns per dins sa garriga,
sentiu s'olor qui pessiga
de ses brutors que hi trobau
o dins es nas vos pensau
que hi ha entrat una formiga.*

En aquesta cançó comprovam com es feia una valoració positiva del paisatge de garriga encara que només feia en la seva vessant olfactiva. En aquest cas observam com el paisatge que es valorava no era els dels conreus agrícoles sinó el del territori no tan humanitzat de la garriga, encara que com acabam de veure hi ha indicis que ens fan pensar que en el discurs de l'argument no es considera cap forma de territori com a paisatge verge sense possibilitats d'explotació. Així mateix, no fa falta dir que el paisatge deteriorat que denunciava el glosador en el seu argument contrastava amb els paisatges idíl·lics que

⁴²¹ Femeneis, 1973-74: 72-74

⁴²² Femeneis, 1970-71: 52. També Femeneis, 1974-75: 75

descrivia Josep Sureda Blanes en la seva obra literària, o que pintava el seu nebot, Josep Francesc Sureda Blanes, en les seves pintures. Per tant, no hi ha dubte que la valoració positiva que feren del paisatge natural personatges com aquests varen tenir una certa influència en el discurs dels arguments.

Segurament, les previsions pessimistes pel que fa al creixement econòmic i al desenvolupament del turisme que Francesc Femenies feia en els seus darrers arguments varen adquirir vigència de bell nou a mitjans dels anys setanta amb el plantejament al debat públic de qüestions en torn als equilibris ecològics i l'esment pel medi ambient. Possiblement això va fer que les cançons de Francesc Femenies als seus arguments tornassin a ser reivindicables i assumibles almanco per una part de la població artanenca. En aquest sentit hem de destacar que quan l'any 1976 en Xesc 'Gurries' es va posar definitivament malalt i ja no es va poder fer càrrec de la composició de l'argument, un grup de joves de la vila que es feia anomenar "Grup Falcons" es va decidir a compondre'n un perquè no es perdés la tradició, al mateix temps que reivindicaven i es feien seva l'obra anterior de Francesc Femenies. Podem comprovar això en l'homenatge que aquest grup de joves artanencs va retre en el seu argument a aquest glosador.⁴²³

*An en Francesc Femenies
homenatge li vull dar:
glosador com ell no hi ha
mal hagen ses malalties!
Fins a la mort Xesc 'Gurries'
no t'aturis de glosar*

*Aquest argument està
fet darrera es teu mestratge;
es teu era companatge,
aquest sols crostor de pa.
Per ser es primer que fa
s'autor perd tot es coratge*

D'aquesta manera podem veure com a mitjans dels anys setanta certs sectors de

la vila artanenca, possiblement els més joves, varen començar a reidentificar-se amb la tradició de l'argument i amb el discurs econòmicament conservador i reaccionari que el caracteritzaven com a gènere literari, un discurs que justament es feia complementari a les sensibilitats envers el desenvolupament econòmic pròpies de l'ecologisme.

8. 4. Els processos de modernització i els arguments del segle XX.

(Canvis i continuïtats en el discurs dels arguments. Conclusions)

Són moltes les conclusions a les quals podem arribar de l'anàlisi del text dels arguments fins al darrer que va compondre Francesc Femenies l'any 1975.

Dels arguments més antics conservats de finals del segle XVIII deduïm que aquells glosats pràcticament no tenien res a veure amb els que es van anar composant al llarg del segle XX. Aquests primers arguments no tenien l'estructura narrativa ni el to seriós que va caracteritzar els seus homònims del segle XX. Emmarcats dins la tradició carnavalesca dels testaments, les paròdies judicials i les execucions simulades de ninots, els arguments del segle XVIII eren simulacres dialogats d'un judici amb un glosador que actuava com a acusador d'un personatge imaginari al qual se li atribuïen tots els mals que s'havien esdevingut a la vila durant l'any anterior.

No debades, la publicació a l'illa de Mallorca l'any 1846 i 1869 de l'obra del mític glosador Sebastià Gelabert 'de Sa Real' titulada *Descripció de la temporada de l'any 1744 y siguients fins a 1750*, va tenir tal impacte entre els glosadors i la resta d'habitants de la vila d'Artà fins al punt que gradualment l'argument va anar perdent el seu caràcter carnavalesc per adoptar a imitació del poema d'en Tià de Sa Real una estructura de caràcter narratiu i una actitud més seriosa. La *Descripció* era un glosat en el qual es contaven les calamitats i

⁴²³ Grup Falcons, 1975-76: 46-47

desgràcies que es varen donar al conjunt de l'illa de Mallorca entre l'any 1744 i el 1750, entre les quals trobam males collites, guerres i epidèmies. En aquest text el glosador marcava quines eren les pautes de reciprocitat social entre pobres i rics que s'havien de seguir en conjuntures excepcionals de crisi de subsistències, sempre posant èmfasi en el deure paternalista dels més rics a assegurar la supervivència dels més pobres. Per altra banda, en el glosat també s'aprofundia en allò que es considerava que eren les causes explicatives de la crisi econòmica i demogràfica, és a dir, quins eren els factors que conduïen a una situació de carestia i calamitats com la que es va viure a mitjan segle XVIII. En el text s'apunten com a causes el comportament despreocupat i malbaratador del conjunt de la població en les èpoques precedents d'abundància i bonança, fent especial èmfasi en el comportament de les dones joves de condició social baixa. De la lectura d'aquest glosat s'arriba a la conclusió que s'assenyala l'excés de bonança econòmica com la causa de les crisis econòmiques i demogràfiques posteriors, en una formulació de caràcter religiós i popular de la teoria que un poc més tard Thomas Malthus va plantejar des d'Anglaterra sobre els cicles demogràfics de creixement i crisi inevitablement perpetus segons l'autor (1798 [1977]: 15).

Per altra banda, tant el codi ètic de comportament i reciprocitat social entre pobres i rics que defensava en Tià de Sa Real en el seu glosat, com la visió pessimista dels cicles de bonança i malura des del punt de vista econòmic i demogràfic, s'avenen al comportament que James C. Scott va qualificar en el seu moment com el propi de l'"ètica pagesa de la supervivència" (1976: 13). Aquest autor es va inspirar en el concepte d'"economia moral de la multitud" que va elaborar Edward P. Thompson, el qual l'atribuïa a les classes populars urbanes de l'Anglaterra del segle XVIII. Amb aquest concepte Thompson va explicar en el seu moment els principis legitimadors dels motins de subsistència i les revoltes populars a partir de l'afirmació del dret

universal de tota persona a la supervivència en cas d'escassetat d'aliments, la qual cosa implicava un comportament paternalista per part dels grups més acomodats de la societat. Per altra banda, amb l'ètica de la supervivència també s'ha englobat la actitud conservadora davant el creixement econòmic atribuïda en principi a la pagesia a partir de la qual es prioritzava la seguretat de l'obtenció dels mínims de consum necessaris per a la supervivència, respecte al risc empresarial a la recerca de l'augment de la producció i l'acumulació de beneficis. Es tracta de l'actitud oposada a allò que Max Weber va anomenar en els seu moment l'"ètica protestant del capitalisme" (Weber, 1905 [2001]: 41), i que des de l'escola dels *Peasant Studies* es va qualificar com l'actitud característica de la pagesia econòmicament organitzada en explotacions de caràcter familiar (Shanin, 1976: 23).

D'aquesta manera en el text d'en Tià de Sa Real es poden entreveure tot un conjunt de representacions sobre l'economia, la demografia o les relacions socials, les quals estructurades en un discurs més o manco coherent va ser el mitjà a través del qual en el text del glosat es donava significat a l'experiència col·lectiva d'una crisi de subsistències d'Antic Règim, al mateix temps que es proposaven tot un conjunt de pràctiques socials considerades legítimes que disciplinaven el comportament dels diferents actors socials. Aquest discurs que hem identificat en el text del glosat d'en Tià de Sa Real l'hem anomenat el "discurs de l'economia moral de subsistència" i no hi ha dubte que es va reproduir a través de la publicació de la *Descripció* els anys 1846 i 1869, justament dos anys que coincideixen amb conjuntures desfavorables de males anyades, epidèmies i guerres. Al llarg de la segona meitat del segle XIX l'impacte de la publicació d'aquest text en la població artanenca va fer que els arguments poc a poc anassin adoptant les estructures de representació a partir del

quals es construïa el coneixement sobre els cicles econòmics de bonança i carestia, la qual cosa pensam que no degué ser gaire traumàtica pel fet que suposam que aquesta casta de representacions segurament se seguïen transmetent a partir d'altres tradicions orals. Per altra banda, hem vist que a principis del segle XX l'adopció d'aquest discurs en el text dels arguments es va institucionalitzar i la significació de l'experiència del canvi històric que se'n desprenia va esdevenir una de les normes i convencionalismes que els caracteritzaven com a gènere literari i com a mercat lingüístic, juntament amb les propostes de disciplina de comportament dels diferents actors socials de la vila que li eren pròpies.

L'afirmació de dret universal de tothom a sobreviure en un context d'escassetat alimentària que es derivava de la representació de la reciprocitat social pròpia del discurs de l'economia moral de la subsistència es reproduïa en el text dels arguments principalment en les cançons que els glosadors acostumaven a dedicar a comentaris sobre els preus dels diferents queviures de primera necessitat, sobretot els preus del porc gras. Hem vist com en èpoques de crisi de subsistències com va ser la conjuntura de la I Guerra Mundial i els anys immediatament posteriors, els glosadors denunciaven els preus alts d'aquests queviures que imposaven els comerciants i posaven en perill al subsistència física de les cases més pobres. Igualment també es critiquen els impostos que gravaven el consum d'aquests productes. En els arguments hem observat com l'experiència col·lectiva d'aquest tipus de pràctiques era significada en el seu discurs com una agressió i una injustícia pel fet que no s'avenien amb el reconeixement del dret dels més pobres a sobreviure, per molt greu que fos la situació de crisi. Una altra moment del segle XX en el qual la subsistència física dels més pobres es va veure amenaçada van ser els anys posteriors a la guerra civil de 1936, una situació de crisi de subsistències que pràcticament s'allargà fins a principis dels anys cinquanta. En aquesta època els glosadors en els seus arguments denunciaren igualment els preus

abusius del productes de primera necessitat, sobretot els que es venien d'estraperlo, aquells que la població es veia obligada a comprar per mor de les insuficiències de les polítiques de racionament de l'estat franquista.

En aquest context són destacables els primers arguments de Francesc Femenies 'Gurries', especialment crítics amb la situació que es vivia i que arribaven a adoptar un to certament incendiari en algunes cançons. Aquests arguments contrastaven amb la proposta contemporània de domesticació de la tradició que varen representar els arguments de Maria Esteva, en els quals es mostrava com a simpatitzant del Règim Franquista i intentava desdramatitzar la situació d'escassetat que es vivia en aquella època. No fa falta dir que davant la recepció negativa de la població de la vila d'Artà com a públic dels arguments, les propostes de Maria Esteva no anaren més enllà d'un intent de manipulació de la tradició de l'argument amb finalitats polítiques que no s'avenia amb les expectatives que els veïnats i veïnades de la vila dipositaven en el cant de l'argument.

Si en època de crisi de subsistències les queixes del glosadors en els arguments requeien en els preus al consum dels queviures de primera necessitat, jutjats com a especialment alts, en períodes de bonança com varen ser els anys trenta i bona part del decenni anterior, els glosadors denunciaven que els comerciants imposaven preus baixos als pagesos que els venien la collita o al bestiar. Així observam com en una conjuntura en la qual no perillava la supervivència dels veïnats i veïnades més pobres de la vila, les queixes del glosadors sobre els preus ja no es feien des de punt de vista del consum, sinó des del punt de vista de la producció. Tanmateix, l'estigmatització de la figura del comerciant com a persona improductiva que obtenia un guany il·legítim que no era fruit de l'esforç del treball se seguia reproduint en el text dels arguments, com si es tractàs d'una

mesura preventiva davant la possibilitat de l'arribada de nous temps de carestia.

Per altra banda, en aquesta mateixa època les infraestructures i els serveis lligats a avanços tecnològics com podien ser el ferrocarril, la llum elèctrica o l'aigua corrent, no eren representats en els arguments com a necessitats, per la qual cosa no se defensava en aquests glosats el dret de tothom de gaudir-ne. En aquesta època l'experiència col·lectiva de l'arribada del tren o les primeres instal·lacions de llum elèctric, per no parlar del cinema, era significada a través del text dels arguments com a favors de les famílies de la vila socialment més ben situades i com a una mostra de la seva generositat.

Igual que passava amb el text de la *Descripció* d'en Tià de Sa Real, als arguments de la primera meitat del segle XX també es donava la crítica sistemàtica a l'actitud despreocupada i malbaratadora de la població, encara que en el cas d'aquests glosats les crítiques es produïen tan en temps de bonança com en temps de carestia. La denúncia d'aquestes actituds considerades incorrectes, pròpies d'un procés de degeneració moral que provocava l'arribada de noves crisis de subsistència, es feia en els arguments sobretot en uns apartats especials en els quals el glosador es dedicava a comentar i criticar tant l'aspecte com el comportament del jovent de la vila, sobretot de les dones joves. La predisposició del jovent al malbaratament de doblers per seguir les modes imposades pel consumisme de masses i per tenir accés a diverses formes d'oci mercantilitzat com el cinema, el futbol o els balls, era considerada una actitud perjudicial pel fet que en els glosats se sostenia que l'actitud correcte en temps de bonança era la del estalvi previsor de temps pitjors. Així en el text dels arguments es proposava disciplinar el comportament de tots aquells que es dedicaven al consum de productes i serveis mercantilitzats considerats superflus, ja que aquestes formes de fer no s'avenien amb les pràctiques que es desprenen del discurs de l'economia moral de la subsistència, que era la norma que seguia l'argument com a mercat lingüístic. Tot i que als aparats del

jovent dels arguments els glosadors es dedicassin a comentar les modes en la vestimenta que any rera any s'anaven succeint, i les diferents formes d'oci mercantilitzat de les quals els més joves en queien víctimes, la veritat és que les cançons que es reproduïen en aquests apartats tenien un caràcter molt tòpic i reiteratiu, per la qual cosa pensam que les referències al jovent tenien la funcionalitat de prevenir a la resta de la població de les pràctiques consumistes considerades indesitjables per al conjunt de la vila. En certa manera, es representava al jovent des d'una perspectiva alteritzant respecte a la resta de veïnats i veïnades de la vila com a estratègia per disciplinar el comportament del conjunt de la població.

Tanmateix, a partir dels anys cinquanta, i sobretot a principis dels anys seixanta sembla que la validesa de les cançons sobre el jovent als arguments va començar a ser qüestionada, com si almanco una part important de la població de la vila se situàs en contra de la reproducció d'aquest apartat en els arguments. No obstant, això no vol dir que de sobte el públic receptor d'aquestes composicions i la majoria de glosadors començàs a veure amb bons ulls els nous hàbits de consum de productes considerats superflus i oci mercantilitzat, sinó que les crítiques sobre aquests nous costums es desplaçaren a altres apartats de l'argument en els quals es descrivia el canvi que va suposar la industrialització i massificació de l'activitat turística. Sembla que cap als anys seixanta els nous hàbits de consum es varen generalitzar de tal manera que va començar a semblar injust culpar només a les generacions més joves. Així les cançons de caràcter preventiu davant el malbaratament dels estalvis que es basaven en l'estereotipació alteritzant del jovent varen deixar pas a una crítica generalitzada a l'augment del consum que anava de la mà del creixement econòmic. En el text dels arguments, el discurs de l'economia moral de la subsistència que per norma se seguia es va traduir en una significació catastrofista

de l'experiència col·lectiva del creixement de la producció, els beneficis i el consum; ja que es partia de la base que l'excés d'abundància era la principal causa de les cícliques crisis de subsistència. Així com més amunt s'arribava, de més amunt es queia, és a dir, la gent es mal avesava de manera més exagerada i més difícil era superar el trauma de la carestia que s'havia d'esdevenir en el futur. Tanmateix el fet que amb el pas del temps l'esperada crisi no arribàs i que no es vessin per enlloc els límits del creixement econòmic, ni tant sola quan es varen notar conjunturalment els efectes de la crisi mundial de 1973, es va traduir en una certa incredulitat de la població d'Artà en vers el discurs dels arguments i fins i tot en la seva ridiculització, o si més no en la seva banalització afectuosa com a tradició folklòrica. Tot ens indica que als anys setanta l'argument s'estava convertint en un vestigi del passat i havia perdut la seva capacitat de representar el sentir popular del conjunt de veïnats i veïnades de la vila, és a dir, ja no era efectiu socialment com a veu popular.

De la mateixa manera que es donava una visió pessimista del creixement econòmic basat en el turisme, en els arguments dels anys seixanta i setanta es pot entreveure una certa enyorança nostàlgica de l'antiga economia basada sobretot en les activitats agropecuàries, per la qual cosa es va començar a representar el passat pagès de la vila de manera bastant mitificadora. L'enyorança de l'economia agrícola s'explicava en part perquè els productes alimentaris representaven una seguretat econòmica major des del moment en què s'establien com a prioritat la consecució d'uns mínims de consum que no l'augment de la producció i l'acumulació de beneficis. Així mateix, aquest fenomen que s'observa en els arguments d'aquesta època també es pot explicar per la recepció tant dels glosadors com pensam de la major part de la població artanenca de la representació positivitzada i mitificadora del passat pagès de la vila duta a terme per les elits culturals locals a través de literatura i pintura paisatgística,

literatura costumista o recopilacions folklorístiques.

Tot ens sembla indicar que en el discurs dels arguments es representava molt negativament la modernització de la vila i s'exercia una oposició frontal davant el canvi que això representava. Tanmateix, això es revela com una apreciació simplista si tenim en compte que des de l'argument de Francesc Femenies de 1951, els glosadors varen començar a denunciar sistemàticament les insuficiències de les administracions públiques a l'hora d'oferir serveis representats en clau de modernitat com eren el subministrament elèctric i d'aigua corrent, les vies de comunicació com el ferrocarril i les carreteres pavimentades, etc. Aquestes queixes i denúncies es feien en un nou apartat que va anomenar "temes variats" i varen suposar una novetat important en el discurs dels arguments, ja que s'incloïa aquesta casta de serveis a la representació de les necessitats legítimes de la població, per la qual cosa s'elevava al llindar del mínim per a la supervivència. Per altra banda, es responsabilitzava a l'estat del seu mal funcionament i sobretot a l'administració municipal, ja que les queixes solien anar dirigides al batle de la vila. Així observam com la modernització de la vila va ser representada en els arguments posteriors als anys cinquanta com un procés necessari i beneficiós del qual ja no es responsabilitzava a les famílies locals socialment més ben situades, sinó a l'administració pública, la qual cosa convertia aquesta problemàtica en una qüestió política. De fet, podem pensar que davant les dimensions que les noves inversions en infraestructures comportaven, les tradicionals elits locals de patronatge es varen veure desbordades i la població va acudir a la figura de l'autoritat oficial de la vila, el batle, perquè dugués a termes les polítiques paternalistes que afavorissin al conjunt de la població i fes d'intermediari amb l'estat perquè arribassin més recursos a la vila.

Tot plegat ens fa pensar que en els arguments es va anar abandonant

gradualment les representacions de la modernització que es correspondrien a l'antic discurs de l'economia moral de subsistència i que havien estat la norma fins en aquell moment. Sembla que l'estereotip negatiu del camp en clau de retràs i incivilització la representació negativa de tot allò que fes olor a rural va anar calant en la població de la vila d'Artà, que d'aquesta manera va començar a reivindicar les millores necessàries perquè la vila deixàs de ser una vila de *paletos* i tingués uns serveis i un aspecte semblants al dels grans centres urbans i les capitals. Igualment, les apel·lacions a l'estat com a responsable de la modernització de la vila ens pot fer pensar en una inclusió de la vila dins l'estat i la dissolució de la identitat local en una identitat estatal nacional d'àmbit més gran. Si per paga tenim en compte la crisi de representativitat de l'argument que hem detectat cap a finals dels anys seixanta i principis dels setanta, tot plegat sembla que apunta cap a l'abandonament definitiu del discurs de l'economia moral de subsistència i cap a una hipotètica desaparició de la subjectivitat històrica de la vila rural com a col·lectiu autònom.

Així mateix, hem de tenir en compte que l'argument de 1951 en el qual per primera vegada s'afirmaren les pretensions de la vila d'esdevenir un poble modern amb tots els serveis que els pertocaven, coincideixen de manera bastant contradictòria amb les primeres denúncies per part dels glosadors respecte als veïnats de la vila les ambicions dels quals anaven més enllà del treball en el sector agrícola. D'aquesta manera observem una actitud certament ambigua en els arguments pel que fa a la seva representació de la modernització. Per una part la modernització es veia com una cosa bona i necessària que s'havia d'exigir a l'administració pública com un dret d'igualtat respecte a altres llocs, sobretot les ciutats; mentre que per altra banda es veia com una amenaça a les pràctiques socials i econòmiques de tota la vida, representades positivament en clau nostàlgica de "tradició".

Antropòlegs com Anthony P. Cohen han assenyalat la construcció nostàlgica que els subjectes històrics fan del propi passat com una estratègia de crítica a l'experiència col·lectiva de les circumstàncies del present viscudes com una injustícia o una falta de reconeixement a la pròpia subjectivitat (Mitchell, 2002: 125).⁴²⁴ En la mateixa línia anys abans Raymond Williams interpretava la mitificació nostàlgica del passat rural com una idealització dels valors feudals o postfeudals en crisi davant l'adveniment de pràctiques capitalistes, és a dir, com una retrospectiva idealista i una estratègia de crítica a l'economia de mercat en una conjuntura històrica de canvi i crisi de valors (Williams, 1973 [2001]: 63-64). En el cas d'un subjecte d'identificació local com pot ser la vila d'Artà, a través de la representació mitificada i nostàlgica del propi passat possiblement es feia una crítica als agents modernitzadors exògens a la localitat com podien ser per exemple l'estat o inversors externs. Tanmateix hem vist que en els arguments també es reivindicava la intervenció d'aquestes agents en la modernització de la vila, sobretot de l'estat. Aquesta actitud ambigua ha estat qualificada per Michael Herzfeld com a "nostàlgia estratègica" a partir de la qual la localitat es reafirmava davant l'estat representant l'acció de l'administració pública com la causa del canvi històric i dels problemes de periferitat que comportava, al mateix temps que la responsabilitza de millorar la seva situació i arreglar allò que havia espanyat (Mitchell, 2002: 126).⁴²⁵

Igualment podem entendre que la mitificació del passat rural de la vila en els arguments era una estratègia per poder dur a terme les desitjades

⁴²⁴ Mitchell cita COHEN, A. P. 1982.

Belonging: Identity and Social Organisation in British Rural Cultures. Manchester: Manchester University Press

⁴²⁵ Mitchell cita HERZFELD, M. 1985. *The Poetics of Manhood: Contest and Identity in a Cretan Mountain Village*. Princeton: Princeton University Press.

pràctiques consumistes percebudes com un perill per a la reproducció de la col·lectivitat local com a subjecte històric, i al mateix temps atenuar l'ansietat provocada per l'adopció d'aquests hàbits. Pierre Bourdieu en els seus estudis sobre els rituals a la societat berber de la Cabília va arribar a la conclusió que els rituals, com poden ser per exemple el cant de l'argument no només eren mecanismes de confirmació de les relacions socials establertes amb l'objectiu de donar-los continuïtat, sinó que actuaven com a mecanismes de gestió del moviment cap a un ordre diferent, que la societat encara resistia i proscribia en una part important (García Canclini, 1990: 44).⁴²⁶ D'aquesta manera podem pensar que en la contradicció latent en els arguments entre demanda de modernització i mitificació nostàlgica del passat premodern allò que es feia era limitar i acotar les transgressions a l'ordre social propi de la vila d'Artà que comportava l'adopció de nous hàbits moderns. Tot plegat conformava una manera de gestionar el risc del canvi que permetia adaptar-se als canvis històrics generats pel contacte amb l'exterior i al mateix temps assegurar la reproducció de la subjectivitat històrica de la unitat social. Així es pot veure la valoració positiva del passat de la vila per part de la població artanenca a partir dels estereotips clàssics de positivització de la vida pagesa, com una manera de fer compatible la modernització de la vila i al mateix temps reproduir-se com a col·lectiu diferenciat i subjecte històric.

Així mateix, les coincidències entre l'estereotip idíl·lic del passat rural que s'entreveu en el text dels arguments i la representació alteritzant del món rural que des de la ciutat s'ha fet històricament a partir de la positivització de l'estereotip negatiu de la pagesia, ens condueix a pensar que des de la vila rural d'Artà es va assumir a partir dels anys seixanta aquesta representació estereotípica positiva que procedent de fora havia entrat en contacte amb la població de la vila. Això suposa

⁴²⁶ García Canclini cita BOURDIEU, P. 1980. *Le sens pratique*. Paris: Minuit.

donar a raó a les Gayatri Spivak quan defensava que els grups subalterns alteritzats en els discursos institucionals i hegemònics no podien construir una identitat pròpia més enllà del joc de representacions positives i negatives que imposaven els mateixos discursos alteritzadors (Moore-Gilbert, 1997: 79). D'aquesta manera els grups subalterns es desvelen incapaços de prendre el control de la seva pròpia identitat i per tant esdevenir subjectes històrics, és a dir, als grups subalterns no els queda més remei que parlar amb la veu dels discursos hegemònics institucionalitzats.

Tanmateix, en el text dels arguments hem observat evidències prou significatives que la construcció de la identitat local artanenca i la significació de l'experiència col·lectiva no es va realitzar en la tradició de l'argument de manera exclusiva a partir dels paràmetres imposats pels discursos institucionals alteritzadors, sinó que hi va haver un marge de creativitat en la construcció semiòtica del coneixement prou important com per fer alguna cosa més que reproduir els discursos imposats dels aparells institucionals. Per exemple hem vist que la visió nostàlgica del paisatge rural del passat que es transmetia en els arguments no coincidia exactament amb la visió de les elits educades i urbanitzades. Si en els arguments, des de la perspectiva del treball pagès, es posava èmfasi en el territori agràriament explotat i ben arreglat, les elits lletrades posaven èmfasi des de la perspectiva del turista ociós en la bellesa del territori verge o poc humanitzat. D'aquesta manera observem com en la representació mitificada del passat pagès de la vila al text dels arguments s'hibridaven la representació positiva alteritzant dels intel·lectuals romàntics i la identitat professional dels col·lectius pagesos com a autorepresentació del nosaltres. Per altra banda la reproducció del vell discurs de l'economia moral de la subsistència, que semblava que als anys setanta començava a tornar a tenir vigència de bell nou amb el qüestionament del desenvolupisme econòmic davant la

problemàtica ecològica, de cap de les maneres concordava amb els discursos institucionals alteritzadors del món rural i les representacions estereotipades positives i negatives que comportava. D'aquesta manera podem parlar de la configuració en el discurs dels arguments d'un cert ecologisme d'identificació agrària que no dividia entre territori natural i humanitzat i reivindicava el paper de l'explotació econòmica suau del territori —orientada més al consum que no a la producció— com a forma de gestió i equilibrament de l'espai rural a partir de la necessària acció humana.

Finalment també hem vist com la responsabilització a l'estat de la modernització de la vila no es fa a partir de l'assimilació de la identitat nacional i el joc polític que normalment comporta. En el text dels arguments posteriors als anys cinquanta, ni es culpava ni s'exculpava al règim franquista de les insuficiències d'inversió en les infraestructures de subministrament elèctric o de comunicació, sinó a l'estat com a entitat abstracta. Per altra banda amb les protestes dels arguments no s'intentava influir en l'acció de les institucions estatals centrals, segurament perquè l'experiència col·lectiva de l'acció d'aquestes institucions havia estat la marginació, l'oblit i l'abandonament. Davant la manca de qualsevol esperança de ser tinguts en compte en el disseny de les polítiques estatals a l'àmbit "nacional", l'opció que es plantejava en els arguments era la d'influir en l'acció de l'agent de l'administració estatal més pròxim, que no era ningú més que el batle de la vila, el qual era investit com a mediador representant dels interessos locals davant l'estat a partir d'una concepció de la reciprocitat social més pròpia del discurs de l'economia moral de la subsistència i de les antigues relacions patrono-clientelars de caràcter personal que no del joc polític d'oposicions ideològiques. Tot plegat suposava una forma de localisme polític basat en la

relativització de la identitat nacional-estatal com a única identitat política possible. Per altra banda, tot ens fa pensar també que l'experiència col·lectiva de marginació i arraconament en les polítiques inversores de l'estat central ha esdevingut un fenomen clau en la reproducció de la vila d'Artà com a subjecte històric.

A partir de tot plegat arribam a la conclusió que amb els processos de modernització segurament la potència culturalment centralitzadora de l'escola i els mitjans de comunicació de masses, juntament amb l'experiència col·lectiva de l'aprofundiment de la subordinació o marginació de les perifèries rurals respecte als centres urbans, va provocar que els estereotips positius i negatius del pagès que aquests aparells institucionals transmetien en clau d'alteritat condicionassin cada vegada més la identitat local de la vila d'Artà com a subjecte representat en clau d'alteritat. Tanmateix tenim indicis per pensar que les representacions emergents pròpies d'aquest procés d'assimilació cultural es van hibridar amb un substrat discursiu anterior que era transmès a partir de tradicions orals com la de l'argument. Tot plegat, combinat amb la pròpia experiència íntima de subordinació locativa va deixar-loc per un espai intersticial de creació discursiva a partir del qual els habitants de la vila d'Artà varen poder mantenir el control de la pròpia identitat local, donar significat a la seva experiència col·lectiva de manera mínimament autònoma i reproduir-se com a subjecte històric col·lectiu d'identificació local.